

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 149

Sami Mahkonen

AVIOERO

**Tutkimus avioliittolain erosäännösten
taustasta ja tarkoituksesta**

**SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA**

A-sarja N:o 149

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 149

SAMI MAHKONEN

AVIOERO

**Tutkimus avioliittolain erosäännösten
taustasta ja tulkinnasta**

ZUSAMMENFASSUNG

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

AVIOERO

**Tutkimus avioliittolain erosäännösten
taustasta ja tarkoituksesta**

KIRJOITTANUT

SAMI MAHKONEN

OIKEUSTIETEEN LSENSIAATTI

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston
oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi
Porthanian luentosalissa III
lauantaina joulukuun 13 päivänä 1980 kello 10

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1980, Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-855-029-8, nld.

ISBN 951-855-030-1, sld.

Verkkokirjan ISBN 978-951-855-616-2

Rakentakaamme avioliitto puhtaan, ihanteellisen rakkauden pohjalle. Kieltäkäämme sellaista avioliittoa olevaksikaan, jossa ei keskinäinen rakkaus ole hyvyttä, hellyyttä säteilevää voimaa, sillä niin olemme jälleen totuuden jäljillä.

MATTI KURIKKA

Gitalle

ESIPUHE

Tutkimusta tehdessäni olen tutustunut mitä erilaisimpiin avioliitto-tragedioihin. Avioeroja on myönnetty ihmisille, joiden henkilöhistoriat on tallennettu tietosanakirjoihin ja elämänkertoihin tai joista on tehty elokuvia. Valtaosaltaan eronneet ovat kuitenkin olleet ihmisiä, joita tapamme on nimittää maan matosiksi.

Elinaikanaan näitä eronneita on varmaankin kohdeltu eriarvoisesti aina sen mukaan, kuinka »tärkeästä» tai »vähäpätöisestä» ihmisestä on kulloinkin ollut kysymys. Tässä tutkimuksessa ei enää koroteta ketään ylitse muiden. Eronneiden elämäntapa- ja elämäntilanteet on siirretty yhdenvertaisesti pieniksi pisteiksi kartalle ja harmaiksi tilastoluvuiksi.

Tutkimuskohteinani eivät niinkään ole olleet pykälät ja momentit, vaan elävän elämän kirjavat palaset. Tämä on ollut osasyynä siihen, minä vuoksi mielenkiintoni aihetta kohtaan on pysynyt vireillä vuosien ajan. Innostuneisuuttani ovat lisänneet opettajieni ja tutkijatovereideni kannustukset ja opastukset.

Tutkijaprofessori *Aulis Aarnio* ohjasi minut tutkimuksen pariin. Hänen ehdotuksestaan paneuduin teoksen aihepiiriin. Professori Aarnio on jatkuvasti ja omista kiireistään huolimatta antanut tärkeitä neuvoja. Ilman hänen henkilökohtaista esikuvaansa useat tässä kirjassa esitetyt ajatukset olisivat jääneet syntymättä.

Työ käynnistyi alkuvuodesta 1975. Keräsin Valtionarkistosta materiaalia yhden vuoden ajan mieltämättä, mitä kertyneellä aineistolla tekisin. Tutkimustehtävä alkoi jäsentyä vasta sen jälkeen, kun professori *Heikki Ylikangas* paneutui aiheeseen. Vuodesta 1976 lukien olen saanut häneltä miltei päivittäistä ohjausta. Professori Ylikankaan neuvot ovat vaikuttaneet todella ratkaisevasti työn edistymiseen ja sisältöön.

Lainsäädäntöneuvos *Risto Jaakkola* on opastanut minua yksityiskohdallisesti aineiston käyttämiseen liittyvissä ongelmissa. Lukuisat ovat ne kirjeet ja muistiot, joita hän on minulle tutkimustehtävän selkiyttämiseksi kirjoittanut.

Siviilioikeuden dosentti *Erkki Aurejärvi* on auttanut minua vuosien varrella. Hänen huomautuksensa ovat suuresti heijastuneet työn lopulliseen asuun.

Oikeustieteen lisensiaatti *Markku Helin* on lukenut teoksen käsikirjoituksen. Hän on antanut teoksen sisältöä parantaneita ohjeita. — Kaikille edellä mainituille haluan lausua sydämelliset kiitokseni.

Koko väistöskirjan kirjoittamisen ajan olen toiminut kauppaoikeuden assistenttina. Esinainen professori *Pirkko-Liisa Aro* ja vs. professori *Kirsti Rissanen* ovat ymmärtäväisyydellä suhtautuneet kiinnostukseni kohteeseen ja sallineet assistenttinsa paneutua täysipainoisesti tutkimustyöhön. Tästä olen kiitollinen.

Oikeustieteen lisensiaatti *Pertti Myhrbergin* kanssa käydyt keskustelut tutkimuksessa käytettävistä selitysmalleista ja niihin liittyvistä ongelmista ovat olleet merkittävät. Käydyt keskustelut ovat varmaankin olleet meille kummallekin hyödyksi.

Ordinariusprofessori *Kari S. Tikalta* olen frekventatiivisesti saanut elegantteja ohjeita. Olen pyrkinyt ottamaan ne pikantilla tavoin varteen.

Osoitan kiitokseni myös oikeustieteen kandidaatti *Pauliine Koskelolle*, joka on taitavasti kääntänyt teoksen yhteenvetojakson saksan kielelle sekä piirtäjä *Pirkko Nummiselle*, joka on piirtänyt puhtaiksi kartat ja diagrammit. Oikeustieteen ylioppilas *Kai Ritvala* on puolestaan avustanut monissa käytännön järjestelyissä. — Edellä mainituille haluan lausua kiitokseni.

Kiitollisuudella mainitsen vielä *Suomen Kulttuurirahaston* ja *Emil Aaltosen säätiön*, jotka ovat tukeneet työtäni apurahoin. Kiitoksen sanat on osoitettava myös *Suomalaiselle Lakimiesyhdistykselle*, joka on hyväksynyt teoksen julkaisusarjaansa sekä *Vammalan Kirjapaino Oy:n* henkilökunnalle huolellisesta työstä.

Tyttäreni, uuttralautta *Anna Mahkonen* ja kyyhky *Laura Mahkonen* ovat hellittämättömällä sisulla pitäneet huolen aikaisista aamuerätyksistä. Ne ovat osaltaan jouduttaneet tämän tutkimuksen valmistumista.

Hämevaarassa lokakuun 9 päivänä 1980

Sami Mahkonen

SISÄLLYS

Esipuhe	IX
Sisälylys	XI
Lähteet	XV
Lyhenteitä	XXIII
I TUTKIMUSTEHTÄVÄ	1
1. Avioero tutkimuksen kohteena	1
2. Jäsentely	4
3. Tutkimuksessa käytetty aineisto	5
4. Lähdekritiikki	11
5. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustapa	18
II AVIOEROLAINSÄÄDÄNTÖ VUOSINA 1571—1929	29
1. Tuomiovalta avioerojutuissa	30
2. Avioeroperusteet vuosina 1571—1929	33
2.1. Aviollinen uskottomuus	33
2.2. Omavaltainen hylkääminen	42
2.3. Muut avioeroperusteet	53
III AVIOEROJEN YLEISTYMISESSÄ TAPAHTUNEET MUUTOKSET ..	57
1. Avioeron saaneiden sosiaalijakauma ja erojen alueellinen hajonta ..	60
1.1. Avioerot eri sosiaaliryhmissä	65
1.2. Avioerot kaupungeissa ja maaseudulla	69
2. Oikeuskäytännön muutokset 1800-luvun puolivälin ja 1920-luvun	
lopun välisenä aikana	75
2.1. Käytetyt eroperusteet 1800-luvulla	78
2.2. Pika-avioerot 1910-luvulla	81
2.3. Erivapausavioerot 1920-luvulla	91
IV ERIVAPAUSPERUSTEISET AVIOEROT	105
1. Kehitys Ruotsin vallan ja autonomian ajalla	105
2. Korkein oikeus ja erivapauserot	110
2.1. Tutkimatta jätetyt hakemukset	111
2.2. Käsitellyt hakemukset	112
2.2.1. Tapausten luokitteluperusteet	115
2.2.1.1. Välien rikkoutumiseen perustuvat avioerot	116
A. Eripuraisuus eroperusteena	116
B. Pitkäaikainen poissaolo eroperusteena	127

2.2.1.2. Syyllisyysperusteiset avioerot	130
A. Rikollisuus eroperusteena	130
B. Juoppous ja väkivaltaisuus eroperusteena ..	136
C. Epäsäännöllinen ja epäsiiveellinen elämä ero-	
perusteina	137
2.2.1.3. Sairausten perusteella myönnettyt avioerot	138
A. Mielisairaus eroperusteena	138
B. Muut sairaudet eroperusteina	139
2.2.2. Yhteiskuntapoliittiset arvostukset ja erivapausavioerot	144
3. Korkeimman oikeuden ratkaisutoiminnan analyysi	146
V VUODEN 1929 AVIOLIITOLAIN AVIOEROPERUSTEIDEN SÄÄTÄ-	
MINEN	150
1. Avioerolainsäädännön uudistamiseen tähdänneet hankkeet ennen	
1920-lukua	153
1.1. Lakimiesten 1870- ja 1880-luvuilla tekemät ehdotukset avioero-	
lainsäädännön uudistamiseksi	154
1.2. Kirkko ja avioero	159
1.2.1. Lutherin käsitys avioliitosta ja avioerosta	160
1.2.2. Kirkollis- ja pappeinkokouksissa esitetyt näkemykset	
avioeron sallittavuudesta	162
1.3. Työväenliike ja avioero	168
1.3.1. Marxin, Engelsin ja Leninin käsitys avioliitosta ja avio-	
eroista	170
1.3.2. Työläisnaisten ja sosialidemokraattisen naisliiton näke-	
mykset avioeron sallittavuudesta	172
1.4. Avioerokysymys säätyvaltiopäivillä	178
1.5. Senaatti ja avioero	181
2. Uusien avioeroperusteiden säätämisvaiheet vuosina 1924—1929	184
2.1. Suomessa ehdotettujen ja hyväksyttyjen eroperusteiden suhde	
ulkomaisiin avioerosäännöksiin	185
2.1.1. Ruotsalaiset, norjalaiset ja tanskalaiset säännökset	186
2.1.2. Saksalaiset ja sveitsiläiset säännökset	189
2.1.3. Ulkomaiset avioerosäännökset ja AL 70—77 §	191
3. AL 70—77 §:n taustavaikutteet	199
3.1. Avioeron saannin vaikeutuminen AL:n voimaantumisen jälkeen	
202	
3.2. Avioeron saannin vaikeuttaminen	203
3.3. AL 70—77 § ja yhteiskunnalliset näkemykset	206
VI AVIOERO JA SEN SÄÄNTELY	212
1. Avioeron saannin vaikeusaste ja erofrekvenssi	213
2. Eroperusteiden valikoituminen	216
3. De lege ferenda	218
LIITTEET	224
ZUSAMMENFASSUNG	245
ASIAHAKEMISTO	263

Tekstiosassa olevat taulukot

1. Avioerot vuosina 1878—1890	15
2. Avioerot vuosina 1892—1929	16
3. Ammatissa toimiva väestö elinkeinon mukaan vuosina 1870—1930	61
4. Ammatissa toimivan maatalousväestön osuus koko ammatissa toimivasta väestöstä vuosina 1870—1930	62
5. Eronneisuus eri sosiaaliryhmissä vuosina 1870, 1910, 1920 ja 1929	67
6. Kaupunkilaisten ja maaseudun asukkaiden avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti vuosina 1850—1929	69
7. Tornion raastuvanoikeuden myöntämät avioerot vuosina 1910—1929 ..	83
8. Avioeron 1920-luvulla saaneiden sosiaalijakauma ja erivapausavioerojen osuus eri sosiaaliryhmissä	92
9. Erivapausperusteiset avioerot vuosina 1919—1929	114
10. Eripuraisuus eroperusteena, hyväksytyt hakemukset vuonna 1929	118
11. Pitkäaikainen poissaolo eroperusteena, hyväksytyt hakemukset vuonna 1929	128
12. Rikollisuus eroperusteena, hyväksytyt hakemukset vuonna 1929	130
13. Avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti vuosina 1870—1970	214

Kartat

1. Avioerojen alueellinen hajonta vuosina 1850—1869	71
2. Avioerojen alueellinen hajonta vuosina 1870—1889	72
3. Lakimääräisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1912	87
4. Erivapausperusteisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1912	88
5. Lakimääräisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1917	89
6. Erivapausperusteisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1917	90
7. Erivapausperusteisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1920	95
8. Lakimääräisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1920	96
9. Erivapausperusteisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1923	97
10. Lakimääräisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1923	98
11. Erivapausperusteisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1926	99
12. Lakimääräisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1926	100
13. Erivapausperusteisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1929	101
14. Lakimääräisten avioerojen alueellinen hajonta vuonna 1929	102

Kuviot

1. Tutkimuksen (alustava) malli	26
2. Tutkimuksen (täsmennetty) malli	28
3. Eduskunta ja avioeron sääntely	207
4. Käytetyt avioeroperusteet vuosina 1936—1977	217

Diagrammit

1. Avioerot eri sosiaaliryhmissä vuosina 1870—1929	66
2. Avioerot Helsingissä, Viipurissa, Turussa ja Tampereella vuosina 1892—1929	74
3. Avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti Helsingissä, Viipurissa, Turussa, Tampereella ja muissa kaupungeissa sekä maaseudulla vuosina 1912—1929	76
4. Lakimääräiset ja erivapausperusteiset avioerot vuosina 1897—1929 ..	77

Liitteet

1. Avioerojen jakaantuminen eroperusteittain vuosina 1891—1929 (vuosittainen jakauma)	224
2. Avioerot Helsingissä, Viipurissa, Turussa ja Tampereella vuosina 1892—1929	225
3. Avioeron vuosina 1855—1884 saaneiden sosiaalijakauma eroperusteen mukaan	226
4. Avioeron vuosina 1892—1912 saaneiden sosiaalijakauma eroperusteen mukaan (vuodet 1892, 1897, 1902, 1907 ja 1912)	227
5. Tornion raastuvanoikeuden myöntämät pika-avioerot vuosina 1913—1919; eronneiden sosiaalijakauma ja helsinkiläisten sekä torniolaisten määrä avioeron saaneista	228
6. Avioeron vuosina 1912 ja 1917 saaneiden sosiaalijakauma eroperusteen mukaan	229
7. Hyväksytyt ja hylätyt erivapausjutut sosiaaliryhmittäin vuosina 1920—1929	230
8. Korkeimman oikeuden hylkäämät erivapausavioerohakemukset vuosina 1919—1929	231
9. Avioeron 1920-luvulla saaneiden sosiaalijakauma eroperusteen mukaan (vuodet 1920, 1923, 1926 ja 1929)	232
10. Avioeroperusteet vuosina 1925—1935; suhteelliset osuudet	234
11. Vuoden 1734 lain naimiskaaren sisältämät avioeroperusteet	235
12. Ruotsin vuoden 1810 avioeroasetus	235
13. Ruotsin vuoden 1920 aviokaaren sisältämät avioeroperusteet	236
14. Norjan vuoden 1918 avioliiton solmimisesta ja purkamisesta annetun lain sisältämät avioeroperusteet	238
15. Tanskan vuoden 1922 avioliiton solmimisesta ja purkamisesta annetun lain sisältämät avioeroperusteet	240
16. Saksan vuoden 1896 siviililain sisältämät avioeroperusteet	242
17. Sveitsin vuoden 1907 siviililain sisältämät avioeroperusteet	242

LÄHTEET

A. Arkistolähteet

1. Valtionarkisto, Helsinki

Korkeimman oikeuden arkisto

Oikeusministeriön korkeimmassa oikeudessa vuosina 1919—1929 esittelemät asiat; kansiot Ef: 1—Ef: 137.

Korkeimman oikeuden pöytäkirjat vuosina 1919—1929; sarja Cb: 1—Cb: 11.

Oikeuskanslerinvirasto

Korkeimman oikeuden päätösjäljennökset virkasyytejutuissa vuosina 1919—1926; vuodet 1921 ja 1922. Eda 1.

Oikeusministeriön arkisto

Vuoden 1924 aviokaariehdotuksen virallismateriaali; akti 4/361, oikeusministeriö vuonna 1920.

Porvoon tuomiokapitulin arkisto

Erokirjakonseptit vuosina 1851—1929; sarja Dd: 13—Dd: 25.

Prokuraattorin toimituskunta

Vaasan hovioikeuden virkasyyteluettelot vuosina 1913—1918. Ehb 15.

Senaatin arkisto

Senaatin talousosaston pöytäkirjat, vuosi 1885.

Senaatin oikeustoimituskunnan esittelyssä tehtyjen päätösten taltiot vuosina 1892—1917; sarja De: 1—De: 24.

Senaatin oikeusosaston päätöstaltiot vuodelta 1917; Da 183.

2. Työväenarkisto, Helsinki

Työläisnaisten edustajakokousten pöytäkirjat ja alustukset vv. 1900—1909. 362.86 (471).

Sosiaalidemokraattisen Naisliiton edustajakokousten pöytäkirjat vv. 1911—1919. 362.87 (471).

3. Tilastokeskuksen arkisto, Helsinki

Kuopion hiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1885—1929.

Savonlinnan hiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1897—1924.

Viipurin hiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1925—1929.

Tampereen hiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1924—1929; sarja K I, B 30: 1.

4. Turun maakunta-arkisto, Turku

Turun tuomiokapitulin arkisto

Tuomiokapitulin asiakirjat vuosina 1851—1929; sarja F I, G: 16—G: 58.
Tuomiokapitulin pöytäkirjat vuosina 1851—1929; sarja A I 81—A I 159.

5. Oulun maakunta-arkisto, Oulu

Oulun tuomiokapitulin arkisto

Tuomiokapitulin asia- ja pöytäkirjat vuosina 1851—1920; sarja Ca: 1—Ca: 70.

6. Tornion kaupunginarkisto, Tornio

Tornion raastuvanoikeuden tuomiokirjat vuosina 1910—1929; A₁₂₄₈ — A₁₂₈₅.

7. Korkeimman oikeuden arkisto, Helsinki

Korkeimman oikeuden aktit 11. 5. 1967: 183 R.D. 1966.

B. Painetut lähteet ja kirjallisuus

1. Lainvalmisteluasiakirjat ja lakiteokset

Backman, J. H., Ny Lag-Samling. Första bandet. Örebro 1831. (Lakikokoelma).

Flintberg, Albrecht, Lagfarenhets-Bibliotek. II Bandet. Stockholm 1797.

Förfarbetene till Sveriges rikes lag 1686—1736. Efter offentligt uppdrag utgiven af Wilhelm Sjögren. I—VIII, Uppsala 1900—1909. (Esityöt)

Jusleen, Johan, Samling af Kongl. Maj:ts Bref, hwilka På inkomna förfrågningar om Lagens rätta förstånd, Eller Eljest i sådana mål Som Rättegången röra. Stockholm 1787.

Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken. I. Förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m.m. Stockholm 1913 (GB:n esityöt).

Lainvalmistelukunnan julkaisuja 1/1924. Ehdotus uudeksi aviokaareksi ynnä perustelut. Helsinki 1924. (LvK 1924).

Mietintöjä ja ehdotuksia, joita on laatinut 1898 kirkolliskokouksen asettama kirkkolakikomitea. Helsinki 1902. (Kirkkolakikm. 1902: 3).

Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Band IV. Familienrecht. Berlin und Leipzig 1888. (BGB:n esityöt).

Samling af Placater, Förordningar, Manifeste och Påbud, samt andre Allmänna Handlingar, hwilka i Stor-Furstendömet Finland sedan 1808 års början ifrån tryckhet utkommit. Femte delen. 1825—1829. Helsingfors 1831. (Samling).

Tengwall, Lars, Twistemåls Lagfarenheten utur Sweriges Rikes Lag och Stadgar. Lund 1794.

Valtiopäiväasiakirjat ja -pöytäkirjat vuosilta 1885, 1888, 1891, 1900, 1911, 1918, 1927—1929 ja 1947.

2. Muut painetut lähteet

Korkeimman oikeuden selostuksia ja tiedonantoja, vuodet 1921 ja 1922. Helsinki 1922 ja 1923.

Protokoll, fördr vid prestmötet i Åbo den 15.—21. september 1880. Åbo 1881.

Pöytäkirja, tehty Savonlinnan hiippakunnan kolmannessa lakimääräisessä pappeinkokouksessa Savonlinnassa 1.—5. 10. 1912. Savonlinna 1913.

Pöytäkirja, tehty Savonlinnan hiippakunnan neljännessä lakimääräisessä pappeinkokouksessa Savonlinnassa 9.—12. 10. 1917. Savonlinna 1918.

Suomen neljännen kirkollis-kokouksen pöytäkirjat. Turku 1899.

Suomen neljännen kirkollis-kokouksen pöytäkirjain liitteet. Turku 1900.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon viidennen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat. Vaasa ja Turku 1904.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon viidennen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjain liitteet. Turku 1904.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seitsemännen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat. Turku 1913.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seitsemännen kirkolliskokouksen pöytäkirjain liitteet II. Turku 1914.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kahdeksannen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat. Turku 1918.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhdeksännen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat. Turku 1923.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhdeksännen kirkolliskokouksen pöytäkirjain liitteet II. Turku 1924.

Suomen Lainopillinen Yhdistys (Juridiska Föreningen i Finland), Keskustelukysymys n:o 1. vuonna 1874: »Kan skillnad i äktenskap, hvarpå denna institution hvilar, anses tillåtig äfven af andra orsaker, än dem Finlands allmänna lag dylik verkan? och, om detta erkännes, borde icke gällande lag undergå tidsenlig förändring i sådant syfte, på det att icke dispans, såsom nu är öfligt, i dylika mål behöfde anlitas? JFT 1877, s. 6—14.

Suomen Lainopillinen Yhdistys (Juridiska Föreningen i Finland), Keskustelukysymys n:o 2. vuonna 1902: »Kan på grund af malitiosa desertio (4 § 13 kap. G.B.) omedelbart dömas till skillnad, om den förlupne maken, vars vistelseort varit känd, blifvit stämd och själf eller genom fullmäktig inställt sig svara i saken? Bör i sådant mål kgl Kungörelsen den 5 december 1798 tillämpas på svarandes erkännande? JFT 1902, s. 208—221.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja; vuodet 1903, 1917, 1931, 1937 ja 1976.

Suomen Tilastollinen Vuosikirja; sarja VI, väestötillastot; vuodet 1879—1929.

Suomen Virallinen Tilasto; vuodet 1932 ja 1937.

Tilastokatsauksia n:o 7, 1938. Helsinki 1938.

3. Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laki, teko ja tavoite. Forssa 1975.

— » — Mitä lainoppi on? Helsinki 1978. (Lainoppi).

- Ahla, Eino, Erivapautuksella myönnettyistä avioeroista ja näkökohtia avioero-lainsäädäntömme uudistuksesta. LM 1915, s. 1—53 ja 65—106.
- Alanen, A., Eräs oikeudenkäyntimenettelyä koskeva kysymys. DL 1932, oikeus-tapausosasto (tapaus n:o 24) s. 52—54.
- Alapuro, Risto, Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan, teoksessa 'Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistu-misen aikana.' (Valkonen, Tapani & Alapuro, Risto & Alestalo, Matti & Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom), s. 36—101. Juva 1980.
- Alho, K. O., Suomen uudenaikaisen teollisuuden synty ja kehitys 1860—1914. Helsinki 1949.
- Allardt, Erik, Miljöbetingade differenser i skilsmässofrekvensen. Olika norm-systems och andra sociala faktorerers inverkan på skilsmässofrekvenserna i Finland 1891—1950. Helsingfors 1952.
- » — Suomalaisen sosiologian tutkimisesta. Teoksessa 'Suomalaisen sosiologian juuret', Alapuro, Risto — Alestalo, Matti — Haavio-Mannila, Elina (toim.). Porvoo 1973; s. 1—26. (Sosiologian tutkimisesta).
- Almqvist, Jan Eric, Kompendium över den svenska familj rättens historia. Anteck-ningar efter professor J. E. Almqvists föreläsningar i rättshistoria vid Stockholm högskola, av föreläsaren genomredda och delvis kompletterade. Tredje, förbättrade upplagan. Stockholm 1940.
- » — Den svenska processrättens historia. Andra, omarbetade upplagan. Stock-holm 1946. (Prosessioikeuden historia).
- Anners, Erik, Rättshistoria — rättsvetenskap och historietvetenskap. Teoksessa 'Rättshistoriske studier tillägnade Gösta Hasselberg vid hans avgång från ämbetet den 30 juni 1976, Rättshistoriske studier V. Lund 1977; s. 1—18.
- Anttila, Kirsti, Osuus teokseen Divorce in Europe 3, Leiden 1977; s. 7—34.
- Arnholm, Carl Jakob — Lødrup, Peter, Familieretten. Oslo 1976.
- Backman, Eero, Rikoslaki ja yhteiskunta I. Teoreettinen erittely rikos oikeuden tieteenkäsitteistä 1800-luvulla ja sen konkretisointi moraalin, uskonnon ja rikoslain suhteisiin Suomessa vuosina 1894—1917. Vammala 1976.
- Bentzon, Viggo, Familieretten I. København 1924.
- Bergerfurth, Bruno, Der Ehescheidungsprozess und die anderen Eheverfahren. 4. Auflage. Essen 1977.
- Bergström, Svante, Rättshistorien och civilrätten. Teoksessa 'Rättshistoriske studier tillägnade Gösta Hasselberg vid hans avgång från ämbetet den 30 juni 1976, Rättshistoriske studier V. Lund 1977; s. 19—25.
- Björne, Lars, »... syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...». Tutkimus Turun hovi-oikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918—1939. Vammala 1977.
- Blanke, Ernst-August, Die Bedeutung der »unheilbaren Zerrüttung« im Ehe recht Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 1966, s. 329—338.
- Borum, O. A., Familieretten II. Ægteskabs indgaaelse, opløsning og retsvirk-ninger. København 1941.
- Brusiin, Otto, Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Tyrvää 1938. (Tuomarin harkinta).

- Brusiin, Otto*, Zum Ehescheidungsproblem. Eine Rechtstheoretische Studie. Hyvinkää 1959.
- Calonius, Matthias*, Siviilioikeuden luennot. Wilhelm Chydeniuksen ja Väinö Nordströmin julkaisemasta latinankielisestä painoksesta suomentanut Edwin Linkomies. Vammala 1946. (Siviilioikeuden luennot).
- Chydenius, Jakob Wilhelm*, Lärobok i finsk äktenskapsrätt. Ny, omarbetad upplaga. Helsingfors 1922.
- Dernburg, Heinrich*, Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens. Vierter Band, Deutsches Familienrecht. Vierte, unveränderte Auflage. Halle 1908.
- Egger, A.*, Das Familienrecht. Erste Abteilung: Das Eherecht. Art. 90—251. Zweite, umgearbeitete Auflage. Zürich 1936.
- Elovainio, Päivi*, Mikä särkee avioliiton? Väestöntutkimuksen julkaisusarja D, N:o 4/1977. Helsinki 1977.
- Erich, Mikko M.*, Laki ja oikeus. Porvoo 1947.
- Eriksson, Lars D.*, Rakenneselitykset marxilaisessa oikeusteoriassa. LM 1972, s. 151—161.
- Eskola, Antti*, Yhteisiä asioita. Toinen painos. Vaasa 1972.
- Faurholt, Johannes — Topsøe-Jensen, Hans*, Ægteskabslov I. Lov nr. 276 af 30. juni 1922 om ægteskabs indgaaelse og opløsning med dertil høørende anordninger, bekendtgørelser, cirkulærer, administrative afgørelser og domsafgørelser. København 1948.
- Forsman, Jaakko*, Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar över de särskilde brotten enligt strafflagen af den 19 december 1889. Andra afdelningen. Brotten mot de medborgerliga samhällets rättsgebit. Tredje upplagan. Helsingfors 1917.
- Forsman, J.*, Suomen lainsäädännön historia. Sen pääpiirteet. Edellinen osa. Luentojakso. Helsinki 1896. (Suomen lainsäädännön historia).
- Gabrielsen, H.*, Meddeleser om en Forandring i den norske Bevillingspraxis i Skilsmissegager. Tidsskrift for Rettsvitenskap 1894, s. 70—91.
- Gernhuber, Joachim*, Lehrbuch des Familienrechts. München und Berlin 1964.
- Granfelt, O. Hj.*, Officialprincipen. Dess tillämpning på materiellt rättslig grund i vanliga tvistemål enligt Finlands nyare lagstiftning. JFT 1937, s. 651—663.
- Grönvall, F.*, Uusi avioliittolaki selityksineen. Porvoo 1929.
- Haatanen, Pekka*, Suomen maalaishöyhelistö tutkimusten ja kaunokirjallisuuden valossa. Porvoo 1968.
- Hafström, Gerhard*, Den svenska familjerättens historia. (Nionde upplagan). Lund 1974.
- Hahlo, H. R.*, The Changing Face of the Law of Divorce, Tidsskrift for Rettsvitenskap 1975, s. 1—20.
- Hakulinen, Y. J.*, Familjerätt. Tammerfors 1964.
- Hakulinen, Y. J.*, Uusi lakikielen sanakirja. Laki- ja liikekielen sanastoa. Suomi—Ruotsi—Saksa. Porvoo 1974.
- Halila, Jouko*, Tunnustamisesta. Siviiliprosessuaalinen tutkimus. Vammala 1950.
- Helin, Markku*, Suomalainen avioeroprosessi. Helsinki 1974.

- Hemmer, Ragnar*, Suomen oikeushistorian oppikirja II. Perheoikeuden, perintöoikeuden ja testamenttioikeuden historia. 3. ja muuttumaton painos. Vammala 1967.
- Huttunen, Oiva*, Avioliittolaki ynnä siihen liittyvät lait ja asetukset. Helsinki 1930.
- Idestam, E.*, Om de kriminella äktenskapsskillnadsskälén. JFT 1931, s. 15—26.
- Inger, Göran*, Svensk rätthistoria. Lund 1980.
- Jacobi, Leonard*, Das persönliche Eherecht des Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich. Berlin 1896.
- Jutikkala, Eino*, Torpparikysymys. Teoksessa 'Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja'. Porvoo 1968. Eino Jutikkala (toim.); s. 189—205.
- » — Suomen teollistuminen. Teoksessa 'Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja'. Porvoo 1968. Eino Jutikkala (toim.); s. 206—220. (Suomen teollistuminen).
- Kaira, K.*, Aviokaariehdotuksen säännökset avioliiton päättämisestä ja purkamisesta. LM 1924, s. 265—289.
- Kilpi, O. K.*, Suomen ammatissatoimiva väestö ja sen yhteiskunnalliset luokat vuosina 1815/75. I. Maaseutu. Väestötilastollinen tutkimus papiston väkilukutaulujen tiedoista. Helsinki 1913.
- Kivivuori, Antti*, Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys. I. Rikoslainsäädäntö 1809—1875. Joensuu 1969.
- Klami, Hannu Tapani*, Historialliset aspektit positiivisoikeudellisessa tutkimuksessa. LM 1970 s. 47—66.
- » — Rakenneselityksistä. Oikeus 1/1977 s. 9—16.
- Koch, C. F.*, Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten. Dritter Band. Achte Auflage. Berlin und Leipzig 1886.
- Koskelo, Pauliine*, Avioerot ja niihin vaikuttaneet tekijät vuosina 1930—1977. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 8/1979.
- Lento, Reino*, Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878—1939. Helsinki 1951.
- Lütken, Hans — Platou, Carl*, Lov om indgaaelse og opløsning av egteskap av 31 mai 1918 utgit med anmerkninger, rundskrivelser og skemaer. Kristiania 1920.
- Lähteenmäki, Olavi*, Sexus und Ehe bei Luther. Turku 1955.
- Mahkonen, Sami*, Johdatus perheoikeuden historiaan. Vammala 1978.
- » — Reception av svensk äktenskapsskillnadsrätt i Finland. JFT 1977, s. 284—302.
- Marx — Engels — Lenin*, Nainen, perhe ja yhteiskunta. Valikoima. Šaksan demokraattinen tasavalta 1977. (ei tarkempaa painopaikkaa).
- Melander, Ilmari*, Asumusero. Vammala 1949.
- Merikoski, V.*, Erivapauden käsite. Helsinki 1936.
- Mikkola, Matti*, Työttömyysturvan ehdoista. Oikeustieteellinen tutkimus työttömyyskorvauksen hakijan asemasta ja oikeussuojasta. Vammala 1979.
- Modeér, Kjell Å.*, Rätthistoria, en juridisk disciplin — trots allt. SvJT 1979, s. 570—574.
- Myhrberg, Pertti*, Hovioikeudet lain lieventäjinä 1600-luvulla. LM 1977 s. 850—864.

- Myhrberg, Pertti*, Rikos- ja prosessioikeuden kehitys Suomessa. Mänttä 1978.
- Nehrman, David*, Föreläsningar öfwer Giftermåls Balken, hålne wid Kongl. Aca-
demien i Lund. Stockholm 1747. (Naimiskaaren luennot).
- Nieminen, Armas*, Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikäytöskäytöksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-
yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. I. Helsinki 1951.
- Nordström, J. J.*, Bidrag till den svenska samhälls-författningens historia; Efter
de äldre Lagarna till sednare hälften af sjuttonde seklet. Helsingfors 1840.
- Nylander, Ivar*, Studier rörande den svenska äktenskapsrättens historia. Stock-
holm 1961.
- Rasila, Viljo*, Torpparikäytöksen ratkaisuvaihe. Joensuu 1970.
- Rautiala, Martti*, Avioliiton purkaminen. Avioliiton pätemättömyys ja avioero.
Vammala 1949.
- Schauman, Frans Ludwig*, Handbok i Finlands Kyrkorätt. Helsingfors 1853.
- Schmidt, Folke*, The »Leniency» of the Scandinavian Divorce Laws. Scandinavian
Studies in Law 1963, s. 109—121. Uppsala 1963.
- » — Äktenskapsrätt. Femte upplagan. Lund 1974. (Äktenskapsrätt)
- Schrevelius, Fredrik*, Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande Civil-rätt. Tredje
delen: Familjerätten. Lund 1849.
- Serlachius, Allan*, Suomen rikosoikeuden oppikirja. Toinen osa I puolisko. Hel-
sinki 1924.
- » — Tuomarien ja pappien työmaan raja-alalta. LM 1911, s. 28—35.
- Sjöholm, Elsa*, Rättshistoriska metod och teoriutbildning. Scandia 2/1978, s. 229—
256.
- » — Arviointi teoksesta 'Rättshistoriska studier tillägnade Gösta Hasselberg
vid hans avgång från ämbetet den 30 juni 1976.' Rättshistoriska studier
V. Lund 1977; SvJT 1979 s. 57—60.
- Soininen, Arvo M.*, Maatalousväestö v. 1910 — tilasto ja todellisuus. HAIK 1976
s. 211—225.
- » — Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perin-
näisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Forssa 1975.
(Vanha maataloutemme).
- Stjernberg, Nils*, Några blad ur horsbrottets historia i svensk rätt. Teoksessa
'Festskrift för presidenten, jur. utr. dr Berndt Julius Grotenfelt.'; s. 100—
139.
- Stjernstedt, George*, Äktenskapskillnad. Minnesskrift ägnad 1734 års lag II., s. 72—
94. Stockholm 1934.
- » — Våra äktenskapslagar. Handbok avseende såväl äldre som nyare äktenskap
jämte lagtexter och sakregister. Stockholm 1921. (Käsikirja).
- Ståhlberg, K. J.*, Irtolaisuus Suomen lain mukaan. Helsinki 1893.
- Støylen, Andreas*, Separasjon og skilsmisse efter norsk rett. Annen, omarbeide
utgave. Oslo 1948.
- Sundberg, Jacob W. F.*, Familjerätt i omvandling. Stockholm 1969.
- Sundby, Olof*, Luthersk äktenskapsuppfattning. En studie i den kyrkliga äkten-
skapsdebatten i Sverige efter 1900. Lund 1959.

- Tirkkonen, Tauno*, Oikeudenkäyntimenettelystä avioeroasioissa. LM 1939, s. 497—518.
- Toivonen, Timo*, Suomen ammatissatoimivan maatalousväestön luokkarakenteen kehitys vuosina 1901—1920. Sosiologia 1976, s. 89—100.
- af Ursin, N. R.*, Proletariaatteita. Kokoelma kirjoituksia. Suomalainen Sosialistinen Kustannusyhtiö, Fitchburg. Mass. 1914.
- Waris, Heikki*, Muuttuva suomalainen yhteiskunta. Porvoo 1968.
- Weber, Marianne*, Ehefrau und Mutter in der Rechtsentwicklung. Tübingen 1907.
- Westermarck, Edward*, The History of Human Marriage. Vol. III. Fifth edition rewritten. London 1921.
- Westring, Hjalmar*, Den nya giftermålsbalken jämte dithörande författningar med förklaringar. Andra upplagan ombesörjd av Birger Ekeberg och Einar Stenbeck. Stockholm 1933.
- von Willebrand, W.*, Om trolöfning och ofullkomnade äktenskap, JFT 1903, s. 1—138.
- Winroth, (A. O.)*, Handbok i Svensk civilrätt. I. Äktenskaps ingående och upplösning. Uppsala 1904.
- Winroth, A.*, Svensk Civilrätt I. Äktenskaps ingående och upplösning. Lund 1898. (Avioliiton solmiminen ja purkaminen).
- Wirilander, Kaarlo*, Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721—1870. Forssa 1974.
- Wrede, R. A.*, Finlands gällande civilprocessrätt. Andra bandet. Tredje, omarbetade, upplagan. Helsingfors 1923. (Civilprocessrätt II).
- » — Om äktenskaps ingående inför domstol. JFT 1903, s. 466—477.
- » — Muistiinpanoja professori, vapaaherra R. A. Wreden esittämästä naimiskaarta selittävästä luentosarjasta. Suomentanut A. K. Ahlfors. Helsinki 1916. (Naimiskaaren luennot).
- » — Till frågan om malitiosa desertio, JFT 1917, s. 221—235.
- » — Todistusoikeuden pääpiirteet voimassaolevan lain mukaan. (Suomentanut Ernesti Forsman). Helsinki 1910. (Todistusoikeuden pääpiirteet).
- Ylikangas, Heikki*, Oikeus historiallisena ilmiönä. Vammala 1978.
- » — Oikeushistorian lähteistä. Oikeus 1/1977 s. 5—8.
- » — Puolisonvalintaan vaikuttaneista tekijöistä sääty-yhteiskunnan aikana. HAik 1968, s. 20—30.
- » — Suomalaisen Sven Leijonmarckin osuus vuoden 1734 lain naimiskaaren laadinnassa. Helsinki 1967. (Sven Leijonmarck).

4. Lehdistö

Elämä	Palvelijatar
Helsingin Sanomat	Suomen Sosialidemokraatti
Hufvudstadsbladet	Svenska Pressen
Kotimaa	Työläisnainen
Maakansa	Uusi Suomi

LYHENTEITÄ

A.D.	= Anomusdiaari
ÆL	= Ægteskabslov I. Lov nr. 276 af 30. 6. 1922 (Tanska)
AL	= Avioliittolaki 13. 6. 1929/234
ALVL	= Laki avioliittolain voimaanpanosta 13. 6. 1929/235
AOL	= Laki aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista 15. 4. 1889/17
As.	= Asetus
BGB	= Bürgerliches Gesetzbuch 1896 (Saksa)
DL	= Defensor Legis
EL	= Lov om indgaaelse og opløsning av egteskap 31. 5. 1818 (Norja)
FamRZ	= Zeitschrift für des gesamte Familienrecht
GB	= Giftermålsbalken 11. 6. 1920 (Ruotsi)
HE	= Hallituksen esitys
HAik	= Historiallinen Aikakauskirja
HO	= Hovioikeus
JFT	= Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
KJ	= Kirkkojärjestys vuodelta 1571
KKO	= Korkein oikeus
KL	= Kirkkolaki vuodelta 1686
KrML	= Kristofferin maanlaki
L.	= Laki
LM	= Lakimies
LvK	= Lainvalmistelukunta
MEKL	= Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki
MEML	= Maunu Eerikinpojan maanlaki
NK	= Naimiskaari (vuoden 1734 laki)
OK	= Oikeudenkäymiskaari (vuoden 1734 laki)
O.M.	= Oikeusministeriö
ptk	= pöytäkirja
RikK	= Rikoskaari (vuoden 1734 laki)
RL	= Rikoslaki 19. 12. 1889/39
RO	= Raastuvanoikeus
RVA	= Asetus rikoslain voimaanpanemisesta 19. 12. 1889/39
SoO	= Senaatin oikeusosasto
STV	= Suomen Tilastollinen Vuosikirja
SvJT	= Svensk Juristtidning

SVT	= Suomen Virallinen Tilasto
TfR	= Tidskrift for Rettsvitenskap
VA	= Valtionarkisto
VPA	= Valtiopäiväasiakirjat
VPPTK	= Valtiopäiväpöytäkirjat
ZGB	= Schweizerisches Zivilgesetzbuch 1907 (Sveitsi)

I TUTKIMUSTEHTÄVÄ

1. AVIOERO TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Suomessa myönnettiin 1970-luvulla vuosittain 6 000—10 000 avioeroa.¹ Lähes joka neljäs avioliitto päättyi avioeroon; avioerot ovat siis nykyisin yleisiä. Viime vuosisadan puolella avioerot olivat sitä vastoin harvinaisia; esimerkiksi 1800-luvun puolivälissä vuosittain myönnettiin keskimäärin 30 avioeroa. Avioliitoista purettiin avioeroteitse noin joka neljäsadas.

Avioerot alkoivat yleistyä viime vuosisadan puoliväliltä lähtien. Aluksi kehitys oli hidasta. Avioerojen määrä lisääntyi vuosittain vain muutamalla tapauksella. Ensimmäisen kerran avioerojen vuosittainen määrä ylitti sadan 1890-luvulla. Kuluvan vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä myönnettiin vuosittain keskimäärin 150 avioeroa. Määrä kohosi jyrkästi 1910- ja 1920-luvuilla. Kun 1910-luvun alussa myönnettiin vuosittain noin 200 ja 1920-luvun alussa noin 500 avioeroa, määrä oli 1920-luvun lopussa yli 1 000.²

¹ Ks. tark. Koskelo (liitetaulukko 1, s. 102), jossa on kerätty (virallisista tilastoista) tiedot mm. vuosina 1970—1978 myönnetyistä avioeroista.

² Kehitys jatkui samansuuntaisena 1930-luvulta lähtien. Muutokset eivät kuitenkaan olleet yhtä rajuja kuin 1910-luvun alun ja 1920-luvun lopun välisenä aikana. Suurimmat muutokset ovat ajoittuneet sotien jälkeiseen aikaan. Sekä vuonna 1945 että vuonna 1946 myönnettiin yli 5000 avioeroa eli noin kolme kertaa enemmän vuodessa kuin välittömästi talvisotaa edeltäneinä vuosina. Sotien jälkeen avioerojen määrä laski 1940-luvun loppua kohden. Lasku osoittautui väliaikaiseksi ja 1950-luvun alusta on avioerojen määrä lisääntynyt nykyhetkeen saakka. Ensimmäisen kerran avioerojen vuosittainen määrä oli yli 10 000 vuonna 1974. — Avioerojen vuosittaisen määrän osalta vuosina 1881—1929 ks. esim. STV 1903 s. 36, STV 1917, s. 63 ja STV 1931 s. 61. Näissä esitetyt luvut eivät käy yksiin yllä esitettyjen lukujen kanssa. Tilastotietojen luotettavuuteen palataan yksityiskohtaisesti jäljempänä s. 12—18.

Viime vuosisadan puolivälin ja 1920-luvun lopun välisenä aikana avioerojen yleistymiskehitys oli todella nopea: samaan aikaan kun *avioliittojen määrä kaksinkertaistui avioerojen määrä kolmikymmenkertaistui*.³

Avioero laillistettiin uskonpuhdistuksen jälkeen. Ensimmäiset avioerosäännökset sisältyivät kirkolliseen lainsäädäntöön, vuoden 1571 kirkkojärjestykseen ja vuoden 1686 kirkkolakiin. Avioeron myöntämisvalta kuului kirkollisille viranomaisille. Kirkollisissa laeissa säännelty avioeroperusteet olivat samansisältöiset ja ne pysyivät muuttumattomina vuoden 1734 lain naimiskaaressa tämän lain kumottua vuoden 1686 kirkkolain erosäännökset. Naimiskaaren tultua voimaan tuomiovalta avioeroasioissa siirtyi kirkon viranomaisilta maallisille viranomaisille. Alioikeus myönsi ensimmäisenä oikeusasteena avioeron. Avioero voitiin NK:n mukaan tuomita silloin, kun toinen puoliso oli syyllistynyt aviolliseen uskotomuuteen (NK 13:1) ja silloin, kun puolison voitiin katsoa hylänneen aviokumppaninsa (13:4 ja 13:6).

Naimiskaaren voimassaoloaikana avioeron sai myös *erivapausmenettelyin*. Avioeroa haettiin tällöin alioikeuden sijasta suoraan ylintä tuomiovaltaa käyttäneeltä viranomaiselta. Tämä viranomainen myönsi eron *vapaaharkintaisesti muilla kuin laissa säädetyillä perusteilla*. Oli siis yhtä aikaa vallalla kaksi erilaista järjestelmää. Avioeroaikoissa olleet saivat valita menettelytavan.

Vuonna 1929 Suomessa annettiin uusi avioliittolaki, joka tuli voimaan 1.1.1930. Tämän jälkeen avioeroja on voitu myöntää yksinomaan tuomioistuintietä ja vain laissa säädetyillä perusteilla. Vapaaharkintainen erivapausmenettely tuli siten lakkautetuksi. AL:ssä säädetyt perusteet pysyivät muuttumattomina vuoteen 1948 saakka, jolloin lakiin lisättiin asumuserosäännöstö. Ennen tätä uudistusta laissa säädetyt eroperusteet olivat: uskottomuus (AL 70 §), sukupuolitauti (71 §), pahoinpitely (72 §), rikollisuus (73 §), huumaavien aineiden väärinkäyttö (74 §), mielisairaus (75 §), välien rikkoontuminen ja erillään asuminen (76.1 §), hylkääminen (76.2 §) ja katoaminen (77 §).

Oikeuskäytännössä tapahtuneet muutokset vauhdittivat avioerolainsäädännön kokonaisuudistusta. Erivapausperusteisten avioerojen osuus kaikista avioeroista kasvoi avioerojen yleistyessä 1910- ja 1920-luvuilla. Erivapaudella myönnettiin 1910-luvun ensimmäisellä puolella keskimäärin joka kahdeksas, vuosikymmenen jälkimmäisellä puolella joka viides ja

³ Vrt. esim. STV 1937 s. 42.

1920-luvun alkupuolella joka toinen avioero. Lähestyttäessä 1920-luvun loppua avioeroja myönnettiin pääsääntöisesti erivapaudella; neljä avioliittoa viidestä purettiin tuolloin erivapausteitse. Lainsäädännön kokonaisuudistus kävi ajankohtaiseksi silloin, kun kirjoitetun lain perusteella ja muutoin muodostuneen oikeuskäytännön välille oli kasvanut selvä kuilu.

Avioerojen yleistyminen ja uuden lain säätäminen kytkeytyivät toisiinsa. Tässä tutkimuksessa selvitetään sitä, *mitkä tekijät aiheuttivat voimassa olevan avioliittolain eronormien säätämisen.*

Vertailtaessa naimiskaaren eroperusteita voimassa olevan lain eroperusteisiin voidaan todeta, että uuden lain säätämällä tavoiteltiin avioeron saannin lainsäädännöllistä helpottamista. Näin ollen avioerojen yleistymisenkin AL:n voimaan tulon jälkeen voitaisiin olettaa selittyvän ainakin osin tätä taustaa vasten.

Vuonna 1929 säädetyt eroperusteet olivat hyvinkin pitkälle kiteytyneet vuonna 1924, jolloin oikeusministeriön lainvalmistelukunta julkaisi aviokaariehtotuksensa. Vuoden 1924 mietintö perusteluineen on keskeisessä asemassa pyrittäessä selvittämään AL 70—77 §:n taustavaikutteita. Lainlaadinta-aineisto on tältä osin verraten niukka. Lainvalmistelukunta piti kirjoitetun lain normeja liian tiukkoina ja ehdotti erivapauskäytännön lakkauttamista sekä tuomiovallan siirtämistä avioeroasioissa yksinomaan tuomioistuimelle.⁴

Lainvalmistelijat ja -säätäjät painottivat eri yhteyksissä tarvetta *lieventää laissa olevia eroperusteita*. On kuitenkin epäselvää, oliko uudistuksen tarkoituksena de facto helpottaa avioeron saantia — myönnettiin hän naimiskaaren voimassaoloaikana avioeroja muillakin kuin vain laissa säädetyillä perusteilla. Saatavilla olevien tutkimustulosten mukaan uudella lailla pyrittiin itse asiassa vain *jälkikäteen legalisoimaan* jo tapahtunut kehitys.⁵ Avioeron saannin vaikeusaste haluttiin pitää muut-

⁴ Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 1 1924, s. 58—59.

⁵ Tätä näkökohtaa ovat korostaneet Erik Allardt (s. 141—142) ja Markku Helin. Helin on todennut: »Kun avioliittolain eroperusteita verrataan lakia edeltäneeseen tilanteeseen, voidaan havaita, että laki ei tuonut mukanaan paljoakaan uutta. Päinvastoin nojautuivat lain eroperusteet olennaisesti lain valmisteluaikana vallinneeseen tilanteeseen. — — —. Voidaan havaita, ettei avioliittolain avulla pyritty ohjaamaan kehitystä mihinkään suuntaan, vaan lainsäädäntö sai tässä tapauksessa konservatiivisen funktion. *Sen tehtäväksi jäi ainoastaan jälkikäteen laillistaa yhteiskunnassa jo tapahtunut kehitys.*» (s. 25).

tumattomana. Näin saattaa asianlaita ollakin. Kuitenkaan mahdoton ei ole sekään vaihtoehto, että tavoitteena olisikin ollut avioeron saannin *vaikeuttaminen*.

On selvää, että asetetun ongelman ratkaiseminen on tärkeä uuden lain taustavaikutteita selitettäessä. Koko selityspäerusta määräytyy sen mukaan, mihin lopputulokseen tässä kysymyksessä päädytään.

Kuitenkaan pelkkä lainvalmistelu- ja sen säätämispäeressin selvittäminen ei riitä. On tunnettava tosiasiallinen tilanne silloin, kun avioerolainsäädännön uudistaminen oli käynnissä. Vasta näin tehtäessä avautuu mahdollisuus pohtia, millä tavoin avioerojen kehitys ja asian oikeudellinen käsittely vaikuttivat lain säätämiseen. Tämän vuoksi tulee tehdä selkoa siitä, missä suhteessa todellisuuteen oli se kuva, joka lain valmistelijoilla ja säätäjillä oli avioerosta. Tutkimuksessa on täten otettava kantaa avioerojen yleistymiseen vaikuttaneisiin tekijöihin.

2. JÄSENTELY

Johdantoa seuraavassa pääjaksossa II selvitetään autonomian ajan ja itsenäisyyden alkuaajan oikeuskäytännön lainsäädännöllistä perustaa. Selvityksen kohteina ovat mm. aineellisoikeudelliset ja prosessuaaliset normit sekä niistä oikeuskirjallisuudessa esitetyt tulkintasuositukset.

Oikeuskäytäntöä ja siinä ennen AL:n voimaan tuloa tapahtuneita muutoksia käsitellään pääjaksoissa III ja IV. Pääjaksossa III osoitetaan, 'ketkä erosivat autonomian ajalla ja itsenäisyyden ajalla ennen vuotta 1930 sekä miten he käyttivät hyväkseen oikeusjärjestyksen heille suomia mahdollisuuksia saada avioero.

Ratkaistutoimintaa tarkastellaan pääjaksossa IV. Koska avioerojen yleistyminen oli pääasiallisesti seurausta *vapaaharkintaisten* erivapauserojen yleistymisestä, huomio kohdistuu tämän menettelyn yhteydessä omaksuttujen periaatteiden selvittämiseen. Jakson lopussa osoitetaan oikeusnormilauseiden muodossa ne erivapausavioeroperusteet, joilla avioeron saattoi saada ennen uuden lain voimaantulemista.

Pääjaksossa V selvitetään AL:n eronormien säätämishistoriaa. Ensiksi tarkastellaan lainsäätämispäeressin eri vaiheita ja sinä aikana uudelle laille asetettuja *julkilausuttuja* tavoitteita. Tämän jälkeen vertaillaan ennen lain voimaantuloa hyväksyttyjä ja oikeuskäytännön kautta muodostuneita eroperusteita niihin avioeroperusteisiin, jotka vuonna 1929

tulivat legalisoiduiksi. Näin tehtäessä saatetaan verrata lainsäädäntöprosessin aikana julkituotuja näkökohtia niihin tavoitteisiin, joita uudella lailla voidaan sanoa edellisessä pääjaksossa saatujen tutkimustulosten valossa olleen. Perusajatuksena on osoittaa, että julkilausutut ja toiselta puolen *todelliset* tavoitteet eivät olleetkaan yhteneväiset.

Viimeisessä pääjaksossa (VI) selvitetään avioeron saannin vaikeusasteessa ennen ja jälkeen AL:n säätämistä tapahtuneita muutoksia. Kun edellisissä pääjaksoissa esitetyt seikat ovat tuossa yhteydessä tutkimuksen kohde, ne ovat tässä pääjaksossa se väline, jonka avulla annetaan vastaus siihen, voidaanko avioerolainsäädännöllä vaikuttaa erojen yleistymiseen ja käytettäviin erotapoihin ja jos voidaan, missä suhteessa. Koko tutkimuksen yleisempänä tavoitteena on lähinnä osoittaa, *mikä on avioeron saannin vaikeusasteen merkitys erojen yleistymiseen nähden.*

3. TUTKIMUKSESSA KÄYTETTY AINEISTO

Pääjaksoissa II ja V lähteenä on käytetty etupäässä koti- ja ulkomaista kirjallisuutta, lainvalmisteluun suoranaisesti tai välillisesti liittyvää *lainvalmisteluaineistoa* ja *muuta oikeushistoriallisen tutkimuksen yhteydessä perinteisesti käytettyä materiaalia*.⁶ Perustan koko tutkimukselle muodostavat pääjaksoissa III ja IV esitettävät tiedot. Niissä päälähteen asema on *julkaisemattomalla arkistomateriaalilla*.

Julkaisematonta alkuperäismateriaalia on käytetty hyväksi yksinkertaisesti siitä syystä, että kumotun lain aikaista oikeuskäytäntöä ei tähän mennessä ole järjestelmällisesti kartoitettu. Itse asiassa vain yhdessä julkaisussa on tarkasteltu niitä kysymyksiä, joihin pääjaksoissa III ja IV kajotaan. *Eino Ahla* selvitti vuonna 1915 *Lakimies-lehdessä* erivapauskäytäntöä autonomian ajalla. Samalla hän esitti näkemyksiään de lege ferenda.⁷

Ahlan esityksestä löytyy tarpeellisia tietoja. Tämä koskee erityisesti niitä seikkoja, joihin artikkelin otsikon jälkimmäinen osa (»näkökohtia avioero-lainsäädäntömme uudistuksesta») viittaa. Sen sijaan oikeuskäy-

⁶ Sillä tarkoitetaan tutkimuksen lähdeluettelon B-osassa mainittuja lähteitä.

⁷ *Ahla* (Erivapautuksella myönnettyistä avioeroista ja näkökohtia avioerolainsäädäntömme uudistuksesta) *LM* 1915 s. 1—51 ja s. 65—106.

täntöä valaisevat tiedot ovat nyt asetettua tutkimustehtävää silmällä pitäen perin vaillinaisia. Ahla on tarkastellut vain *erivapauskäytäntöä* ennen vuotta 1914, ei lainkaan NK:n perusteella myönnettyjä avioeroja. Artikkelin käyttökelpoisuus on rajoitettua myös sen vuoksi, että se julkaistiin aikana, jolloin (erivapausperusteiset) avioerot eivät vielä olleet sanottavammin yleistyneet. Esitykseen ei liioin ole liitetty tietoja siitä, keille erivapausperusteisia avioeroja myönnettiin. Tämän selvittäminen on puolestaan eräs seuraavan esityksen keskeisistä ongelmista.

Tyydyttävää kuvaa saatikka kokonaiskäsitystä oikeuskäytännöstä ei Ahlan esittämien tietojen perusteella voida siten muodostaa. Sama koskee kaikkia muita myöhempiä julkaisuja, joissa on käsitelty avioeroon liittyviä kysymyksiä. Muut tutkijat ovat käsitellessään kumotun lain aikaista oikeuskäytäntöä perustaneet tietonsa em. artikkeliin.

Julkaisemattoman arkistomateriaalin päälähteinä ovat avioeron saaneille myönnetyt *erokirjat* ja *tuomioistuinaineisto*. Tuomioistuinaineistolla tarkoitetaan tässä yhteydessä juttujen yhteydessä laadittuja *pöytäkirjoja*, *akteja* ja *muistiota*.

Erokirjat lähdemateriaalina. Erokirja oli avioeron saaneelle myönnetty esteettömyystodistus uuden avioliiton solmimista varten. Erokirjoista annettiin niin Ruotsin kuin Venäjänkin vallan aikana lukuisia kuninkaallisia kirjeitä, julistuksia ja selityksiä sekä keisarillisia määräyksiä⁸ minkä lisäksi asetuksessa avioliiton solmimisesta siviiliviranomaisen edessä (As. 2. 11. 1917; 11 §) annettiin määräykset menettelytavoista purettaessa siviiliviranomaisen vihkimä avioliitto. Vuonna 1920 oikeusministeriö antoi kiertokirjeen, joka sisälsi erittäin tarkat ohjeet erokirjojen myöntämisestä.

Erokirja tuli antaa kirkollisen- tai siviiliviranomaisen edessä avioliittonsa solmineille ja avioeron saaneille silloin, kun (a) molemmat kuuluivat evankelis-luterilaiseen kirkkokuntaan, (b) puoliset kuuluivat protestanttiseen, ja toinen heistä evankelis-luterilaiseen kirkkokuntaan ja (c) kun vihkiminen oli suoritettu roomalais- tai kreikkalaiskatolisessa kirkkokunnassa ja kun vihkiminen oli tapahtunut evankelis-luterilaisen kirkkokunnan menojä noudattaen.

Erokirjaa ei annettu kun (1) molemmat puoliset olivat kuuluneet muuhun kuin protestanttiseen kirkkokuntaan, (2) vihkiminen

⁸ Ks. esim. *Suomen vuoden 1927 lakikirja* s. 20, jossa esim. kirjeet, julistukset ja määräykset 20. 7. 1795, 13. 11. 1795, 23. 3. 1807, 22. 1. 1849 ja 23. 6. 1862. Ks. myös esim. *Chydenius* s. 115—121, jossa selvitys menettelytavoista.

oli tapahtunut roomalais- tai kreikkalaiskatolisessa kirkkokunnassa ja toinen puoliso oli ollut evankelis-luterilaista oppia tunnustanut ja (3) kun molemmat puoliset olivat roomalais- tai kreikkalaiskattolisia sekä (4) kun avioliitto oli solmittu siviiliviranomaisen edessä. Lisäksi kiertokirjeessä annettiin yksityiskohtaiset määräykset erokirjan antamisesta silloin, kun kysymyksessä oli epätäydellinen avioliitto⁹ tai kihlaus, jonka aikana kumppanit eivät olleet maanneet keskenään.¹⁰

Säännöksissä määriteltiin vain erokirjan saamiseen oikeutetut; pakkoa erokirjan hakemiseen ei ollut. Kysymyksessä oli vain esteettömyystodistus, ei muuta. Toisaalta kaikki kohdissa a—c mainitutkaan eivät välttämättä olleet oikeutettuja saamaan tätä esteettömyystodistusta. Avioliikseen uskottomuuteen syyllistynyt ja avioeron saanut ei ollut oikeutettu erokirjaan ennen entisen puolisonsa kuolemaa tai uudelleen avioitumista. Paitsi syyttömän puolison kuoltua tai avioiduttua uudelleen erokirjan sai myös silloin, kun avioeroon syytön puoliso suostui antamaan entiselle kumppanilleen oikeuden solmia uuden avioliiton. Tällöin vaadittiin lisäksi viranomaisen lupa uudelle liitolle (NK 13:2).

Erokirjoja myönsivät hiippakuntien tuomiokapitulit. Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin myöntämiä erokirjoja säilytetään Valtionarkistossa,¹¹ Turun hiippakunnan Turun maakunta-arkistossa¹² ja Kuopion hiippakunnan Oulun maakunta-arkistossa.¹³ Ennen vuoden 1897 alkua

⁹ Suomessa saattoi vuoden 1930 alkuun saakka syntyä avioliittoja, joissa toinen kumppani oli vastustanut liiton solmimista. Vuoden 1734 naimiskaaren mukaan mainitun kaltainen ns. *epätäydellinen* avioliitto syntyi kahdella eri tavalla: 1. sen jälkeen, kun mies oli maannut kihlattunsa ja 2. sen jälkeen, kun mies oli maannut naisen aviolupauksin. Alioikeus vahvisti liiton toisen osapuolen — myös miehen — sitä kanteella vaadittua (NK 3:9 ja 3:10). Samansisältöiset säännökset sisältyivät myös vuoden 1571 kirkkojärjestykseen ja vuoden 1686 kirkkolakiin kuitenkin sillä erotuksella, että liiton vahvistaminen kuului tuomiokapitulin toimivaltaan. Ks. tark. esim. *von Willebrand*, (JFT 1903), s. 65 ss., erit. s. 70—71 ja *Wrede*, (JFT 1903), s. 466—477. Ks. myös esim. *Hafström*, s. 48—49, *Hemmer*, s. 49—50 ja *Sundberg* s. 35, s. 49 ss.

¹⁰ Ohjeiden asiasisältö on edellä esitetty tiivistetyssä muodossa. Ks. tark. KKO:n ptk (oikeusministeriö) vuonna 1920, sarja Cb (n:o 2), kohta 8., liite A. (1. 11. 1920). — AL:n tultua voimaan erokirjoja ei ole enää myönnetty.

¹¹ Porvoon tuomiokapitulin arkisto, sarja Dd: 13—Dd: 25, vuodet 1851—1929. (VA)

¹² Turun tuomiokapitulin arkisto, sarja F I, G: 16—G: 58, vuodet 1851—1929 (asiakirjat) ja sarja A I 81—159, vuodet 1851—1929 (pöytäkirjat).

¹³ Oulun tuomiokapitulin arkisto, sarja Ca: 1—Ca: 70, vuodet 1851—1920.

myönnettyt erokirjat löytyvät näistä arkistoista. Hiippakuntajakoa muutettiin vuonna 1895 annetulla asetuksella.¹⁴ Tällöin perustettiin neljäs eli Savonlinnan hiippakunta, jonka toimialueena olivat Viipurin ja Mikkelin läänit sekä Kuopion läänistä Ilomantsin, Liperin ja Pielisjärven kunnat. Savonlinnan hiippakunnan keskus siirrettiin vuonna 1925 Viipuriin, jonne myös erokirjojen taltiokappaleet siirrettiin toimipaikan muuton yhteydessä.¹⁵ Sotien seurauksena erokirjat jäivät (todennäköisesti) Viipuriin. Erokirjojen taltiokappaleita ei tältä osin ole saatavissa, mutta sen sijaan *erokirjaluettelot* ovat kylläkin käytettävissä.¹⁶

Laissa ei ollut määräyksiä erokirjojen muotovaatimuksista eikä sisälöstä. Avioerojen ollessa 1900-luvun alkupuolelle saakka harvinaisia erokirjat olivat käsinkirjoitettuja. Niiden perusteella voidaan selvittää eroprosessin kulku alkaen avioeroa edeltäneistä tapahtumista ja päättyen po. esteettömyystodistuksen antamiseen. Avioerojen yleistyessä 1910- ja 1920-luvuilla alettiin käyttää erokirjoja varten laadittuja kaavakkeita.

Käsinkirjoitettujen erokirjojen perusteella voidaan selvittää sekä tosiasia- että oikeuskysymykset. Niihin sisältyvät tiedot asianosaisista ja syistä, jotka sittemmin johtivat avioerokanteen nostamiseen tai erivapausperusteisen avioeron hakemiseen. Lisäksi niistä käyvät ilmi avioeroperuste, avioeron myöntänyt viranomainen ja erokirjan myöntämisaikakohta.

Kaavakkeissa oli tilaa vain oikeuskysymyksille; tosiasiakysymykset oli jätetty niiden ulkopuolelle. Kaavakkeille laadittujen erokirjojen perusteella ei täten enää ole mahdollista tehdä selkoa avioeron myöntämistä edeltäneistä tapahtumista, kuten esimerkiksi siitä, kenen kanssa uskonon puoliso oli maannut, milloin ja missä tai siitä, milloin toinen oli hylännyt kumppaninsa ja minne hylkääjä oli matkustanut. Tiedot koskevat lähinnä vain avioeron juridisia perusteita ja erokirjan myöntämistä. Kaavake-

¹⁴ Asetus 8.10.1895 (N:o 2.).

¹⁵ Hiippakuntajakoa muutettiin vuonna 1923, jolloin maa jaettiin Turun arkkihiippakuntaan ja Tampereen, Oulun, Savonlinnan sekä Porvoon hiippakuntiin. Asetus 14.7.1923 (n:o 194), 1 §. — Tutkimuksen suorittamista ajatellen tällä muutoksella ei ole merkitystä.

¹⁶ *Tilastokeskus* (Helsinki), *sarja K I, B 30:1*. Kansio n:o 1, sisältää Turun arkkihiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1885—1929, Kuopion hiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1885—1922 ja Porvoon hiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1885—1929. Kansio n:o 2 sisältää puolestaan Savonlinnan (vuodesta 1925 lähtien Viipurin) hiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1897—1929 ja Tampereen hiippakunnan erokirjasarjat vuosina 1924—1929.

erokirjojen avulla voidaan selvittää: (a) erokirjan hakija, (b) avioerope-
ruste, (c) avioeron myöntämisaikajankoh-
ta ja (d) erokirjan myöntämisaikajankoh-
ta ja (e) avioeron saaneiden asuinpaikka sekä (f) miehen sosiaaliasema.
Joissakin erokirjoissa olivat tiedot (g) vaimon sosiaaliasemasta. Tämä oli
kuitenkin erittäin harvinaista. Sama koskee käsinkirjoitettuja erokirjoja.

Vuosittain myönnettyjen erokirjojen ja avioerojen määrät eivät käy-
neet yksiin. Tämä ilmenee osin jo edellä esitetyistä tiedoista: 1. kaikki
avioeron saaneet eivät olleet erokirjoihin oikeutettuja ja 2. erokirjoja
myönnettiin muillekin kuin avioeron saaneille henkilöille (vrt. epätäydellisten
avioliittojen purkutapaukset ja kihlaerot¹⁷). Vuosittain annettujen
erokirjojen määrä ei ollut sama kuin vuosittain myönnettyjen avioerojen
määrä sen vuoksi, että (3.) kaikki erokirjan hakemiseen oikeutetut avio-
eron saaneet eivät hakeneet erokirjoja. Tämä on käynyt ilmi tutkimuk-
sen yhteydessä samoin kuin se, että (4.) erokirjoja hakivat usein kumpikin
puoliso ja (5.) usein jopa vasta vuosien kuluttua avioeron lainvoimaiseksi
tulosta.

Jäljempänä esitettävät tiedot ovat laaditut karsimalla tapauksista epä-
täydellisten avioliittojen purkutapaukset, kihlaerot (2.) ja poistamalla
päällekkäisyydet (4.). Lisäksi tapaukset on sijoitettu avioeron lainvoi-
maiseksi tulovuosille eikä niihin vuosiin, jolloin erokirjat myönnettiin
(5.).

Edellä esitettyä menetelmää käyttäen voidaan eliminoida virhetilas-
tointi. Kokonaan eri asia on se, kuinka *kattavia* näin saatavat tiedot ovat
(vrt. kohdat 1. ja 3.). Lähdekritiikkiin palataan uudemman kerran jäl-
jempänä selvitettäessä saatavilla olevia avioerotilastoja ja niiden luotet-
tavuutta.

Erokirjaluettelot ovat laaditut erokirjojen perusteella. Luetteloissa
ovat tiedot erokirjojen hakijoista, avioerope-
rusteesta, erokirjan myöntä-
misvuodesta, avioeron saaneiden asuinpaikasta ja miehen sosiaaliasemasta.
Näin ollen niihin sisältyvät jokseenkin samat tiedot kuin kaavake-erokir-
joihin. Eräs tieto niistä kuitenkin puuttuu. Erokirjaluetteloiden avulla
ei voida selvittää avioeron myöntämisaikajankoh-
ta. Tämä on erokirja-
luetteloiden käyttökelpoisuutta heikentävä tekijä.

Tuomioistuinaineisto lähdemateriaalina. Tutkimuksessa pyritään siis
selvittämään oikeuskäytännössä tapahtuneet muutokset ennen AL:n voi-

¹⁷ Ks. tark. *Mahkonen* s. 102 ss., erit. s. 106, jossa erokirjojen perusteella
laskettuja tietoja epätäydellisten avioliittojen purkutapauksista ja kihlaeroista.

maan tulemista. Muutoksilla voidaan tarkoittaa kahtakin eri asiaa, nimittäin joko sitä, miten erivapausperusteisten ja NK:n perusteella myönnettyjen avioerojen keskinäissuhde muuttui tai sitä, mitä muutoksia tapahtui yhtäällä NK:n soveltamiskäytännössä ja toisaalla erivapauskäytännössä.

NK:n soveltamiskäytäntö muuttui 1910-luvulla, jolloin lähinnä yksi alioikeus, Tornion raastuvanoikeus, myönsi muiden alioikeuksien käytännöstä poiketen (hylkäämisperusteisia) avioeroja. Erokirjojen perusteella ei ole mahdollista selvittää yksityiskohtaisemmin Tornion RO:n avioeron saamiselle asettamia edellytyksiä eikä ratkaisuiden juridisia perusteita. Tämän vuoksi tutkimuksessa on käytetty hyväksi Tornion kaupunginarkistossa olevia *Tornion RO:n tuomiokirjoja*.¹⁸ Alioikeuspöytäkirjojen käyttö rajoittuu pääasiallisesti näihin tuomiokirjoihin, ei kuitenkaan yksinomaan vain niihin. Osaan käsinkirjoitetuista erokirjoista liitettiin *alioikeuspöytäkirjoja*. Jäljempänä esitettävät tiedot alioikeuksien 1800-luvun puolella avioeron myöntämiseltä edellyttämästä näytöstä perustuvat näihin pöytäkirjoihin.¹⁹

Tuomioistuinaineiston päälähdemateriaalin muodostavat erivapausjuttujen yhteydessä laaditut asiakirjat. Tuomiovalta kuului vuosina 1919—1929 korkeimmalle oikeudelle. Tutkimusta varten on käyty läpi kaikki KKO:n asiaa koskevat *päätöspöytäkirjat*, *aktit* ja esittelijöiden laatimat *muistiot*.²⁰

Menettely KKO:ssa oli nykyiseen tapaan kirjallista. Erivapausperusteisen avioeron myöntäminen, hakemuksen hylkääminen tai tutkimatta jättäminen perustuivat yksinomaan asiakirjoista ilmenneisiin tietoihin. Juttujen yhteydessä laaditut aktit ovat käytettävissä sikäli kuin kysymys on tapauksista, joissa KKO myönsi eron.

Aktien perusteella voidaan selvittää kaikki ne seikat, jotka KKO katsoi tarpeellisiksi esittää avioeron myöntämistä varten. KKO edellytti asiakirjoihin sisällytetyn yksityiskohtaiset tiedot asianosaisista (virkato-

¹⁸ *Tornion raastuvanoikeuden tuomiokirjat* vuosina 1910—1929; A_I₂₄₈—A_I₂₈₅.

¹⁹ Tämä koskee Turun ja Oulun tuomiokapitulien arkistoissa olevia alioikeuspöytäkirjoja. Ks. edellä av:t 12 ja 13.

²⁰ *Korkeimman oikeuden arkisto*, oikeusministeriön KKO:ssa esittelemät asiat, *kansiot Ef: 1—Ef: 137* (aktit ja muistiot) vuosilta 1919—1929. Päätökset löytyvät *KKO:n pöytäkirjoista* (oikeusministeriö) vv. 1919—1929, *sarja Cb: 1—Cb: 11*. (VA)

distukset tai sukuselvitykset), hakemusperusteista, tapahtumien kulusta (todistajankertomukset) ja muista välittömästi asiaan liittyvistä seikoista.²¹ Tietojen yksityiskohtaisuutta kuvannee jo sekin, että aktit ovat useakymmensivuisia. Harvinaisia eivät ole sellaisetkaan aktit, joiden sivumäärä kohoaa toiselle sadalle. Yhdessä päätöspöytäkirjojen kanssa akteista voidaan selvittää jokseenkin kaikki tosiasia- ja oikeuskysymykset. Ne käyvät tiivistetyssä muodossa ilmi myös muistioista.

Todettu koskee tapauksia, joissa avioero myönnettiin. Hakemusten tultua hylätyiksi tai jäätyä tutkimatta akteihin jäivät vain muistiot. Asiakirjat palautettiin muilta osin hakijoille. Nämä muistiot eivät ole likimainkaan yhtä informatiivisia kuin muut muistiot. Tiedot supistuvat lähinnä vain hakijoiden nimiin, asuinpaikkoihin, ammattiin ja hakemusperusteisiin. Päätöspöytäkirjoista ilmenevät näiden ohella tiedot juttujen lopputuloksista, ts. siitä tuliko hakemus hylätyksi tai jätettiinkö se tutkimatta. Yksityiskohtaisempia tietoja hakemista edeltäneistä tapahtumista tai syistä, jotka johtivat hylkäämisiin ja tutkimatta jättämisiin ei muistioissa ole.

4. LÄHDEKRITIIKKI

Erivapauskäytäntöä voidaan kattavasti selvittää käyttämällä hyväksi juttujen yhteydessä laadittuja päätöspöytäkirjoja.²² Näin tehtäessä tiedollisia aukkoja ei pääse syntymään. Sama koskee NK:n perusteella muo-

²¹ Tässä yhteydessä voidaan mainita avioeromateriaalin olevan käyttökel-poista tehtäessä sukututkimusta tai laadittaessa elämäkertoja. Aiemmin avio-erojen ollessa nykyistä selvästi harvinaisempia asiakirjojen yhteyteen liitetyt sukuselvitykset olivat perin yksityiskohtaisia; niistä löytyy useinkin tietoja muis-takin kuin vain asianosaisista. Mikäli joillekin tiedetään suvussa myönnetyn avioeroja, tutkimusta voidaan jouduttaa käyttämällä hyväksi avioeromateriaalia. Sama koskee elämäkertoja, esim. av. 18:ssa ja 20:ssa mainituista asiakirjoista ilmenee mm. Väinö Aaltosen, Aino Achtén, Kerstin Bergrothin, Robert Kajanuk-sen, Eino Leinon ja Alex Matsonin (vs. K.B.) elämästä piirteitä, joista muuta lähdemateriaalia käyttäen on vaikea saada luotettavia ja dokumentoitavissa olevia tietoja.

²² Av. 20:ssa mainittujen KKO:n päätöspöytäkirjojen ohella erivapauskäy-täntöä vuodesta 1892 lähtien on selvitetty käyttämällä hyväksi senaatin oikeus-osaston pöytäkirjoja (oikeustoimituskunnan esittelystä tehtyjen päätösten taltiot, sarja De: 1—De: 24); (VA). Muilta osin on käytetty erokirjoja.

dostuneen oikeuskäytännön kartoittamista, mikäli lähdepohjan muodostavat kaikki alioikeuspyytäkirjat. Tutkimustaloudellisista syistä työssä on jouduttu käyttämään erokirjoja ja erokirjaluetteloita. Koska kaikki lakimääräisen avioeron saaneet eivät kuitenkaan olleet erokirjoihin oikeutettuja ja koska kaikki niihin oikeutetut avioeron saaneet eivät ole erokirjoja hakeneet, ongelmaksi muodostuu, missä määrin erokirjoista ja erokirjaluetteloista saatavat tiedot kattavat kaikki NK:n perusteella autonomian ja itsenäisyyden ajalla myönnettyt avioerot.

Ongelman ratkaisemiseksi tulee erokirjoista saatavia tietoja vuosittaisten avioerojen määrästä verrata muuhun materiaaliin. Tehtävä voidaan suorittaa vertailemalla erokirjoista saatavia lukuja virallisista tilastoista ilmeneviin avioerolukuihin. Täten voidaan osoittaa niiden tapaus-ten osuus kaikista lakimääräisistä avioeroista, joissa erokirjaa ei ole joko voitu tai haluttu hakea.

Periaatteessa kattavuusongelman ratkaiseminen ei tuota vaikeuksia. Käytännössä vertailumenetelmään ei ole mahdollisuuksia kahdestakaan syystä. Koko vertailua edellyttävältä aikakaudelta ei ole käytettävissä virallisia tilastoja ja — mikä merkittävämpää — saatavilla olevat vertailuluvut ovat sinällään epäluotettavat. Sanalla sanoen: kaikki virallisten tilastojen kuvastamat avioeroluvut ovat virheellisiä.²³

Ensimmäisiä tietoja avioeroista saatiin vuonna 1870 valmistuneen väestölaskennan yhteydessä. Tietoja kerättiin niistä 1700-luvun lopun ja 1870-luvun välisenä aikana avioeron saaneista henkilöistä, jotka olivat asuneet Helsingissä, Turussa, Viipurissa ja Oulussa. Laskelmat osoittivat avioeroja myönnetyn kerran tai kahdesti muutamien vuosien väliajoin; useimpina vuosina ei myönnetty yhtään avioeroa.²⁴

Ilmeisesti avioerojen harvinaisuuden vuoksi avioerojen vuosittaista määrää alettiin järjestelmällisesti tilastoida vasta väestötilaston uudistuksen jälkeen vuonna 1879. Ensimmäiset Suomen Tilastollisiin Vuosikirjoi-

²³ Väitteen oikeutusta todentaa yksin vaikkapa se, että vuonna 1929 KKO myönsi yksinomaan erivapaudella 971 avioeroa, kun taas virallisen tilaston mukaan maassamme olisi vuonna 1929 myönnetty yhteensä 855 (lakimääräistä ja erivapausperusteista) avioeroa. Jälkimmäinen luku ei voi edes likimainkaan pitää paikkaansa. KKO:n ptkt 1929, Cb: 11 verr. esim. STV 1931 s. 61.

²⁴ SVT, vihko n:o 2, s. XXVII—XXXII, s. LXIII—LXVIII, s. XCIX—CIV ja s. CXXXIV—CXXXIX (sarakeet 'eroitetut miehet' ja 'eroitetut naiset').

hin sisällytetyt tiedot koskevat vuotta 1881.²⁵ Vuoteen 1891 saakka tilastoista käyvät ilmi vain määrät, vuodesta 1892 alkaen myös käytetyt ero-perusteet.²⁶

Kun ensimmäiset tiedot vuosittaisten avioerojen määristä koottiin yhteen, tehtävää suorittanut Tilastollisen toimiston johtaja, historioitsija ja valtiopäivämies K. E. F. Ignatius (1837—1909) havaitsi luvut epäluotettaviksi. Syyksi tähän Ignatius totesi:

»Taulujen ilmoitukset avioliitoista, jotka laillisen eron kautta ovat hajonneet, eivät edellisiltä vuosilta ole osoittanut sopivansa yhteen niiden *nimellisten luetteloiden* kanssa, jotka Tilastollinen Toimisto tehdyn pyynnön johdosta on *tuomiokapituleilta* saanut. Tämä lienee niin selitettävä, että erityisiä muistiinpanokirjoja — — — ei *kirkkoherranvirastoissa* pidetä, — — —. Vaikka avioeroja tapahtuu Suomessa harvemmin kuin useoissa muissa maissa, ovat taulujen ilmoitukset sikäli erehdyttäviä, että ne ilmoittavat tätä lukumäärää paljon vähemmiksi kuin avio-eroja todella on osoittanut olemassa. — — —. Tuleviltä vuosilta nämä ilmoitukset, jos mahdollista on, tulevat taas perustettavaksi *nimellisiin luetteloihin.*»²⁷ (kursivoinnit tässä)

Alkujaan tilastoinnin perustana olivat sekä kirkkoherroilta ('taulujen ilmoitukset') että tuomiokapituleilta ('nimelliset luettelot') saada luvut. Vuosina 1885—1891 väestötilastovihkojen johdanto-osissa ilmoitettiin tuomiokapitulien antamat määrät ja varsinaisissa taulukoissa taasen kirkkoherroilta saadut avioeroluvut.²⁸

²⁵ Ks. esim. STV 1903 s. 36. Av. 32:ssa mainituissa vihkoissa n:o 6, 7 ja 10 ovat myös tiedot vuosilta 1878—1880.

²⁶ Ks. STV:n sarja VI, vihkot n:o 25 (1893) s. 15, 26 (1894) s. 15., 27 (1895) s. 15, 28 (1896) s. 16, 30 (1897) s. 16, 31 (1898) s. 16, 32 (1899) s. 16, 34 (1900) s. 35, 36 (1901 ja 1902) s. 22, 38 (1903 ja 1904) s. 22, 40 (1905 ja 1906) s. 22, 42 (1907 ja 1908) s. 23, 43 (1909 ja 1910) s. 32, 46 (1911 ja 1912) s. 29, 49 (1913 ja 1914) s. 29, 52 (1915 ja 1916) s. 29, 53 (1917 ja 1918) s. 24, 59 (1919 ja 1920) s. 29, 66: 2 (1921—1925) s. 38 ja 75 (1926—1929) s. 36. — Eroperusteittainen jakauma käy ilmi tutkimuksen liiteosasta (liite 1.).

²⁷ STV:n sarja VI, vihko n:o 10 (1880—1881) s. 6.

²⁸ Ks. vihko n:o 14 (1885) s. 6, jossa todettiin annetun »63 avioliiton ero-kirjaa» (tuomiokapitulien ilmoitukset) ja sama s. 48, jossa avioerojen määräksi ilmoitettiin 21. — Vuosien 1886—1891 osalta luvut olivat: 62—21; 64—39; 65—41; 82—37; 91—43 ja 77—31. Vihkot 15—19 ja 21 s. 6 verr. s. 48. Kirkkoherrojen ilmoittamat luvut jäivät siten noin puoleen tuomiokapitulien laskelmista.

Kun tuomiokapitulien ilmoittamat määrät pysyivät kirkkoherrojen antamia avioerolukuja korkeampina, asiassa käännyttiin senaatin puoleen. Senaatin toivottiin kehottavan tuomiokapituleja lähettämään Tilastolliselle toimistolle tarkkoja tietoja annetuista erokirjoista, avioeron saaneista puolisoista, heidän lapsistaan, avioeroon johtaneista syistä ja muista asiaan välittömästi liittyneistä seikoista. Vuonna 1885 senaatti teki Tilastollisen toimiston toivoman päätöksen.²⁹ Tämän seurauksena tuomiokapitulit ilmoittivat Tilastolliselle toimistolle sen haluamat tiedot. Vuodesta 1892 lähtien tilastotiedot perustuivat yksinomaan tuomiokapitulien ilmoituksiin.

Vuosien 1892—1929 avioerotilastot ovat laaditut tuomiokapitulien antamien tietojen perusteella. Tuomiokapitulien laskelmat tukeutuivat vuosittain *annettuihin erokirjoihin* eivätkä vuosittain *myönnettyihin avioeroihin*. Juuri tässä piilevät virhetilastoinnin juuret: *annettujen erokirjojen määrä ei ole sama kuin myönnettyjen avioerojen määrä*. Tätä eivät tilaston pitäjät havainneet, eivätkä sitä ole huomanneet liioin ne kirjoittajat, jotka ovat virallisten tilastojen pohjalta käsitelleet avioeroisuutta ennen vuotta 1930.³⁰

Seuraavassa pyritään arvioimaan, missä määrin tilastoissa olevat luvut ja oikeina pidettävät avioeroluvut poikkeavat toisistaan. Ennen arviointia on viitattava tapaan, jolla avioeroisuutta on selvitetty.

Kuten juuri edellä todettiin, avioerot olivat erittäin harvinaisia Ruotsin vallan loppuaikoina ja autonomian ajan alkupuolella. Avioerot alkoi-

²⁹ *Senaatin tal.os. ptk 16.4.1885 (II)* s. 1118—1122.

³⁰ Vrt. esim. *Allardt* s. 31, 36, 41 ja 44—45 (taulukot, joissa avioerojen määrä ennen vuotta 1930), *Ahla* s. 18 ja *Mahkonen* (JFT 1977) s. 299 (taulukko n:o 1.). — On ehkä aiheellista jo heti alkuun torjua mahdollinen vastahuomautus, jonka mukaan toteamalla olisi vain periaatteellista, ei käytännöllistä merkitystä. Esi-merkki havainnollistanees asiaa. Kuten edellä av. 23:ssa todettiin, virallisen tilaston mukaan vuonna 1929 myönnettiin yhteensä 855 avioeroa. AL:n tultua voimaan seuraavana vuonna avioerojen määrä oli 1108 (*STV* 1931 s. 61). Lukuja toisiinsa vertailemalla voitaisiin päätyä vaikkapa siihen, että avioerojen yleistyminen voisi selittyä avioeron saannin helpottumisella, joten AL:n säätäjän tavoitteenakin oli avioeron saannin helpottaminen. Todellisuudessa avioeroja myönnettiin vuonna 1929 huomattavastikin enemmän — yksinomaan erivapaudella 971 — kuin virallisen tilaston perusteella voidaan todeta. Tosiasiallisesti vuonna 1929 myönnettiin *enemmän* avioeroja kuin vuonna 1930 AL:n tultua voimaan. Kun *tämä seikka* on tiedossa, johtopäätökset avioeron saannin helpottumisesta ja helpottamisesta käyvät kyseenalaisiksi. — Uuden lain merkitykseen palataan yksityiskohtaisemmin pääjaksossa V.

vat vähitellen yleistyä 1850-luvulta lähtien. Esitystä varten on käyty läpi *kaikki* erokirjat, joiden perusteella avioeroja voidaan todeta myönnetyn vuosina 1850—1890. Myöhemmät tapaukset ovat kartoitetut *otantaan* pitäytyen. Otanta on suoritettu viisi- ja kolmivuotisvälein. Tutkimuksen kohteina ovat olleet erokirjat, erokirjaluettelot ja erivapauspäästösten pöytäkirjat, joiden perusteella avioeroja voidaan todeta myönnetyn vuosina 1892, 1897, 1902, 1907, 1912 ja 1917 sekä vuosina 1920, 1923, 1926 ja 1929.

Avioerotilastoja laativat Tilastollisen toimiston virkailijat. Heidän lisäksi *prokuraattorit* pyysivät tuomiokapituleilta tietoja avioeroista (tarkemmin sanottuna: erokirjoista) vuosina 1874—1895.³¹ Vuosien 1878—1890 osalta voidaan esittää kolmentyyppisiä lukuja, Tilastollisen toimiston esittämiä³², prokuraattorin keräämiä³³ ja tutkimuksen yhteydessä saatuja.³⁴ Nämä eri tavoin³⁵ saadut luvut käyvät ilmi taulukosta.

Taulukko 1. Avioerot vuosina 1878—1890.

vuosi	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890
STV (sarja VI)	64	52	19	28	30	34	30	63	62	64	65	82	91
prokuraatto- rin tilasto	69	51	53	55	47	44	46	64	59	59	72	63	84
kirjoittajan tilasto	56	59	46	56	49	46	49	59	68	67	75	75	82

³¹ Laadintatavasta ks. *VPA 1885 (IV)* s. 141.

³² Ks. *STV (VI) vihko n:o 6* (1878) s. 7, 48; *n:o 7* (1879) s. 7, 48; *n:o 10* (1880 ja 1881) s. 48 ja 132; *av. 28:ssa* main. lähteet (vv. 1885—1891) ja *vihko n:o 23* (1892) s. 48.

³³ *VPA 1885 (VI) liite A* (A.; a-kohdasta uskottomuus ja hylkääminen sekä b-kohta), jossa tilanne vuosina 1878—1883 ja *VPA 1888 (IV) liite A* (samoin kuin edellä), jossa vuodet 1884—1886 sekä *VPA 1897 (IV) liite V* (samoin kuin edellä), jossa vuodet 1887—1895.

³⁴ Ks. edellä av:t 11—13.

³⁵ Todennäköisesti Tilastollisen toimiston virkailijat eivät olleet tietoisia prokuraattorien tuomiokapituleilta saamista luvuista, sillä muussa tapauksessa väestötilastovihkojen johdanto-osissa olisi viitattu kirkkoherroilta saatujen tietojen lisäksi prokuraattorien keräämiin lukuihin. Vastaavasti prokuraattorit eivät viittaneet väestötilastoissa oleviin tietoihin, joten *av. 33:ssa* mainituissa lähteissä olevat luvut ovat lasketut käyttämättä *STV:ssä* olleita tietoja.

Lukusarjat käyvät jokseenkin yksiin. Ainoa merkittävämpi ero koskee vuosia 1880—1884. Niiden osalta STV:n luvut ovat epäluotettavat ja vaillinaiset, kuten tilaston laatijat itsekin totesivat.³⁶ Joka tapauksessa hiippakuntien arkistoissa olevien ja tutkimusta varten käytettyjen erokirjojen perusteella voidaan koko lailla kattavasti selvittää tapaukset, joissa ainakin toinen avioeron saaneista on hakenut erokirjan. Näyttää myös siltä, että tuomiokapitulit ovat Tilastolliselle toimistolle ja prokuraattoreille tietoja antaessaan välttäneet *kaksinkertaisen* tilastoinnin. Mikäli *kumpikin* avioeron saaneista puolisoista on hakenut erokirjan, tuomiokapitulit ovat ilmoittaneet myönnetyn *yhden* avioeron, ei kahta. Muussa tapauksessa STV:ssä ja prokuraattorien tilastoissa ilmoitetut määrät olisivat ilmeisesti olleet selvästikin suuremmat kuin kirjoittajan laskemat luvut. Koska tuomiokapitulit ilmoittivat vuosittain myönnettyjen erokirjojen määrän, luvut osuvat vääriin vuosiin sikäli kuin kysymys on tapauksista, joissa erokirjaa on haettu avioeron lainvoimaiseksitulovuotta myöhemmin. Tämä selittää sen, minkä vuoksi kirjoittajan luvut poikkeavat hieman muista luvuista.

Edellä olevat lukusarjat ovat laaditut yksinomaan erokirjojen perusteella. Tapaukset, joissa erokirjaa ei ole lainkaan haettu, jäävät tilastoimatta. Näiden tapausten osuus kaikista oli vähäinen. Tähän suuntaan näyttäisivät viittaavan tiedot, jotka koskevat tilannetta vuosina 1892—1929. Seuraavasta taulukosta käyvät ilmi STV:ssä³⁷ olevat ja kirjoittajan laskemat luvut eroperusteittain.

Taulukko 2. Avioerot vuosina 1892—1929.

vuosi	1892	1897	1902	1907	1912	1917	1920	1923	1926	1929
<i>NK:n perusteella</i>										
<i>myönnetyt avioerot</i>										
STV	80	86	96	116	215	308	354	244	165	143
kirjoittajan tilasto	75	79	80	100	187	230	354	244	165	143
<i>Erivapaudella</i>										
<i>myönnetyt avioerot</i>										
STV	16	22	18	10	50	60	163	364	505	712
kirjoittajan tilasto	14	18	26	8	48	48	162	433	574	971

³⁶ Ks. esim. *vihko n:o 19 (1890)* s. 24.

³⁷ Lähteiden osalta ks. av. 26.

Erivapaudella myönnettyjen avioerojen määrät (kirjoittajan tilasto) ovat kerätyt erivapauspäätösten pöytäkirjoista.³⁸ On varmaa, että kirjoittajan tilasto pitää paikkansa, STV:n ei. Tämä johtuu siitä, että mainitut pöytäkirjat käsittävät kaikki tapaukset. STV:n luvut taasen perustuvat erokirjoihin.

Lakimääräisten avioerojen kohdalla luvut käyvät vuosien 1892—1907 osalta pääpiirteissään yksiin, joten selvitetessä vuosisadan vaihteen oikeuskäytäntöä mitään merkittävämpiä aukkoja ei pääse syntymään. Ainoa ongelma koskee sitä, missä määrin erokirjojen ja erokirjaluetteloiden perusteella saatavat tiedot kattavat kaikki 1910- ja 1920-luvulla myönnetyt lakimääräiset avioerot.

STV:n mukaan vuosina 1912 ja 1917 myönnettiin selvästikin enemmän lakimääräisiä avioeroja kuin kirjoittajan laskelmat osoittavat. Mikäli STV:n luvut ovat oikeat, kirjoittajan tiedot kattavat noin 87 % (vuosi 1912) ja 75 % (1917) kaikista NK:n perusteella myönnettyistä avioeroista. Tältä osin jäljempänä esitettävät näkökohdat perustuvat vailinaisiin tietoihin. Toisaalta 1910-luvun tilannetta tarkasteltaessa huomio kiintyy etupäässä NK:n soveltamiskäytäntöön ja sen muuttumiseen. Ratkaisutoiminnassa tapahtuneista muutoksista keskeisin liittyy Tornion RO:n praksikseen, jota on selvitetty käyttämällä kaikki tapaukset sisältäviä tuomiokirjoja. Puutteellisuudet ovat pikemminkin periaatteellisia kuin käytännöllisiä.

Vuosien 1920, 1923, 1926 ja 1929 lakimääräisiä avioeroja koskevat luvut ovat täysin yhteneväiset. Tämä johtuu siitä, että tiedot perustuvat samoihin lähteisiin eli erokirjaluetteloihin. Tästä ei kuitenkaan seuraa tietojen täydellisyyttä. Erokirjaluettelot saattavat itsessään olla puutteellisia, eivät ainoastaan määrien suhteen, vaan myös sikäli, että niistä käyvät selville vain erokirjojen antamisvuodet, eivät välttämättä avioerojen myöntämiskuukaudet. Jäljempänä esitettävät tiedot avioeron saaneista saatavat tulla sijoitetuiksi väärille vuosille. Tätä virhemahdollisuutta ei saatavilla olevien lähteiden avulla voida poistaa.

Lakimääräisiin avioeroihin liittyvää kattavuusongelmaa voidaan tarkastella kiinnittämällä huomio erivapausperusteisten avioerojen määriin vuosina 1923, 1926 ja 1929. STV:n luvut ovat tältä kohdin vailinaiset. Ne käsittävät vuoden 1923 osalta noin 84 % kaikista erivapausperusteisistä avioeroista ja vuosien 1926 ja 1929 osalta vastaavasti 88 % ja 73 %. Perustellusti saatettaisiin olettaa avioeron saaneiden hakeneen kunakin

³⁸ Lähteiden osalta ks. av. 20 ja 22.

vuonna erokirjoja ainakin likipitään samassa suhteessa myönnettiin pä avioero NK:n perusteella tai erivapaudella. Mikäli näin olisi asianlaita, vuosien 1923, 1926 ja 1929 tilastoidut lakimääräiset avioerot käsittäisivät noin 84 % (vuosi 1923), 88 % (1926) ja 73 % (1929) kaikista NK:n perusteella myönnettyistä avioeroista.³⁹

Taulukon mukaan erokirjojen hakemisalttius laski lähestyttäessä AL:n voimaan tuloa ja erokirjamenettelyn lakkauttamista. Tämä käy selville vertailtaessa STV:n lukuja kirjoittajan laskemiin määriin (erivapausperusteiset avioerot). Vielä 1920-luvulla keskimäärin yli 80 % erivapaudella avioeron saaneista haki erokirjan. Ilmeisesti ennen 1920-lukua erokirjoja haettiin vähintäinkin samassa suhteessa, todennäköisesti vieläkin useammin. Näin ollen päädytään siihen, että erokirjoista ja erokirjaluetteloista saatavat tiedot peittävät *ehdottoman valtaosan* kaikista tapauksista. Lähdepohtjan vaillinaisuudesta ei siten aiheudu tiedollisia vioutumia, jotka tekisivät jäljempänä (pääjaksossa III) esitettävät näkökohdat epäluotettaviksi.

5. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSTAPA

KKO 11. 5. 1967⁴⁰: Aviopuolisot asuivat väliaikaisesti erillään heinäkuussa vuonna 1964, jolloin mies oli todisteellisesti syyllistynyt avioliiseen uskottomuuteen. Mies muutti vaimonsa luokse saman vuoden elokuussa. Vaimo sai tämän jälkeen tiedon miehensä uskottomuudesta ja nosti vuoden 1964 lopulla avioerokanteen AL 70.1 §:ään nojautuen. Helsingin raastuvanoikeus antoi lopullisen päätöksensä 10. 5. 1965. Kanne hylättiin ja Helsingin hovioikeus pysytti 16. 2. 1966 RO:n päätöksen muuttumattomana. Juttu saatettiin nostoteitse korkeimman oikeuden ratkaistavaksi. KKO ei myöntänyt muutoksenhakulupaa. RO:n päätös jäi pysyväksi.

Jutun ollessa vireillä AL 70.1:ssä säädettiin: »Jos puoliso on rikkonut avioliiton tekemällä huorin, on toisella puolisollla oikeus saada avioero. Sama olkoon laki, jos puoliso on harjoittanut haureutta samaa sukupuolta olevan kanssa taikka on sekaantunut eläimeen.» (L. 13. 6. 1929/234). Kan-

³⁹ Näin laskettaessa vuonna 1923 olisi myönnetty yhteensä 290, vuonna 1926 188 ja vuonna 1929 196 lakimääräistä avioeroa.

⁴⁰ 183 R.D. 1966 (julkaisematon).

neaika oli kuusi kuukautta siitä, kun avioeroon oikeutettu sai tiedon kanneeseen perustuvasta seikasta (AL 83.3 §). Uskottomuussäännöstä muutettiin vuonna 1969, ts. vasta jutun lainvoimaiseksi tulon jälkeen. Uusitussa muodossa AL 70.1 §:ssä säädettiin: »Jos puoliso on tehnyt huorin tai muun siihen rinnastettavan haureellisen teon, on toisella puolisoilla oikeus saada avioero. Oikeutta avioeroon ei kuitenkaan ole puolisoilla, jonka on katsottava tekoon liittyvällä toiminnallaan tai teon jälkeen luopuneen oikeudestaan vaatia sen perusteella avioeroa.» (L. 23.5.1969/324).

Tapauksessa AL 83.3 §:n säätämä kanneaika oli avoinna ja näyttö uskottomuudesta täysin kiistämätön. Silti kaikki oikeusasteet epäivät avioeron uskottomuuden perusteella. Vaimon katsottiin menettäneen kanne-oikeutensa maattuaan miehensä kanssa tämän uskottomuudesta tiedon saatuaan. Kaikki oikeusasteet olivat toisin sanoen sitä mieltä, että vaimon oma toiminta oli katkaissut kanneoikeuden. Vuonna 1969 toteutetussa uudistuksessa ei siten ollutkaan kysymys lain muutoksesta, vaan erään oikeusperiaatteen legalisoinnista.

Tapausta eriteltäessä saatetaan viitata siviilioikeudelliseen periaatteen, jonka mukaan asianosainen voi dispositiivisessa asiassa sitovasti luopua kanneoikeudestaan joko sopimalla riidan kohteesta tai konkludenttisesti hyväksymällä toisen norminvastaisen käyttäytymisen. Tämä on todennäköinen, mutta ei ainoa ja jutun lopputuloksen kannalta tärkein vaihtoehto. Ratkaisujen taustalla vaikutti vuoden 1734 lain NK 13:1:n oikeusohje (»Mikäli mies tekee huorin ja vaimo ei tahdo hänen rikostansa anteeksi antaa eikä ole, saatuaan siitä tiedon, pitänyt hänen kanssaan vuodeyhteyttä, niin tapahtukoon avioero.»). Tämä seikka on varmuudella todennettavissa, sillä jutun yhteydessä laadituissa asiakirjoissa selvitettiin AL 70.1 §:n (sellaisena kuin se oli alkuperäisessä muodossaan) ratiota nimenomaan NK 13:1:n valossa. Vaikka NK 13:1 oli (muodollisesti) tullut kumotuksi, siinä säännellyn periaatteen katsottiin olevan edelleenkin (ja ennen vuoden 1969 uudistusta) voimassa olevaa oikeutta.

Selostetun tapauksen erityispiirteillä ei tässä yhteydessä ole keskeistä merkitystä. Tapaus on esitetty yhtenä esimerkkinä siitä, kuinka voimassa olevan oikeuden sisältö voi käydä ymmärrettäväksi, kun otetaan huomioon *oikeushistorialliset* näkökohdat. Näin ollen oikeushistorialliseksi tai positiivisoikeudelliseksi luokiteltavien tutkimusten välinen ero saattaa tutkimuskohdetta ajatellen olla häilyvä. Joissakin tapauksissa positiivisoikeudellinen — tarkentaen sanottuna oikeusdogmaattinen — tutkimus suorastaan edellyttää oikeushistoriallisen *näkökulman* omaksumista. Näin

on asianlaita esimerkiksi silloin, kun tutkittavan sääntelyn juuret ovat ikivanhaa perua (vrt. vaikkapa saamelaisten oikeusasema).

Oikeushistorian antamat tulokset voivat tärkeällä tavalla toimia lainsoveltajan ohjeina. Tältä kannalta katsoen oikeushistoriaa ei tarvitse pitää lainopillisesta juridiikasta erottuvana tieteenhaarana. Sen sijaan voidaan perustellusti olla eri mieltä siitä, onko soveltamiskäytännön välitön palveleminen oikeushistoriallisen tutkimuksen *ainoa* tehtävä vai voidaan-ko tutkimukselle asettaa *muitakin* päämääriä. Toisaalta ongelmassa voidaan nähdä se, missä määrin oikeushistorian *tutkimusmenetelmät* eroavat lainopin metodeista.

Seuraavassa on tarkoituksena paikantaa esillä olevan tutkimuksen tavoitteet ja lähtökohdat. — Aluksi on syytä sivuta oikeustutkimuksen osa-alueita ja (oikeushistoriallisessa) tutkimuksessa käytettävää lähdepohjaa.

Oikeustutkimus voidaan karkeasti ottaen jakaa kahteen pääryhmään, lainoppiin (oikeusdogmatiikkaan) ja muuhun oikeustutkimukseen. Oikeusdogmatiikassa on erotettavissa kaksi puolta: (a) oikeudellisten käsitteiden konstruointi ja oikeussäännösten systematisointi näiden käsitteiden avulla sekä (b) oikeussäännösten sisällön selvittäminen ja niiden (ajateltu) soveltaminen. Muu oikeustutkimus voidaan ryhmitellä usealla eri tavalla. Voidaan erottaa (c) oikeussäännösten toiminnan tarkastelu, (d) säännösten ja instituutioiden arviointi ja (e) lainlaadintaan liittyvien ongelmien tarkastelu eli oikeuspoliittinen (de lege ferenda) tutkimus.⁴¹

Oikeustutkimuksen lohkot ja käytettävä lähdeaineisto liittyvät toisiinsa. Lohkojen luokitteluluonne on ratkaisevassa asemassa käytettävän lähdepohjan suhteen. Keskeiskysymyksenä on, pidetäänkö jakoa eri lohkoihin puhtaasti esitysteknisenä vai ei. Voidaan esimerkiksi ajatella joko niin, että oikeusdogmatiikka muodostaa itsenäisen ja muut lohkot oman haaransa tai niin, että oikeustutkimuksen lohkojen välille ei voida asettaa raja-aitoja lainkaan (esim. oikeusdogmatiikka edellyttää säännösten toiminnan tarkastelua, jne.). Tässä yhteydessä ei ole tarpeen käsitellä, onko ajatus oikeusdogmatiikan autonomisuudesta läpivietävissä ja jos on, mitä autonomisuus esimerkiksi metodisessa mielessä merkitsee.⁴² Tavoit-

⁴¹ *Aarnio* (Lainoppi) s. 52—55.

⁴² Esimerkiksi *Aarnio* näyttää ajattelevan niin, että lainoppi on erotettavissa muusta oikeustutkimuksesta, jonka osalta mainittu kolmijako on vain esitystekninen (Lainoppi, s. 56). *Mikkola* on taas korostanut sitä, että lohkojako on kaikilta osin vain esitystekninen. Ks. *Mikkola* erit. s. 31.

teena on vain pelkistää ajateltavissa olevista päävaihtoehdoista aiheutuvat seuraamukset.

Mikäli oikeusdogmatiikka eristetään omaksi lohkokseen ja *mikäli* koko oikeustutkimuksen katsotaan käsittävän ainoastaan oikeusdogmatiikan, taustalla on ajattelutapa, jonka mukaan oikeusjärjestys on viime kädessä yhteiskuntaelämän tekninen järjestysväline. Oikeussääntöjen katsotaan palvelevan kaikkia oikeusalamaisia yhdenvertaisesti ja oikeussäännöt ovat luodut konfliktitilanteiden ennaltaehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi.⁴³

Näin ymmärrettäessä oikeustiedekäsitys on *lakipositivistisen* ilmeen värittämä tai läpätunkema. Oikeustiede täyttää tehtävänsä systematisoimalla ja tulkitsemalla säädöksiä sekä säännöksiä. Arvot ja arvostukset eivät muodosta tutkimuksen kohdetta eikä normien ja yhteiskunnan välisen suhteen tarkasteleminen kuulu oikeustieteen piiriin.⁴⁴

Jos oikeustutkimuksen lohkojakoa pidetään puhtaasti teknisenä ja jos oikeustutkimuksen lohkoiksi katsotaan kaikki em. lohkot (a)—(e), katsontatapa lähtee siitä, että oikeudelliset järjestelyt syntyvät yhteiskunnassa ja vaikuttavat yhteiskuntaan. Näkemys korostaa oikeuden yhteiskunnallista sidonnaisuutta. Sitä voidaan kutsua materialistiseksi erotukseksi edellisestä katsontatavasta, joka on tavallaan idealistinen. Materialistisen — ja erityisesti marxilaisen — ajattelutavan mukaan oikeussäännöillä on eräänlainen välinearvo legalisoitaessa valtiovallan välityksellä yhteiskunnalliset valtasuhteet. Oikeussäännöt ovat eri yhteiskuntaluokkien ja -ryhmien tavoitteiden ilmentymää ja ne ovat yhteiskunnan alarakenteen heijastumaa ja tuotteita.⁴⁵

Oikeustiedekäsitys on jälkimmäisessä tapauksessa lakipositivistisen tradition eräänlainen negatio. Oikeustiede ei täytä tehtäväänsä yksinomaan systematisoimalla ja tulkitsemalla tiettyjä säännöksiä, arvot sekä arvostukset muodostavat itsenäisen tutkimuskohteensa ja koko tutkimus tähtää oikeusnormien ja yhteiskunnan vuorovaikutussuhteen selvittämiseen.

Idealistis- ja samalla lakipositivistisväritteinen lähtökohta rajaa oikeushistoriallisessa tutkimuksessa käytettävän aineiston etupäässä lakeihin, niiden esitöihin sekä muuhun lainvalmistelumateriaaliin. Huomio kiintyy yksittäisen lainsäädännön välittömiin ja julkilausuttuihin perus-

⁴³ Ks. esim. *Anners* s. 5 ja s. 12.

⁴⁴ Lakipositivismin kriteereistä ks. esim. *Aarnio* s. 34—35.

⁴⁵ *Eriksson* (LM 1972) s. 159—160.

teluihin. Oikeushistoriallinen tutkimus seuloa esiin lainsoveltamistoiminnan kannalta merkittävän aineiston, positiivisen oikeuden tulkinnassa tarvittavan juridisen arsenaalin.⁴⁶ Jaolla oikeushistorialliseen ja toiselta puolen positiivisoikeudelliseen tutkimukseen ei ole merkitystä. Itse tutkimustavoite on sama: voimassa olevan oikeuden sisällön selvittäminen.⁴⁷

Materialistisväritteisen tutkimuksen lähtökohdat edellyttävät lähepohjan laajentamista rakenteellisia tekijöitä valottaviin (talous- ja sosiaalishistorian) lähteisiin.⁴⁸ Huomio ei kiinny yksinomaan yksittäisen lainsäädäntöprosessin välittömiin motiiveihin, vaan lähepohjan laajentamisen avulla tietty lainsäädäntöhanke kytketään osaksi sitä yhteiskunnallista tapahtumista, jossa laki on säädetty. Tutkimustavoitteet voidaan ymmärtää, ei niinkään oikeusdogmaattisiksi, vaan pikemminkin oikeuspoliittisiksi. Pyrkimyksenä on selvittää voimassa olevan lain säätämishetkellä vallinneet yhteiskunnalliset tekijät ja tätä kautta osoittaa, miten säädettävän lain tavoitteet tulisivat olosuhteiden muutosten myötä aset-
taa.⁴⁹

Hahmotelluissa ääriyppitapauksissa tarkastelukulmat ja niin muodo-
doin myös selitystavat eroavat toisistaan. Ensiksi mainittu tutkimustapa käyttää hyväkseen finalistisia motiiviselityksiä, jälkimmäinen taas rakenteellista selitystapaa.

Ensiksi mainitun tutkimustavan menetelmällisenä ohjeena on ns. *historiallisen tulkinnan teoria*.⁵⁰ Laille pyritään antamaan lainsäätäjän sille asettamaa tarkoitusta vastaava tulkinta. Koska tarkastelut kohdistuvat identifioitavissa olevan lainsäätäjän tavoitteisiin, keinoihin ja lainsäädäntöprosessin lopputulokseen, tarkoituksena on selittää, *miten* päämäärä → keinot → vaikutukset -asetelma on muodostunut.⁵¹ Selitystä ei haeta sille, *miksi* lainvalmistelijat ja -säätäjät ovat toimineet valitsemallaan tavoin.⁵² Lainsäätäjän käyttäytymistä ei selitetä palauttamalla prosessia yhteiskunnan rakenteellisiin tekijöihin, kuten esimerkiksi tuotanto- ja vaihdantasuhteisiin⁵³ tai kulloiseenkin sosiaalijakaumaan ja siihen

⁴⁶ Esim. *Bergström* s. 23–24.

⁴⁷ *Anners* s. 5 ss.

⁴⁸ Oikeushistorian lähepohjasta ja sen vaikutuksesta käytettäviin selitystapoihin ks. *Ylikangas* (Oikeus 1/1977) s. 5–8.

⁴⁹ Esim. *Anners* s. 5 ja *Klami* (LM 1970) s. 61.

⁵⁰ Eri tulkintateorioista ks. esim. *Aarnio* (Lainoppi) s. 102–103.

⁵¹ Vrt. *Kivivuori* s. 30.

⁵² *Klami* (LM 1970) s. 58.

⁵³ Marxilaisista rakenneselityksistä ks. erit. *Eriksson* (LM 1972) s. 151 ss.

liittyviin kysymyksiin.⁵⁴ Rakenneselitykset ovat idealistisväritteiselle tutkimusasetteelle vieraita. Sen sijaan materialistisen tutkimustavan käyttämät selitykset ovat viime kädessä juuri rakenteellisia.

Esitetyt pelkistykset eivät ole missään mielessä tarkoitettut kuvaukseksi harjoitettavasta (oikeushistoriallisesta) tutkimuksesta. Väärinymmärrysten välttämiseksi tätä seikkaa on ilmeisen aiheellista korostaa. Kaavamaisilla luonnehdinnoilla halutaan itse asiassa painottaa vain sitä, että tutkimuksessa omaksuttava tarkastelukulma, käytettävä lähdepohja ja metodologiset lähtökohdat määräytyvät sen mukaan, miten oikeusjärjestyksen luonne mielletään. Suhtautuminen yhteiskuntatietoon muodostaa tutkimuksellisen vedenjakajan.

Ymmärrettäessä oikeusjärjestyksen rooli hahmotellulla tavoin tekniiseksi oikeustiede muodostaa autonomisen tieteenhaaransa sille ja vain sille ominaisine kysymyksenasetteluineen. Pidettäessä kiinni tieteenaloittaisesta tehtävänjaosta oikeushistoria on todella oikeushistoriaa, eikä esimerkiksi oikeushistoriaa. Näin ajateltaessa oikeushistoriallinen tutkimus on oikeusdogmatiikalle *alisteinen* tutkimusala. Oikeushistorioitsija on eräänlainen *palveluorgaani*, jonka asiantuntemusta käytetään hyväksi voimassa olevan lain ration ymmärtämiseksi.⁵⁵ Tätä kantaa voidaan pitää täysin perusteltuna eikä siihen ole syytä kohdistaa arvostelua.⁵⁶

Tässä tutkimuksessa oikeushistorian tehtävät ja liitännät positiivisoikeudelliseen tutkimukseen on kuitenkin ymmärretty toisin. Tutkimuksellisenä päämääränä ei ole soveltamiskäytännön välitön palveleminen.

Työn lähtökohtien osoittamiseksi on aiheellista viitata *Aarnion* esittämään esimerkkiin sitä, mitä muu kuin oikeusdogmaattinen tutkimus saatataa olla:

»Avioliittolaissa on suhteellisen yksityiskohtaisesti säännelty avioliiton purkautuminen avioerolla. Se on juridistekninen järjes-

⁵⁴ *Ylikangas* (Oikeus historiallisena ilmiönä) *passim.* ja *Klami* (Oikeus 1/1977) s. 9 ss., erit. s. 9—10.

⁵⁵ *Anners* s. 5 ja *Modeér* (SvJT 1979) s. 572.

⁵⁶ Vrt. esim. *Sjöholm* (SvJT 1979) s. 57 ss., jossa arvosteltu erittäin voimakkaasti näkemystä, joka korostaa oikeushistorian tehtävää palvella lain soveltamistoimintaa. Kantaansa *Sjöholm* on laajemmin täsmentänyt artikkelissaan 'Rättshistorisk metod och teoriutbildning', *Scandia* 2/1978 s. 229 ss. — Vrt. myös *Backman* (s. 23), joka on sitä mieltä, että oikeushistoriallinen tutkimus ei pyri edes olemaan lainsoveltajan eräänlainen asiantunteva neuvonantaja.

tely, joka on tiettyssä tilanteessa välttämätön puolisoiden (ja lasten) oikeudellisten suhteiden ratkaisemiseksi. Tämän järjestelyn *sisäisen rakenne* voidaan epäilemättä oppia pelkästään oikeusnormeihin tutustumalla. — — —. Joskus saattaa herätä myös kysymys: miksi järjestely on juuri sellainen kuin se on? — — —. Voidaksemme vastata miksi-kysymykseen meidän on sen vuoksi luotava jokin kuva myös avioerosta *sosiaalisena* ilmiönä. Avioerosäännökset ovat näet yhteiskunnan orgaaniensa kautta antama tekninen *vastaus* sosiaalisen todellisuuden esiin nostamiin *ongelmiin*. *Avioeronormit ovat juuri tietyn sisältöisiä sen vuoksi, että avioero yhteiskunnassa on lakia säädettyä käsitetty juuri määrättyllä tavalla ja koska on uskottu, että eroa voitaisiin parhaiten säännellä nimenomaan sillä tavoin kuin on tehty.* (kurs. tässä).

Sosiaalisena instituutiona avioero on taas *sekä* historiaa *että* nykypäivää. Tämänhetkeistä tilannetta edellyttää tietty kehitys, jonka eri vaiheissa lainsäädännöllinen reaktio esiintyneeseen sosiaaliseen ongelmaan on ollut kullekin ajalle tyypillinen. Tuntamalla avioeron kehitystä sosiaalisena ilmiönä opimme myös tuntemaan avioerosäännöksiä oikeudellisina järjestelyinä.⁵⁷

Tässä yhteydessä on myös aiheellista kirjata muistiin ne näkökohdat, jotka Erik Allardt on esittänyt oikeustieteellisen ja sosiologisen tutkimuksen metodologiasta sekä se arvostelu, jonka Antti Eskola on kohdistanut Allardtin väitöskirjatyön⁵⁸ eräisiin lopputulemiin. Allardt on kuvannut oikeustieteellisen ja sosiologisen tutkimuksen eroja on esittänyt ennusteensa tulevasta tutkimuksesta seuraavasti:

»Eräs oikeustieteellisen ja sosiologisen tutkimuksen perinteellinen ero on ollut siinä, että sosiologisten tutkimusten lähtökohtana ovat olleet yhteiskunnallisen toiminnan tuotteet (output), kun taas oikeustieteellinen tutkimus perinteisessä muodossaan on keskittynyt oikeussääntöihin toimintaa ohjaavina syötteinä (input).»⁵⁹

»Jos tarkoituksena olisi tulevaisuuden ennakoiminen, asianlaita olisi kaikesta päätellen toinen. On ilmeistä, että tällä hetkellä sekä sosiologiassa että oikeustieteessä ollaan entistä kiinnostuneempia tutkimaan niin syötteitä kuin tuotteita sekä niiden välisiä palautusmekanismeja.»⁶⁰

⁵⁷ Aarnio (Lainoppi) s. 53—54.

⁵⁸ Allardt, Erik, Miljöbetingade differenser i skilsmässofrekvensen. Olika normsystem och andra sociala faktorerers inverkan på skilsmässofrekvenserna i Finland 1891—1950. Helsingfors 1952.

⁵⁹ Allardt (Sosiologian tutkimisesta) s. 17.

⁶⁰ Allardt (em. kirj.) s. 18.

Eskola on arvostellut Allardtin analyysiä ja tapaa jäsentää todellisuutta seuraavaan tapaan:

»Allardtin mukaan Suomessa vallitsee kolme erilaista avioeroa koskevaa normijärjestelmää: kristillinen, individualistinen ja sosialistinen. Vaikka Allardt ei sitä itse sano, on näillä normijärjestelmissä tietenkin selvä luokkapohja. — — — Tätä Allardt ei tutkimuksessaan näe tai ei ainakaan tunnusta. »Individualistinen» normisto ei ole hänelle vallassa olevan *luokan*, porvariston, normisto, joka porvariston luokkavallasta johtuen on saavuttanut hegemonisen aseman, vaan hän haluaa saada lukijansa uskomaan, että kysymyksessä on luokkarakenteesta riippumaton, »yleisesti hyväksytty» normisto, jonka »lähdettä» ei voida osoittaa.»⁶¹

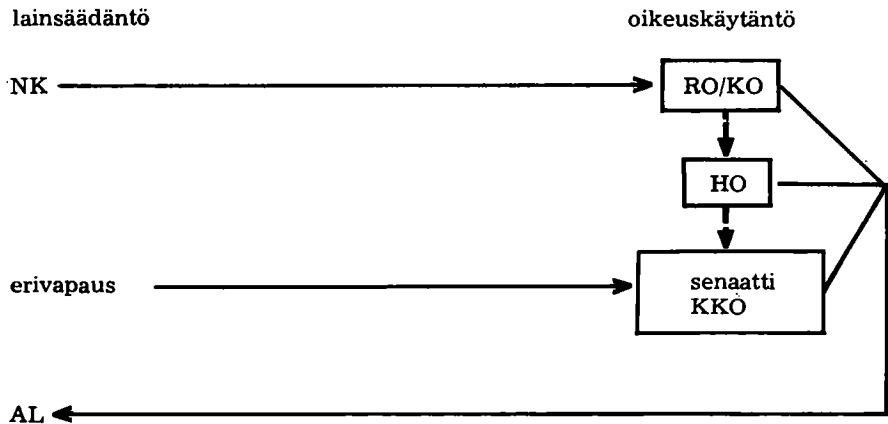
Aarnion, Allardtin ja Eskolan lausumilla on kiinteä yhteys esillä olevan työn tavoitteisiin ja tutkimustapaan. — Aluksi tarkastellaan Aarnion ja Allardtin esittämien näkökohtien liitântää työn sisältöön ja tutkimustapaan.

Koko tutkimus tähtää vastauksen antamiseen *Aarnion* esittämään miksi-kysymykseen. Tarkoituksena on selvittää, mille ajalle ja minkä tyyppiselle yhteiskunnalle siihen liittyvine sosiaalisine ongelmineen ominainen reaktio AL:n eronormien säätäminen oli sekä minkä vuoksi uudet eroperusteet saivat juuri AL 70—77 §:ssä säädetyn sisällön.

Työtä voidaan näin ollen pitää paitsi Aarnion myös *Allardtin* lausumien konkreettisena sovellutuksena. Selvitysten kohteina eivät ole ainoastaan syötteet (oikeussäännökset), vaan myös tuotteet (oikeuskäytäntö) sekä niiden väliset palautusmekanismit (oikeussäännökset → oikeuskäytäntö → oikeussäännökset). — Tutkimuksen alustava malli on kuvattavissa seuraavalla sivulla olevalla kaaviolla.

⁶¹ *Eskola* s. 23—24.

Kuvio 1. Tutkimuksen (alustava) malli

Aihetta käsitellään siten, että ensiksi selvitetään lainsäädännön sisältöä NK:n voimassaoloaikana (pääjakso II) sekä kirjoitetun lain (NK 13:1, 13:4 ja NK 13:6) perusteella sekä muutoin (vrt. erivapausjärjestelmä) muodostunutta ali- ja ylioikeuskäytäntöä (pääjaksot III ja IV) ja tämän jälkeen oikeuskäytännön vaikutusta AL:n säätämiseen (pääjakso V).

Lainsäädännön ja oikeuskäytännön vuorovaikutussuhdetta ei kuitenkaan ole mahdollista selvittää irroittamalla sitä yhteiskuntatodellisuudesta. Kaaviokuvaa ja tutkimustapaa on syytä täsmentää. Tarkennukset liittyvät Aarnion ja Eskolan lausumiin.

Aarnion esimerkkitaupaus on tarkoitettu kuvaamaan muunkin kuin oikeusdogmaattisen tutkimuksen tarpeellisuutta. Esimerkissä ei ole merkitystä sillä, *ketkä* ovat AL:ää säädettäessä ymmärtäneet avioeron tietyllä tavoin eikä liioin sillä, *keiden* uskomusten perusteella eroa on katsottu parhaiten säännellä sillä tavoin kuin on tehty (vrt. jälkikäteiskursivointi). Sen sijaan Eskola on kiinnittänyt huomionsa asian tähän puoleen: avioeronormit ovat vallassa olleen porvariston tavoitteiden ilmentymää. Avio liittolain 70–77 §:llä on hänen mielestään selvä luokkapohja.

Jos lähdetään siitä, että *kaikki* yhteiskuntaryhmät käsittivät avioeron täysin samalla tavoin ja että *kaikkien* kansalaisten yhdensuuntaiset uskomukset tulivat legalisoiduiksi, joudutaan ehdottomasti harhateille. Eskolan korostama intressiajattelu on sinänsä täysin perusteltua; eri etu-

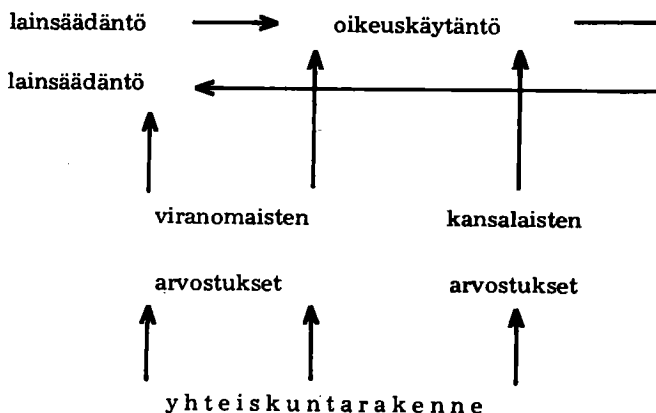
tahot ajattelivat avioerosta ja sen sääntelystä eri tavoin. Toiselta puolen on epätydyttävää antaa vastaus Eskolan tavoin tietyn perusnäkökuvan (marxilaisuuden) pohjalta ja ikään kuin suoralta kädeltä tuntematta niitä intressejä, joiden ilmausta AL 70—77 § olivat. Etukäteen ajatellen ei ole lainkaan poissuljettu mahdollisuus, että uusien eronormien säätäminen vastaisi (myös) työväenluokan piirissä omaksuttuja asenteita ja niin muodoin työväenluokankin maailmankatsomusta. — Tutkimuksen eräänä keskeisimpänä tavoitteena onkin osoittaa, millaiset ja keiden näkökuvat olivat lainsäädännön taustalla.

Lainsäätäjän käyttäytymistä voidaan tutkia ja selittää monin eri tavoin. Päättökäytös- ja selitysmalleja on kaksi. Toinen selitystapa on perimmiltään finalistinen, toinen rakenteellinen.

Lainsäädännöllisiä tavoitteita voidaan siis selvittää kiinnittämällä huomio lainvalmistelijoiden ja -säätäjien välittömiin ja julkilausuttuihin motiiveihin. Tämä ei ole mahdollista kahdestakaan eri syystä. Ensinnäkin lainlaadinta-aineisto on niin niukka, että siitä ei voi saada tarvittavaa johtoa ja toiseksi — mikä edellistä merkittävämpää — lainvalmisteluasiakirjoista saa tavallaan *väärän* kuvan lainsäädännöllisistä tavoitteista. Väite dokumentoidaan yksityiskohtaisesti jäljempänä. Tässä yhteydessä huomautus on tarkoitettu pikemminkin periaatteelliseksi kuin sisällölliseksi. Hieman karkeistaen sanottuna motiiveihin pitäytyvällä finalistisella selitystavalla on *katetta* vain silloin, kun lainsäädäntötyöhön osallistuvat sekä *tiedostavat* omat päämääränsä että tuovat ne täysin *peittelemättömästi* esiin. Ainakaan jälkimmäinen edellytys ei täyttynyt. Selitystä on lähdettävä hakemaan muuta kautta. Peruskysymys on: mikä selittää avioerojen yleistymisen?

Avioerojen yleistymistä voidaan lähteä tarkastelemaan joko *yksilöllisistä* tai *yhteiskunnallisista* seikoista käsin. Tutkimus perustuu jälkimmäiselle lähtökohdalle: voidaan havaita sosiaalirakenteellista säännönmukaisuutta. Tämän osoittamiseksi huomio kiintyy eronneiden sosiaaliseen asemaan ja asuinpaikkoihin. Tavoitteena on osoittaa, ketkä ja missä asuneet erosivat (väestön sosiaalijakaumaan ja alueelliseen hajontaan suhteutettuna) muita herkemmin. Erittelyn avulla koetetaan osoittaa eri yhteiskuntaryhmien *arvostukset* avioliiton pysyvyyden tai avioeron sallittavuuden suhteen. Näitä verrataan lainsoveltajan, -valmistelijan ja -säätäjän arvostuksiin. Näin tehtäessä uskotaan voitavan osoittaa se, keiden arvostusta uudet eronormit lopultakin olivat. — Tutkimuksen mallia saatetaan täsmentää seuraavasti.

Kuvio 2. Tutkimuksen (täsmennetty) malli

Kaaviokuva osoittaa tutkimuksen liitännät traditioon, jota on edellä nimitetty materialistisväritteiseksi. Oikeuden katsotaan olevan yhteiskunnallisesti sidottua sekä arvojen ja arvostusten muodostavan oman tutkimuskohteensa.

Tarkkarajainen pitäytyminen tieteenaloittaiseen tehtävän jakoon vielä vähemmän kuin oikeustutkimuksen lohkoista oikeusdogmatiikkaan ei ole mahdollista. Toiselta puolen painotukset määräytyvät tutkimusalasta käsin. Oikeustieteellisen tutkimuksen — luokitellaanpa se sitten oikeushistorialliseksi tai positiivisoikeudelliseksi — tehtävänä on tarkastella oikeudellisesti säänneltyjä kysymyksiä ja antaa vastaus niihin ongelmiin, jotka ovat oikeusjärjestystä ajatellen merkityksellisiä. Näin ollen esimerkiksi avioerojen yleistymistä selitettäessä huomio kohdistuu lähinnä siihen, mikä on oikeusjärjestyksen vaikutus tapahtuneeseen kehitykseen. Sen sijaan muiden kysymysten tarkastelut lankeavat tutkimuksen ulkopuolelle. Näin on asianlaita siitäkin huolimatta, että (erityisesti pääjaksossa III esiteltävä) aineisto luo mahdollisuudet vaikkapa sosiologisille tutkimuksille ominaisien erittelyjen ja selitysmallien käyttämiseen. Tässä mielessä työ onkin tarkoitettu *perustutkimukseksi*, jonka tietoja voitaneen käyttää hyväksi myös muiden yhteiskuntatieteiden kuin oikeustieteen lohkoon kuuluvissa tutkimuksissa.

II AVIOEROLAINSÄÄDÄNTÖ VUOSINA 1571—1929

Pakanuuden ajalla avioero oli jokseenkin vapaamuotoinen toimenpide. Mitään virallista vahvistusta siltä ei edellytetty.¹ Eroa sääntelivät todennäköisesti sosiaaliset normit ja sukujen keskinäiset valtasuhteet.

Kristinuskon valtaanpääsyn jälkeen (noin 1100-luvulta lähtien) avioero kiellettiin. Avioliitto oli purkautumaton aina toisen puolison kuolemaan saakka. Maan- ja kaupunkilakien (MEML NK: 11, KrML NK: 11 ja MEKL NK: 10) mukaan voitiin myöntää vain asumusero, mutta ei varsinaista avioeroa. Asumuseroa saatettiin hakea silloin, kun toinen puoliso oli syyllistynyt aviolliseen uskottomuuteen. Itägöötanlaki salli asumuseron myös tapauksissa, joissa vaimo oli hylännyt miehensä.² Asumuseron saatuaan puolisoilla ei kuitenkaan ollut oikeutta solmia uutta avioliittoa ennen toisen kuolemaa.

Uskonpuhdistus katkaisi kanonisen oikeuden vaikutuksen. Avioero tuli sallituksi. Hyväksytyt avioeroperusteet sisältyivät uskonpuhdistuksen jälkeen kirkolliseen lainsäädäntöön, vuonna 1571 annettuun kirkkojärjestykseen ja sittemmin vuoden 1686 kirkkolakiin. Näiden lakien voimassaoloaikana kirkon vaikutusvalta avioeroon liittyviin kysymyksiin oli välitöntä. Kirkon viranomaiset määrittivät hyväksyttävät eroperusteet ja menettelytavat avioerojutuissa. Välilliseksi kirkon vaikutusvalta muuttui vuoden 1734 lain tultua vuonna 1736 voimaan. Maallisessa lainsäädännössä omaksuttiin likipitään samat periaatteet kuin kirkkojärjestyksessä ja -laissa. Nykyisen avioliittolain tultua voimaan avioeroja on voitu myöntää muillakin kuin uskonpuhdistajien hyväksymillä perusteilla.

Seuraavassa tarkastellaan avioerolainsäädäntöä vuosina 1571—1929. Tässä yhteydessä selvitetään niitä kirjoitetun lain normeja, joilla voidaan

¹ Hemmer (II) s. 46.

² Ks. tark. esim. Ahla (LM 1915) s. 5. Almqvist s. 64—65 ja Nordström s. 38—40.

sanoa olevan merkitystä autonomian ajan ja itsenäisyyden ajan alkupuolen avioero-oikeuskäytännössä.

Ensiksi huomio kohdistuu toimivaltakysymyksiin eli siihen, mikä viranomainen on saattanut myöntää avioeron. Tämän jälkeen tarkastelun kohteina ovat avioeroa säännelleet aineellisoikeudelliset ja prosessuaaliset normit sekä niistä oikeuskirjallisuudessa esitetyt tulkintasuosituksset.

1. TUOMIOVALTA AVIOEROJUTUISSA

Kirkollisten säädösten voimassaoloaikana tehtävän jako kirkollisten ja maallisten viranomaisten välillä oli selvä. Avioeroa hakevan tuli ensiksi kääntyä tuomiokapitulin ja piispan puoleen. Mikäli kirkolliset viranomaiset eivät saaneet puolisoja sopimaan välejään, tuomiokapitulit ohjasivat asianosaiset alioikeuden puoleen. Alioikeus tutki kanteeseen perustuvat asiat sekä tuomitsi rangaistuksen avioeron perusteeksi esitetystä seikasta. Avioeron myöntämisoikeutta sillä ei kuitenkaan ollut.³ Avioero tuli lopulliseksi tuomiokapitulin (tai piispan) myönnettyä avioeron ja sen jälkeen, kun avioeroon oikeutettu oli saanut *erokirjan*. Periaate todettiin sittemmin mm. 9.12.1699 annetussa kuninkaallisessa kirjeessä.⁴

Lopullinen tuomiovalta avioeroissa oli siis yksinomaan kirkollisilla viranomaisilla. Sen sijaan avioeron liitännäisseuraamuksista, lähinnä pesän jakoon sekä lasten huoltoon ja holhoukseen liittyvistä kysymyksistä päättäminen kuului alioikeuksille. Tämä selittää myös sen, minkä vuoksi kirkkolaissa ei ollut säännöksiä avioeron liitännäisseuraamuksista. Vastaavasti tämän on katsottu selittävän senkin, miksi ajan oikeusoppineet eivät tekemissään uudistusehdotuksissa kajonneet lainkaan toimivaltakysymyksiin eivätkä liioin hyväksyttävinä pidettäviin avioeroperusteisiin.⁵

³ Määräys sisältyy kirkkolain 16:1:een, jossa säädettiin: »När någon söker skillnad i — — äktenskap, bör han först giva sig an hos biskopen och kapitlet, där hans vederpart bor, och de vinnlägga sig om att förmå parterna till förlikning: men om det ej vinnas kan, hänvisas de till världslig rätt där att rannsakas och dömas om själva gärningen, varutut skälet till skillnaden sökes. Sedan skall klaganden stämma sin vederbart till domkapitlet, varest alla äktenskapsskillnader ordentligen ske. — — —» Ks. esim. *Nylander* s. 20—21, jossa KL 16:1 ja extenso.

⁴ Kirjeen osalta ks. *Flintberg* (II) s. 134.

⁵ Ks. tark. *Nylander* s. 23 av. 5, jossa selvitetty *Johan Stiernhöökin* vuosien 1668—1669 naimiskaariehdotusta.

Kirkkolaki annettiin samana vuonna kuin vuoden 1734 lain säätämiseen tähdänneet lainvalmistelutyöt aloitettiin. Tehtävän suorittamista varten asetettu lakikomissio piti ensimmäisen istuntonsa 6. 12. 1686.⁶

Lakikomission kiinnostuksen avioeron sääntelyä kohtaan voidaan sanoa olleen perin vähäinen. Osasyynä tähän oli juuri annettu kirkkolaki. Komission jäseniä muistutettiin heti työn alkuvaiheessa kirkkolain käyttökelpoisuudesta:

»Hwar wid påminnes, att hwad i Kyrkioordningen är infört, kan her uteslutas, och allenast beropas, emedan Kyrkiolagen är doch een sådan, som fulla kraft för alle dommare hafwer.»⁷

Toimivaltakysymyksiin komissio paneutui työn suhteellisen myöhäisessä vaiheessa. Ensimmäisen kerran asiaan kiinnitettiin huomiota vasta vuonna 1725. Tällöin todettiin erivapausesta päättämisen kuuluneen kuninkaalle.⁸ Viittausta kuninkaan päätäntävaltaan ei kuitenkaan voida pitää uuden katsontatavan ilmauksena. Se oli vain osoitus jo vallinneen käytännön hyväksymisestä, olihan kuningas myöntänyt erivapausevoja jo 1630-luvulta lähtien.⁹

Vuonna 1726 lakikomissio ehdotti päätäntävällän siirtämistä tuomiokapitulilta alioikeudelle.¹⁰ Tämä ehdotus sisälsi uutuuden. Ehdotuksen mukaan tuomiovallan avioeroissa tuli kuulua yksin maallisille viranomaisille. Näin tapahtuikin NK:n tultua 10 vuotta myöhemmin voimaan.

Uudistuksen toteuttaminen oli mahdollinen sen vuoksi, että kirkolliset viranomaiset eivät itsekään halunneet pitää kiinni heille perinteisesti kuuluneesta oikeudesta myöntää avioeroja. Vuoden 1731 kirkkolaki-ehdotus sisälsi säännöksen siitä, että ratkaisuvallan piti vastedes kuulua maallisille viranomaisille.¹¹ Sen sijaan erokirjojen antaminen haluttiin pysyttää tuomiokapitulien tehtävänä.¹²

Alioikeuden tehtävistä säänneltiin naimiskaaren 13:4:ssä ja 13:6:ssa, jotka koskivat hylkäämistä eroperusteena. Viimeksi mainitussa lain-

⁶ *Esityöt (I)* s. IV. Lakikomission asettamisesta ks. tark. Ylikangas (Sven Leijonmarck) s. 13—19.

⁷ *Esityöt (I)* s. 224.

⁸ *Esityöt (III)* s. 227.

⁹ *Nylander* s. 111 ss., erit. s. 112.

¹⁰ *Esityöt (VI)* s. 25.

¹¹ Kirkkolakiehdotuksesta ks. tark. *Nylander* s. 23—24.

¹² Vrt. *Nylander* s. 24.

kohdassa määrättiin myös erokirjamenettelystä: »— — — ja antakoon kapituli — — — erokirjan.» Vastaavaa määräystä ei sisältynyt uskottomuussäännökseen (NK 13:1:een), eikä omavaltaista hylkäämistä säännelleeseen NK 13:4:ään.

Vuoden 1734 lain NK:n säännökset kumosivat kirkkolain vastaavat normit ja niistä annetut soveltamisohjeet. Laki oli sisällöltään epäselvä. Siinä ei täsmennetty, miten erokirjan myöntämismenettely piti järjestää muissa kuin NK 13:6:n sääntelemissä tapauksissa.

Selvyiden saamiseksi Turun tuomiokapituli lähetti kuninkaalle kirjeen. Siinä tiedusteltiin alioikeuksien velvollisuuksia NK 13:1:n ja 13:4:n perusteella myönnettyjen avioerojen tultua lainvoimaisiksi. Tarkemmat ohjeet annettiin vuoden 1748 kuninkaallisessa kirjeessä. Alioikeuksien piti vastedes ex officio ohjata avioeron saaneet tuomiokapitulin puoleen erokirjan saamista varten.¹³

Kirje täsmensi toimivaltakysymyksiä. Tuomiovalta kuuluu yksin maallisille viranomaisille. Avioero tuli lopulliseksi siitä riippumatta, hakivatko avioeron saaneet erokirjan vai eivät.¹⁴ Tuomiokapituli ei ollut oikeutettu epäämään erokirjaa tuomioistuimen tai kuninkaan myönnettyä avioeron.¹⁵ Näin ollen tuomiokapitulilla ei enää ollut asiallista toimivaltaa avioerokysymyksissä. Tuomiokapitulin ainoaksi tehtäväksi jäi tämän *estettömyystodistuksen* antaminen silloin, kun avioeron saanut halusi solmia uuden avioliiton.

Suomen jouduttua Ruotsin vallan alaisuudesta Venäjän valtaan lopullinen päätösvalta erivapausjutuissa siirtyi kuninkaalta keisarille. Vuosina 1826—1892 hakemukset ratkaistiin senaatin täysistunnossa. Enää hakemuksia ei alistettu keisarin ratkaistaviksi. Senaatin ohjesäännön muuttamisen (13.6.1892) jälkeen tuomiovalta kuului senaatin oikeusosastolle.¹⁶

Maamme itsenäistyttyä ja korkeimman oikeuden tultua perustetuksi erivapausserosta päättäminen siirtyi KKO:n tehtäviin. Korkein oikeus

¹³ Jusleenin kirjekokoelma s. 203—205. Ks. myös Backman (Lakikokoelma) s. 46, jossa 24.3.1748 päivätty kuninkaallinen kirje in extenso.

¹⁴ Ko. kirje kumosi 16.10.1708 annetun kuninkaallisen kirjeen, jonka mukaan avioero tuli lainvoimaiseksi vasta tuomiokapitulin annettua erokirjan. Vuoden 1708 kirjeen osalta ks. esim. Tengwall s. 92.

¹⁵ Ks. kuninkaallinen kirje 20.7.1795. Kirje löytyy in extenso mm. Backmannin lakikokoelmasta s. 46.

¹⁶ Ahla (LM 1915) s. 16—17.

ratkoi hakemuksia vuoden 1918 lokakuusta aina AL:n voimaantuloon saakka. Avioliittolain voimaanpanosta annetun lain mukaan 1.1.1930 vireillä olleet erivapaushakemukset katsottiin rauenneiksi (ALVL 12.2 §).

2. AVIOEROPERUSTEET VUOSINA 1571—1929

Kirjoitetun lain mukaan avioero saatettiin vuosina 1571—1929 myöntää aviollisen uskottomuuden ja omavaltaisen hylkäämisen perusteella. Erivapausperusteet jäivät sen sijaan lainsäädännöllisesti täysin määrittelemättä. Seuraavassa tarkastellaan yksityiskohtaisesti uskottomuuden ja hylkäämisen sääntelyä. Erivapausperusteisiin paneudutaan lähemmin vasta tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa (s. 105 ss.).

2.1. AVIOLLINEN USKOTTOMUUS

Aviollinen uskottomuus oli eroperusteena kirkollisissa säädöksissä.¹⁷ Tällä perusteella avioero on niin ikään voitu myöntää NK:n ja AL:n voimassaoloaikana. Naimiskaaressa ja avioliittolaissa on säädetty:

»Jos mies tekee huorin ja vaimo ei tahdo hänen rikostansa anteeksi antaa eikä ole, saatuaan siitä tiedon, pitänyt hänen kanssaan vuodeyhteyttä, niin tapahtukoon avioero, ja mies menettäköön vaimolle puolen naimaosaansa pesästä.

Jos vaimo sen tekee, olkoon laki sama ja hän menettäköön huomenlahjansakin. Jos molemmat ovat huorin tehneet eikä toinen

¹⁷ »Uti äktenskapet tillåtes och skillnad, när man eller kvinna vid världslig rätt såväl av andra skäl som egen bekännelse beprövas hava under varande äktenskap beblandat sig med någon annan och hor bedrivit, och den oskyldiga parten intet vill låta sig försona; på vilken händelse de av biskopen och kapitlet skola åtskiljas således, att den oskyldige säges fri ifrån äktenskapsbandet och får begiva sig i ett annat giftermål, vilket den brottslige däremot skall förbjudas, så länge den obrottslige bliver ogift: men huruvida densamme sedan må gifta sig eller ej, det lämnas till konsistorii omprövande.» (KL 16: 6) — Ks. esim. *Backman* (Lakikokoelma) s. 46, jossa KL 16: 6 (kielellisesti) alkuperäisessä muodossaan. Nyt esitetty säännösteksti löytyy mm. *Nylanderin* teoksesta s. 21. — Aivan vastaava säännös sisältyi myös vuoden 1571 kirkkojärjestykseen. Siitä ks. esim. *Nylander* s. 15—16 ja *Ahla* (LM 1915) s. 5 sekä *Brusiin* s. 108, jossa av. 98.

ennen ole toisen kanssa sopinut, älköön heidän avioliittoansa purettako.» (NK 13:1).¹⁸

»Joka on avioliiton huoruudella rikkonut, älköön menkö toisiin naimisiin ennenkuin syytön on kuollut taikka naimisiin joutunut taikka siihen suostuu ja kuningas antaa luvan. Jos hän sen kuitenkin tekee, vetäköön sakkoa kaksikymmentä talaria ja avioliitto olkoon mitätön. Älköön myöskään syytön, kymmenen talarin sakon uhalla, menkö toisiin naimisiin, ennenkuin ero on laillisesti tahtunut.» (NK 13:2).¹⁹

»Jos puoliso on rikkonut avioliiton tekemällä huorin, on toisella puolisollla oikeus saada avioero. Sama olkoon laki, jos puoliso on harjoittanut haureutta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa taikka on sekaantunut eläimeen. Kun huoruuden perusteella tuomitaan avioeroon, voi oikeus, jos erityistä syytä on, määrätä, että syyllinen puoliso ei saa mennä uuteen avioliittoon, ennen kuin vuosi on kulunut aikaisemman avioliiton purkautumisesta.» (AL 70 §).²⁰

Avioliittolain 70 §:n tapaan uskottomuus oli kirkkolaissa ja naimiskaaressa avioeroperusteena syyllistyi siihen kumpi tahansa puolisoista. Tätä seikkaa painottivat naimiskaaren 13:1:tä selvittävissä luennoissaan mm. sekä *David Nehrman*²¹ että *R. A. Wrede*.²²

Ilmeisesti tarvetta puolisojen yhdenvertaisuuden korostamiseen oli sen vuoksi, että lakikomissiossa suunniteltiin vain miehen olevan oikeutettu nostamaan kanteen uskottomuuden perusteilla.

Lähtökohtana 10. 4. 1690 pidetyssä kokouksessa oli luonnos, jonka otsikkona oli »Om hustru, som hoor giör».²³ Mielipiteet jakaantuvat kahtia. Vähemmistöön jääneet komission jäsenet puolsivat miestä suosinutta kantaa. Miehen etuoikeutettua asemaa perusteltiin mm. vetoamalla Jumalan lakiin, luonnonoikeuteen ja maalliseen lainsäädäntöön. Asessori *Lilliemark* totesiikin, että »— — — är doch stoor skillnadt så i Gudz lag som in jure naturae och all verdzlig lag.»²⁴ Veromestari *Sneckenberg* täydensi *Lilliemarkin*

¹⁸ Ks. liite, s. 235, jossa NK 13:1 (ja jäljempänä selostettavat NK 13:4 sekä 13:6) alkuperäisessä muodossaan. Lähteenä on tällöin käytetty *Backmanin* lakikokoelmasta (s. 45—48) löytyviä säännöstekstejä.

¹⁹ Autonomian ajalla ko. luvan antoi keisari (ja senaatti), itsenäisyyden ajalla korkein oikeus. — Lain muutoksista ks. esim. *vuoden 1927 lakikirja* s. 21.

²⁰ AL 70.1 §:n muutoksesta (L. 23. 5. 1969/324) ks. edellä s. 19.

²¹ *Nehrman* (Naimiskaaren luennot) s. 185.

²² *Wrede* (Naimiskaaren luennot) s. 216.

²³ *Esityöt* (I) s. 236. Ks. myös *Ylikangas* (Sven Leijonmarck) s. 218 ss., *erit.* s. 221, jossa tarkasteltu tätä Sven Leijonmarckin laatimaa luonnosta.

²⁴ *Esityöt* (I) s. 237.

lausumaa korostamalla lain muuttumattomuuden tärkeyttä: »Uti alt det lagen ändras, bör sättias gode skiäl till.»²⁵

Tasavertaisuuden kannattajat vetosivat niin ikään Jumalan saanaan (Markus 10: 2—12 ja ensimmäisen korinttolaiskirjeen 7 luku), mutta myös muihin näkökohtiin: »Det är ingen ratio, att skillnadt skall wara emellan man och hustru i detta måhl. — — — Det är blint opinion, att hustrun mehr syndar med sitt hoor. — — — Det står iu ingenstädes, att mans brått är mindre med hoor hustrus.»²⁶ Samansuuntaisia ajatuksia kuin asessori Hassel esitti myös pormestari Törne: »I anseende till synden och contractum matromonii är begges lika.»²⁷

On ehkä merkille pantavaa, että jälkimmäisen kannan edustajat eivät argumentoineet vetoamalla juuri säädetyn kirkkolain eronormeihin. Joka tapauksessa on todennäköistä, että komission jäseniä kiinnostivat enemmän avioeron varallisuus oikeudelliset seuraamukset kuin se, kumpi puolisoista oli oikeutettu vaatimaan eroa.²⁸

Kussakin em. lainkohdassa säädetään huoruudesta. Sillä on tarkoitettu avioliiton ulkopuolista fyysistä suhdetta miehen ja naisen kesken, joista toinen tai molemmat ovat olleet avioliitossa.²⁹ Huoruudelta ei ole (AL:n voimassaoloaikana) edellytetty varsinaista makaamista, sukupuolielinten kosketus on katsottu riittäväksi perusteeksi avioeron myöntämiselle.³⁰ Yrityksen asteelle jäänyt teko ei sen sijaan ole täyttänyt lain eron saamiselle asettamaa tunnusmerkistöä.³¹ Eri asia on se, että sukupuolisesti kyvytön voi tehdä huorin.

Avioliittolain mukaan avioero voidaan myöntää silloin, kun toinen puoliso on harjoittanut haureutta samaa sukupuolta olevan kanssa tai on sekaantunut eläimeen. Vastaavaa säännöstä ei sisältynyt kirjoitettuun lakiin KL:n eikä NK:n voimassaoloaikana.

Ajan oikeuskirjallisuudessa pohdittiin NK 13:1:n laajentavan tulkinan mahdollisuutta. Oikeusoppineista mm. *Frederik Schrevelius* oli sitä

²⁵ *Esityöt* (I) s. 237.

²⁶ *Esityöt* (I) s. 237.

²⁷ *Esityöt* (I) s. 237.

²⁸ Tästä keskustelusta ks. *Esityöt* (I) s. 225, 236—239, 267—269 ja 310.

²⁹ Ks. esim. *Nehrman* (Naimiskaaren luennot) s. 185, *Calonius* s. 170, *Schrevelius* s. 114—115, *Stjernberg* s. 100, *Winroth* s. 46, *Wrede* (Naimiskaaren luennot) s. 212, *Rautiala* s. 93, *Hakulinen* s. 182 ja *Brusiin* s. 33—37.

³⁰ *Rautiala* s. 93.

³¹ *Rautiala* s. 93.

mieltä, että toisella puolisoilla oli oikeus avioeroon, mikäli toinen puoliso oli harjoittanut haureutta samaa sukupuolta olevan kanssa tai sekaantunut eläimeen. Jos kerran huoruus oli eroperuste, piti avioero sitä suuremmalla syyllä myöntää em. kaltaisen luonnottoman haureuden perusteella.³² Hän totesi asian jääneen sääntelyä vaille kahdestakin eri syystä. Ensinnäkin tapaukset olivat avioliitossa olleiden keskuudessa niin harvinaisia, että sääntelyyn ei ollut tarvetta. Toiseksi sääntelemättä jättäminen selittyi hänen mukaansa sillä, että po. teko oli rikos, josta seurasi kuolemanrangaistus.³³

Uskottomuussäännöksen laajentava tulkinta ei kuitenkaan näytä saaneen kannatusta. Näissä tapauksissa laki ei oikeuttanut lakimääräiseen avioeroon, vaan eroa tuli hakea erivapaudella.³⁴ Tämä tulkinta oli myös sopusoinnussa lainvalmistelijoiden esittämien näkökohtien kanssa. Vain kuninkaalla oli oikeus päättää näissä tapauksissa avioerosta.³⁵

Sekä KL:n että NK:n mukaan avioero voitiin myöntää vain toisen puolison syyllistyttyä aviolliseen uskottomuuteen. Oikeutta avioeroon ei ollut, mikäli kummatkin puoliset olivat syyllistyneet uskottomuuteen. Jos kuitenkin syyllistynyt sai tekonsa anteeksi, ja toinen puoliso teki tämän jälkeen huorin, ensiksi uskottomuuteen syyllistyneellä oli kanne-oikeus 13:1:n perusteella.³⁶

Avioliittolakia valmisteltaessa asiasta todettiin:

»Toisaalta on avioliiton purkaminen kielletty, jos molemmat ovat tehneet huorin eikä toinen ennen ole toisen kanssa sopinut. — — — mitä tulee siihen tapaukseen, että toinenkin puolisoista on tehnyt aviorikoksen, niin osoittaa tämä seikka, että avioliitto on kestämaton, joten avioeron epäämiseen tällä perusteella ei ole pätevää aihetta.»³⁷

Lainvalmistelijan kanta on yksiselitteinen. AL 70 §:n perusteella kanne on voitu nostaa, syyllistyiä uskottomuuteen vain toinen puolisoista tai kumpikin. Lain uudistus merkitsi tässä suhteessa samalla lain lievennystä. Sääntelemättä jäi vuonna 1929 kuitenkin tilanne, jossa toinen

³² Schrevelius s. 114—115.

³³ Schrevelius s. 115.

³⁴ Ks. esim. Winroth s. 46 ja Chydenius s. 123.

³⁵ Esityöt (III) s. 277.

³⁶ Ks. esim. Nehrman (Naimiskaaren luennot) s. 188, Schrevelius s. 119 ja Wrede (Naimiskaaren luennot) s. 124.

³⁷ LuK 1924 s. 106.

puoliso on omalla toiminnallaan vaikuttanut toisen uskottomuuteen. Vasta vuoden 1969 lain muutos (ks. edellä s. 19) toi asiaan lainsäädännöllisen selvennyksen. Näissä tapauksissa ero-oikeutta ei ole. Näin lakia oli oikeuskirjallisuudessa tulkittu jo ennen vuoden 1969 uudistusta.³⁸

Niin ikään vuoden 1969 uudistuksessa lakia selvennettiin sikäli, että oikeus avioeroon menetetään toisen puolison hyväksyttyä kumppaninsa käyttäytymisen. Kuten edellä (s. 18—19) selostettu KKO:n ratkaisu vuodelta 1966 osoittaa, oikeuskäytännössä katsottiin jo ennen vuoden 1969 uudistusta toisen puolison menettäneen oikeutensa eroon jatkettuaan yhteiselämää toisen puolison uskottomuudesta tiedon saatuaan. Näin ollen NK 13:1:ssä säädetty periaate (»——— eikä ole, saatuaan siitä tiedon, pitänyt vuodeyhteyttä ———») oli voimassa heti välittömästi AL:n voimaantulemisen jälkeen.

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa on todettu, että vuodeyhteyden pitämisellä tarkoitettiin NK:n voimassaoloaikana puolisojen välistä sukupuoliyhteyttä.³⁹ Näin ei asianlaita välttämättä ollut. Tämä käy ilmi tarkasteltaessa NK 13:1:n säätämishistoriaa.

Alunperin lakikomissio edellytti ko. anteeksiannolta todella makamista. Vuoden 1694 säännösehdotuksessa todettiin: »Förlåter den oskyldige makan den brottzlige dess brått, eller the beblanda med hwarandra (kurs. tässä), tå bekommer then brottzlige sin gifftorått igen, ———.»⁴⁰ Tämän säännösehdotuksen mukaan vain makaaminen katkaisi oikeuden avioeroon. Sen sijaan myöhemmissä ehdotuksissa (vuosilta 1723, 1726 ja 1731) luovuttiin tästä periaatteesta. Pelkkä vuodeyhteys (»——— eller hafwa sedan ej legat i säng samman ———.»⁴¹ »——— hafwer ej hafft sängelag ———.»⁴² »——— hafwer ej heller haft sängelag ———.»⁴³) riitti oikeuden menettämiseen. Anteeksiannolta ei edellytetty sukupuoliyhteyttä. Näin tulkitsivat NK 13:1:ää mm. *Frederik Schrevelius*⁴⁴ ja *Alfred Winroth*.⁴⁵

³⁸ Esim. *Rautiala* (1949) s. 103.

³⁹ *Idestam* (JFT 1931) s. 18.

⁴⁰ *Esityöt* (IV) s. 62.

⁴¹ *Esityöt* (VI) s. 11.

⁴² *Esityöt* (VI) s. 25.

⁴³ *Esityöt* (VI) s. 42.

⁴⁴ *Schrevelius* s. 117.

⁴⁵ *Winroth* s. 52.

Kirkkolaki edellytti uskottomuusperusteisen avioeron myöntämiseltä muutakin näyttöä kuin pelkän asianosaisten oman tunnustuksen. Vastaavaa määräystä ei NK 13:1:een eikä AL 70 §:ään sisältynyt.

David Nehrman korosti naimiskaaren luennoissaan kantajan olevan aina myös uskottomuusjutuissa velvollinen näyttämään kanteensa toteen — niin vaikeaa kuin se hänen mukaansa yksittäistapauksissa saattoi olla. ⁴⁶ *Nehrman* katsoi näyttövelvollisuuden seuraavan oikeudenkäymiskaaren 17:33:ssa olleesta oikeusohjeesta. ⁴⁷

Tuomari oli sidottu *legaalisen todistusteorian* aikakaudella (so. vuoden 1948 lain muutokseen saakka ⁴⁸) todistelua säänteleviin normeihin. ⁴⁹ Puolisoilla ei ollut oikeutta saada avioeroa sopimuksen perusteella, joten pelkkä tunnustus ei riittänyt eron perusteeksi näissä tältä kohdin indispositiivisissa jutuissa. ⁵⁰ Avioeroa ei voitu myöntää, mikäli väitettyä makaamista ei näytetty todistajien avulla toteen. Tähän seikkaan viittasi myös *Nehrman*. ⁵¹

Kaikki alioikeudet eivät NK:n voimassaolon alkuaikoina soveltaneet OK 17:33:ssa ollutta oikeusohjetta. Tämä käy ilmi 5.12.1798 annetusta kuninkaallisesta kirjeestä, jossa todettiin:

»Kun 1686 vuoden Kirkkolaki 16 luvun 6 §:ssä nimenomaan määrää, että milloin avioero huoruuden tähden myönnetään, on sekä muista perustuksista että miehen tai vaimon omasta tunnustuksesta päätettävä, onko hän sellaisen rikoksen tehnyt, josta, verrattuna siihen mitä N.K:n 13:1 säätää, on selvä, että sitä varmuutta rikoksen

⁴⁶ *Nehrman* (Naimiskaaren luennot) s. 185.

⁴⁷ Mt. s. 185. — Lainkohdassa säädettiin: »Kantajan tulee kanteensa laillisesti todeksi näyttää; muuten olkoon vastaaja vapaa. Jos vastaaja vetää eteen jonkun asianhaaran, sillä itseään puolustaaksensa, tulee hänenkin se todistuksilla vahvistaa.»

⁴⁸ Ks. L. 29.7.1948/571, jolla muutettiin OK 17 luvun todistelua koskevia normeja. Vapaan todistusten harkinnan teoria sai lainmuutoksen jälkeen ilmaisuksa OK 17:2:ssa. Lainkohdassa säädetään: »Oikeuden tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena.» (OK 17:2.1). Ks. tark. esim. *Halila* s. 18 ss.

⁴⁹ Ks. tark. esim. *Wrede* (Civilprocessrätt II) s. 91 ss., erit. s. 92—93. Uudemman kirjallisuuden osalta ks. *Myhrberg* s. 92—97, jossa on yksityiskohtaisesti tarkasteltu legaalista todistusteoriaa.

⁵⁰ *Nehrman* mt. s. 185. Ks. myös esim. *Wrede* (Todistusoikeuden pääpiirteet) s. 25 ss. ja s. 122—123, jossa tarkasteltu avioeroprosessia, erityisesti kieltoa myöntää avioero asianosaisten tunnustuksen perusteella.

⁵¹ *Nehrman* mt. s. 185.

teosta, minkä laki vaatii, ei sovi eikä pidä katsoa saaduksi sillä, että toinen puoliso vaan on sen ilmoittanut tahi tunnustanut, ja ettei ainoastaan sen nojaan saa avioeron lupaa perustaa, sentähden ja kun Knk. Maj. on saanut tietää että niin kuitenkin useoissa tuomioistuimissa on tapahtunut, etteikö perustuksia ja todistuksia ilmoitetun ja ehkä usein ihan tekemättömän rikoksen vahvistamiseksi ole vaadittu, — — —, Knk. Maj. on muistuttanut asianomaisia tuomareja, että he avioeron kysymyksissä tarkoin vaarinottaisivat mitä siitä edellämäinitulla tavalla on säädetty, ja siten lakia vakamielisesti käyttäen visusti tutkisivat rikoksen todenperäisyyttä, paikkaan, aikaan ja rikoskumppaniin nähden ynnä muuta, mikä johdattaa täydellisen ja varman tiedon saamiseen; — — — kun avioeroa huoruuden tähden tahdotaan hakea, tulee syyttömän puolison viimeistään puolessa vuodessa, tiedon rikoksesta saatuaan se tuomioistuimen edessä ilmoittaa ja kanteenalaiseksi tehdä, jos mieli saada eroa myönnetyksi.»⁵²

Vallalla ollut ankara *syyllisyysperiaate* sai näin ollen ilmauksensa tässä NK:n eronormeja ja OK:n menettelytapasäännöksiä täydentävässä kuninkaallisessa kirjeessä. Tuomareiden tuli tarkoin ottaa selkoa väitetyn makaamisen paikasta, ajankohdasta ja muistakin asiaan valaistusta tuovista seikoista. Menettelystä *muissa* avioeroprosesseissa kirje sen sijaan vaiken.

Kuninkaallisessa kirjeessä viitattiin yhteiskunnan etuun. Edun valvominen kuului *virallisen syyttäjän* tehtäviin. Avioeroprosesseissa noudatettiin tietystä laajuudesta ns. *virallisuusperiaatetta*. Virallisella syyttäjällä oli alioikeudessa läsnäolopakko ja puhevalta. Hänen tuli hakea alioikeuden päätökseen muutosta, mikäli hän havaitsi avioeron myönnetyn laissa säädettyjen edellytysten vastaisesti.⁵³ Julkisen edun valvominen kuului viralliselle syyttäjälle 1970-luvun alkupuolelle saakka.⁵⁴

Kielto myöntää avioeroa pelkän tunnustuksen perusteella jäi voimaan 1. 1. 1930 jälkeenkin (ALVL 11.1 §).⁵⁵ Tämä säännös on tarkoitettu poik-

⁵² Kirje löytyy mm. *Backmanin* lakikokoelmasta (s. 46). Yllä oleva suomenos sisältyy mm. *Suomalaiseen lakiteokseen vuodelta 1885* (s. 24).

⁵³ Ks. tark. esim. *Chydenius* s. 125.

⁵⁴ ALVL 11.3 §:ssä säädettiin: »Avioliiton purkamista koskevassa asiassa on virallisen syyttäjän alioikeudessa valvottava julkista etua. Jos syyttäjä katsoo, että tämä tai ylempi oikeus on riittävältä perusteelta tuominut avioliiton peruuntumaan, tulee hänen hakea päätökseen muutosta.» ALVL 11.3 § kumottiin L:lla 29. 3. 1972/247.

⁵⁵ *Granfelt* (JFT 1937) s. 654 ja *Grönvall* s. 248 av. 1.

keukseksi riita-asioissa tavallisesti noudatettavasta menettelystä.⁵⁶ Mainitusta virallisuusperiaatteesta seuraa, että AL 83.3 §:ssä säädetty kuuden kuukauden kanneaika tulee ex officio ottaa huomioon. Kanne tulee hylätä, jos määräajan oikeudenkäyntimateriaalin perusteella havaitaan kuluneen umpeen.⁵⁷ Sama sääntö oli voimassa jo ennen AL:n voimaantuloa.

Uskottomuus oli kriminalisoitu NK:n voimassaoloaikana. Säännökset sisältyivät vuoden 1734 lain rikoskaaren 55 ja 56 lukuun, sittemmin vuoden 1889 rikoslain 19:1—3:een. Kummassakin laissa säänneltiin erikseen tapauksia, joissa avioliitossa ollut makasi naimattoman henkilön kanssa (yksinkertainen huoruus) ja erikseen tapauksista, joissa omilla tahoillaan avioliitossa olleet makasivat keskenään (kaksinkertainen huoruus).

Vasta Kristiina kuningattaren rangaistusjärjestyksessä (vuodelta 1653) puoliset asetettiin rangaistusten suhteen yhdenvertaiseen asemaan. Aiemmin uskottomalle vaimolle säädetyt rangaistukset olivat huomattavasti ankarammat kuin miehelle säädetyt.⁵⁸ Vielä 1734 vuoden rikoskaari uhkasi kaksinkertaiseen huoruuteen syyllistynyttä kuolemanrangaistuksella; käytännössä rangaistusta kuitenkin lievennettiin ns. *leuteraatiomenettelyin*.⁵⁹ Yksinkertaisesta huoruudesta säädetyt rangaistukset vaihtelivat sen mukaan, kuinka usein puoliso oli syyllistynyt huoruuteen.⁶⁰ — Rikoslaisissa yksinkertaisesta huoruudesta oli säädettyinä

⁵⁶ Tirkkonen (LM 1939) s. 507.

⁵⁷ Rautiala s. 104. — Sekä mainitussa kuninkaallisessa kirjeessä että AL 83.3 §:ssä säädetty kanneaika on relatiivinen. Kanneaika alkoi/alkaa kulua vasta tiedoksisaannista. AL:ää valmisteltaessa katsottiin että ei ollut vastaisuudessaakaan tarvetta sisällyttää lakiin tiettyä absoluuttista kanneaikaa, jonka jälkeen oikeutta avioeroon ei olisi enää ollut. Tätä perusteltiin sillä, että säännöksen käytännöllinen merkitys olisi ollut vähäinen. LvK 1924 s. 106.

⁵⁸ Ks. tark. *Stjernberg* s. 100 ss. jossa on yksityiskohtaisesti tarkasteltu uskottomuuden kriminalisointia ennen RikK:n voimaantuloa.

⁵⁹ Ks. tark. *Myhrberg* s. 32—34, 41 ja 49 sekä *sama* (LM 1977) s. 855—856.

⁶⁰ Säännökset olivat perin yksityiskohtaiset. Esimerkkinä voidaan viitata vaikkapa RikK 55:3:ssa olleisiin määräyksiin: »Toisen kerran tehdystä yhdenpuolisesta huoruudesta sakoitettakoon naimisissa olevaa satakuusikymmentä talaria — — — taikka kuudellaneljättä parilla raippoja, seitsemällä kolmatta parilla vitsoja tahi neljäkolmatta päivän vesi- ja leipä-vankeudella. — — — Jos se kolmannen kerran tehdään, lisätään — — — kahdenkymmenen talarin sakko — — — taikka rangaistakoon neljälläkymmenellä parilla raippoja, kolmellakymmenellä parilla vitsoja tahi kuukauden vesi- ja leipä-vankeudella. Jos se neljännen kerran tehdään, menettäköön naimisissa oleva henkensä, — — —.» — Kuolemanran-

vankeusrangaistus tai sakko, kaksinkertaisesta huoruudesta vankeusrangaistus.⁶¹

Vuoden 1734 lain rikoskaaren voimassaoloaikana aviollinen uskottomuus oli virallisen syytteen alainen rikos. Virallisen syyttäjän velvollisuutena oli nostaa syyte, mikäli aviopuoliso ei niin tehnyt (RikK 55:6). Rikoslain tultua vuoden 1891 alussa voimaan aviorikoksesta tuli asianomistajarikos RL 19:3:ssa säädetyn poikkeuksin.⁶² Kanneaika asianomistajarikoksissa oli yksi vuosi siitä, kun rikoksesta oli saatu tieto (RL 8:4).

Vuoden 1798 kuninkaallisessa kirjeessä ja toiselta puolen RL 8:4:ssä säädettyä määräaikaa tulkittiin siten, että syytteesenpano aika ei kulunut umpeen, vaikka itse avioeroa ei enää voitu saada.⁶³ Rikoslaisissa säännellyllä kanneajalla ei siten ollut tarkoitusta pidentää kuninkaallisessa kirjeessä säänneltyä kanneaikaa.⁶⁴ Syytteesenpanoa ei liioin estänyt se, että puoliso oli omalla toiminnallaan — vuodeyhteyttä pitämällä — luopunut kanneoikeudestaan.⁶⁵

Rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen mukaan virallisen syyttäjän tuli nostaa kanne heti, kun avioeroa oli haettu uskottomuuden perusteella (RVA 15.1 §). Varsinkin 1940-luvulla viralliset syyttäjät laiminlöivät tämän heille laissa säädetyn velvollisuuden. Tämän seurauksena oikeuskansleri lähetti (22.11.1943) virallisille syyttäjille kiertokirjeen, jossa näitä muistutettiin virkavelvollisuuksistaan.⁶⁶ Ilmeisesti uskotto-

gaistus poistettiin kuninkaallisessa kirjeessä 20.1.1779 annetulla määräyksellä. Kuolemanrangaistuksen sijasta tuomittiin ankarimpaan mahdolliseen ruumiinrangaistukseen. Ks. esim. *Forsman* s. 34.

⁶¹ Ks. tark. RL 19:1 ja 19:2. *Forsman* s. 34—39.

⁶² RL 19:3:ssa säädettiin: »Huoruusrikoksesta alkoon virallinen syyttäjä tekö syytetä, ellei asianomistaja ole sitä syytteesen pantavaksi ilmoittanut, taikka ellei avioeroa rikoksen takia ole oikeudessa haettu, taikka huoruudessa siitetylle lapselle eläkettä tuomittu.» — Lainkohdan tulkinnasta ks. esim. *Forsman* s. 41—42 ja *Serlachius* s. 114—115.

⁶³ *Forsman* s. 41—42.

⁶⁴ *Forsman* s. 42.

⁶⁵ *Forsman* s. 42. — Ennen vuoden 1948 lainmuutosta pohdittiin oikeuskirjallisuudessa sitä, saatettiinko rikosprosessissa käsitellä myös (siviiliperusteista) AL 70 §:ään nojaantuvaa avioeroasiasiaa. *Alasen* mielestä käytännölliset syyt puolsivat juttujen yhdistämistä, kun taas *Tirkkonen* oli sitä mieltä, että avioerovaateen ja rangaistusvaateen välillä ei ollut mitään asiallista yhteyttä. Ks. *Alanen* (DL 1932) s. 54 verr. *Tirkkonen* (LM 1939) s. 511. Ks. myös *Rautiala* s. 237.

⁶⁶ Kiertokirjeestä ks. tark. *Rautiala* s. 107 av. 46.

muutta ei enää 1940-luvulla pidetty sellaisena tekona, josta piti myös seurata rangaistus. Niinpä huoruus dekriminalisoitiin vuonna 1948.⁶⁷ Tämän seurauksena huoruuskumppani pääsi todistamaan, mikä muutti oikeudenkäyntien luonnetta olennaisestikin.

2.2. OMAVALTAINEN HYLKÄÄMINEN

Uskonpuhdistajien oppien mukaan avioero voitiin myöntää myös silloin, kun toinen puoliso oli hylännyt entisen elinkumppaninsa. Omavaltainen hylkääminen kelpuutettiin eroperusteeksi vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä. Laissa ei kuitenkaan täsmennetty avioeron edellytyksiä.⁶⁸ Sen sijaan tarkemmat ohjeet sisältyivät vuoden 1686 kirkkolakiin (KL 16:8:aan ja 16:9:ään), josta naimiskaaren säätäjät omaksuivat sisällöllisesti samat säännökset vuoden 1734 lakiin.⁶⁹ Omavaltainen hylkääminen on ollut eroon oikeuttava peruste myös AL:n voimassaoloaikana. Naimiskaaressa ja avioliittolaissa asiasta on säädetty:

»Jos mies häijyydestä ja ynseydestä luopuu ja karkaa vaimostansa ja matkustaa ulkomaille siinä mielessä, ettei enää ole ja asu hänen kanssansa, niin älköön hänellä olko oikeutta hallita pesäosaansa eikä kiinteätä omaisuuttansa. Jos vaimo tahtoo hänestä erota, ottakoon tuomarilta haasteen. Jos ei tiedetä, missä mies oleskelee, kuulututtakoon tuomari kaikissa kihlakunnan kirkkoissa tahi kaupungissa, jos mies on siellä asunut, niin myös lähimmissä pitäjissä, ja pankoon hänelle yön ja vuoden määrääjän. Jos hän ei sillä ajalla palaa, tuomitkoon tuomari eroon, ja mies menettäköön kaiken pesäosansa. Laki olkoon sama, jos vaimo karkaa miehestänsä.» (NK 13:4)⁷⁰

⁶⁷ L. 23.9.1948/683.

⁶⁸ Ks. tark. *Nylander* s. 45–48, jossa on selvitetty paitsi KJ:n po. säännöstä myös sen perusteella muodostunutta oikeuskäytäntöä. *Nylanderin* mukaan hylätyt piti pääsääntöisesti odottaa kolme vuotta, minkä jälkeen hänellä oli oikeus avioeroon, mikäli hylkääjä ei ollut palannut takaisin puolisojen yhteiseen kotiin (s. 47).

⁶⁹ Näin asianlaita oli mm. *Wreden* mukaan. Ks. *Wrede* (Naimiskaaren luennot) s. 219.

⁷⁰ NK 13:6:ssa puolestaan säädettiin: »Jos mies toimiensa vuoksi lähtee valtakunnasta sotaan, kaupalle tahi muille tarpeellisille asioille, ja on sitten kauan poissa eikä anna vaimollensa tietoa missä oleskelee, vaan vaimon onnistuu saada siitä tieto, niin ilmoittakoon hän sen tuomarille, ja tuomari määrätköön miehelle

»Milloin erillään asuminen johtuu siitä, että puoliso vastoin toisen puolison tahtoa pätevättä syyttä karttaa yhteiselämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, kun yksi vuosi on kulunut yhteiselämän lopettamisesta. (AL 76.2 §).

Naimiskaaren 13:4 ja 13:6 erosivat päätunnusmerkeiltään siinä, että jälkimmäisen lainkohdan mukaan toisella puolisollla oli *alunperin* pätevä syy ulkomaille lähtöön. Sen sijaan 13:4:ssä ulkomaille lähtö oli oletettu tapahtuneeksi hylkäämistarkoituksessa. Lainkohtien vertailu osoittaa niin ikään sen, että 13:4:n mukaan kantajana saattoi olla kumpi tahansa puolisoista, 13:6:n mukaan vain vaimo.⁷¹

Jälkimmäisessä lainkohdassa säänneltiin kahden erilaisen tapauksen varalta: 13:6:n alkuosassa oletettiin miehen hylänneen vaimonsa, jälki-osassa (Jos ei ole toivoa saada tietää — — —) taasen *kuolleen*. Tältä osin kysymyksessä ei ollut lainkaan varsinainen avioerosäännös, vaan normi, jossa osoitettiin menettelytavat silloin, kun kuolleeksi oletetun miehen puoliso halusi solmia uuden avioliiton. Säännös oli vain (lakiteknisesti) sijoitettu avioeroa sääntelevään lainkohtaan. Vuonna 1901 NK 13:6:n jälkiosa kumottiin. Tällöin (23.4.1901) annettiin laki kadonneen henkilön kuolleeksi julistamisesta.⁷²

ajan, minkä kuluessa hänen on palattava kotiin. Jos miehellä on laillinen este, odottakoon vaimo hänen kotiintuloansa. Jos hän ei näytä laillista estettä eikä kuitenkaan tahdo tulla, tutkikoon tuomari heidän yhdyselämänsä. Jos vaimo on siivosti ja kunniallisesti elänyt, sallittakoon hänen mennä toisiin naimisiin vuoden kuluttua siitä ajasta lukien, joka miehelle oli haastekirjassa määrätty, ja antakoon kapituli vaimolle erokirjan entisestä miehestä. Jos mies syyttää vaimoansa irstaisuudesta tahi muusta sopimattomasta elämästä ja sentähden ei tahdo takaisin tulla, mutta hänellä ei ole täyttä todistusta siitä, niin tuomitkoon kuitenkin tuomari eroon. Jos laillinen selvitys esitetään, käyköön niinkuin huoruudesta on ennen sanottu. Jos ei ole toivoa saada tietää, vieläkö matkoille mennyt on elossa tahi missä hän oleskelee, ja jollei hän kuuden vuoden kuluessa palaa, niin sallikoon tuomari, sittenkuin miestä on kuulutuksella kutsuttu, vaimon mennä toisiin naimisiin. Tuomarilla olkoon myös valta lyhentää tätä aikaa, jos siihen on päteviä syitä. Jos entinen mies sitten palaa kotiin ja täysillä todistuksilla näyttää olleensa laillisesti estetty eikä voineensa antaa itsestensä tietoa, niin saakoon vaimonsa takaisin, ja jälkimmäinen mies erotkoon, jolleivät keskenänsä toisin sovi, ja eronneella olkoon valta mennä toisen kanssa naimisiin.»

⁷¹ *Nehrmanin* (Naimiskaaren luennot) mukaan tämä johtui siitä, että naiset eivät matkustaneet ulkomaille lainkohdassa säädettyjä asioita hoitamaan eikä liioin sotimaan (s. 196).

⁷² Vastaavanlainen määräys sisältyi sittemmin AL 77 §:ään. KuoLJulL:ia selvitetään yksityiskohtaisemmin jäljempänä s. 129.

Naimiskaaren 13:6 oli ensiksi mainituilta osin voimassa aina AL:n voimaantuloon saakka. Periaatteessa NK 13:6:n soveltamiselle asetettiin kuusi edellytystä: 1. mies oli matkustanut ulkomaille⁷³, 2. miehellä oli matkaan pätevä syy (hän oli sodassa, kauppamatkalla tai hoitamassa muita tarpeellisia asioita), 3. mies oli viipynyt kauemmin poissa kuin matkan tarkoitus oli vaatinut, 4. mies ei antanut vaimolleen tietoa viipymisen syistä, 5. mies ei saapunut takaisin, vaikka hänet oli haastettu vastaamaan asiassa ja 6. miehellä ei ollut laillista estettä saapua takaisin kotiinsa.⁷⁴ Mikäli vaimo oli miehen poissaoloaikana elänyt nuhteettomasti, vaimolla oli oikeus solmia uusi avioliitto, ei kuitenkaan ennen kuin 13:6:ssa säädetty yhden vuoden määräaika oli kulunut umpeen.

Kirjoittajan havaintojen mukaan autonomian ajalla ja itsenäisyyden ajan alkupuolella ei myönnetty *kertaakaan* avioeroa yksinomaan 13:6:n perusteella. Kaikissa hylkäämistapauksissa oli kysymys (myös) 13:4:n sääntelemästä tilanteesta.⁷⁵ Tämän vuoksi 13:6:n yksityiskohtaisempaan erittelyyn ei ole aihetta ryhtyä.

Naimiskaaren 13:4:ää ja AL 76.2 §:ää toisiinsa verrattaessa havaitaan sekä yhtäläisyyttä että eroavuutta. Kummankin lainkohdan mukaan toisen puolison on tullut karttaa yhteiselämää ja poistua kodistaan. Naimiskaaren säännös edellytti toisen puolison osoittaneen *vastenmielisyyttä* entistä kumppaniaan kohtaan ja lähteneen *ulkomaille* siinä tarkoituksessa, että ei enää palaa kotiinsa yhteiselämää jatkamaan. AL:n mukaan yhteiselämää karttavan mielenlaadulla ei ole (oikeudellista) merkitystä.⁷⁶ Vastaavasti voimassaoleva laki ei edellytä avioerolta ulkomaille lähtöä.

Naimiskaaren 13:4:n mukaan kantajan tuli asioida oikeudessa kahden eri otteeseen. Ensinnäkin kotiin jääneen tuli tehdä oikeudelle ilmoitus tapahtuneesta. Tuomarin velvollisuutena oli kehottaa hylkääjää palaamaan takaisin puolisonsa luokse. Mikäli hylkääjän asuinpaikka *ulkomailla* oli *tuntematon*, kotiin jääneen piti pyytää tuomioistuinta kuu-

⁷³ Wrede (Naimiskaaren luennot) tulkitsi 13:6:ta niin, että myös Venäjälle matkustamisesta voitiin pitää »valtakunnasta» matkustamisen veroisena. Näin asianlaita oli siis siitäkkin huolimatta, että autonomian ajalla Suomi ja Venäjä kuuluivat (valtiosääntöoikeudellisesti) samaan valtakuntaan (s. 223).

⁷⁴ Ks. *mt.* s. 223—229, jossa lainkohdan yksityiskohtainen erittely.

⁷⁵ Eri asia on se, että 13:6:een rinnastuvissa tapauksissa avioero myönnettiin erivapaudella.

⁷⁶ *Hernberg* (DL 1930) s. 89.

luttamaan takaisin palaavaksi. Paluukehotukset kuulutettiin kaikissa tuomiokunnan kirkkoissa — tai kaupungissa (mikäli karannut oli asunut siellä) — ja lähimmissä pitäjissä. Kuulutukset julkaistiin 1900-luvun puolella myös virallisessa lehdessä. Jos puoliso ei yhden vuoden aikana (viimeisen) kuulutuksen jälkeen saapunut takaisin, syyttömällä puolisoella oli oikeus avioeroon. Tämän kaltaista kuulutusmenettelyä ei AL:ssä ole (vrt. tosin OK 11:13, jossa on säännelty julkisesta haasteesta). Avioliittolain mukaan avioero on voitu myöntää yhden vuoden kuluttua siitä, kun yhteiselämä on tosiasiallisesti päättynyt. Näin ollen NK 13:4 edellytti erillään asumisen kestolta pidempää aikaa kuin AL 76.2 §.

Oikeudenkäyntipaikkana on sekä NK:n että AL:n voimassaoloaikana ollut *kantajan asuinpaikan forum*. Ennen AL:n voimaantuloa OK 10:10:ssä säädettiin:

»Jos mies karkaa vaimostansa taikka vaimo miehestänsä ja jos syyllisen olopaikka tiedetään, haastettakoon hänet siihen Oikeuteen, jonka piirissä syytön silloin asuu. Jos karanneen olopaikkaa ei tiedetä, käyköön niinkuin Naimiskaaren 13 Luvun 4 §:ssä säädetään.»

Avioliittolain tultua voimaan OK 10:10:ssä säädettiin:

»Laillisena tuomioistuimena asiassa, joka koskee avioliiton aikaantulemista ja purkamista, on sen paikkakunnan oikeus, missä vastaaja asuu. Ellei vastaajalla ole asuinpaikkaa Suomessa, on kanne ajettava siellä, missä hän viimeksi on asunut tai missä kantaja asuu. Milloin kanne kohdistetaan molempiin aviopuolisoihin ja näillä ei ole yhteistä asuinpaikkaa, on asia käsiteltävä siellä, missä jompikumpi asuu tai, ellei kumpainenikaan asu Suomessa, missä jommallakummalla on viimeksi ollut asuinpaikka. Ellei laillista tuomioistuinta ole, sen mukaan kuin edellä on sanottu, on asia käsiteltävä Helsingin raastuvanoikeudessa. Kuitenkin voidaan kanne, joka perustuu rikokseen, ajaa myöskin siellä, missä rikos on tehty.»

Jo ennen AL:n voimaantuloa tämä forum-sääntö oli ehdoton. Puolisoilla ei ole ollut oikeutta sopia oikeudenkäyntipaikasta.⁷⁷ *Prorogatio-sopimus* on voitu tehdä vain OK 10:11:ssä säännellyissä tilanteissa.⁷⁸

⁷⁷ Ks. esim. *Wrede* (Naimiskaaren luennot) s. 221 ja *sama* (JFT 1917) s. 228—229.

⁷⁸ Asiasta on säädetty seuraavasti: »Jos riitapuolet yleiseen alioikeuteen kuuluvassa riita-asiassa sopivat muusta sellaisesta tuomioistuimesta kuin mitä nyt on sanottu, oikoon tämä oikeutettu käsittelemään asian, ellei se koske kiinteistöä

Sen sijaan ennen AL:n voimaantuloa po. säännökset olivat perin tulkinanvaraisia. Tämä koskee sekä NK 13:4:n säännöstä että (muuta) menettelyä säännelleitä normeja.

Naimiskaaren 13:4:ää sanataarkasti lukiessa havaitaan, että kuulusmenettely yhden vuoden määräaikaan koski vain tapauksia, joissa ulkomaille karanteen asuinpaikka oli kantajalle tuntematon. Tässä säännöksessä ei ollut menettelytapaoheja sen tapauksen varalta, että ulkomaille lähteneen asuinpaikka olikin *tiedossa*. Lainkohdassa mm. säädettiin: »Jos vaimo tahtoo hänestä erota, ottakoon tuomarilta haasteen.» Vastaavasti edellä selvitetty kuninkaallinen kirje vuodelta 1798 oli tulkinanvarainen. Kirjeessä säädettiin, että *uskottomuus* jutuissa pelkkä asianosaisten oma tunnustus ei käynyt riittävästä näytöstä. Kirjeessä ei mainittu mitään vaadittavasta näytöstä silloin, kun puoliso oli syylistynyt *omavaltaiseen hylkäämiseen*. Myös OK 10:11.1 oli (ennen vuoden 1929 lainmuutosta) sanamuodoltaan epäselvä. Siinä annettiin oikeus prorogaatiosopimukseen *muissa* kuin lainkohdassa säännellyissä tilanteissa. Vasta vuonna 1929 lainkohtaa muutettiin siten, että siihen *lisättiin* kielto sopia avioero-oikeudenkäyntipaikasta. Aiemmin tällaista määrystä ei OK 10:11.1:ssä ollut (vrt. kursivoinnit).

Mikäli vastaajan asuinpaikka ulkomaille oli kantajan tiedossa, em. säännöksiä *e contrario* tulkiten voitiin päätyä siihen, että puolisoilla oli oikeus *sopia oikeudenkäyntipaikasta* ja saada avioero *oman tunnustuksensa perusteella* mitään näyttöä väleistään *esittämättä*. Näin lakia sovelsivat 1800-luvun lopussa eräät tuomioistuimet; 1910-luvulla ainakin Tornion ja Kemin raastuvanoikeudet.⁷⁹

taikka kiinteän tahi irtaimen omaisuuden ulosmittausta, taikka konkurssia tahi pesäeroa taikka niitä juttuja, jotka 2, 3 ja 4 §:ssä (kurs. tässä) ovat mainitut. Älköön kuitenkaan kihlakunnanoikeus ottako käsiteltäväkseen riita-asiaa, joka erinäisten säännösten mukaan voidaan käsitellä ainoastaan raastuvanoikeudessa.» (OK 10:11.1/As. 14. 8. 1901)

»Jos riitapuolet yleiseen alioikeuteen kuuluvassa riita-asiaassa sopivat muusta sellaisesta tuomioistuimesta, kuin edellä tässä luvussa on sanottu, olkoon tämä oikeutettu käsittelemään asian, ellei se koske kiinteistöä taikka kiinteän tahi irtaimen omaisuuden ulosmittausta, taikka ellei ole kysymys konkurssista tahi sellaisesta jutusta, joka 2, 3, 4 tahi 10 §:ssä (kurs. tässä) on mainittu. Älköön kuitenkaan kihlakunnanoikeus ottako käsiteltäväkseen riita-asiaa, joka erinäisten säännösten mukaan voidaan käsitellä ainoastaan raastuvanoikeudessa.» (OK 10:11.1/L. 13. 6. 1929).

⁷⁹ Käytäntöä selvitetään yksityiskohtaisesti jäljempänä s. 81 ss.

Mahdollisuuden näiden ns. *pika-avioerojen* myöntämiseen loivat paitsi edellä selostetut säännökset myös oikeudenkäymiskaaren haastemenettelyä ja haasteaikoja koskeneet normit. Oikeudenkäymiskaaressa asiasta säädettiin:

»Kun joku aikoo toista vastaan kantaa, antakoon tuomari kirjallisen haasteen ja mainitkoon siinä riitapuolet, mitä kantaja vaati ja lyhyesti hänen vaatimuksensa perusteen, niin myös missä paikassa ja minä päivänä haastettavan on tuleminen vastaamaan; ilmoittakoon niinkään siinä, että asia otetaan tutkittavaksi ja päätettäväksi, vaikka hän ei itse eikä laillinen asiamies hänen puolestaan tulisi saapuville.» (OK 11:1)

»Kantaja olkoon velvollinen toimittamaan haasteen vastaajalle neljäätoista päivää ennen, jos tämä tuomiokunnassa asuu; tuomiokunnan ulkopuolella tahi toisessa kaupungissa asuvalle, kolmea viikkoa ennen; läänin ulkopuolella, neljää viikkoa ennen; kolmannessa tahi neljännessä läänissä tahi etempänä, kuutta viikkoa ennen. Jos haastettava on Suomenmaan ulkopuolella, mutta Euroopassa, olkoon hänellä kolmen (ennen vuonna 1901 tehtyä lainmuutosta *kuuden*, kirj. huom.) kuukauden aika, haasteen saamisesta lukien; jos hän on Euroopan ulkopuolella, olkoon hänellä kuuden kuukauden haasteaika. Kun haastaminen tapahtuu julkisella oikeuden ovelle pannulla ilmoituksella, määrättäköön kolmen kuukauden aika, ellei muuta aikaa ole erittäin säädetty. Niissä tapauksissa, missä haaste vaatii pitemmän ajan kuin käräjien kuuluttamisesta on säädetty, haastettakoon vastaaja määrättyihin käräjiin, ja hankikoon hän sitten itse tiedon, minä päivänä käräjät pidetään.» (OK 11:4)

»Raastuvanoikeuteen haastetaan kahdeksan päivää ennen paitsi jos asia ei siedä viivytystä ja siihen ennenkin sopii vastata.» (OK 11:5)

Tornion ja Kemin raastuvanoikeuden puheenjohtajat olivat sitä mieltä, että avioerolutut eivät sietäneet viivytystä, minkä vuoksi tapauksissa tuli soveltaa OK 11:1:ssä ja 11:5:ssä säädettyjä oikeusohjeita. Näin ollen OK 11:4:ssä säädettyä kolmen kuukauden haasteaikamääräystä ei (aina) sovellettu. Vastaaja saatettiin haastaa vain muutamaa päivää ennen jutun käsittelyä. Avioero katsottiin voitavan myöntää välittömästi vastaajan jäätyä tulematta paikalle.

Soveltamiskäytännön lainmukaisuutta ja hylkäämissäännöksen ratiota voidaan tarkastella mm. lain esitöiden sekä ruotsalaisessa ja suomalaisessa doktriinissa esitettyjen tulkintasuositusten valossa.

Edellä todettiin lakikomission jäseniä muistutetun jo heti työn alkuvaiheessa vuoden 1686 kirkkolain käyttökelpoisuudesta. Tämän vuoksi komission kiinnostus avioeron sääntelyä kohtaan rajoittui pääasiallisesti avioeron liitännäisseuraamuksiin.

Jos uskottomuuden sääntelystä käyty keskustelu jäi muutaman puheenvuoron varaan, hylkäämissäännösten muokkaus jäi sitäkin vähemmälle huomiolle. Vuosina 1690 ja 1694 laadituissa säännösehdotuksissa tyydyttiin toteamaan vain syyttömällä osapuolella olevan oikeus saada avioero hylkäämisen perusteella.⁸⁰ Uudemman kerran asia otettiin käsiteltäväksi vuonna 1723. Tällöin todettiin, että hylkäämisen osalta piti soveltaa vuoden 1686 kirkkolain asianomaisia säännöksiä.⁸¹

Kolmea vuotta myöhemmin lakiehdotukseen liitettiin KL:n hylkäämissäännös (KL 16:8) kuitenkin sillä erotuksella, että KL 16:8:ssä säännelty yhden vuoden määräaika lyhennettiin *kuudeksi kuukaudeksi*.⁸² Vuoden 1731 ehdotuksessa määräaika pidennettiin jälleen yhdeksi vuodeksi.⁸³

Lain esitöitä tarkasteltaessa jää epäselväksi, miksi komissio katsoi vuonna 1726 tarpeelliseksi lyhentää po. määräaika.⁸⁴ Sen sijaan on jokseenkin varmaa, että komission jäseniltä jäivät huomaamatta sittemmin tulkinnallisuuksia herättäneet kysymykset.⁸⁵

Kirkkolain 16:8:n ratio oli selvä. Vain *syyttömällä* oli oikeus saada hylkäämisen perusteella avioero. Sopimusperusteista avioeroa ei KL:ssä uskonpuhdistajien näkemysten mukaisesti haluttu legalisoida. Saman periaatteen omaksuivat myös vuoden 1734 lain valmistelijat (vrt. säännös-

⁸⁰ Esityöt (IV) s. 32—33, 41, 50 ja 62 (v. 1690) sekä s. 75 (v. 1694).

⁸¹ Esityöt (VI) s. 11.

⁸² Esityöt (VI) s. 25.

⁸³ Esityöt (VI) s. 42—43.

⁸⁴ Syitä tähän ei käy ilmi *Sjögrenin* toimittamista, julkaistuista esitöistä. Julkaisemattomista, käsinkirjoitetuista muistioista perustelut saattavat ilmetä. Tässä yhteydessä tällä kysymyksellä ei kuitenkaan ole ratkaisevaa merkitystä.

⁸⁵ Tätä kuvanee välillisesti myös se, että uskottomuussäännöksen valmistelu jäi niin ikään puolitlehen — pitihän kuninkaan vuonna 1798 antaa kirje, jossa täsmennettiin uskottomuudelta vaadittavaa näyttöä ja sovellettavaa kanneaikaa. — Ilmeisesti (ajan) oikeusoppineet olisivat myös tulkintaongelmia tarkastellessaan viittaneet lain esitöihin, mikäli niistä olisi ylipäättään saanut ohjetta ongelman ratkaisemiseksi. Näin ei asianlaita ollut. Esimerkiksi *David Nehrman*, *Frederik Schrevelius* ja *Alfred Winroth* eivät esittäneet omia tulkintasuosituksiaan lain esitöihin vedoten.

ehdotukset vuosilta 1690 ja 1694). Kirkkolain mukaan hylkääjäpuolison piti jäädä *pysyväisesti* ulkomaille. Muuhun johtopäätökseen lain sanamuodon (»—— förlöper sin äkta maka förblivande utrikes ——») perusteella ei voida tulla. Tarkoituksena ei ollut sallia avioeroa silloin, kun toinen puoliso vain *väliaikaisesti* käy ulkomailla.⁸⁶

David Nehrman havaitsi lain aukollisuuden. Hänen mukaansa haaste piti antaa OK 11:1:ssä säännellyin tavoin eikä haasteaikaa saanut OK 11:4:n johdosta määrätä kuutta kuukautta lyhyemmäksi. Kannetta tuli ajaa kotiin jääneen asuinpaikan alioikeudessa.⁸⁷ Aivan samoin lakia tulokitsi myös *Frederik Schrevelius*.⁸⁸

Sen sijaan Alfred Winroth ymmärsi asian toisin kuin Nehrman ja Schrevelius. Winrothin mukaan sovellettava lainkohta oli OK 11:1. Tuomari saattoi haasteen antaessaan määrätä ajan, jonka kuluessa kanteeseen piti tulla vastaamaan. Määräaika saattoi hänen mielestään olla lyhyempi kuin mainittu kuuden kuukauden vähimmäisaika. Näin ollen Winroth oli taipuvainen hyväksymään pika-avioerot.⁸⁹

Vuonna 1902 *Suomen Lainopillinen Yhdistys* (Juridiska Föreningen i Finland) järjesti keskustelutilaisuuden, jossa käsiteltiin menettelyä näissä tapauksissa.⁹⁰ Pääalustuksen piti Jacob Wilhelm Chydenius. Chydeniuksen esittämät tulkintasuositukset tulivat kaikilta keskeiskohdiltaan toistetuksi myöhemmässä oikeuskirjallisuudessa. Tämän vuoksi hänen perusajatuksensa voidaan esittää sellaisenaan. Chydenius totesi mm. seuraavaa:

»Häraf framgår emellertid tydliggen, att lagens mening varit, att den kvarblifna makens rätt till äktenskapskillnad icke inträder

⁸⁶ Vrt. Chydenius (JFT 1902) s. 210 ja Wrede (JFT 1917) s. 226, jossa kiinnitetty huomio KL 16:8:n sanamuotoon. — Sen sijaan oikeudenkäymiskaaren 11:1:n ja 11:4:n tausta-ajatuksena oli selvästikin se, että vastaaja saapuu (ulkomailta) suhteellisen nopeasti — ajan kulkuyhteydet huomioon ottaen — vastaamaan kanteeseen.

⁸⁷ Nehrman (Naimiskaaren luennot) s. 193.

⁸⁸ Schrevelius s. 126.

⁸⁹ Winroth (Avioliiton solmiminen ja purkaminen) s. 147—148.

⁹⁰ Ks. JFT 1902, s. 208—221, *keskustelukysymys n:o 2*: »Kan på grund af malitiosa desertio (4 § 13 kap. G.B.) omedelbart dömas till skillnad, om den för-lupne maken, vars vistelseort varit känd, blifvit ständ och själf eller genom full-mäktig instält sig svara i saken? Bör i sådant mål kgl. Kungörelsen den 5 december 1798 tillämpas på svarandens erkännande?»

redan vid förlopandet utan först såsom följd af den fortsatta tredska, hvartill den förlopne gjort sig skyldig då han, oakadt efterlyst, under ett års tid blifvit borta. Om han återkommer och är villig att fortsätta det äktenskapliga samlifvet, så eger skillnad icke rum.

Den tid, hvarunder vistelsen utrikes bör hafva varat innan dom får gifvas, kan nämligen icke i olika fall vara olika lång. Och dess längd kan icke göras beroende af den tillfälliga omständigheten att den kvarblifne känt eller icke känt den förlopnes vistelseort och det därpå beroende sättet för kallelsens meddelande. Stadgandena om stämningstid hafva här ingen betydelse, ty det förståndigande, som i 4 § 13 kap. afses, är, ehuru det där nämnes stämning, icke en stämning uti R. B:s mening den förlopne kallas icke att svara inför rätta utan han kallas att återvända hem.

Lagens mening är klarligen, att äktenskapet skall kunna fortsättas, och därför har den lämnat honom ett års rådrum att återvända samt ålagt domaren att uppmäna honom därtill.

Då nu lagens uttryck uti 4 § 13 kap. G. B.: »kommer han ej inom föresattan tid» innebär att den förlopne maken bör hafva genom ett års vistelse utomlands ådagalagt sin afsikt att icke blifva och bo med den andra maken, så besvarar jag för min del frågans första del sålunda, att dom i äktenskapsskillnadsmål enligt 4 § 13 kap. G. B. icke kan gifvas innan natt och år förflutit sedan den förlopne maken af domstol förelagts att återkomma.

Hvad slutligen beträttar frågans senare del, så synes det mig vara otvifvelaktigt att den i Kongl. kungörelsen 5 december 1798 uttalade grundsatsen bör tillämpas äfven i mål om skillnad på grund af malitiosa desertio. Det är klart, att äktenskapsskillnad i följd af malitiosa desertio berör det allmännas intresse lika som skillnad för hors skull.»⁹¹

Painottaessaan lain ratiota Chydenius oli sitä mieltä, että po. avioeroproessissa piti soveltaa (analogisesti) NK 13:4:ssä (in fine) säädettyjä oikeusohjeita. Naimiskaaressa säännellyssä haasteessa oli kysymys hylkääjäpuolisolle kohdistetusta *kutsusta* tulla jatkamaan yhteiselämää, ei niinkään oikeudenkäymiskaaressa säädetystä haasteesta tulla vastaamaan avioerokanteeseen. Yhteiskunnan etu ja siihen liittyvä virallisuusperiaate edellyttivät kuninkaallisen kirjeen soveltamista myös hylkäämistapauksiin.

Enemmistö vuoden 1902 keskustelutilaisuuteen osallistuneista hyväksyi Chydeniuksen argumentaation. Kaikki osallistujat olivat sitä mieltä,

⁹¹ Chydenius (JFT 1902) s. 209—210 ja s. 212—214.

että pelkkä asianosaisten oma tunnustus ei riittänyt täydeksi näytöksi.⁹² Osa tulkitsi lakia sillä tavoin, että haastemenettelyssä piti noudattaa OK 11:4:ssä säädettyjä muotoja. Määräaika oli siten kolme kuukautta yhden vuoden asemesta.⁹³

Lain alkuperäiseen ratioon viittasi myös *Allan Serlachius* Lakimiehessä vuonna 1911 julkaisemassaan artikkelissaan. Tämä olisi ollut tarpeellista yhtenäiskäytännön saavuttamiseksi: »Ei voi olla yleistä oikeuskäsitystä mitä arveluttavimmalla tavalla hämmentämättä, että se, mikä toisessa tuomiokunnassa on parin kolmen viikon asia, naapurituomiokunnassa kestää kappaleen toista vuotta.»⁹⁴ Serlachiuksen toiveena oli, että oikeusministeri olisi puuttunut vaihtelevasta oikeuskäytännöstä aiheutuviin epäkohtiin.⁹⁵

Oikeusministeri ei kuitenkaan ryhtynyt toimenpiteisiin oikeuskäytännön muuttamiseksi. Sen sijaan pika-avioeroja myöntäneet viranomaiset asetettiin vuonna 1916 prokuraattorin ja vuonna 1919 oikeuskanslerin aloitteesta virkasyytteeseen.⁹⁶ Vaatiessaan virkasyytteiden nostamista

⁹² *JFT* 1902 s. 214.

⁹³ *JFT* 1902 s. 214.

⁹⁴ *Serlachius* (LM 1911) s. 32.

⁹⁵ *Main. kirj.* s. 33.

⁹⁶ Tapahtumien kulku oli seuraava. Tornion RO:ssa avioeron saaneet hakivat normaaliin tapaan erokirjat. Erokirjoja myönsi mm. Savonlinnan tuomiokapituli, joka havaitsi Tornion RO:n myöntäneen avioeroja pelkän asianosaisten oman tunnustuksen perusteella. Savonlinnan tuomiokapituli ilmoitti asiasta prokuraattorille, joka tutki Savonlinnan tuomiokapitulin osoittamat tapaukset. Tämän jälkeen prokuraattori lähetti Vaasan hovioikeudelle kirjeen, jossa hän vaati Tornion RO:n puheenjohtajan ja jäsenten asettamista virkasyytteeseen. Vaasan HO:n kanneviskaali nosti syytteen (17. 3. 1916). HO antoi Tornion RO:n puheenjohtajalle ja jäsenille varoituksen. Vaasan HO:n kanneviskaali oli tyytymätön HO:n (29. 9. 1916) tekemään päätökseen ja valitti senaatin oikeusosastoon. SoO tuomitsi Tornion RO:n puheenjohtajan ja jäsenet sakkoihin. *Senaatin oikeusosasto, päätöstalot vuonna 1917, Da* 183 s. 539—540. — Pika-avioeroja myönnettiin tämän jälkeenkin. Sen seurauksena Savonlinnan ja Porvoon tuomiokapitulit sekä Porvoon hiippakunnan yleisen piispainkokous ilmoittivat asiasta oikeuskanslerille. Virkasyytekanne pantiin jälleen vireille. Vaasan HO tuomitsi (23. 9. 1920) pika-avioerojen myöntäjät sakkoihin. Virkavirheistä tuomitut valittivat korkeimpaan oikeuteen, joka (10. 11. 1921 ja 1. 9. 1922 annetuilla päätöksillä) pysytti Vaasan HO:n päätökset. Ks. tark. *Korkeimman oikeuden päätösjäljennökset virkasyytejutuissa 1919—1926, oikeuskanslerin virasto. Eda 1 vuodet 1921 ja 1922. Asiakirjat löytyvät KKO:n aktista n:o 2264, S.D. 1920, pag. 1098.* — Ks. myös *KKO:n selostuksia ja tiedonantoja vuosilta 1921 (s. 764—765) ja 1922 (s. 327—328).*

prokuraattori ja oikeuskansleri katsoivat lakia sovelletun väärin perustein. Tuomiot osoittavat niin ikään ylioikeuksien puheenjohtajien ja jäsenten olleen asiasta samaa mieltä prokuraattorin ja oikeuskanslerin kanssa.

Viimeksi mainitut olivat sitä mieltä, että (a) haasteajat olivat liian lyhyitä, (b) avioeroja ei voitu myöntää pelkän tunnustuksen perusteella, (c) haasteajan piti olla vähintään yksi vuosi ja (d) oikeudenkäyntipaikana tuli olla hylätyn asuinpaikan alioikeus.⁹⁷

Vaasan hovioikeus, senaatin oikeusosasto ja korkein oikeus tuomitsivat RL 40:21.1:n nojalla raastuvanoikeuksien puheenjohtajat ja jäsenet edellä kohdissa (a), (b) ja (d) mainituilla perusteilla virkavirheistä sakkoon.⁹⁸

Puolisoilla ei ollut oikeutta sopia oikeudenkäymispaikasta (vrt. OK 10:11). Forum-sääntö oli siis *absoluuttinen*. Näin oli asianlaita siitäkin huolimatta, että prorogaatiosopimuksen kieltävä OK 10:10 (viittauksineen NK 13:4:ään) oli tulkinnanvarainen. Avioeron myöntämiseltä vaadittiin muutakin näyttöä kuin pelkkä asianosaisten oma tunnustus. Vuodelta 1798 peräisin ollutta kuninkaallista kirjettä piti *analogisesti* soveltaa myös hylkäämistapauksiin. Niin ikään *haastetta ei* avioerojutuissa saanut antaa siinä järjestyksessä kuin OK 11:1:ssä ja OK 11:5:ssä säädettiin. Näistä kysymyksistä oltiin yksimielisiä.

Sen sijaan ylioikeustuomarit — toisin kuin prokuraattori ja oikeuskansleri — eivät halunneet ottaa kantaa OK 11:4:n ja NK 13:4:n väliin kollision. Jäi siis edelleenkin epäselväksi, tuliko asianosaisten asua erillään vähintään yhden vuoden ajan (NK 13:4), vai riittikö eron myöntämiseen kolmen kuukauden erillään asuminen (OK 11:4).

Myös R. A. Wrede tulkitsi lakia Chydeniuksen ja prokuraattorin sekä oikeuskanslerin esittämällä tavoin. Virkasyyteprosessien ollessa käynnissä Wrede julkaisi vuoden 1917 JFT:ssä esityksen lainsäädännön silloisesta tilasta ja siitä aiheutuvista tulkintaongelmista.⁹⁹

⁹⁷ Senaatin oikeusosaston päätöstaltiot v. 1917 s. 539 ja KKO:n em. akti.

⁹⁸ RL 40:21.1:ssä, joka vielä on muuttumattomana voimassa, säädetään: »Jos virkamies, huolimattomuudesta, laiminlyömisestä tahi varomattomuudesta tekee virkavirheen, ja jos erityistä rangaistusta ei ole siitä säädetty; tuomittakoon, ellei virhe ole niin vähäinen, että hänen sopii päästä ainoastaan varoituksella, sakkoon tahi erotettavaksi viran toimittamisesta, taikka, jos asiahaarat ovat erittäin raskauttavat, viralta pantavaksi.»

⁹⁹ »Till frågan om malitiosa desertio»; JFT 1917 s. 221 ss.

Wrede toisti täysin samat näkökohdat kuin Chydenius oli esittänyt omassa alustuksessaan. Miltei ainoa ero oli siinä, että ensiksi mainittu saattoi 15-sivuisessa artikkelissaan selvittää kysymystä seikkaperäisemmin kuin Chydenius 3-sivuisessa julkaisussaan. Wreden perusajatuksot olivat täten samat, jotka käyvät ilmi edellä olevista Chydeniuksen alustuksesta otetuista lainauksista.¹⁰⁰

Eräaseen Chydeniukselta huomaamatta (?) jääneeseen yksityiskohtaan Wrede kuitenkin puuttui. Tämän osoittamiseksi on vielä kerran palautettava mieliin NK 13:4:n sanamuoto:

»— — —. Jos vaimo tahtoo hänestä erota, ottakoon tuomarilta haasteen. Jos ei tiedetä, missä mies oleskelee, kuulututtakoon tuomari — — — —, ja pankoon hänelle yön ja vuoden määrääjan. Jos hän ei sillä ajalla palaa, tuomitkoon tuomari eroon, — — —.»

Wreden mukaan lain sanamuoto »Jos hän ei sillä ajalla palaa, — — —» viittasi sekä tapauksiin, joissa asuinpaikka oli tuntematon että tilanteisiin, joissa asuinpaikka oli tiedossa. Mikäli näin ei olisi ollut asianlaita, tuomari olisi voinut ainoastaan antaa haasteen, mutta ei (jälkimmäisissä tapauksissa) myöntää avioeroa. Vain lainkohdan jälkiosassa säännellyissä tilanteissa tuomari olisi oikeutettu myöntämään avioeron. Tämä ei Wreden mielestä voinut olla lainsäätäjän tarkoituksena.¹⁰¹ Lainkohtaa piti lukea yhtenä kokonaisuutena irroittamatta yksittäisiä lauseita toisistaan.

Oltiinpa tarkastelluista lainkohdista mitä mieltä tahansa, tosiasiaksi jää, että laissa oli vielä NK:n voimassaoloaikana aukko ja tätä aukkoa asianosaiset sekä eräät lain soveltajat käyttivät myös hyväkseen. Parempaa esimerkkiä alati eri yhteyksissä toistetusta sananparresta »laki on niinkuin se luetaan» lienee vaikea löytää.

2.3. MUUT AVIOEROPERUSTEET

Avioerolainsäädäntöä 1920-luvulla uudistettaessa välittömänä ja julklausuttuna tavoitteena oli avioeron saannin lainsäädännöllinen helpottaminen. Voimassa olleita avioerosäännöksiä pidettiin liian tiukkoina,

¹⁰⁰ Chydenius (JFT 1902) s. 209—210 ja 212—214 verr. Wrede (JFT 1917) s. 224 ss.

¹⁰¹ Main. kirj. s. 226.

mikä lainvalmistelijan mukaan johti paitsi suoranaiseen lain kiertämiseen myös erivapaustien käyttämiseen. Armontapainen hallintomenetely, joksi lainvalmistelijat erivapauskäytäntöä kutsuivat, tuli lakkauttaa. Kaikki avioeroasiat piti siirtää tuomioistuinten käsiteltäviksi. Samalla hyväksyttyjä avioeroperusteita haluttiin lainsäädännöllisesti lisätä.¹⁰²

Vanhastaan kuningas saattoi myöntää poikkeuksia laissa säädetyistä periaatteista.¹⁰³ Sama oikeus oli sittemmin keisarilla.¹⁰⁴ Ruotsin vallan aikana ja autonomian ajan alussa kirjoitettuun lakiin ei sisältynyt määräyksiä siitä, millä perusteella erivapauseroja voitiin myöntää.¹⁰⁵ Päättävällän siirryttyä senaatille (ja korkeimmalle oikeudelle) *koko erivapauslainkäyttöä säänteli vain yksi perusnormi*. Se sisältyi senaatin johtosäädäntöön vuodelta 1826, jonka II luvun 1 §:ssä säädettiin:

»—— äge Senaten hädanefter att uti allmän sammankomst, jemväl upptaga och afgöra ansökningar om dispense —— uti följande mål, nemligen: —— Om skillnad i äktenskap för en eller annan orsak;»¹⁰⁶ (kurs. tässä)

Avioeroja voitiin siis todella myöntää »*syystä tai toisesta*». Normi oli niin avoin kuin mikään säännös voi ylipäättään olla. Siinä ei täsmennetty lainkaan sitä, missä tapauksissa avioeron myöntäminen oli mahdollista. On syytä painottaa sitä, että avioeroinstituutio todellakin nojasi näin epämääräiseen normiin. Mitään täsmällisempiä ohjeita asiasta ei annettu, ei autonomian ajalla eikä myöhemminkään. Säännös ei esimerkiksi asettanut estettä myöntää erivapauseroa täysin samoilla perusteilla kuin lakimääräistä avioeroa. Vastaavasti normi vaiken i erivapausmenettelyn prosessuaalisista säännöistä, kuten esimerkiksi vaadittavasta näytöstä. Näin

¹⁰² LuK 1924 s. 58. Ks. myös Kaila (LM 1924) s. 279 ja Grönvall s. 161.

¹⁰³ Ks. esim. *Almqvist* (Prosessioikeuden historia) s. 21—30, *Forsman* (Suomen lainsäädännön historia) s. 167, *Merikoski* s. 8 ja *Myhrberg* s. 75—76.

¹⁰⁴ *Merikoski* s. 8.

¹⁰⁵ Eri asia on, että Ruotsin ja Venäjän vallan aikana annettiin kymmeniä kuninkaallisia kirjeitä ja keisarillisia julistuksia. Näistä esim. *Nylander passim*. ja *Ahla* (LM 1915) s. 8—12 ja s. 25 ss. Kirjeissä ja julistuksissa ei kuitenkaan *muutettu lainsäädäntöä*, niissä vain osoitettiin NK 13:1:sta, 13:4:stä ja 13:6:stä tehtävät *poikkeukset*. — Erivapauden käsitteestä ja em. poikkeusluontoisuudesta ks. tark. esim. *Merikoski* s. 10 ss., erit. s. 12.

¹⁰⁶ *Samling* s. 107.

ollen viranomaiset saivat oikeuden *vapaaharkintaisesti* päättää tehdyn hakemuksen hyväksymisestä, hylkäämisestä ja tutkimatta jättämisestä.

Kuninkaana, keisarin, senaatin ja korkeimman oikeuden ratkaisutoimintaa rajoitti yksi, jo Olaus Petrim tuomarinohjeissa säädetty periaate: kaikkia oikeusalamaisia tuli kohdella säätyyn ja sukupuoleen katsomatta *yhdenvertaisesti*. Kuten mm. *Otto Brusiin* on osoittanut, yhtenäiskäytännö oli erityisen huomion kohteena silloin, kun kirjoitetun lain säännökset olivat tulkinnanvaraiset ja epäselvät. Aiemmat ratkaisut velvoittivat hakijoiden yhdenvertaiseen kohtelemiseen myös vastaisuudessa.¹⁰⁷

Puheena olevan normin sisältöä ei voida selvittää tuntematta sen sovellutuksia. Oikeussäännön sisällön selvittäminen edellyttää sen toiminnan tarkastelua. Sovellutuksia selvitetään jäljempänä (s. 105 ss.). Tässä yhteydessä voidaan vain panna merkille, että AL:ään sisältyi (sen alkuperäisessä muodossaan) useita eroperusteita, jotka NK:sta puuttuivat (vrt. AL 71—75 §, 76.1 § ja 77 §).

Näin ollen AL:n säätäminen merkitsi *lainsäädännön tasolla* avioeron saannin todella huomattavaa helpottamista. Avioero on voitu saada 1.1. 1930 jälkeen useillakin sellaisilla perusteilla, joita kirjoitettuun lakiin ei vielä KJ:n, KL:n ja NK:n voimassaoloaikana sisältenyt. Kokonaan eri asia on sen sijaan se, onko avioeron saaminen AL:n voimaantultua ollut *tosiasiallisesti* helpompaa kuin aikaisemmin.

Kokoavasti nimenomaan laissa säädetyistä avioeroperusteista NK:n ja AL:n voimassaoloaikana voidaan todeta seuraavaa.

Avioeron myöntämisen edellytykseksi on asetettu ensinnäkin toisen puolison syyllisyys (NK 13: 1 ja 13: 4 verr. AL 70—74 § ja 76.2 §). Voidaan siis puhua *syyllisyysperusteisista* avioeroista. Toisaalta AL ei ole asettanut avioeron välttämättömäksi edellytykseksi toisen puolison yksinomaista syyllisyyttä. Avioero on ollut mahdollinen lisäksi silloin, kun puolisoien välit ovat pysyvästi rikkoutuneet (AL 76.1 §). Näin ollen avioliittolaki on omaksunut *väljen rikkoontumisen* periaatteen. Avioeroja on voitu myöntää myös *muillakin* perusteilla, joita ei voida ryhmitellä kumpaankaan em. pääluokkaan (AL 75 § ja 77 §).¹⁰⁸

¹⁰⁷ Esim. *Brusiin* (Tuomarin harkinta) *erit.* s. 88—90, jossa on tarkasteltu kuninkaallisten kirjeiden velvoittavuutta myöhemmin ratkaistaviin tapauksiin nähden.

¹⁰⁸ Käytetystä terminologiasta ks. esim. *Helin* s. 19 ss. — Yhteisnimikkeiden käyttäminen on suhteellisen myöhäistä perua. Esimerkiksi *Nehrman* jakoi avio-
liiton purkamiseen oikeuttaneet perusteet kahtia sen mukaan, oliko kysymyksessä

Syyllisyys- ja välien rikkoontumisperusteisten avioerojen ohella useat nykyajan oikeusjärjestelmät ovat sallineet avioeron puolisoiden ollessa siitä yksimieliset. Näitä *sopimusperusteisia* avioeroja ei NK eikä AL (alkuperäisessä muodossaan) tuntenut. Sopimusperusteisia avioeroja on voitu myöntää vasta sen jälkeen, kun asumuserosäännöstö sisällytettiin AL:ään.¹⁰⁹

avioero (divortium) vai avioliiton peruutuminen (declaratio nullitatis). Ks. *Nehrmann* (Naimiskaaren luennot) s. 184. — *Calonius* jakoi eroperusteet ensi- ja toissijaisiin tarkoittaen ensiksi mainituilla lakimääräisiä ja jälkimmäisillä erivapausperusteisia avioeroja (s. 169). Samaa jaottelua käytti myös mm. *Schrevelius* (s. 115). — Vasta 1970-luvulla alettiin pohjoismaissa (erityisesti Norjassa) käyttää nimitystä 'irtisanomisperusteiset' avioerot. Ks. esim. *Arnholm—Lødrup* s. 60—61, jossa todetaan lain taustalla 'oppsigelse'-periaatteen. Termi ei ole kuitenkaan vakiintunut kotimaisessa kirjallisuudessamme.

¹⁰⁹ L. 23.9.1948/681, joka tuli voimaan 1.12.1948. — Selvyyden vuoksi todettakoon, että kirkollisten lakien ja NK:n voimassaoloaikana olleen *vuode- ja asumuserojärjestelyn* tarkoituksena oli *kurittaa* riitaisia puolisoja ja saada heidät sopimaan välinsä. Säännökset sisältyivät KL 16:11:een ja NK 14 lukuun. Kirkolliset viranomaiset antoivat riitaisille puolisoille kolme varoitusta. Mikäli varoitukset eivät tuottaneet toivottua lopputulosta, kirkollisten viranomaisten tuli kääntyä virallisen syyttäjän puoleen ja vaatia tätä nostamaan kanne. Tuomioistuimien määräsi puoliset vuode- ja asumuseroon määrääjäksi, yleensä yhdeksi vuodeksi. Suomessa menettelyä käytettiin vielä 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, ei enää myöhemmin. — Ks. esim. *Hafström* s. 79—80, *Nylander* s. 76 ss., *Wrede* (Naimiskaaren luennot) s. 233—237 ja *Ahla* (LM 1915) s. 10—11. Ahlan tiedot käytännöstä koskevat tilannetta ennen vuotta 1914. Kirjoittajan selvitysten mukaan 1920-luvulla ei enää puolisoja määrätty vuode- ja asumuseroon.

III AVIOEROJEN YLEISTYMISSÄ TAPAHTUNEET MUUTOKSET

Seuraavassa tarkastellaan avioeron saaneita henkilöitä sekä käytettyjä eroperusteita autonomian ajalla ja itsenäisyyden ajan alkupuolella AL:n voimaan tuloon saakka. Eroperusteiden osalta tarkastelut kohdistuvat lähinnä pääjakoon lakimääräiset — erivapausperusteiset avioerot. Eri-vapauseroperusteita selvitetään yksityiskohtaisesti vasta pääjaksossa IV.

Tutkimustehtävä edellyttää eronneiden luokittelua. Alustavasti voidaan todeta, että eronneet on jaettu:

1. talollisiin
2. vuokratilajelijöihin
3. maataloustyöväkeen
4. käsityöläisiin
5. teollisuustyöväestöön
6. alempaan virkakuntaan
7. sotilaisiin
8. merimiehiin
9. ylempään virkakuntaan
10. yrittäjiin
11. muihin.

Talollisilla tarkoitetaan maan- ja tilanomistajia, jotka ovat itse asuneet tiloillaan. Heitä voitaisiin nimittää 'maanviljelijöiksi'. Kohtaan 2. sijoitetuilla tarkoitetaan lähinnä torppareita ja mäkitupalaisia sekä kohdassa 3. mainituilla puolestaan ensisijaisesti renkejä, piirkoja ja itsellisiä. Kumpaankin ryhmään kuuluneet ovat toisin sanoen työskennelleet lähinnä tilanomistajien aputyövoimana.

Alempaan virkakuntaan kuuluneilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat työskennelleet erilaisissa tehtävissä julkis- tai yksityisoikeudellisten yhteisöjen parissa. Heitä ovat esimerkiksi kirjurit, poliisit, konttoritoimihenkilöt sekä alempien oppilaitosten, ensisijaisesti kierto- ja kansakoulujen, opettajat. Jos halutaan käyttää yhteisnimeä, heitä voidaan ni-

mittää henkisen työn tekijöiksi. Sotilailta tarkoitetaan rivimiehiä tai ali-päälystöön kuuluneita.

Ylempään virkakuntaan sijoitetuilla tarkoitetaan lähinnä säätyläisiä, esimerkiksi pappeja sekä upseereita ja akateemisen loppututkinnon suorittaneita tai näihin rinnastuvia henkisen työn tekijöitä.

Yrittäjät, joilla tarkoitetaan ennen kaikkea kaupanharjoittajia tai erilaisten tehdas- tai muun vastaavan liikkeen omistajia, on sijoitettu ryhmään 10.. Ryhmään 11. kuuluneet ovat toimineet mitä erilaisemmissa tehtävissä. Tähän ryhmään sijoitettujen ammattien välillä on itse asiassa vain yksi yhdistävä side: ne ovat siinä määrin yksilöllisiä, että niille ei voida löytää mitään yhteisnimeä tai -nimikkeitä. Poikkeuksen muodostavat vain muusikot, taidemaalarit, kirjailijat ja muut vastaavanlaisen luovan työn tekijät. Heitä voitaisiin nimittää taiteilijoiksi, mutta heidän vähäinen määränsä ei anna aiheutta oman ryhmän muodostamiseen.

Ryhmiiin sijoittamisen on sanellut ennen muuta lähdemateriaali eikä niinkään tietty käsitys siitä, minkälainen luokitus ylipäätään on mahdollista tehdä. Eronneiden sosiaalinen jakauma on siten ensi kädessä määrännyt luokittelukriteerit eikä päinvastoin. Esitetty jako ei tee esimerkiksi mitään eroa pienen maatilikon omistajan ja satoja hehtaareja omistaneen suurtilallisen välille. Kumminkin on sijoitettu samaan ryhmään (1.). Vastaavasti ryhmään 4. luokitettut henkilöt ovat saattaneet sijoittua sosiaalisen hierarkian eri portaille: käsityöläismestarin asema on erityisesti 1800-luvun puolella ollut aivan toinen kuin jonkin yhteiskunnalliselta statukseltaan vähäarvoisen käsityöläiskisällin. Luokittelut saavat toisin sanoen jo itsessään aikaan sen, että useat tosiasiat jäävät heti alkuun havaintojen ulkopuolelle. Esimerkiksi sekä varakkaat että köyhät saattavat tulla käsitellyiksi samassa yhteydessä (vrt. kohta 1.). Toisaalta ryhmittelyiden avulla ei tehdä selkoa tiettyihin ryhmiin kuuluneiden henkilöiden keskinäisen sosiaalisen arvostuksen muutoksia. Esimerkiksi käsityöläisten yhteiskunnallinen status on saattanut aikojen saatossa laskea; 1900-luvun puolella elänyt käsityöläinen ei ollut enää yhteiskunnallisesti niin korkeassa asemassa kuin 1800-luvulla elänyt saman ammatin harjoittaja.

Luokitteluperusteita vastaan voidaan näin ollen tehdä tiettyjä huomautuksia. Tällöin on kuitenkin syytä verrata luokittelujen avulla saavutettavia etuja ryhmittelyistä aiheutuviin haittoihin. Puutteena voidaan luonnollisesti pitää sitä, että luokittelu karsii arvostavat elementit tutkimuksesta. Näin ei asianlaita välttämättä ole. Ryhmittelyt itsessään

sisältävät tietynasteisia arvostavia piirteitä, joiden avulla on mahdollista tehdä päätelmiä mm. avioerojen kasautumisesta ylempiin (vrt. kohta 9.) ja alempiin (3., 5., 6. ja 7.) sosiaaliryhmiin kuuluneiden henkilöiden kesken. Toisaalta jo tutkimustaloudelliset seikat pakottavat ohittamaan yritykset laatia tutkijan lähtökohdikseen ottamien arvostusten mukaisia ryhmittelyjä; käytetty lähdemateriaali vaikenee esimerkiksi eronneiden varallisuusasemasta. Sitäpaitsi on periaatteellisesitkin tärkeätä pyrkiä välttämään tutkimustulosten luotettavuutta heikentäviä tekijöitä ja samalla tulkinnanvaraisuuksia lisääviä seikkoja. Nämä korostuisivat, mikäli luokittelut tapahtuisivat tutkijan omien arvoarvostelmien ohjaamina.

Olipa luokitus kuinka hienosyinen tahansa, ei rajanvedon ongelmallisuutta eri ryhmiin kuuluneiden välillä voida koskaan täysin eliminoida. Tästä syystä joissakin yksittäisissä tapauksissa sijoittaminen tiettyyn ryhmään voi olla vaikeata ja se voi aiheuttaa tiettyssä mielessä eräänlaista vääristymää. Käytännössä se kuitenkin on korkeintaan prosentin kymmenysoisien luokkaa. Ongelma on siten pikemminkin periaatteellinen kuin käytännöllinen.

Pulmaksi muodostuu edelleen kaikkiin ryhmittelyihin yleensäkin liittyvä piirre, joka koskee ryhmää 'muut'. Vinoumaa ei pääse syntymään, jos tämän ryhmän osuus pysyy jokseenkin pienenä. Näin oli eronneiden osalta vielä 1800-luvun puolella ja aivan kuluvan vuosisadan alussa. Tällanne muuttui varsinkin 1920-luvulle tultaessa. Ryhmän osuus paisui lähes viidennekseen kaikista eronneista. Tämä johtuu eronneiden sosiaalisen kerrostuneisuuden monipuolistumisesta. Lukuisat avioeron saaneet olivat työskennelleet ammattiteissa, jotka aiemmin olivat tuntemattomia tai joissa työskennelleiden osuus oli ollut perin vähäinen. Avioerot yleistyivät 1920-luvulla varsinkin rakennusmestareiden, työnjohtajien, tekniikkojen ja mekaniikkojen keskuudessa. Tämä tosiasia on pakottanut täsmen-tämään esitettyä 11-portaista jakoa. Vertailukelpoisuuden säilyttämiseksi mainitut ryhmät ovat pidetty ennallaan niin pitkälle kuin materiaali on antanut siihen mahdollisuuden. Lopullisessa ryhmittelyssä eronneet on jaettu:

- 1.—10. kuin edellä
11. esimiesasemassa olleisiin
12. ammattimiehiin
13. muihin.

Esimiesasemassa olleilla tarkoitetaan lähinnä sellaisia henkilöitä, jotka ovat toimineet ennen kaikkea ruumiillisen työn tekijöiden esimiehinä.

Heitä ovat juuri rakennusmestarit ja työnjohtajat. Ammattityömiehillä tarkoitetaan puolestaan niitä ruumiillisen työn tekijöitä, joiden työtehtävien hoitaminen edellytti ammatillista koulutusta. Mikäli halutaan löytää heille vastine nykyisistä ammattitehtävistä, heidän voidaan sanoa saaneen samantyyppistä koulutusta kuin nykyisin ammattikoulujen oppilaat.

Rajanveto-ongelmia ei tässäkään yhteydessä voida välttää, sillä aina ei voida varmasti sanoa, lukeutuiko eronnut vaikkapa ryhmään 4. (käsityöläiset), 5. (teollisuustyöväestö) vai ryhmään 12.. Esimerkinomaisesti voidaan todeta, että mekaanikot on seuraavassa luetteloitu ryhmään 12., vaikka heitä voitaisiin pitää teollisuustyöväestöön kuuluvina käsityöläisinä. Vastaavasti käsityöläisten ja teollisuustyöväestöön kuuluneiden väliset erottelut tuottavat tietyissä yksityistapauksissa ongelmia. Näin oli tilanne varsinkin kuluvan vuosisadan puolella, jolloin käsityöläisammattin luonne muuttui. Useat käsityöläiset saivat elantonsa työstä, joka on suurelta rinnastettavissa tai samaistettavissa työväestön perinteisiin tehtäviin teollisuuden parissa. Karkeistaen sanottuna käsityöläisinä pidetään perinteisissä käsityöläisammateissa, kuten esimerkiksi suutarin, puusepän ja räätälin tehtävissä toimineita henkilöitä. Myös nämä rajanveto-ongelmat ovat pikemminkin periaatteellisia kuin tutkimuksellisia. Liukumasta aiheutuvia ongelmia voidaan tasoittaa tarkastelemalla ryhmiin 4. ja 5. sijoitettuja tarvittaessa yhtenä kokonaisuutena ja tekemällä tästä omat johtopäätöksensä.

Tutkimustapa on seuraavanlainen. Ensiksi osoitetaan eronneiden sosiaalijakaumassa ja avioerojen alueellisessa hajonnassa tapahtuneet muutokset. Tämän jälkeen tarkastellaan sitä, miten eri sosiaaliryhmiin kuuluneiden ja eri alueilla asuneiden tapa valita sopiva keino avioeroaan varten muuttui. Näin tehtäessä voidaan yhtäältä eritellä syitä, jotka aiheuttivat avioerojen yleistymisen ja toisaalta tekijöitä, joiden voidaan sanoa vauhdittaneen NK:n kumoamista sekä erivapausmenettelyn lakkauttamista ja AL:n säätämistä.

1. AVIOERON SAANEIDEN SOSIAALIJAKAUMA JA EROJEN ALUEELLINEN HAJONTA

Aluksi on aiheellista selvittää yhteiskunnan sosiaalirakenteessa tapahtuneita muutoksia. Vasta näiden ja toiselta puolen eronneiden so-

siaali-jakaumassa tapahtuneiden muutosten keskinäisvertailu osoittaa ero-frekvenssin eri ammattiryhmissä. — Väestön ammattiryhmitys vuosina 1870—1930 ilmenee taulukosta.¹

Taulukko 3. Ammatissa toimiva väestö elinkeinon mukaan vuosina 1870—1930.

	1870 (%)	1890 (%)	1910 (%)	1920 (%)	1930 (%)
maatalous	87	81	74	73	70
teollisuus	5	7	12	12	14
palveluelinkeinot	6	8	8	11	13
muut elinkeinot	2	4	6	4	3
	100	100	100	100	100

Maatalousvaltaisuus käy korostuneesti ilmi paitsi elinkeinojakaumasta myös siitä, että vielä 1920- ja 1930-luvuilla, jolloin muuttoliike kaupunkeihin kiihtyi suuremmassa määrin², yli 80 % koko väestöstä asui maaseudulla.³

Maatalousväestön osuus laski jokseenkin tasaisella vauhdilla. Samaan aikaan teollisuudessa toimivien osuus kasvoi. Taulukosta kuitenkin havaitaan, että maataloudesta ja teollisuudesta elantonsa saaneiden yhteinen osuus koko ammatissa toimivasta väestöstä supistui. Väestön ammattirakenne monipuolistui. Varsinkin palveluelinkeinoa harjoittaneiden määrä kasvoi nopeammin kuin koko ammatissa toimivan väestön määrä.

Teollistuminen oli perin verkkaista. Suomen uudenajan teollisuuden synty ja maamme teollistumisprosessi juontavat juurensa 1860- ja 1870-luvuilta.⁴ Talouselämän teollistuminen sai alkunsa sahateollisuuden voimakkaasta laajentumisesta.⁵ Teollisuus sijoittui suureksi osaksi maaseudulle sen vuoksi, että lähinnä puu muodosti teollisuuden käyttä-

¹ *Alapuro* s. 42 ja s. 79. Ks. myös *Soininen* (Vanha maataloutemme) s. 24, jossa maatalousväestön osuus vuonna 1875 ja sitä ennen. Vrt. *Jutikkala* (Suomen teollistuminen) s. 218, jossa maatalousväestön osuudet ovat selvästi pienemmät, mutta jossa muiden elinkeinon harjoittajien osuudet ovat vastaavasti suuremmat.

² *Alapuro* s. 78.

³ Ks. tark. esim. *STV* 1937 s. 9.

⁴ *Alho* s. 10.

⁵ *Alho* s. 49.

män raaka-aineen. Työväestöä oli maaseudulla aina 1920-luvulle saakka yhtä paljon kuin kaupungeissa.⁶

Joka tapauksessa valtaosa ammatissa toimivasta väestöstä sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Tutkijoiden käsitykset maatalousväestön (sisäisestä) jakaumasta käyvät eri suuntiin.⁷ Tämä johtuu etupäässä erilaisista ryhmittelyperusteista.⁸ Tässä yhteydessä ei ole mahdollista ottaa kantaa siihen, mitkä tilastotiedot parhaiten vastaavat todellisuutta. Riittäänee, kunhan esitetään ne osuudet, jotka ryhmittelyperusteiltaan käyvät lähinnä yksiin *eronneiden* luokittelukriteereiden kanssa.

Muunnettaessa maatalousväestön sisäinen jakauma osuuksiksi koko ammatissa toimivasta väestöstä saadaan seuraava taulukko,⁹ jossa ei kuitenkaan ole edellisen taulukon tapaan tilannetta vuonna 1890. Tämä johtuu siitä, että keskenään vertailukelpoiset tiedot vuodelta 1890 puuttuvat.¹⁰

Taulukko 4. Ammatissa toimivan maatalousväestön osuus koko ammatissa toimivasta väestöstä vuosina 1870—1930.

	1870 (%)	1910 (%)	1920 (%)	1930 (%)
talolliset	34	16	20	25
vuokraviljelijät	29	8	6	1
maataloustyöväki	24	50	47	44
yhteensä	87	74	73	70

⁶ Alapuro s. 64.

⁷ Mieli-pide-erot koskevat lähinnä vuotta 1910, jolloin väestötilastot tulivat uudistetuiksi. — *Soinisen* (HAIK 1976 s. 218 ja s. 223) mukaan talollisia oli 41 %, vuokraviljelijöitä 19 % ja maataloustyöväkeä 40 % koko maatalousväestöstä. *Alapuro* (s. 81) on päätenyt siihen, että talollisia oli 21 %, vuokraviljelijöitä 11 % ja maataloustyöväkeä 68 %. *Toivonen* (Sosiologia 1976) on esittänyt seuraavan jakauman: 23 %—13 %—64 % (s. 96).

⁸ Esim. *Soinisen* tilastossa talollisten nuoremmat pojat ovat sijoitetut talollisiksi, kun taas *Alapuron* tilastossa he ovat siirretyt tilattomaan maataloustyöväkeen sen vuoksi, että (Gyllingin tutkimuksen mukaan) talonpoikien lapset va-josivat sosiaalisesti. *Alapuro* s. 47 ja s. 49.

⁹ *Jutikkala* s. 193 ja *Alapuro* s. 81.

¹⁰ *Jutikkala* s. 193 verr. *Alapuro* s. 81.

Suurimmat muutokset tapahtuivat vuokratilajelijöiden, lähinnä torppareiden keskuudessa. Tämä johtuu lainsäädäntöuudistuksista. Vuonna 1918 vahvistetun ns. torpparilain¹¹ mukaan torppareilla oli oikeus lunastaa vuokra-alueet itsenäisiksi tiloiksi. Lunastustoiminta käynnistyi vuoden 1919 toukokuusta alkaen.¹² Vuoteen 1930 mennessä olivat jo miltei kaikki torpat tulleet lunastetuiksi.

Tilattoman maataloustyöväen osuus kasvoi nopeasti 1800-luvun jälkimmäisen puoliskon ja 1900-luvun alkupuolen välisenä aikana. Jo seuraavat luvut kuvastavat tässä suhteessa tapahtunutta kehitystä. Vuonna 1875 talollisia oli noin 40 % ja maataloustyöväkeä noin 30 % koko maatalousväestöstä.¹³ Vuonna 1910 talollisia oli enää hieman yli 20 % ja tilatomia lähes 70 % koko maatalousväestöstä.¹⁴ Maattoman väestön osuuden kasvu ajoittui varsinkin 1800-luvun lopulle.¹⁵ Tilaton liikaväestö asui tuolloin varsinkin Itä-Suomessa, tarkentaen sanottuna erityisesti Kuopion, mutta myös Mikkelin läänissä.¹⁶

Teollistuminen ja maatalouden murros liittyivät toisiinsa.¹⁷ Maaseudun tilaton liikaväestö muodosti teollisuuden työvoimareservin, joka oli varsinkin 1800-luvun lopulla tapahtuneen maassamuuton seurauksena teollisuuden käytettävissä.¹⁸

Maassamuuton mahdollistivat myös useat 1860—1880-luvuilla toteutetut lainsäädäntöuudistukset, jotka tähtäsivät teollistumista estävien lainsäädännöllisten rajoitusten kumoamiseen. Vuonna 1868 annettiin ammattikuntalaitoksen lakkauttanut elinkeinoasetus. Elinkeinovapaus sallittiin vuonna 1879.¹⁹ Liikkuvuutta edistivät niin ikään laillisen suojelun osittainen ja lopullinen kumoaminen vuosina 1865 ja 1883.²⁰

Teollisuustyöväestön osuudesta ei ole käytettävissä täysin yksiselitteisiä tietoja. Tämä johtuu siitä, että teollisuustyöväestöön on eri tilastoissa ja tutkimuksissa luettu myös käsityöläiset. Viime vuosisadan lop-

¹¹ Laki vuokra-alueiden lunastamisesta 15.10.1918.

¹² Ks. tark. *Rasila* s. 340—352 ja *Jutikkala* s. 202—203.

¹³ *Jutikkala* s. 193.

¹⁴ *Alapuro* s. 81. Vrt. edellä av. 7.

¹⁵ *Alapuro* s. 43.

¹⁶ Ks. tark. *Haatanen* s. 59 ss.

¹⁷ *Alapuro* s. 43.

¹⁸ *Alapuro* s. 39 ja s. 64, *Lento* s. 54 ss.

¹⁹ Ks. tark. esim. *Alho* s. 10.

²⁰ *Ståhlberg* s. 36—37.

pupuoilella käsityöläisten osuus maatalousväestöstä oli vain noin 1 %, ²¹ Työläisiä oli vuosina 1870—1920 teollisuuden ja teollisen käsityön työllistämistä henkilöistä yhdeksän kymmenestä. ²² Kuluva vuosisadan puolella (eronneista) käsityöläisistä aivan ehdoton valtaosa toimi teollisuustyöväestön ammatteihin rinnastuvissa tehtävissä. Tämän vuoksi on myös tässä yhteydessä perusteltua todeta teollisuustyöväestön ja käsityöläisten yhteinen osuus. Vuonna 1870 se oli 5 %, vuonna 1910 12 %, vuonna 1920 14 % ja vuonna 1930 15 % koko ammatissa toimivasta väestöstä. ²³ Yksinomaan teollisuustyöväkeä oli ilmeisesti noin 80 % näistä osuuksista.

Esitetyt tiedot ovat jokseenkin tarkat selvitettyäessä erofrekvenssiä maatalousväestön ja teollisuustyöväestön (sekä käsityöläisten) keskuudessa. Muiden sosiaaliryhmien osalta ei ole saatavissa yhtä vertailukelpoisia lukuja. On tyydyttävä viittaamaan arvion varaisiin osuuksiin.

Kaarlo Wirilanderin mukaan säätyläisiä oli 1870-luvulla hieman alle 2 % koko väestöstä. ²⁴ *Heikki Waris* on puolestaan todennut yhteiskunnan ylimpään kerrostumaan kuuluneen 1940—1960-luvuilla noin 3 % kaikista. Mitään muutoksia ei tässä suhteessa tapahtunut. ²⁵ Säätyläiset ja ylimpään kerrostumaan kuuluneet ovat seuraavassa luokitellut ylempään virkakuntaan. Ei päässe syntymään suurtakaan vinoumaa, mikäli ylempään virkakuntaan kuuluneiden osuudeksi oletetaan noin 2 % kaikista. Mahdollinen virhe ei voi olla suuri. Tutkimuksellisesti se on merkityksetön.

Sen sijaan keskiluokkaan kuuluneiden (so. niiden, jotka ovat sijoitetut alempaan virkakuntaan) osuuden arviointi on jo edellistä vaikeampi tehtävä. Tämä johtuu ammattirakenteen monipuolistumisesta. Todennäköisesti alemman virkakunnan osuus, joka vuonna 1875 oli noin 3 %, ²⁶ hieman kasvoi 1900-luvun alkupuolella. Voidaan ehkä olettaa ryhmän osuuden olleen likimain kaksin-, kolminkertainen ylempään virkakuntaan verrattuna. Näin arveltaessa ryhmän osuudeksi muodostuu keskimäärin 5 % kaikista.

²¹ Osuus saadaan käyttämällä *Kilven* ilmoittamia määriä käsityöläisistä ja koko väestöstä. Ks. *taulu 42* (s. 239) verr. *taulu 13* (s. 225).

²² *Alapuro* s. 60.

²³ Esim. *Alapuro* s. 60—61, *Alho* s. 176 ja s. 226, *Jutikkala* (Suomen teollistuminen) s. 218 ja *Waris* s. 22. Ks. myös esim. *STV* 1937 s. 56—57.

²⁴ *Wirilander* s. 142.

²⁵ *Waris* s. 35 (kuva 10).

²⁶ *Alapuro* s. 73.

Lopuksi on aiheellista kiinnittää huomio merimiesten osuuteen. Liikenteen parissa työskenteli 1880—1920-luvuilla noin 2 % koko ammatissa toimivasta väestöstä.²⁷ Vaikka joka toinen liikenteestä elantonsa saanut olisi ollut merimies, ammattiryhmän osuus oli niinkin pieni kuin 1 %. Todennäköisesti se oli tätäkin pienempi, ehkä noin 0,5 % kaikista.

Muiden sosiaaliryhmien (vrt. edellä eronneiden luokittelu) ei voida esittää luotettavia tietoja. Erofrekvenssiä ajatellen tällä seikalla ei ole merkitystä, sillä muiden kuin em. ryhmien osuus eronneista jäi keskimäärin 10 %:iin. Eronneet ovat luokitellut useampiin kuin em. sosiaaliryhmiin sen osoittamiseksi, miten muutkin kuin em. ryhmiin kuuluneet ovat käyttäneet hyväkseen oikeusjärjestyksen sallimia keinoja saada avioero.

1.1. AVIOEROT ERI SOSIAALIRYHMISSÄ

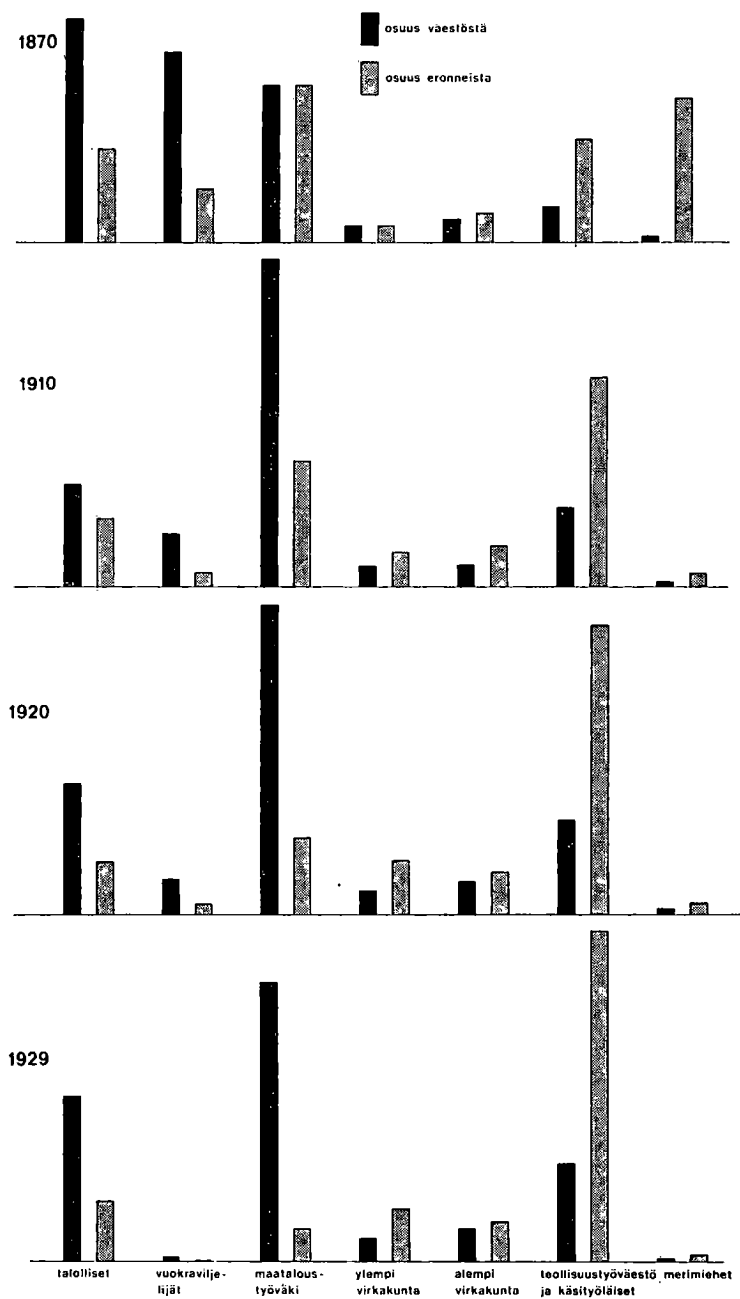
Kun maatalousväestön yhteinen osuus eronneista 1870-luvulla oli 46 % ja koko väestöstä 87 %, vastaavat osuudet vuonna 1929 olivat 15 % ja 70 %. Teollisuustyöväestöä ja käsityöläisiä 1870-luvulla oli eronneista 15 % (koko väestöstä 5 %) ja vuonna 1929 yli puolet eli 51 % (koko väestöstä 15 %). Teollisuustyöväestön ja käsityöläisten osuus eronneista nousi jatkuvasti samaan aikaan, kun maatalousväestön osuus laski. Avioerojen yleistymisen näin ollen pääsääntöisesti seurausta teollisuustyöväestön ja käsityöläisten avioerojen yleistymisestä.

Eri sosiaaliryhmien osuudet koko ammatissa toimivasta väestöstä ja avioeron saaneista vuosina 1870—1929 ovat esitettävissä seuraavasti.²⁸

²⁷ STV 1937 s. 56—57.

²⁸ Eronneiden osuudet ovat lasketut käyttämällä hyväksi I pääjakson av. 10—13, 16, 18, 20 ja 22:ssa mainittuja lähteitä. — Avioerojen vuosittainen määrä oli vähäinen aina 1920-luvulle saakka. Tämän vuoksi vuosien 1870 ja 1910 tilanteet ovat lasketut käyttämällä keskiarvoja (vv. 1865—1874 ja vv. 1902—1917). Sen sijaan vuosina 1920 ja 1929 erojen määrä oli niin suuri, että satunnaisvirhettä ei pääse syntymään, vaikka luvut ovat vain yhdeltä vuodelta. — Yksityiskohtaiset tiedot eronneiden sosiaaliasemista vv. 1855—1929 käyvät ilmi tutkimuksen liitetaulukoista.

Diagrammi 1. Avioerot eri sosiaaliryhmissä vuosina 1870—1929.

Pylväikkö osoittaa selvän säännönmukaisuuden:

talollisten, vuokratilajelijöiden ja maataloustyöväkeen kuuluneiden osuudet eronneista eivät milloinkaan (1870- ja 1920-lukujen välisenä aikana) ylittäneet näiden kunkin ryhmän osuutta koko ammatissa toimivasta väestöstä;

teollisuustyöväen ja käsityöläisten, alempaan ja ylempään virkakuntaan kuuluneiden sekä merimiesten osuudet eronneista olivat taasen aina suuremmat kuin ryhmien väestöosuudet.

Eronneisuutta ja siinä tapahtuneita muutoksia voidaan selvittää jakamalla kunkin sosiaaliryhmän osuudet eronneista ryhmien osuuksilla koko väestöstä. Näin tehtäessä saadaan seuraava taulukko.

Taulukko 5. Eronneisuus eri sosiaaliryhmissä vuosina 1870, 1910, 1920 ja 1929.

	1870	1910	1920	1929
talolliset	0.4	0.7	0.4	0.4
vuokratilajelijät	0.3	0.4	0.2	0.2
maataloustyöväki	1.0	0.5	0.3	0.1
teollisuustyöväestö ja käsityöläiset	3.0	2.7	2.4	3.4
teollisuustyöväestö	1.1	1.9	2.6	3.0
alempi virkakunta	1.3	1.4	1.4	1.2
ylempi virkakunta	1.5	2.5	3.0	4.0
merimiehet	44.0	6.0	5.9	4.0

Talollisten, vuokratilajelijöiden ja alempaan virkakuntaan kuuluneiden eronneisuus pysyi jokseenkin vakiona. Teollisuustyöväen ja käsityöläisten yhteinen osuus pysyi niin ikään koko lailla muuttumattomana, mutta tarkasteltaessa yksinomaan teollisuustyöväen eronneisuutta havaitaan sen jatkuvasti kasvaneen. Sama koskee ylempään virkakuntaan kuuluneita. Sen sijaan maataloustyöväen ja merimiesten eronneisuus laski, merimiesten selvästikin erityisesti 1800-luvun lopulla.

Merimiesten eronneisuus näyttää todella valtavalt, eihän missään muussa sosiaaliryhmässä suhdeluku ollut edes likimainkaan yhtä suuri. Merimiehiä oli eronneista 1800-luvulla keskimäärin

neljännes ja väestöstä perin minimaalinen osa (arviolta siis noin 0,5 % koko ammatissa toimivasta väestöstä).²⁹

Kysymyksessä on kuitenkin tilastoharha, sillä vertailukohteina ovat suhteelliset osuudet eivätkä avioeromäärät. — Asiaan palataan yksityiskohtaisesti jäljempänä (s. 79 ss.), joten se voidaan tällä erää sivuuttaa.

Kuten edellä todettiin, maataloustyöväki alkoi 1800-luvun lopulla siirtyä aiemmista tehtävistään teollisuuden pariin, mikä lähensi teollisuustyöväestöä ja maataloustyöväkeä.³⁰ Osa eronneista teollisuustyöväkeen kuuluneista oli ilmeisesti entisiä maataloustyöläisiä. Näin ollen teollisuustyöväestön (ja käsityöläisten) eronneisuuden kasvu ja maataloustyöväen vähentynyt eroavaisuus liittyvät jokseenkin varmasti toisiinsa.

Vielä tässä yhteydessä ei ole tavoitteena selittää avioerojen yleistymiseen vaikuttaneita syitä. Pyrkimyksenä on vain eritellä seikkoja, jotka tulee ottaa huomioon lopullista selitysperstusta (pääajaksossa VI) täsmennettäessä. Yhteen kysymykseen voidaan antaa vastaus jo edellä olevan taulukon kuvastamien tietojen perusteella. Tämä kysymys on: voidaanko selitys perustaa yksinomaan eronneiden varallisuusasemaan?

Vastauksen saamiseksi voidaan verrata esimerkiksi eronneisuutta talollisten, vuokratilajelijöiden ja maataloustyöväen keskuudessa ja toiselta puolen työväestön sekä ylempään virkakunnan piirissä.

Maataloustyöväestöstä varattomat loiset, itselliset ja palkolliset (rengit ja piijat) erosivat samassa suhteessa kuin heitä varakkaammat talolliset. Myös torppareiden erofrekvenssi oli likipitään sama kuin muiden maataloudesta elantonsa saaneiden. Vastaavasti (varattomien) työläisten ja (varakkaiden) säätyläisten eli yhteiskunnan ylimpään kerrostumaan (ylempään virkakuntaan) kuuluneiden eronneisuus oli samaa luokkaa. Viimeksi mainitut erosivat jopa useammin kuin ensiksi mainitut. Vastaus esitettyyn kysymykseen on *kielteinen*. Selitystä erojen yleistymiselle ei voida ainakaan yksinomaan perustaa pelkkään varallisuusasemaan.

Saadut tutkimustulokset viittaavat vain yhteen suuntaan. Perinteisissä maa- ja metsätalouden ammateissa toimineet *maaseudun* asukkaat erosivat harvemmin kuin *kaupunkilaisammateissa* toimivat henkilöt. Katse onkin suunnattava maaseutua ja kaupungeja erottaviin piirteisiin.

²⁹ Merimiesten osuus eronneista oli 1850-luvulla 33 %, 1870-luvulla 22 % ja 1880-luvulla enää 16 %. Ks. tark. liitetaulukko n:o 3.

³⁰ *Alapuro* s. 64.

1.2. AVIOEROT KAUPUNGEISSA JA MAASEUDULLA

Viime vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla kaupunkilaisia oli alle kymmenesosa ja 1900-luvun alkupuolella keskimäärin noin kahdeksasosa koko väestöstä.³¹ Eronneista kaupunkilaisia oli 1850—1880-luvuilla kolmannes (34 %), vuosisadan vaihteessa lähes puolet (45 %) ja 1920-luvulla yli puolet (57 %). Kaupunkilaiset erosivat (väkilukuun suhteutettuna ja 1910-luvun puolivälistä lähtien myös absoluuttisesti ottaen) useammin kuin maaseudun asukkaat. Seuraava taulukko osoittaa avioerojen määrän 10 000 asukasta kohti kaupungeissa sekä maaseudulla 1850-luvun alun ja 1920-luvun lopun välisenä aikana.

Taulukko 6. Kaupunkilaisten ja maaseudun asukkaiden avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti vuosina 1850—1929.

vuodet	kaupunkilaiset	maaseudun asukkaat
1850	1.0	0.1
1860	1.5	0.1
1870	1.4	0.1
1880	1.4	0.2
1890	1.5	0.2
1900	1.1	0.3
1910	2.6	0.4
1920	4.6	1.0
1929	10.3	1.6

Avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti pysyi kaupungeissa ja toiselta puolen maaseudulla aina 1910-luvulle saakka jokseenkin muuttumattomana. Muutokset ajoittuivat 1910-luvun alun ja 1920-luvun lopun väliin aikaan, jolloin avioerot nelinkertaistuivat 10 000 asukasta kohti sekä kaupungeissa että maaseudulla.

Kaupunkilaiset erosivat 1850—1870-luvuilla (yli) 10 kertaa, myöhemmin noin kuusi kertaa useammin kuin maaseudun asukkaat. Suurimmillaan suhdeluku oli vuonna 1860 (15-kertainen) ja pienimmillään vuonna 1900 (4-kertainen). Kun kaupunkilaisista sai yksi henkilö avioeron 10 000 asukasta kohti jo vuonna 1850, avioerot saivat samat mittasuhteet maaseudulla vasta niinkin myöhään kuin vuonna 1920.

³¹ Ks. tark. esim. SVT 1937 s. 9.

Seuraavassa tarkastellaan avioerojen alueellista hajontaa ja siinä tapahtuneita muutoksia vain tärkeimmiksi katsottavilta osin. Yksityiskohtaiset tiedot käyvät ilmi tutkimusta varten laadituista kartoista.³²

Ehdoton valtaosa (yli 80 %) viime vuosisadan puolivälissä ja välittömästi sen jälkeen eronneista asui *Pohjanlahden ja Suomenlahden rannikolla* ja samalla kaupungeissa. Avioeron saaneet asuivat etupäässä Oulussa, Raahessa, Pietarsaarella, Vaasassa, Kristiinankaupungissa, Porissa, Turussa, Helsingissä ja Viipurissa eli kaupungeissa, joiden yhteinen asukasmäärä oli alle 5 % koko väestöstä.³³ Näiden kaupunkien ihmiset erosivat noin 20 kertaa useammin kuin muut.

Esiteltävissä kartoissa, joissa yksi piste ja kolmio (erivapausavioero eli dispanssi) vastaavat yhtä avioeroa, on erotettu tilanne vuosina 1850—1869 ja vuosina 1870—1889. Laadintatapaan vaikuttanut syy käy ilmi välittömästi jäljempänä.

Vuosina 1850—1869 erot keskittyivät jokseenkin selkeäpiirteisesti mainittuihin rannikkokaupunkeihin. Vuosina 1870—1889 tilanne ei enää ollut sama, sillä avioerot yleistyivät 1870- ja 1880-luvuilla huomattavasti nopeammin *sisämaassa* kuin rannikolla. Tällöin avioerot jakaantuivat jokseenkin tasan rannikkoseutujen ja sisämaan kuntien kesken.

Kuten edellä oleva taulukko osoittaa, vuonna 1860 kaupunkilaiset erosivat 15 kertaa useammin kuin maaseudun asukkaat ja vuonna 1880 (enää) seitsemän kertaa useammin. Näin ollen kaupunkilaisten osuus eronneista laski. Karttojen keskinäisvertailu paljastaa sen, mistä tässä oli kysymys. Avioerojen määrä kasvoi 1800-luvun loppua kohden sisämaan maaseutukunnissa. *Avioerot alkoivat yleistyä ensiksi rannikkoseudun kaupungeissa ja vasta myöhemmin sisämaan maaseutukunnissa.*

Yhdessä suhteessa alueellinen hajonta pysyi täysin muuttumattomana aina 1920-luvun loppuun saakka. Jokseenkin kaikki (yli 99 %) avioeron saaneet asuivat Tornionjokilaakso—Kajaani—Nurmes—Lieksa—Ilomantsi-akselin eteläpuolella, heistä ehdoton valtaosa (yli 90 %) Käkisalmi—Raahe -akselia eteläisemmillä alueilla.³⁴

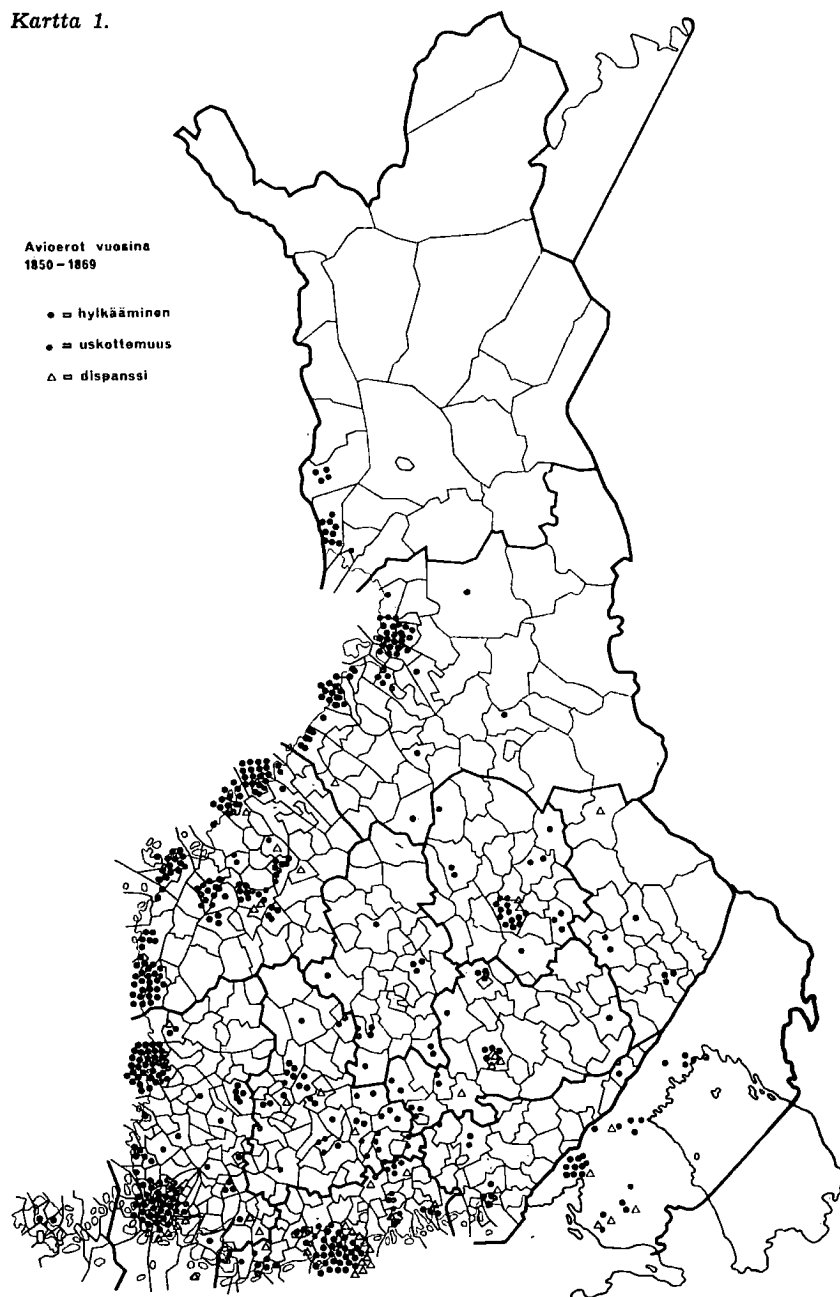
Sisämaan maaseutukunnissa avioerot osuivat 1800-luvulla pääasiallisesti Länsi- ja Varsinais-Suomeen. Tarkentaen sanottuna erot keskittyi-

³² Lähteiden osalta ks. I pääjakson av:t 10—13, 16, 18, 20 ja 22.

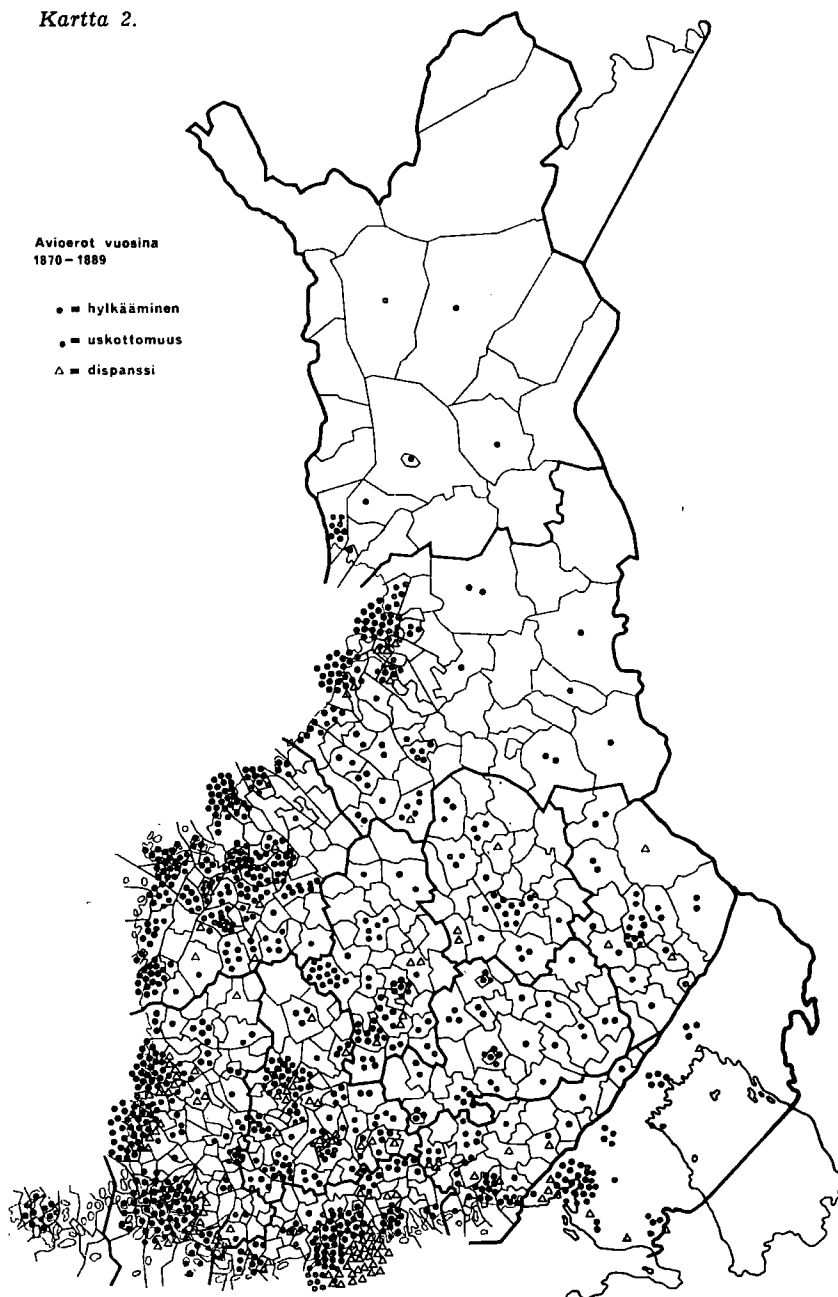
³³ Asukasmäärän osalta ks. SVT 1937 s. 12.

³⁴ Ks. jälj. kartat s. 87 ss. ja s. 95 ss.

Kartta 1.

Kartta 2.

vät lähinnä Etelä-Pohjanmaalle,³⁵ Keski-Suomeen,³⁶ Etelä-Hämeeseen³⁷ ja Uudellemaalle.³⁸

Tässä yhteydessä on aiheellista palata kahteen jo edellä kajottuun seikkaan. Ensinnäkin havaitaan, että avioerot alkoivat sisämaassa yleistyä juuri samoihin aikoihin, kun teollistumisen vauhdittamiseksi annetut elinkeinoasetukset (vuosilta 1868 ja 1879) tulivat säädetyiksi ja kun muuttovapautta koskeneet säännökset (vuosilta 1865 ja 1883) tulivat kumotuiksi. Nämä lainsäädäntöuudistukset vaikuttivat (välillisesti) avioerojen määrää lisäävästi. Toiseksi huomataan avioerojen olleen harvinaisia mm. Kuopion ja Mikkelin lääneissä, toisin sanoen siellä, missä tilattoman väestön kasvusta aiheutuneet sosiaaliset ongelmat olivat suuremmat kuin muualla maassa (Oulun läänin lukuun ottamatta). Tästä ei kuitenkaan voida tehdä esimerkiksi sellaista johtopäätöstä, etteivätkö *perheet* olisi *hajonneet* Itä-Suomessa. Vain *purettujen avioliittojen* määrä jäi vähiin.

Vielä 1800-luvun puolella (rannikon) kaupungeissa avioerojen vuosittainen määrä oli koko lailla sama niin pienemmissä kuin suuremmissa kaupungeissa. Esimerkiksi raahelaisille, porilaisille ja kokkolalaisille myönnettiin lähes yhtä monta avioeroa kuin helsinkiläisille, turkulaisille ja viipurilaisille.³⁹

Viime vuosisadan lopulta käynnistyi kehitys, joka ei enää päälinjoiltaan myöhemmin miksikään muuttunut. Avioerot keskittyivät vastedes maamme suurimpiin asutuskeskuksiin, ts. Helsinkiin, Viipuriin, Turkuun ja Tampereelle.

Yksin seuraavat luvut kuvastavat tilannetta 1910- ja 1920-luvuilla. Vuonna 1929 helsinkiläiset, viipurilaiset, turkulaiset ja tamperelaiset saivat yhtä monta avioeroa (516) kuin vuosikymmenen alussa maan kaikki asukkaat yhteensä. Helsinkiläisten vuonna 1929 saamien avioerojen

³⁵ Kuntakohtaisesti todettuna avioerot keskittyivät pääosin Ala- ja Ylihärmään, Alajärvelle, Ilmajoelle, Isokyröön, Kauhavalle, Lappajärvelle, Lapualle ja Ylistaroon.

³⁶ So. lähinnä Jämsään, Keuruulle ja Korpilahdelle.

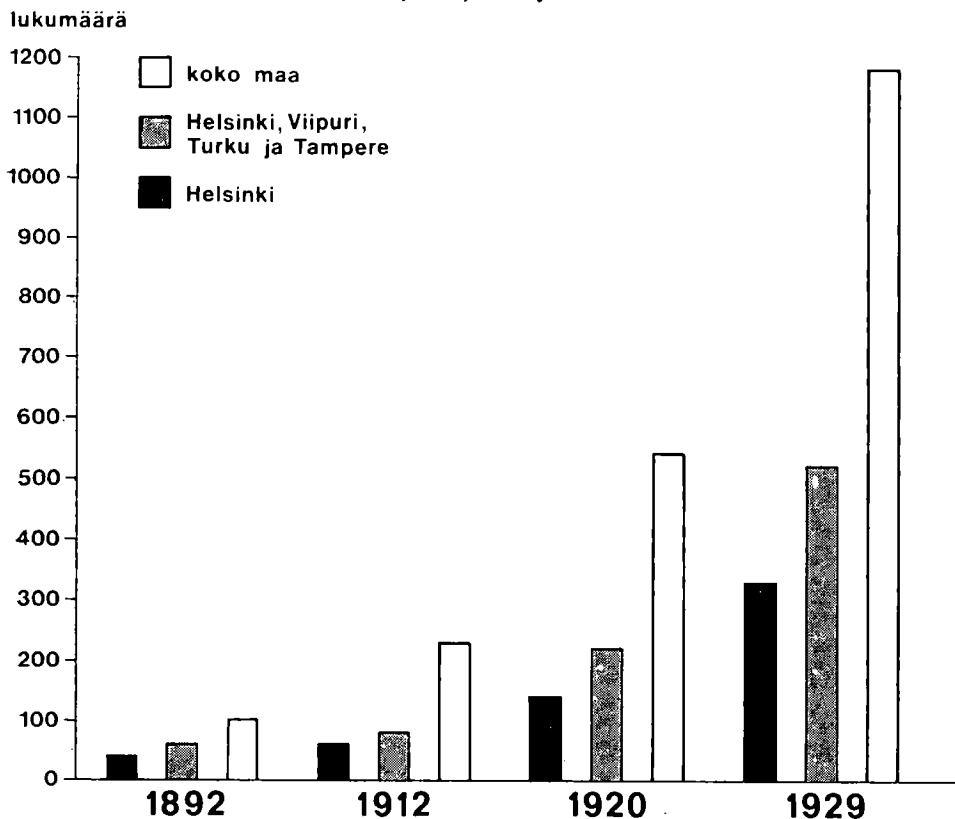
³⁷ Eroja myönnettiin etupäässä Tammelassa, Janakkalassa, Hollolassa ja Urjalassa asuneille.

³⁸ Avioeroja saaneet asuivat pääosin Helsingin lähiympäristössä (Helsingin pitäjä, Tuusula, Nurmijärvi), Mäntsälässä ja Orimattilassa.

³⁹ Tässä yhteydessä voidaan esittää seuraavat 1850- ja 1860-lukujen aikaista tilannetta koskevat tiedot (ensiksi mainitaan avioerojen määrä ja suluissa asukasmäärä): Pori 37 (6 000), Turku 36 (18 000), Helsinki 35 (20 000), Kokkola 19 (2 000), Raahen 14 (2 000) ja Viipuri 12 (10 000). — Asukasmäärän osalta ks. tark. SVT 1937 s. 12.

määrä (332) puolestaan ylitti kaikkien koko maassa vuonna 1912 myönnettyjen erojen määrän (235).⁴⁰ Kehitystä saatetaan kuvata seuraavan pylväsdiagrammin avulla.

Diagrammi 2. Avioerot Helsingissä, Viipurissa, Turussa ja Tampereella vuosina 1892, 1912, 1920 ja 1929.

Helsingiläisiä, viipurilaisia, turkulaisia ja tamperealaisia oli 1890—1920-luvuilla 6—11 % koko väestöstä.⁴¹ Eronneista heitä oli lähes joka

⁴⁰ Ks. tark. liitetaulukko 2. (s. 225), jossa yksityiskohtaisemmat tiedot avioeroista Helsingissä, Viipurissa, Turussa ja Tampereella vuosina 1892, 1897, 1902, 1907, 1912, 1917, 1920, 1923, 1926 ja 1929.

⁴¹ Osuudet voidaan laskea käyttämällä hyväksi virallisissa tilastoissa olevia lukuja. Ks. esim. STV 1937 s. 12 (asukkaiden määrä kaupungeittain verr. s. 9 (koko väestömäärä)).

toinen. Avioerojen yleistyminen oli siten pääasiallisesti seurausta po. kaupunkien asukkaiden avioerojen yleistymisestä. Missään muissa kaupungeissa — maaseutukunnista nyt puhumattakaan — avioerojen määrä ei (asukasmääräänkään suhteutettuna) ollut niin suuri kuin juuri Helsingissä, Viipurissa, Turussa ja Tampereella.

Avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti oli 1910- ja 1920-luvulla suurin Viipurissa (1920-luvun alkuun saakka) ja Helsingissä (1920-luvun lopussa). Turkulaiset erosivat useammin kuin tamperelaiset, jotka taas saivat 10 000 asukasta kohti enemmän avioeroja kuin (helsinkiläisiä, viipurilaisia ja turkulaisia lukuun ottamatta) muut kaupunkilaiset. Viimeksi mainittujen keskuudessa erofrekvenssi oli puolestaan neljä kertaa suurempi kuin maaseudulla. Yksityiskohtaisemmat tiedot käyvät ilmi seuraavalla sivulla olevasta diagrammista, jossa on esitetty tilanne vuosina 1912, 1917, 1920 ja 1929.

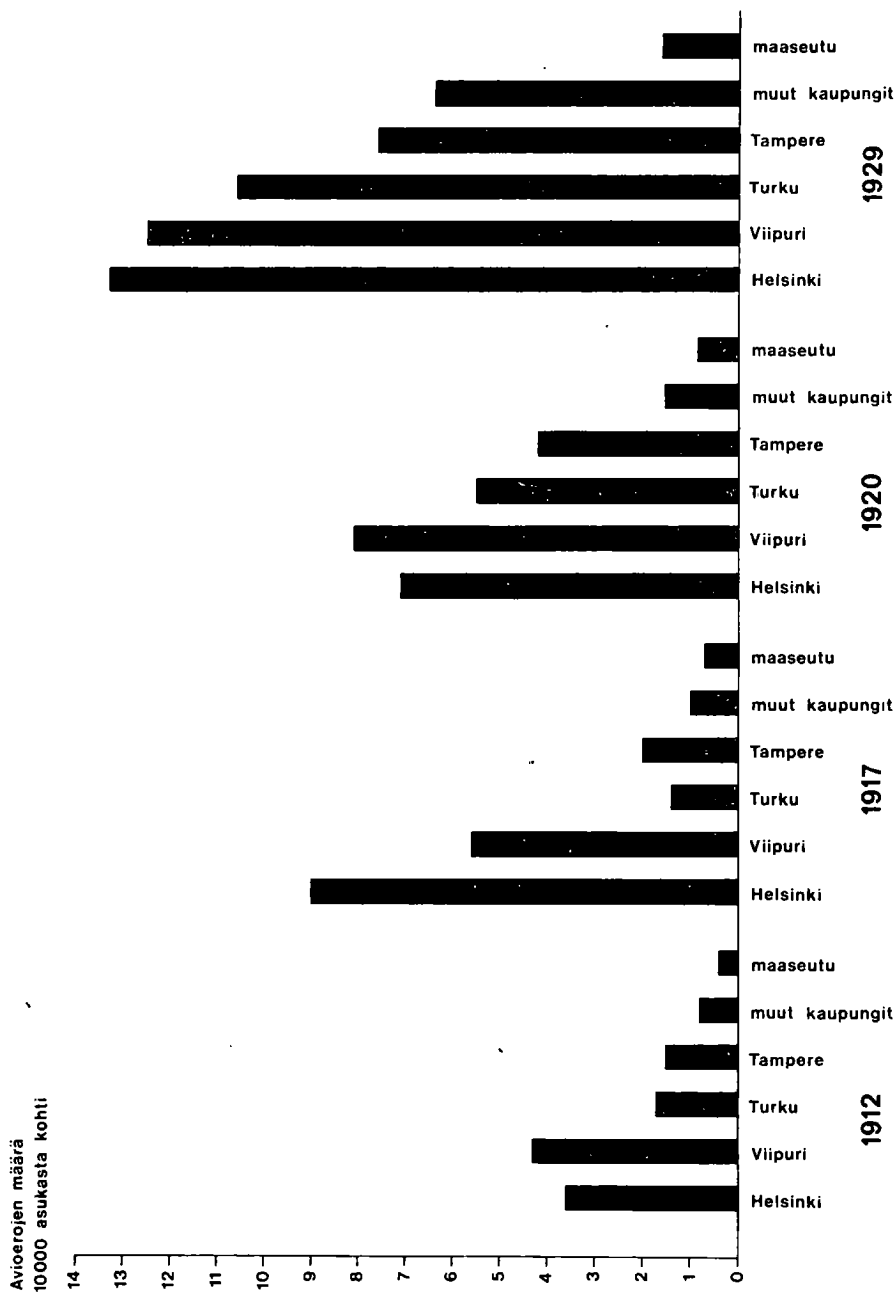
Jo edellä esitetyn perusteella voidaan päätyä siihen, että kaupungeissa oli enemmän avioliittoja hajauttavia tekijöitä kuin maaseudulla. Toiselta puolen on ilmeisen tärkeätä havaita erofrekvenssin vaihdelleen kaupungeittain. Avioerojen yleistymistä selitettäessä huomio kiintyy paitsi kaupunkkeja ja maaseutua, myös eri kaupunkkeja erottaviin tekijöihin.

2. OIKEUSKÄYTÄNNÖN MUUTOKSET 1800-LUVUN PUOLIVÄLIN JA 1920-LUVUN LOPUN VÄLISENÄ AIKANA

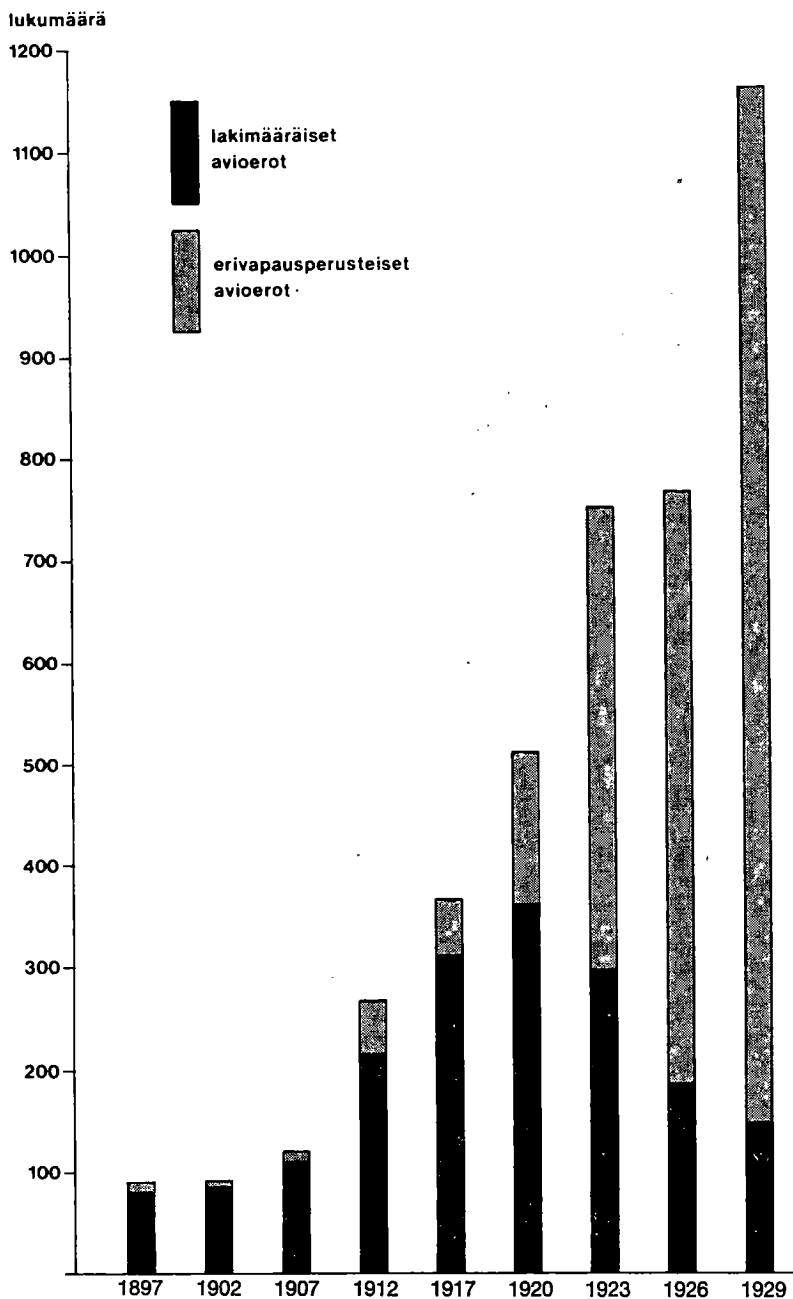
Virallisten tilastojen perusteella ei voida muodostaa luotettavaa kuvaa avioerojen yleistymisestä eikä käytettyjen eroperusteiden muutoksista. Tämä johtuu tilastointiperusteista (vrt. edellä s. 13—14). Lukuja tulee korjata sillä tavoin kuin jaksossa I 4. on osoitettu. Näin tehtäessä kehitystä saatetaan kuvata sivulla 77 olevan diagrammin avulla.

Avioerojen yleistyminen ennen AL:n voimaan tulemistä oli pääasiallisesti seurausta *erivapauseurojen* yleistymisestä. Aina 1910-luvun puoliväliin saakka erivapauseperusteisten avioerojen osuus oli keskimäärin 15 % kaikista avioeroista. Tämän jälkeen erivapauseurojen osuus kasvoi nopeasti: 1920-luvun alussa erivapaudella myönnettiin joka viides avioero ja 1920-luvun lopussa seitsemän avioliittoa kahdeksasta purettiin erivapauseitsee.

Diagrammi 3. Avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti Helsingissä, Viipurissa, Turussa, Tampereella ja muissa kaupungeissa sekä maaseudulla vuosina 1912, 1917, 1920 ja 1929.

Diagrammi 4. Lakimääräiset ja erivapausperusteiset avioerot vuosina 1897—1929.

2.1. KÄYTETYT EROPERUSTEET 1800-LUVULLA

Hylkäämisperusteisia avioeroja oli 1800-luvulla yli puolet (keskimäärin 56 %), uskottomuustapauksia kolmannes (29 %) ja erivapausevoja kahdeksasosa (15 %) kaikista avioeroista. Mitään muutoksia ei tässä tapahtunut.

Oikeuskäytännön ja lainsäädännön kannalta yksi seikka vaatii erityistarkastelua. Kuten edellä todettiin, avioerot olivat merimiesperheissä suhteellisesti ottaen kovin yleisiä, kuuluihan vuosisadan jälkipuoliskolla eronneista keskimäärin joka neljäs merimiesperheisiin. Näin oli tilanne siitäkin huolimatta, että merimiehiä oli alle 1 % koko väestöstä.

Merimiesten eronneisuudelle ja avioerojen keskittymisellä (erityisesti 1850- ja 1860-luvulla) rannikkoseuduille oli selvä liittymäkohta toisiinsa. Tätä tarkastellaan seuraavassa.

Liitetaulukko 3. (s. 226) osoittaa merimiesten vaimojen saaneen vv. 1855—1884 avioeron hylkäämisen perusteella yli 200:ssa tapauksessa. Minäkään muun sosiaaliryhmän keskuudessa toinen puoliso ei hakenut ja saanut avioeroa likimainkaan samassa määrin kuin juuri merimiesten vaimot.

Rannikkoseutujen ja kaupunkien asukkaiden korkea osuus eronneista saa nyt luonnollisen selityksensä. Kasaumat olivat pääosin seurausta merimiesten poistumisesta kodeistaan.

Periaatteessa saatettaisiin olettaa, että merimieheksi ilmoitetut olisivatkin todellisuudessa olleet muita kuin todella *ammattimerimiehiä*. Näin ei kuitenkaan ollut asian laita. Tässä yhteydessä voidaan viitata kahteen eri näkökohtaan, nimittäin erojen määriin ja lainsäädäntöön.

Merimiesten suhteellisesti katsoen suureen osuuteen ei ole aiheellista kiinnittää liiaksi huomiota. Sen sijaan on syytä havaita merimiesten lukumäärän pysyneen lähes vakiona eri vuosina ja vuosikymmeninä. Pohjanlahden ja Suomenlahden rannikolla oli lukuisia satamia. Keskimäärin niistä kustakin lähti vuosittain vain yksi mies palaamatta enää vaimonsa luokse, aina ei edes yhtä. Tosiasiallisesti avioerot olivat siis myös merimiesperheissä harvinaisia. Tässä yhteydessä on myös palautettava mieliin voimassa olleen oikeuden sisältö.

Lainsäädäntö edellytti hylkäämisperusteiselta avioerolta muun muassa maasta poistumista. Tämä kävi itä- ja pohjois-Suomea lukuunottamatta 1800-luvulla yleensä päinsä vain meriteitse. Lain tunnusmerkit täyttänyt hylkääminen saattoi toteutua pestin ottamiselle laivaan. Alioikeudet näet vaativat näyttöä ulkomaille lähdöstä ja vähintään vuoden

kestäneestä poissaolosta. Käytännössä merimiesten vaimot hankkivat tällaisen näytön varustamoilta saaduista todisteista. Varustamot puolestaan todensivat miesten ammatit, ulkomaillelähdöt ja (luvattomat) poistumiset laivoista ulkomaiden satamissa.⁴² Toisaalta on täysin varmaa, että nämä miehet olivat ulkomaille lähtiessään todella merimiehiä. Tähän viittaa myös vuosittain avioerojen vähäisyys. Pestin ottamista ei ts. käytetty kiertotienä lain kirjaimen täyttämiseksi.

Jo näiden tarkasteluiden avulla voidaan tehdä ymmärrettäväksi ajan oikeuskäytäntöä ja sen sitoutumista maatalousvaltaisen yhteisön oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmään. Tuotantorakenne sitoi osan väestöstä, erityisesti maata ja karjaa omistaneita tilallisia kotiympäristöönsä. Avioerolainsäädäntö (NK 13:4 ja 13:6) oli puolestaan rakennettu liikkuvuuden varaan. Niillä henkilöillä, joilta puuttuivat pidikkeet pysyä asuinseuduillaan oli muita paremmat mahdollisuudet lopettaa yhteiselämä. Po. henkilöiden puoliset saivat tällöin suhteellisen vaivattomasti avioeron. Tässä yhteydessä lienee tärkeää vain korostaa yhtä huomionarvoista tuntuva seikka. Avioerolainsäädäntö tavallaan suosi juuri merimiesten ammattikuntaa. Mihinpä muuhun sosiaaliryhmään kuuluneilla olisi ollut yhtä hyvät mahdollisuudet käyttäytyä lainsäätäjän edellyttämällä tavalla eli lähteä ulkomaille ja jatkaa sieltä käsin ammattinsa harjoittamista sekä ratkaista aviolliset ongelmat yhtä joustavalla tavoin kuin juuri merimiehillä? Merimiesten avioeroista yli 80 % oli seurausta miesten poistumisesta kodeistaan ja alle 10 % siitä, että vaimo oli ollut uskoton miehen merillä ollessa (ks. tark. liitetaulukko 3., s. 226).

Kummassakaan tapauksessa ei tarvittavan näytön järjestäminen ollut vaikeata. Merimiehet olivat usein vuosikautia poissa kotoaan ja vaimot saattoivat tähän vedoten saada avioeron ja miehet taas sen vuoksi, että heidän vaimonsa olivat synnyttäneet miehen merillä ollessa siitetyn lapsen. Ehkäisykeinojen puuttuminen tai niiden vaivallisuus helpottivat (vaaditun) näytön järjestämistä.

Missään muussa sosiaaliryhmässä erivapausperusteisten avioerojen suhteellinen osuus kaikista eroista ei ollut yhtä alhainen kuin merimiesperheissä. Selitys seuraa sanotusta. Painetta poikkeukselliseen eronsaantitapaan nähden ei positiivisen oikeuden sisällön ja näytön helppouden vuoksi esiintynyt.

⁴² Lähteiden osalta ks. I pääjakson s. 7 av. 12 ja 13 main. lähteet.

Merimiehet ovat kautta aikojen olleet eri miehiä myös heidän avioliittonsa luonnetta ajatellen. Avioliitolle leimallinen piirre, puolisoiden jokapäiväinen kanssakäyminen ja yhteiselämä, puuttui enimmäkseen merimiesten avioliitoista. Toisaalta normaaliksi katsottavienkaan avioliittojen luonne ei vielä sääty-yhteiskunnan ajalla ollut samanlainen kuin se on esimerkiksi nykyisin. Mies ja vaimo eivät olleet elämäntovereita sanan nykyisessä merkityksessä. Puolisoiden luonteiden yhteensopivuus ei joutunut koeteille samalla tavoin kuin nykyään. Miehen isännänvalta ja edusmiehuus olivat omiaan tukahduttamaan läheisen tunnepohjan syntymisen puolisoiden välille ja tätä kautta estämään riitojen syntymistä.⁴³ Perheharmonia — olipa se sitten todellista tai näennäistä — oli avioerojen määrää ajatellen vallalla, joskaan itse erofrekvenssiä ei varauksetta voida pitää sen mittarina. Joka tapauksessa on selvää, että konfliktit kärjistyivät avioeron asteelle harvoin. Avioeron saaneet muodostivat pienen marginaaliryhmän ja tähän ryhmään kuuluneet saattoivat järjestää oikeudelliset välinsä lainsäätäjän vaatimalla tavalla.

Tutkimuksessa on käynyt ilmi, että kansa asetti hylkäämisperusteisen avioeron kynnyksen korkeammalle kuin lainsäätäjä. Yli 85 % kaikista NK 13:4:n perusteella myönnetyistä avioeroista oli sellaisia, joissa kotiin jäänyt odotti puolisoaan yli neljä vuotta. Neljännes oli sellaisia, joissa odotusta ennen eron hakemista kesti yli 10 vuoden ajan. Vain noin 5 %:ssa kaikista tapauksista kanne pantiin vireille välittömästi sen jälkeen, kun vähintään yhden vuoden aika oli kulunut umpeen. Mitään varsinaista tarvetta voimassa olleiden *erosäännösten* muuttamiseen ei tämänkään takia esiintynyt, ei liioin sen vuoksi, että erivapaustie oli käytettävissä.

Tiettyihin ryhmiin kuuluneet saivat avioeroja erivapausteitse selvästi suuremmassa määrin kuin ryhmän osuus eronneista olisi edellyttänyt. Heitä olivat ylempään tai alempaan virkakuntaan ja yksityisyrittäjiin kuuluneet henkilöt. Varsinkin ylemmän virkakunnan keskuudessa käytettiin hyväksi tätä erotapaa. Itse asiassa he kääntyivät pääsääntöisesti juuri senaatin puoleen. Lähes joka toinen yrittäjiin lukeutuneista sai avioeron erivapaudella, alempaan virkakuntaan kuuluneista joka kolmas. Näiden kunkin ryhmän intressissä olisi kenties ollut eronsaannin periaatteellinen lieventäminen ja voimassa olleen oikeuden muuttaminen.

⁴³ Ylikangas (HAIK 1968) s. 28.

Näin ei kuitenkaan tapahtunut ja syykin on selvä. Eronneiden osuus koko väestöstä oli vähäinen ja erivapauseurojen osuus kaikista avioeroista vain kahdeksasosa. Erivapausmenettelyn alkuperäinen tarkoitus saattoi pysyä ennallaan. Tilanne oli tässäkin mielessä hallittavissa lainsäädäntöä uudistamatta tai eroon oikeuttaneita perusteita lainsäädännöllisesti lieventämättä taikka niitä lisäämättä.

2.2. PIKA-AVIOEROT 1910-LUVULLA

Eroperusteiden keskinäissuhde pysyi vuosisadan vaihteessa jokseenkin samana kuin aiemmin. Uskottomuusjuttujen määrä jäi puoleen hylkäämistapausten määrästä, ja erivapauseurojen määrä oli taas puolet uskottomuusjuttujen määrästä. Erivapausmenettely oli siten edelleen poikkeuksellinen erosaantikeino. Eräs muutos aiempaan verrattuna oli kuitenkin tapahtunut. Kirjoitetun lainsäädännön normeja oli alettu tulkita uudella tavoin. Jotkin alioikeudet sallivat keinotekoisten hylkäämisnäytelmien lavastamisen. Mikko M. Erich on kuvannut näitä ns. pika-avioeroja seuraavaan tapaan:

»Ilkeämielinen karkaaminen oli siisti, mutta sangen kallis avioerotapa, sillä ulkomailla ei tavallinen työmies eikä köyhä maisterimies eikä kovasti velkaantunut yliopiston professori vallon helpolla tullut toimeen. Mutta hätä aina keinon keksii. Toinen — — — puoliso matkusti Tornioon ja tepasteli sieltä vanhan Handolinin sillan yli Haaparannan kaupunkiin Ruotsin kuningaskunnassa. — — — Haaparannassa kahvilla käynyt tuli kenties jo samana iltana, ehkä hieman arasti ympärilleen vilkuillen, Tornioon takaisin, söi sen oivallisessa hotellissa erinomaisen illallisen, nukkui yhtä oivallisessa vuoteessa ja lähti seuraavana aamuna omille teilleen.»⁴⁴

Erich viittaa Tornion RO:n oikeuskäytäntöön. Tornion pika-avioeroista ei ole kirjallisuuden perusteella saatavissa yksityiskohtaisempia tietoja. Esitetyt tiedot ovat vaillinaisia tai vain itse ilmiön toteavia.⁴⁵

Ilmeisesti keinotekoisia avioeroja myönnettiin jo vuosisadan vaihteessa tai hieman sitä ennenkin. Viitteen vuosisadan alun ja 1910-luvun aikaisiin tapauksiin antavat vuoden 1902 keskustelutilaisuus⁴⁶ ja oikeus-

⁴⁴ Erich s. 98.

⁴⁵ Vrt. esim. Ahla (LM 1915) s. 2—3 ja Wrede (JFT 1917) s. 221 ss.

⁴⁶ Vrt. JFT 1902, s. 208—221. — Keskustelutilaisuutta on tarkasteltu edellä s. 49—51.

oppineiden esittämät kannanotot lain tulkinnasta. Prokuraattori sivusi keinotekoisia avioeroja valtiopäiville vuonna 1897 antamansa kertomuksen yhteydessä. Prokuraattori totesi: »On tunnettu, että tällaisissa tapauksissa (so. hylkäämisperusteisissa avioeroissa, kirj. huom.) — varsinkin mitä tulee yhteiskunnallisen asemansa puolesta ylempiin luokkiin kuuluvien henkilöiden avioliittoihin — toisen puolison luopuminen usein tapahtuu puolisoitten keskinäisestä sopimuksesta valita tämä muoto eroaan varten, vaikkei ole mahdollista numeroilla osoittaa näiden olemassaoloa ja vielä vähemmän niitten lukua.»⁴⁷

Tämän tutkimuksen yhteydessä kerätyn materiaalin valossa voidaan todeta, että näitä lainkiertämistarkoituksessa myönnettyjä avioeroja annettiin suuremmassa määrin 1910-luvun puolivälin ja lopun välisenä aikana. Vielä 1800-luvun loppupuolella prokuraattorin arvelemat avioerot ylempien sosiaaliryhmien keskuudessa olivat kokonaisuutena ottaen perin harvinaisia. Viimeksi mainittu seikka käy ilmi tutkimuksen liiteosassa olevasta taulukosta; (liite n:o 4. s. 227), joka kuvastaa kaikkien erojen määrää sosiaaliaseman ja eroperusteen mukaan vuosina 1892—1912.

Prokuraattori ei vuoden 1897 valtiopäiville antamassaan kertomuksessa täsmentänyt sitä, keitä hän »yhteiskunnallisen asemansa puolesta ylempiin luokkiin» kuuluneilla tarkoitti. Ilmeisesti hän piti tällöin silmällä lähinnä niitä henkilöitä, jotka tässä tutkimuksessa on luokiteltu ylempään virkakuntaan kuuluneiksi. Vaikka määritys olisi ollut avarampikin, heidän yhteinen määränsä ei voinut olla suuri. Vuonna 1892 oli hylkäämisperusteisia avioeroja ylemmän ja alemman virkakunnan, yrittäjien ja ryhmän 'muut' keskuudessa yhteensä 12 ja vuonna 1897 kahdeksan. Vaikka kussakin tapauksessa olisi ollut kyse sopimusperusteisesta avioerosta, määrä jäi silti suhteellisen alhaiseksi. Prokuraattorin luonnehdinnat eivät voi laajemmin ottaen pitää paikkaansa. Tosiasiallisesti sopimusperusteisten hylkäämisten vuosittainen määrä supistui korkeintaan muutama tapaukseen.

Prokuraattorin lausumat ennakoivat kuitenkin tulevaa kehitystä, sillä 1910-luvun jälkimmäisellä puoliskolla etupäässä juuri ylempien sosiaaliryhmien jäsenet järjestivät keinotekoisia puolison hylkäämisnäytelmiä, jotka alituomarit hyväksyivät avioerojen perusteiksi. Tämän osoittavat

⁴⁷ Prokuraattorin kertomus lainkäytöstä ja lakien hoitamisesta maassa vuonna 1897, VPA 1897 IV, s. 222—223.

Tornion raastuvanoikeuden pöytäkirjoista kerätyt tiedot.⁴⁸ — Seuraava taulukko kuvastaa pika-avioerojen ajallista keskittymistä.

Taulukko 7. Tornion raastuvanoikeuden myöntämät avioerot vuosina 1910—1929.

vuosi	(n)	vuosi	(n)	vuosi	(n)	vuosi	(n)
1910	—	1915	26	1920	2	1925	1
1911	—	1916	33	1921	1	1926	3
1912	—	1917	40	1922	2	1927	—
1913	2	1918	33	1923	—	1928	—
1914	5	1919	44	1924	4	1929	1

Keinotekoiset avioerot osuivat jokseenkin lyhyelle aikavälille, ennen kaikkea vuosille 1915—1919, mutta myös vuosille 1913 ja 1914. Vuosina 1913—1919 Tornion RO myönsi yhteensä 183 avioeroa ja kahta tapausta lukuun ottamatta kysymys oli po. avioeroista.⁴⁹ Kaikki pika-avioerot olivat jokseenkin toistensa kaltaisia. Vuosien 1913 ja 1914 tapaukset osoittavat juttujen luonteen:

- 1 Vaasasta kotoisin ollut apteekkari haastoi vaimonsa avioero-oikeudenkäyntiin väittäen vaimonsa hylänneen hänet ja muuttaneen pysyvästi asumaan tietylle paikkakunnalle Englantiin. Puolisot olivat sopineet kannetta ajettavan Tornion raastuvanoikeudessa. RO antoi haasteen 2.6.1913 ja määräsi juttua käsiteltävän 30.6.1913. Koska vaimo ei saapunut vastaamaan kanteeseen, mies sai avioeron omavaltaisen hylkäämisen perusteella.⁵⁰
- 2 Helsingistä kotoisin ollut merikapteenin vaimo vaati avioeroa väittäen miehensä hylänneen hänet ja muuttaneen pysyvästi asumaan Haaparantaan. Puolisot olivat sopineet kannetta ajettavan Tornion raastuvanoikeudessa. RO antoi haasteen 24.7.1913 ja määräsi jutun lopulliseksi käsittelypäiväksi 25.8.1913. Koska mies ei saapunut vastaamaan kanteeseen, vaimo sai avioeron omavaltaisen hylkäämisen perusteella.⁵¹

⁴⁸ *Tornion raastuvanoikeuden tuomiokirjat vuosina 1910—1929*; A₁₂₄₈—A₁₂₈₅.

⁴⁹ Yhdessä tapauksessa kysymys oli aviollisesta uskottomuudesta (em. *tuomiokirjat vuonna 1918*; A₁₂₆₅ pöytäkirja 145 §) ja yhdessä tapauksessa NK 13:4:n tunnusmerkit täyttäneestä hylkäämistapauksesta (em. *tuomiokirjat vuonna 1916*; A₁₂₅₆ pöytäkirja 144 §).

⁵⁰ *Tuomiokirja vuonna 1913* (A₁₂₅₁) ptk 157 §.

⁵¹ *Tuomiokirja vuonna 1913* (A₁₂₅₁) ptk 207 §.

- 3 Helsinkiläinen vapaaherra haastoi vaimonsa avioero-oikeudenkäyntiin. Kanteen mukaan vaimo oli hylännyt miehensä ja muuttanut Pietariin. Puolisot olivat sopineet kannetta ajettavan Tornion raastuvanoikeudessa. RO antoi haasteen 3. 3. 1914 ja määräsi jutun lopulliseksi käsittelypäiväksi 23. 3. 1914. Vaimo ei saapunut vastaamaan kanteeseen, ja mies sai avioeron omavaltaisen hylkäämisen perusteella.⁵²
- 4 Helsingistä kotoisin ollut kirjjanpitäjä haastoi vaimonsa avioero-oikeudenkäyntiin väittäen vaimonsa hylänneen hänet ja muuttaneen pysyväisesti asumaan Tukholmaan. Puolisot olivat sopineet oikeudenkäyntipaikaksi Tornion RO:n. Haaste annettiin 24. 3. 1914 ja RO määräsi jutun lopulliseksi käsittelypäiväksi 6. 4. 1914. Tässäkään tapauksessa vaimo ei saapunut paikalle, ja mies sai avioeron omavaltaisen hylkäämisen perusteella.⁵³
- 5 Vaasalainen filosofian tohtori vaati avioeroa hylkäämisen perusteella. Vaimo asui Kööpenhaminassa. Asiakirjoihin liitettiin pro-rogaatisopimus, jonka mukaan oikeudenkäyntipaikkana oli Tornion RO. RO antoi haasteen 28. 4. 1914 ja määräsi jutun lopulliseksi käsittelypäiväksi 18. 5. 1914. Koska vaimo ei saapunut vastaamaan kanteeseen, mies sai avioeron omavaltaisen hylkäämisen perusteella.⁵⁴
- 6 Koivulahdesta kotoisin ollut tilallisen vaimo haastoi miehensä avioero-oikeudenkäyntiin väittäen miehensä hylänneen hänet ja muuttaneen pysyväisesti asumaan Haaparantaan. Forumiksi sovitettiin Tornion RO, joka antoi haasteen 10. 9. 1914 ja määräsi jutun lopulliseksi käsittelypäiväksi 21. 9. 1914. Mies ei saapunut vastaamaan kanteeseen. Avioero myönnettiin omavaltaisen hylkäämisen perusteella.⁵⁵
- 7 Helsinkiläinen metsänhoitaja vaati Tornion RO:ssa avioeroa NK 13:4:n perusteella. Asiakirjojen mukaan vaimo asui Haaparannassa. RO antoi haasteen 26. 10. 1914 ja määräsi jutun lopulliseksi käsittelypäiväksi 16. 11. 1914. Vaimo ei vastannut kanteeseen, ja mies sai avioeron.⁵⁶

Tapaukset kuvastavat myös vuosina 1915—1919 myönnettyjä pika-avioeroja. Avioeron saaneet olivat pääsääntöisesti kotoisin muualta kuin

⁵² Tuomiokirja vuonna 1914 (A₁₂₅₁) ptk 57 §.

⁵³ Tuomiokirja vuonna 1914 (A₁₂₅₂) ptk 58 §.

⁵⁴ Tuomiokirja vuonna 1914 (A₁₂₅₂) ptk 73 §.

⁵⁵ Tuomiokirja vuonna 1914 (A₁₂₅₂) ptk 109 §.

⁵⁶ Tuomiokirja vuonna 1914 (A₁₂₅₂) ptk 129 §.

Torniosta. Noin puolet oli helsinkiläisiä. He kuuluivat ylempiin sosiaali-ryhmiin. Yksityiskohtaiset tiedot käyvät ilmi liitetaulukosta 5. (s. 228).

Avioero myönnettiin 171:ssä tapauksessa yhteensä 181:stä tapauksesta pariskunnalle, joiden entinen yhteinen asuinpaikka oli *muu* kuin Tornion kaupunki. Kaikissa jutuissa haasteen antamisen ja käsittelypäivän välillä ehti kulua *alle kolmen kuukauden* aika.

Hylkäämistapauksissa pelkkä asianosaisten *tunnustus* riitti näytöksi. Tornion RO:n jäsenet eivät panneet painoa sille, vastasivatko asianosaisten väitteet tapahtumien kulusta tosiasiallista tilannetta. Tästä esimerkkinä voidaan esittää seuraava tapaus.

Vaimo haastoi miehensä avioero-oikeudenkäyntiin. Mies oli vaimon kertoman mukaan muuttanut *Petrogradiin* (ent. Pietariin). Haaste annettiin 11. 2. 1915 ja juttu otettiin ensimmäisen kerran esille 15. 3. 1915. Tornion RO jätti kanteen tutkimatta, koska puoliset eivät olleet tehneet prorogaatiosopimusta. Vaimo nosti uuden kanteen, jota hän perusteli sillä, että mies oli muuttanut *Haaparantaan*. Tällä kertaa asiakirjoihin oli liitetty oikeudenkäyntipaikkaa (Tornion RO) koskeva sopimus. Uusi haaste annettiin 12. 4. 1915 ja avioero myönnettiin NK 13: 4:n perusteella 10. 5. 1915.⁵⁷

Jutun lopputulosta ajatellen ei ollut mitään merkitystä sillä, että toinen puoliso olikin yhtäkkiä 'palannut' toisesta maasta kotimaahansa sopimaan forumista ja 'muuttanut' uudelleen pysyväisesti asumaan kolmanteen maahan, asiakirjojen mukaan tässä tapauksessa Petrogradista Helsinkiin ja sieltä edelleen Haaparantaan.

Täysin perustellusti voidaan väittää tuomareiden olleen muissakin pika-avioero tapauksissa perillä asian oikeasta laidasta. He olivat selvillä asiakirjoissa esitettyjen väitteiden ja todellisten tapahtumien vastaamatomuudesta. Itse asiassa he edellyttivätkin vain sitä, että itse eroprosessi hoidettiin oikein eli että ulkopaikkakuntalaisten tekemä prorogaatiosopimus oli todella myös laadittu.

Myös Kemin raastuvanoikeus myönsi vastaavanlaisia avioeroja. Kemin RO:n myöntämät avioerot jäivät kuitenkin vähiin. Vuonna 1919 annettiin 13 ja vuonna 1920 kolme pika-avioeroa.⁵⁸

⁵⁷ *Tuomiokirja vuonna 1915* (A₁₂₅₃) ptk 58 § (ensimmäinen käsittely) ja ptk 99 § (toinen käsittely).

⁵⁸ Ks. KKO:n akti n:o 2876, S.O. 1920 pag. 1086, sivut 172—173, jossa Kemin RO:n päätösten pöytäkirjanotteet. — Virhesyyteprosesseja on tarkasteltu edellä s. 51 av. 96.

Pika-avioerojen merkitystä voidaan arvioida tarkastelemalla kaikkia maassamme vuosina 1912 ja 1917 myönnettyjä avioeroja. Vertailuvuosien valintaan on vaikuttanut se, että vuonna 1912 pika-avioeroja ei esiintynyt, kun taas vuonna 1917 ne olivat saavuttaneet (likipitäen) huippunsa.

Liitetaulukosta n:o 6. (s. 229) ilmenee avioeron saaneiden sosiaalijakauma eroperusteittain ja seuraavista kartoista eronneiden asuinpaikat mainittuina vuosina.

Eroperusteiden keskinäissuhde oli vuosina 1912 ja 1917 jokseenkin samanlainen. Kumpanakin vuonna valtaosa avioeroista myönnettiin hylkäämisen perusteella (vuonna 1912 noin 59 % ja vuonna 1917 noin 54 % kaikista avioeroista). Uskottomuustapauksia oli vähemmän (23 %—32 %) kuin hylkäämistapauksia, mutta enemmän kuin erivapausperusteisia avioeroja (18 %—14 %). Suurta muutosta ei tässä suhteessa tapahtunut. Sama koskee eronneiden sosiaalista jakaumaa, kuten asetelma osoittaa.

vuodet	1912	1917
	osuus eronneista (%)	osuus eronneista (%)
teollisuustyöväestö	23	26
maataloustyöväki	19	17
käsityöläiset	15	14
ylempi virkakunta	8	10
alempi virkakunta	9	8
tilalliset	10	8
yhteensä	84	83

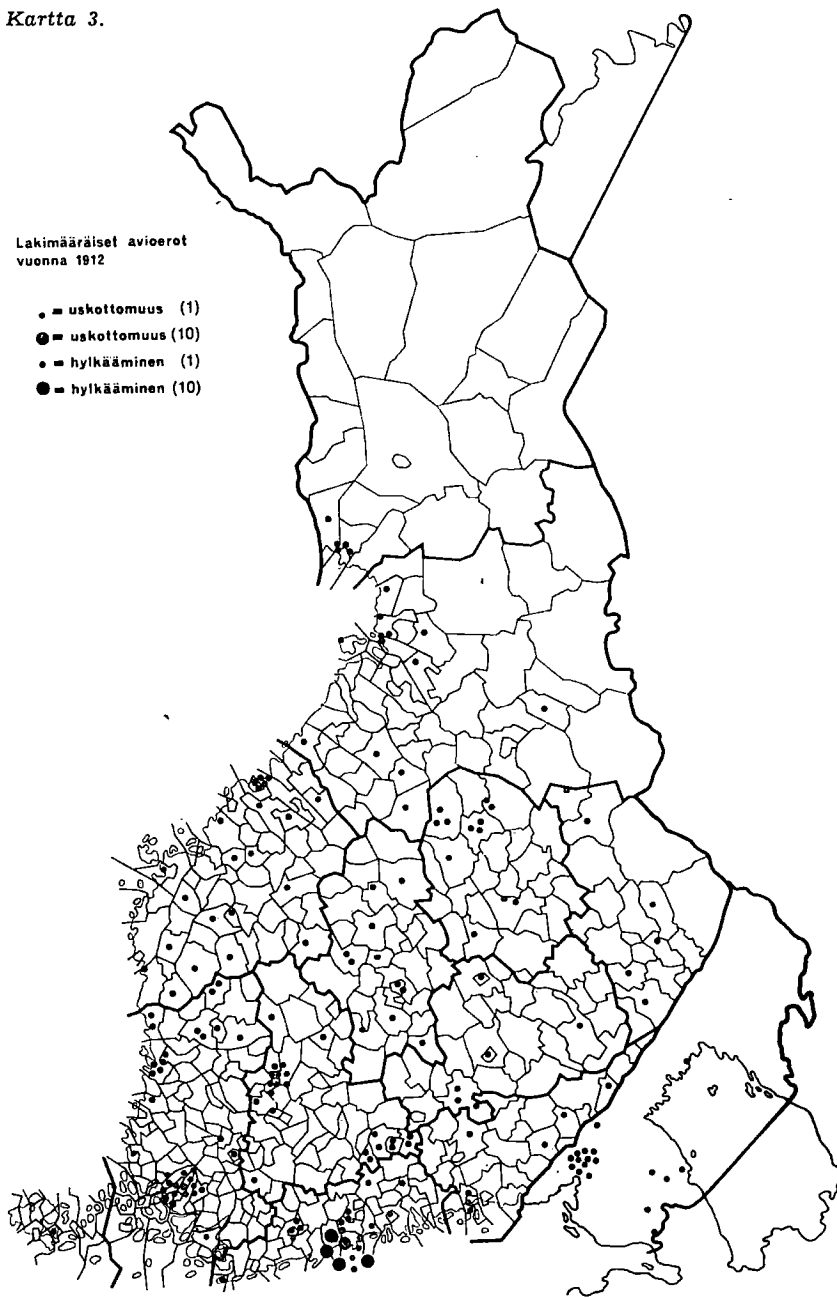
Muutoksiakin tapahtui vuosien 1912 ja 1917 välisenä aikana. Ne kohdistuivat avioerojen alueelliseen hajontaan. Kun vuonna 1912 kaikista avioeron saaneista kaupungeissa asui noin 48 %, vuonna 1917 eronneista selvästi yli puolet (58 %) oli kaupunkilaisia. Tämä aiheutui etupäässä siitä, että hylkäämisperusteisten avioerojen osuus kasvoi kaupunkilaisten keskuudessa suhteellisen nopeasti. Vuonna 1912 hylkäämisperusteisista avioeroista myönnettiin kaupunkilaisille 46 % ja vuonna 1917 jo 61 %.

Taulukoiden (liiteosa s. 228—229) ja karttojen perusteella voidaan tämentää pika-avioerojen tosiasiallista merkitystä. Kokonaisuutena ottaen se oli vähäinen. Eronneiden sosiaaliseen jakaumaan ja avioerojen alueelliseen hajontaan pika-avioerot eivät juuri vaikuttaneet. Selitystä hylkäämisperusteisten juttujen lisääntymiseen erityisesti kaupunkilaisten

Kartta 3.

Lakimääräiset avioerot
vuonna 1912

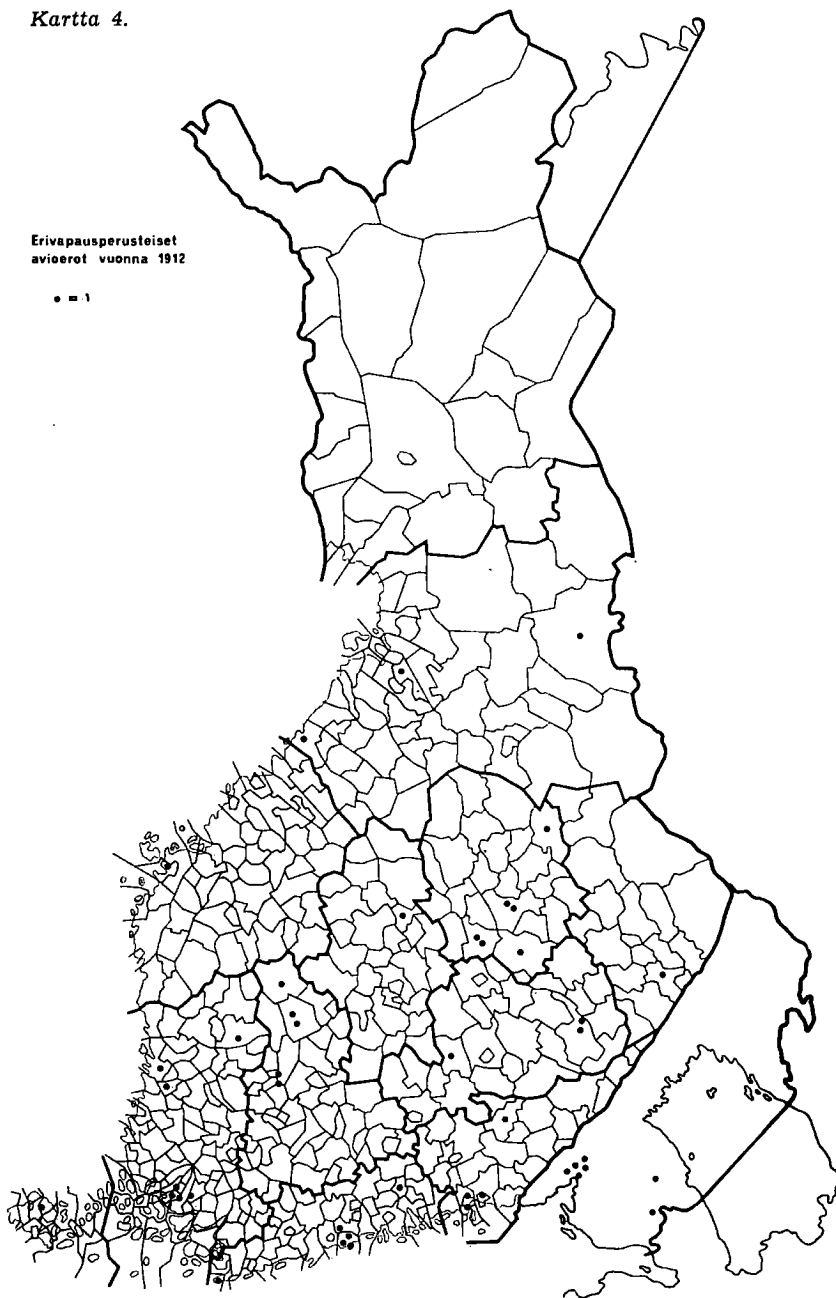
- = uskottomuus (1)
- = uskottomuus (10)
- = hylkääminen (1)
- = hylkääminen (10)

Kartta 4.

Erivapausperusteiset
avioerot vuonna 1912

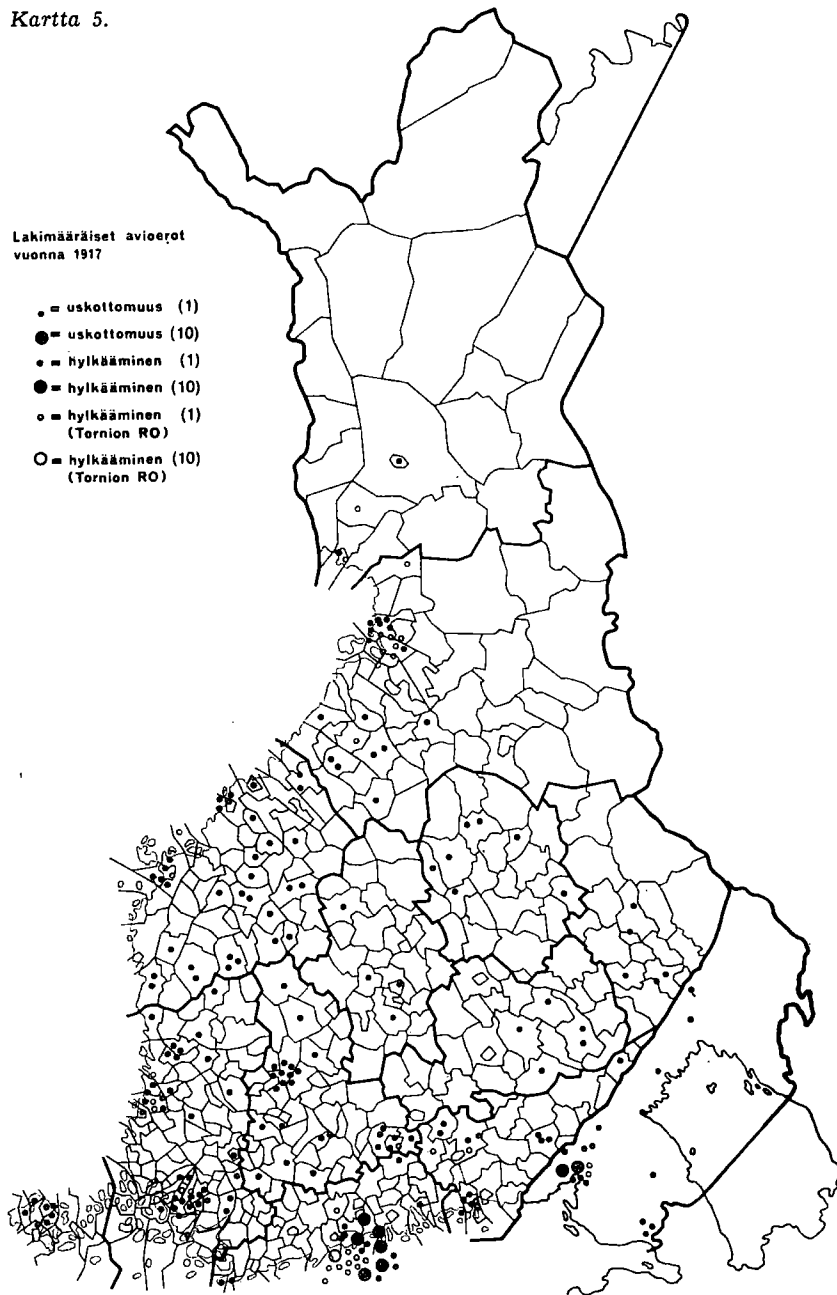
• = 1

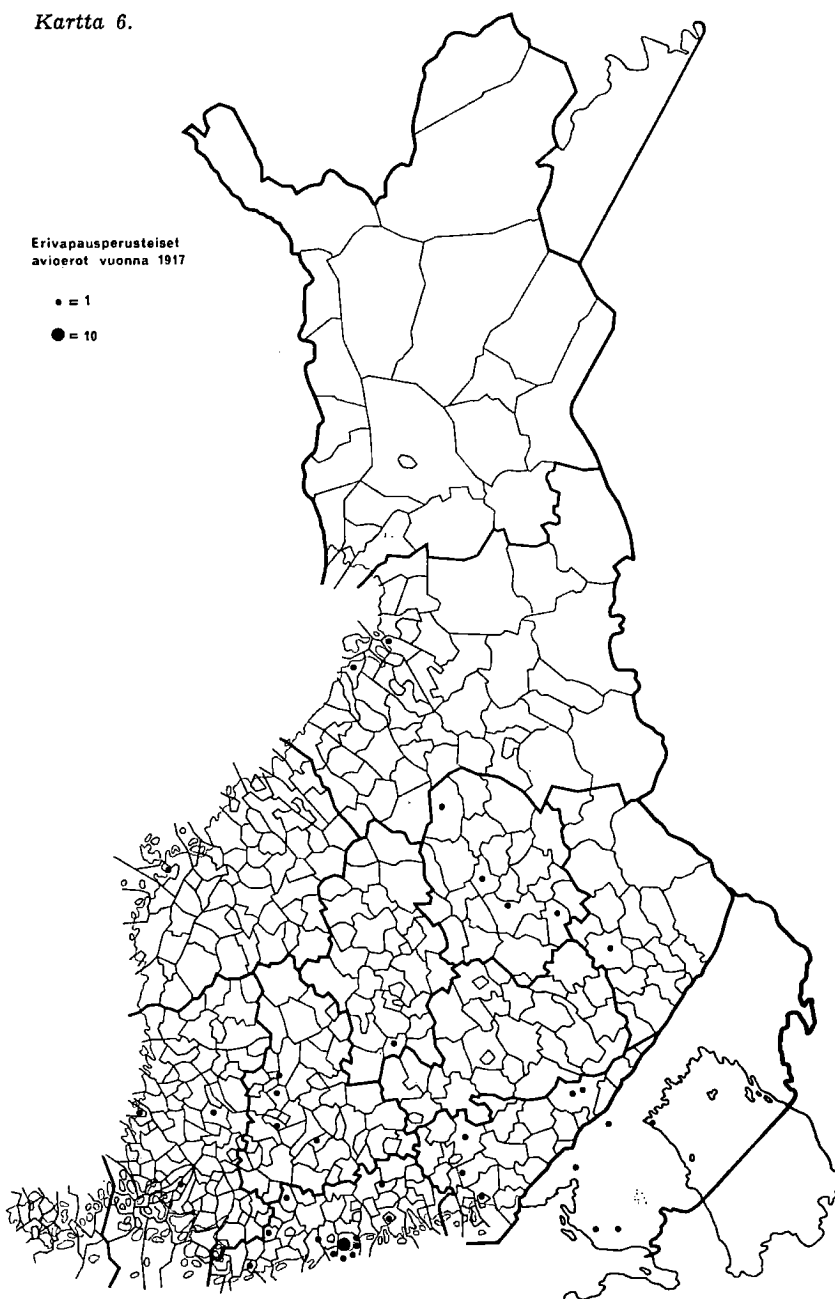
Kartta 5.

Lakimääräiset avioerot
vuonna 1917

- = uskottomuus (1)
- = uskottomuus (10)
- = hylkääminen (1)
- = hylkääminen (10)
- = hylkääminen (1)
(Tornion RO)
- = hylkääminen (10)
(Tornion RO)

Kartta 6.

keskuudessa ei voida muodostaa pelkästään Tornion RO:n käytännön perusteella. Tämä käy ilmi tarkasteltaessa vaikkapa sitä, mihin sosiaaliryhmiin lukeutuneille pika-avioeroja pääasiallisesti myönnettiin ja missä he olivat asuneet.

Liitetaulukoiden (s. 228—229) vertailu osoittaa Tornion RO:n oikeuskäytännön luoneen erityisesti ylempään ja alempaan virkakuntaan kuuluneille eräänlaisen privilegion saada avioero. Vuonna 1912 ylempään virkakuntaan kuuluneista sai avioeron yhteensä 20 pariskuntaa, vuonna 1917 avioeroja oli vain kahdeksan enemmän, vaikka yksinomaan Tornion RO myönsi tällöin hylkäämisperusteisia avioeroja lähes yhtä paljon (18) kuin viisi vuotta aiemmin kaikki ali-oikeudet yhteensä. Alemman virkakunnan keskuudessa avioerojen määrä oli vuonna 1912 15 ja vuonna 1917 samoin 15, joista Tornion tapauksia oli yhteensä seitsemän.

Vuonna 1912 helsinkiläisille myönnettiin hieman yli 40 lain kriteerit täyttäneitä hylkäämisperusteista avioeroa, kun taas vuonna 1917 näitä tapauksia oli hieman yli 30. Tornion pika-avioeroja heille myönnettiin vajaat 20.

Hylkäämisperusteisten avioerojen määrä pysyi vuonna 1917 niin eronneiden sosiaaliasemat kuin myös asuinpaikat huomioon ottaen lähes vakiona verrattaessa vuoden 1912 aikaiseen tilanteeseen.

Tornion pika-avioeroissa oli kysymys lähinnä *eroperusteen ja eronsaantitavan valinnasta*. Kansalaisten käyttäytyminen puolestaan myötäili tässä oikeuskäytäntöä ja sai heidät purkamaan jo syntyneeseen eropaineen mahdollisimman kivuttomasti.

Kaikkia pika-avioeroja ajatellen päädytään näin ollen siihen, että *avioerojen yleistyminen 1910-luvulla oli pääasiallisesti seurausta muista tekijöistä kuin avioeron saannin helpottumisesta*.

2.3. ERIVAPPAUSAVIOEROT 1920-LUVULLA

Avioerojen osalta 1920-luku oli suurta mullistusten aikaa. Vuosien 1920 ja 1929 välisenä jaksona erojen kokonaismäärä kaksinkertaistui (516 → 1 167), lakimääräisten erojen määrä supistui puoleen (354 → 196) ja erivapauserojen määrä kuusinkertaistui (162 → 971).

Seuraavassa tarkastellaan lähinnä erivapauskäytännössä tapahtuneita muutoksia. Yksityiskohtaiset tiedot avioeron saaneiden sosiaalijakauksesta käyvät ilmi liitetaulukosta 9. (s. 232—233). Esitettävä taulukko, jossa luvut ovat likimääräisiä, kuvastaa tilannetta pääpiirteissään. Taulukon

yläosassa osoitetaan avioeron vuosina 1920, 1923, 1926 ja 1929 saaneiden sosiaalijakauma (kaikki avioerot), alaosassa puolestaan erivapauserojen osuudet eri sosiaaliryhmissä mainittuina vuosina.

Taulukko 8. Avioeron 1920-luvulla saaneiden sosiaalijakauma ja erivapausavioerojen osuus eri sosiaaliryhmissä.

sosiaaliasema	1920		1923		1926		1929	
	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)
talolliset	40	8	70	10	80	11	100	9
maataloustyöväki	60	12	60	9	60	8	50	5
käsityöläiset	65	13	90	13	105	14	145	13
teollisuustyöväestö	135	26	150	23	180	25	370	33
alempi virkakunta	30	6	50	7	50	7	60	6
ylempi virkakunta	40	8	40	6	50	7	80	8
yrittäjät	30	6	50	7	60	8	100	9
esimiehet	35	7	30	5	40	5	50	4
ammattityömiehet	25	5	40	6	30	4	60	6
yhteensä	460	91	580	86	655	89	1 015	93
	erivapaus- avioerojen osuus (%)		erivapaus- avioerojen osuus (%)		erivapaus- avioerojen osuus (%)		erivapaus- avioerojen osuus (%)	
talolliset	32		63		60		79	
maataloustyöväki	32		32		57		66	
käsityöläiset	40		75		82		88	
teollisuustyöväestö	27		56		78		88	
alempi virkakunta	37		79		89		95	
ylempi virkakunta	21		88		90		100	
yrittäjät	29		82		87		92	
esimiehet	34		85		80		100	
ammattityömiehet	46		65		97		84	
keskiarvo (kaikki sosiaaliryhmät)	31		64		78		87	

Lakimääräisten erojen määrän laskettua ja erivapauserojen määrän paisuttua erivapausperusteisten avioerojen suhteellinen osuus kaikista eroista kasvoi tietenkin nopeasti. Kun niitä vuonna 1920 oli 31 % kaikista, vuonna 1923 niitä oli 64 % ja vuonna 1926 78 % sekä vuonna 1929 niinkin

paljon kuin 87 %. Jos eri ryhmien osuus erojen kokonaismäärästä pysyi jokseenkin vakiona, sama piirre oli hyvin pitkälle leimallinen myös erivapauden saaneille. Eri sosiaaliryhmissä erivapauseurojen osuus myötäili todettua keskiarvojakaumaa. *Paine avioeron saamiseen muilla kuin lain sallimilla perusteilla kasvoi melko tasaisesti eri ryhmissä ja likipitään samassa suhteessa kuin mainituista keskiarvo-osuuksista voidaan päätellä.*

Mainittuina vuosina käsityöläisten, alemman virkakunnan sekä esimiesten keskuudessa erivapausjuttujen osuudet ylittivät vuosittaiset keskiarvo-osuudet. Sama koskee ylempää virkakuntaan ja yrittäjiin kuuluneita lukuunottamatta vuotta 1920. Maatalousväestön saamien erivapauseurojen osuus vastasi 1920-luvun ensimmäisellä puoliskolla keskiarvojakaumaa (vrt. tosin maataloustyöväestö vuonna 1923), kun taas vuosikymmenen loppupuolella tämän ryhmän jäsenet käyttivät erivapausmenettelyä hyväkseen suhteellisesti ottaen harvemmin kuin muut. Työväestön tilanne oli tavallaan päinvastainen. Kun suoranaisesti tai välillisesti teollisuuden parista elantonsa saaneet vuosikymmenen alkupuolella turvautuivat erivapaustiehen suhteellisesti harvemmin kuin avioeron saaneet ylipäätään, osuudet työväestön piirissä 1920-luvun jälkimmäisellä puoliskolla kävivät yksiin keskiarvo-osuuksien kanssa.

Yksi seikka vaatineee erityistarkastelua. Vuonna 1920 ei minikään muun ryhmän piirissä saatu suhteellisesti ottaen niin harvoin erivapauseuroja kuin ylempään virkakunnan keskuudessa. Ryhmään lukeutuneista vain joka viides sai erivapausperusteisen avioeron. Vuonna 1923 taas kaikkiin muihin ryhmiin kuuluneet saivat erivapauseuroja vähäisemmässä määrin kuin ylempään virkakuntaan kuuluneet. Yhdeksän kymmenestä tähän ryhmään kuuluneesta eronhakijasta sai eron suoraan KKO:ssa. Kolmessa vuodessa oli tapahtunut äkkijyrkkä käänös. Tarkasteltaessa ylempään virkakunnan avioeroja vuosina 1920 ja 1923 havaitaan, että kaikkien erojen lukumäärä oli pysynyt likimain samana. Itse eropaine ei ts. ollut yhtä äkkisesti kasvanut, vain *käytetyt eroperusteet olivat muuttuneet.* Ne olivat valikoituneet.

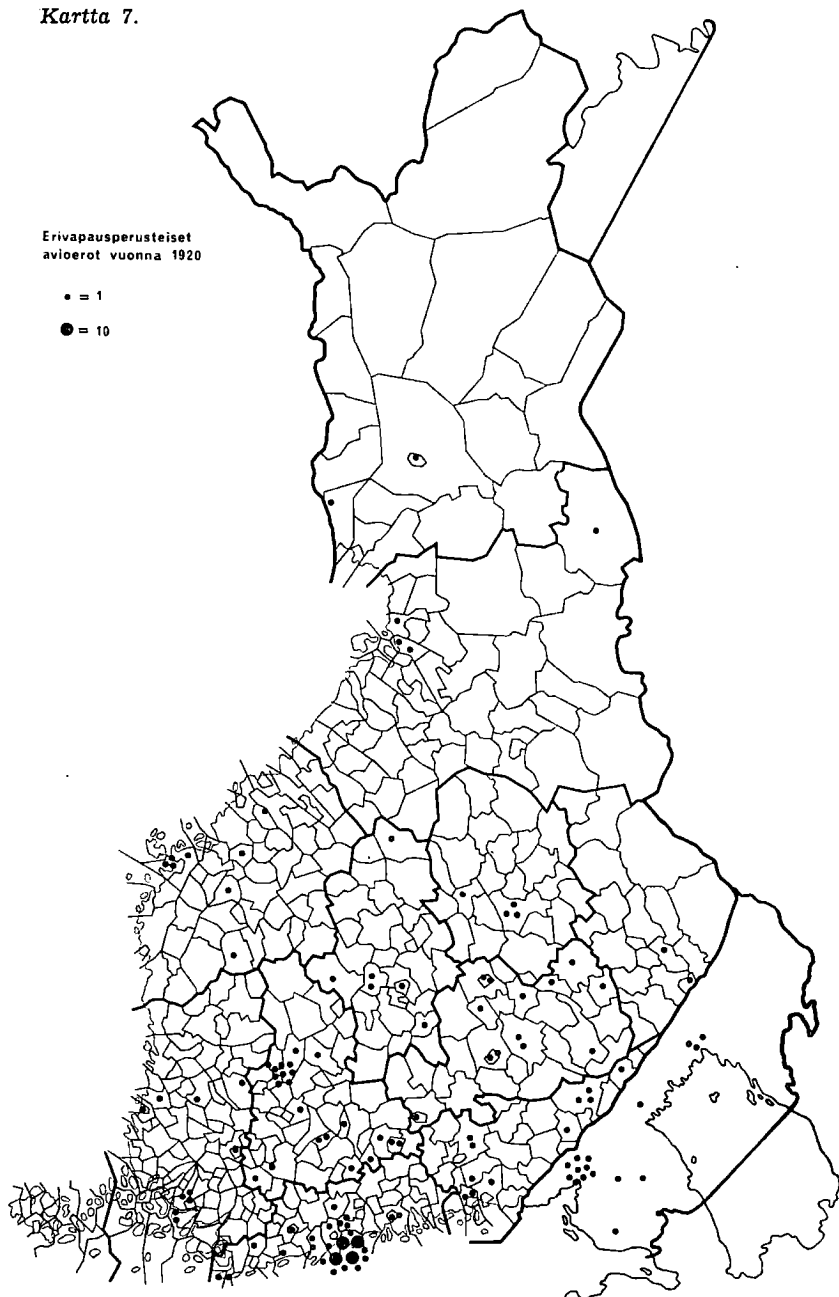
Ilmiön takaa paljastuu huomion arvoiselta tuntuva näkökohta. Se liittyy helsinkiläisten avioeroihin. Valtaosa ylempään virkakuntaan kuuluneista oli pääkaupunkilaisia. Heille myönnettiin vuonna 1920 uskottomuuden perusteella avioero vain yhden kerran ja hylkäämisen perusteella 16 kertaa. Lukumääräisesti ottaen muille ja samalla tiettyyn ryhmään kuuluneille helsinkiläisille myönnettiin lakimääräisiä avioeroja vähemmän kuin ylempään virkakuntaan lukeutuneille eli henkilöille, joiden osuus kaikista avioeron saaneis-

ta oli perin vähäinen (vuonna 1920 noin 7—8 %). Nämä tosiasiat näyttäisivät viittaavan vain yhteen ja enemmänkin kuin vain todennäköiseltä tuntuvaan seikkaan: Helsingin raastuvanoikeuden oikeusneuvosmiehet jatkoivat torniolaisten virkaveljiensä edellisellä vuosikymmenellä alulle panemaa menettelyä. Oikeudenkäyttöä valvoneet viranomaiset eivät ilmeisesti välittömästi puuttuneet tähän — eivät ainakaan siitä päätellen, että vuosina 1921 ja 1922 tilanne pysyi tässä suhteessa muuttumattomana. Vuonna 1923 se oli jo toisenlainen. Yhdellekään ylempään virkakuntaan kuuluneelle hel-sinkiläiselle ei myönnetty avioeroa NK 13:4:n perusteella.

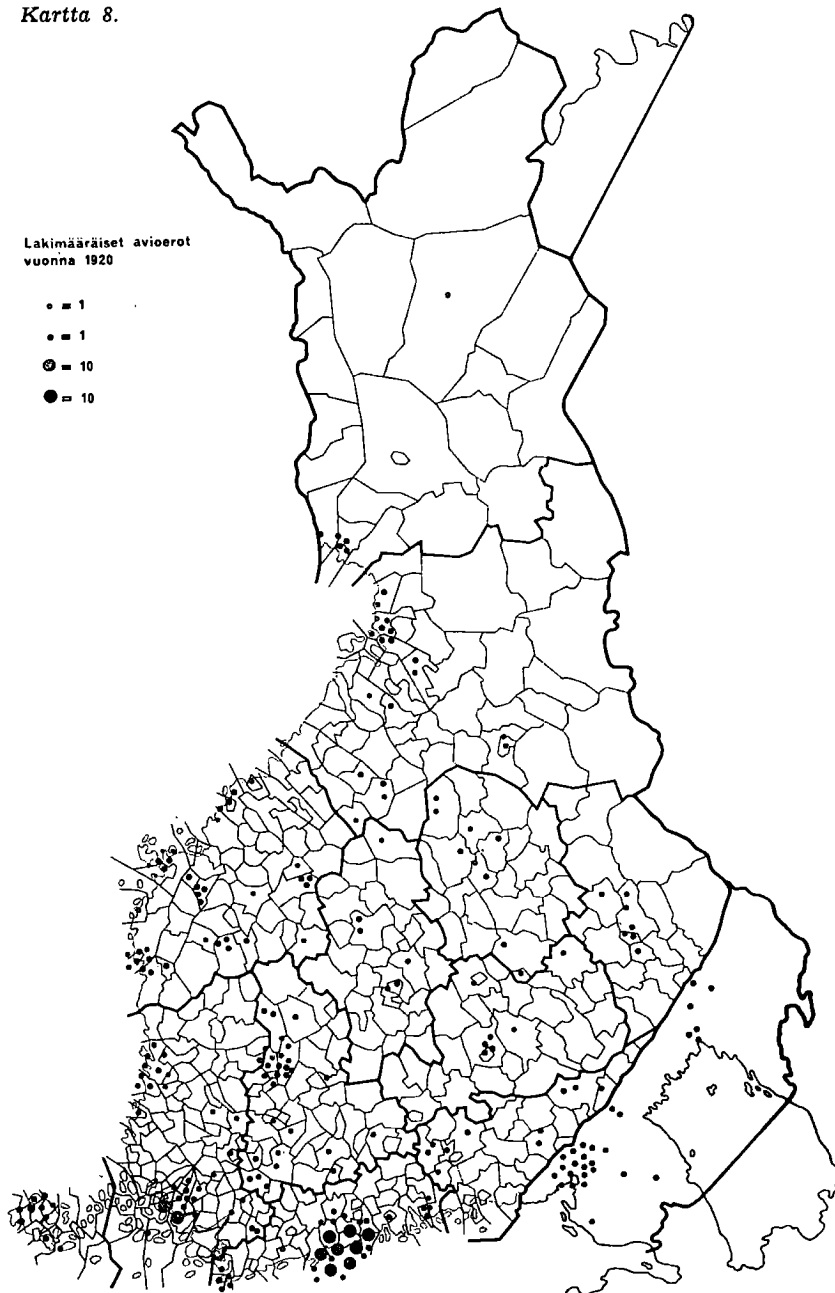
Taulukosta ilmeneviin tietoihin ei ole tarvetta paneutua tämän lähem-min. Ne osoittavat koko lailla yksiselitteisesti sen, mistä 1920-luvun kehityksessä oli kysymys. *Paine avioerojen saamiseen muilla kuin NK:n säätämillä perusteilla oli kasvanut etupäässä kaupunkilaisten keskuudessa. Avioerojen yleistyminen oli ennen muuta seurausta teollisuustyöväestön erivapausperusteisten avioerojen yleistymisestä.* Juuri heidän keskuudessaan avioerot olivat muita yleisempiä ja juuri heille myönnetyt erivapauserot kattoivat muihin yksittäisiin sosiaaliryhmiin verrattuna valtaosan kaikista erivapausperusteisista avioeroista. Näin ollen vanhan lain kumoaminen ja uuden säätäminen koitui tavallaan ennen kaikkea heidän edukseen. Kokonaan eri asia on se, miten lainsäätäjät otti huomioon varsinkin työväestön piiristä lähteneet vaatimukset erolainsäädännön uudistamisesta ja avioeron saannin helpottamisesta.

Erivapaudella liittonsa purkaneet henkilöt sijoittuivat pikemminkin yhteiskunnallisen hierarkian ylimmille kuin alimmille portaille. Korostetusti tämä käy ilmi vuoden 1929 aikaista tilannetta tarkasteltaessa. Kaikki avioeron saaneista ylempään virkakuntaan ja esimiehiin kuuluneista ratkoivat aviolliset ongelmansa vuonna 1929 erivapauseitsee käsityöläisten, työmiesten ja ammattityömiesten haettua avioeroja tuolloin myös naimiskaaren erosäännösten perusteella. Toisaalta viimeksi mainittujen ryhmässä erivapausperusteisten avioerojen osuus kaikista oli suuri, lähenteli-hän se kussakin 90 %:ia. Näin ollen menettelyä ei voida pitää tietyn sosiaali- tai ammattiryhmän etuoikeutena saada avioero. Erottavia tekijöitä pelkistettäessä katse on sosiaalisen kerrostuneisuuden sijasta kiinnitettävä muualle. Huomio on kohdistettava erivapauden saaneiden asuin-paikkoihin. Sosiaaliasema on vähemmän merkityksellinen kuin se, mistä erivapauden saaneet olivat lähtöisin. — Seuraavat kartat todentavat tämän väitteen. (— Lakimääräisten avioerojen osalta punaiset pisteet kuvastavat uskottomuusjuttuja, mustat hylkäämisperusteisia avioeroja.)

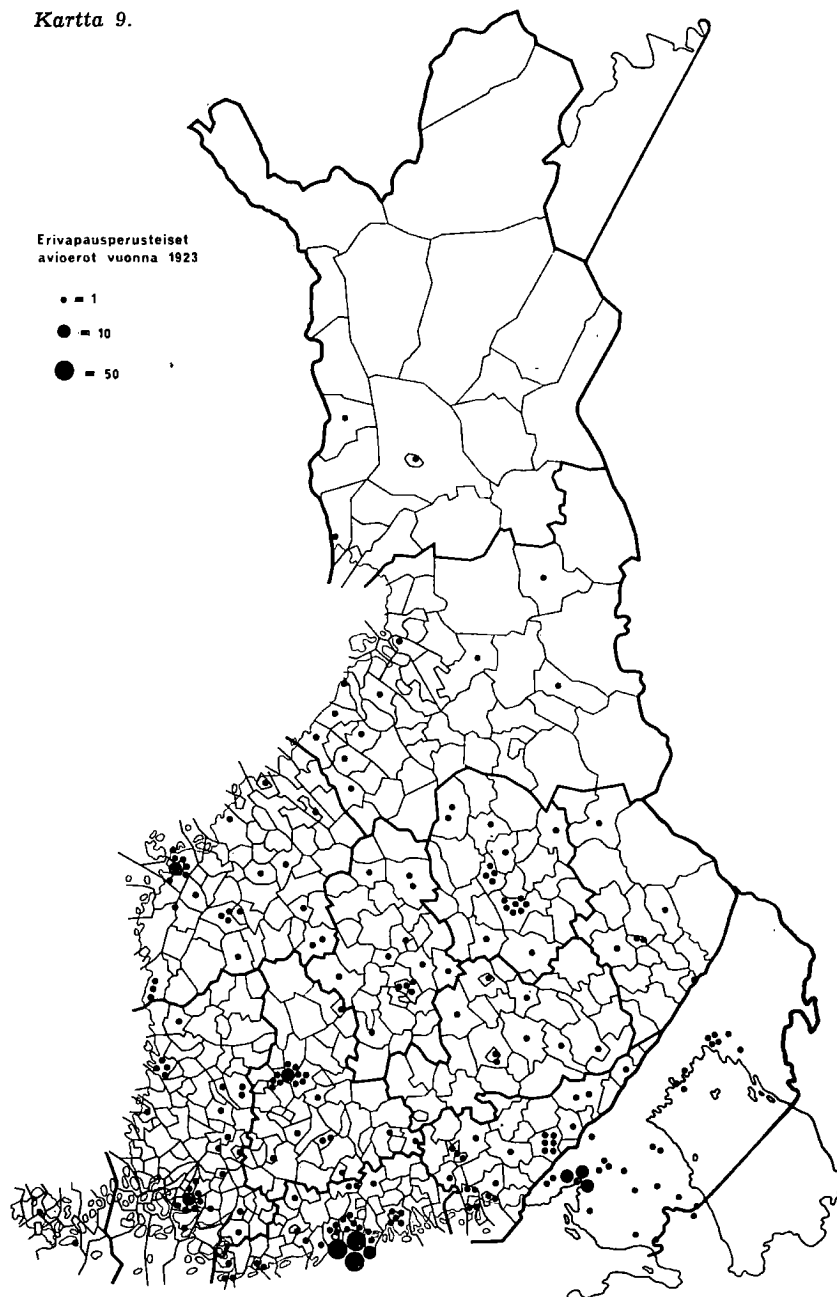
Kartta 7.

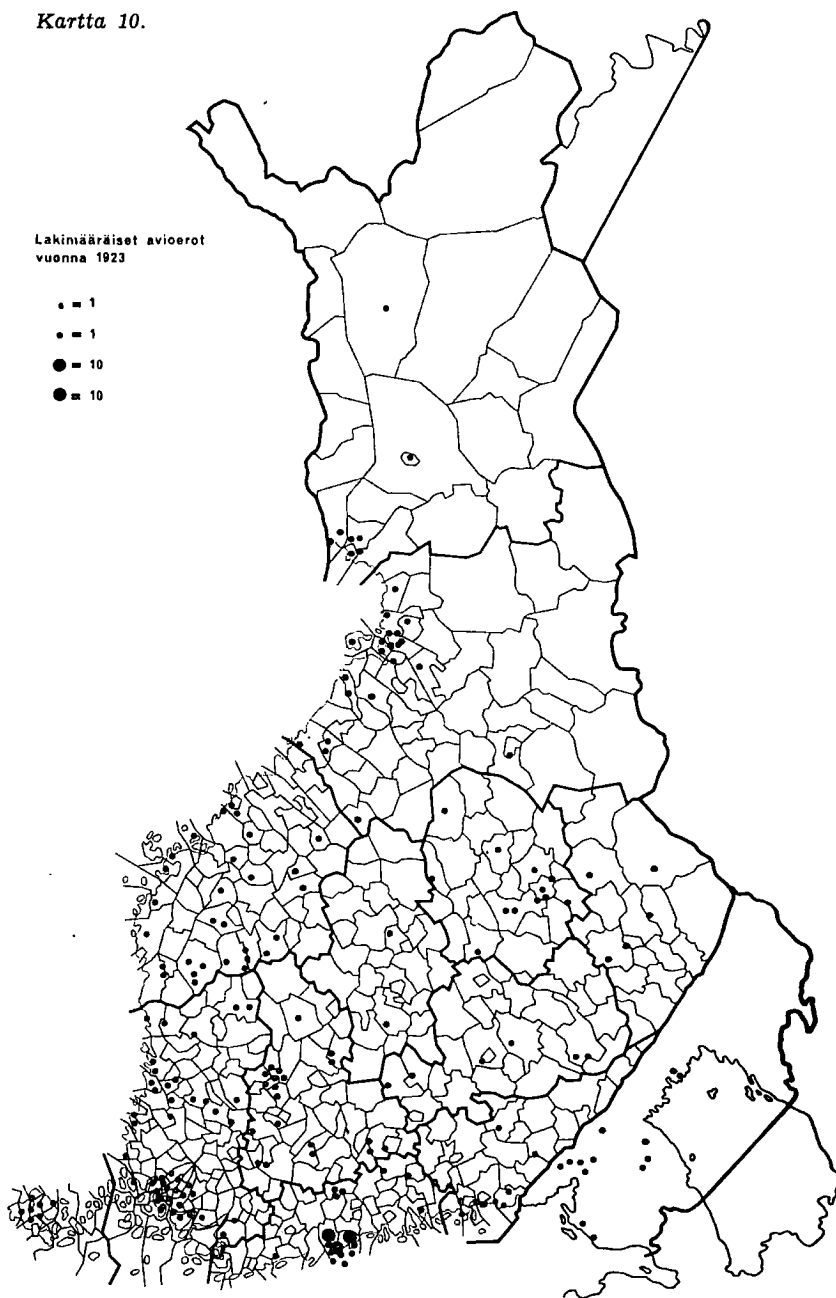
Kartta 8.

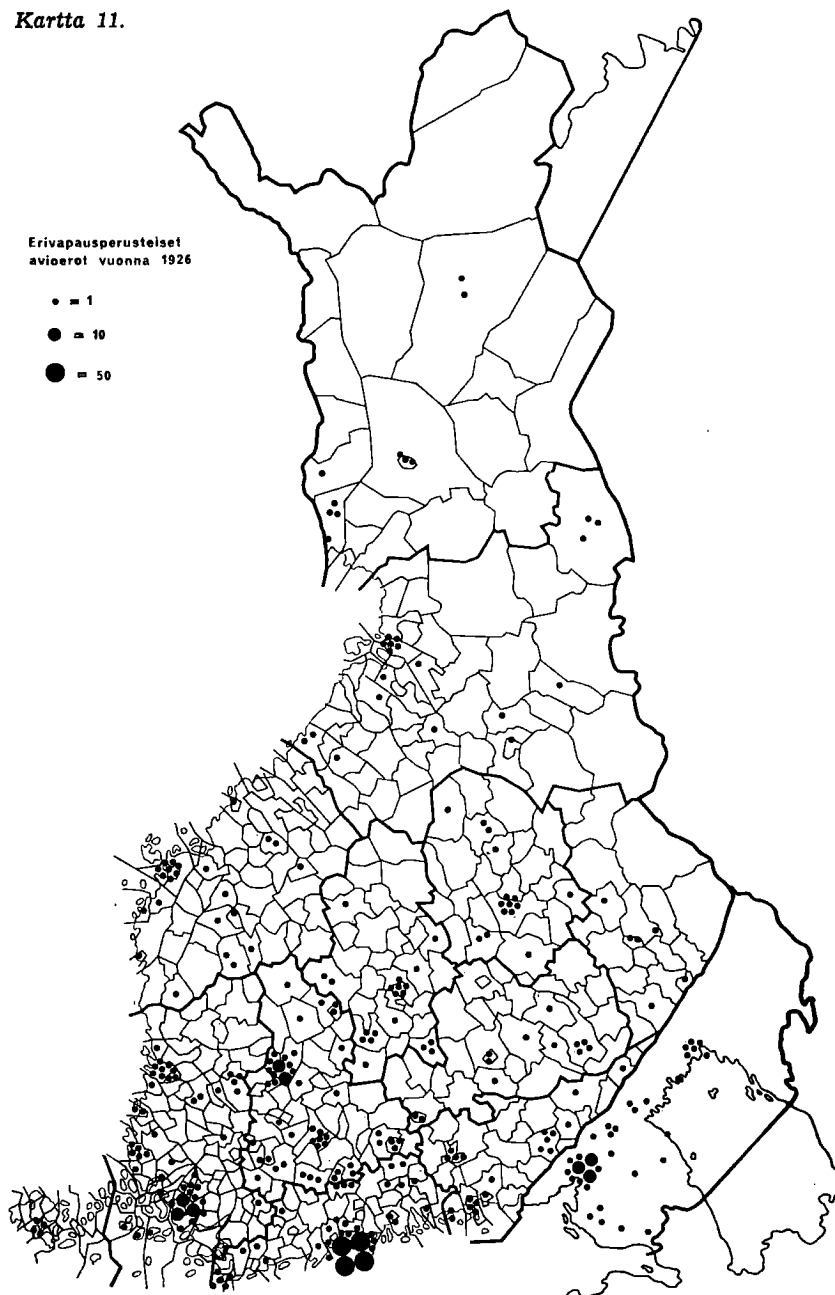
Kartta 9.

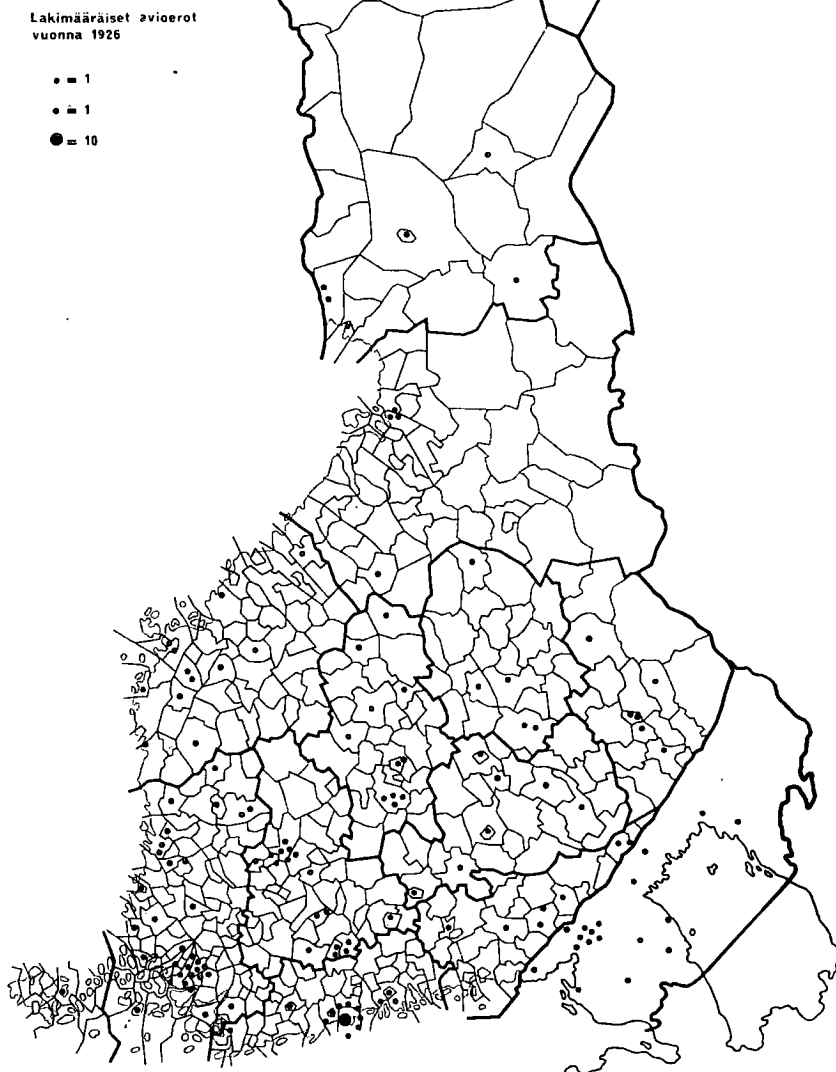
Kartta 10.

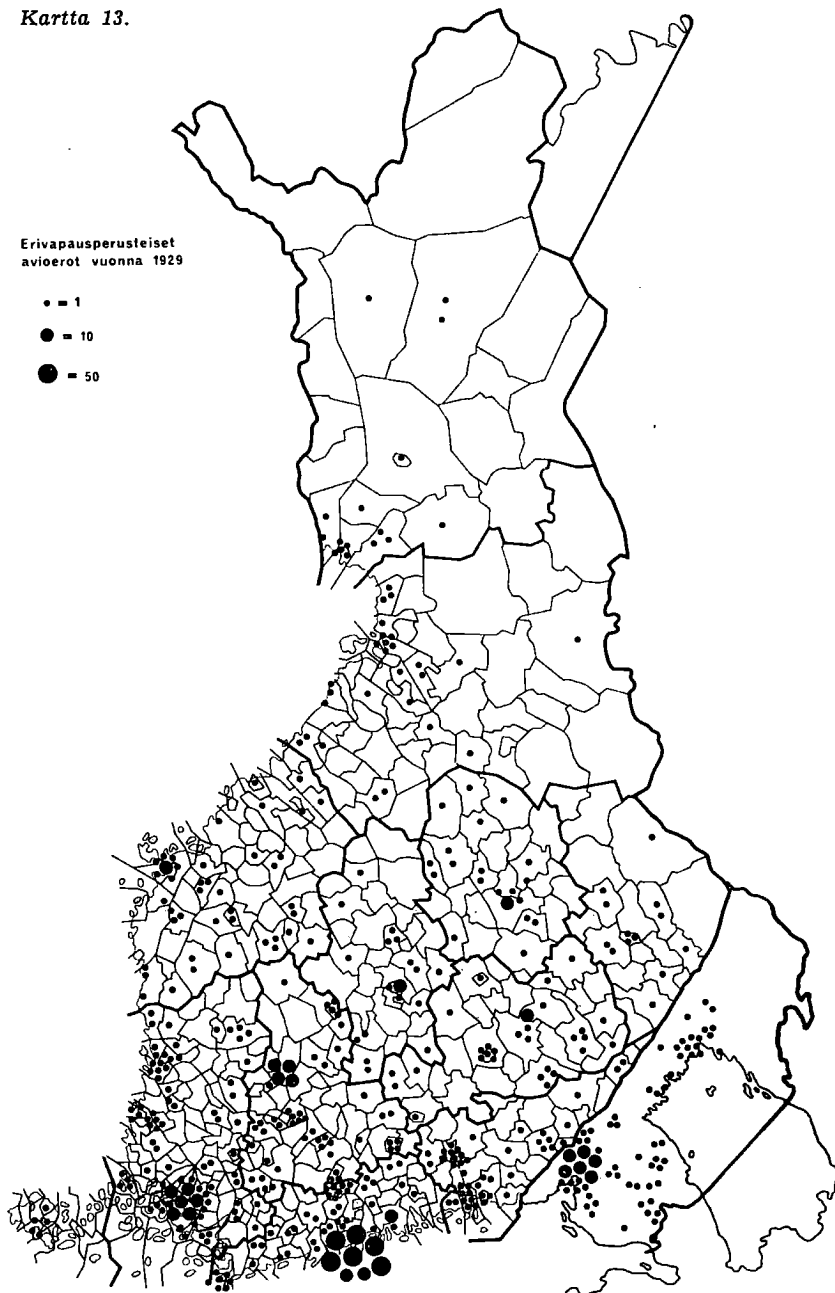
Kartta 11.

Kartta 12.

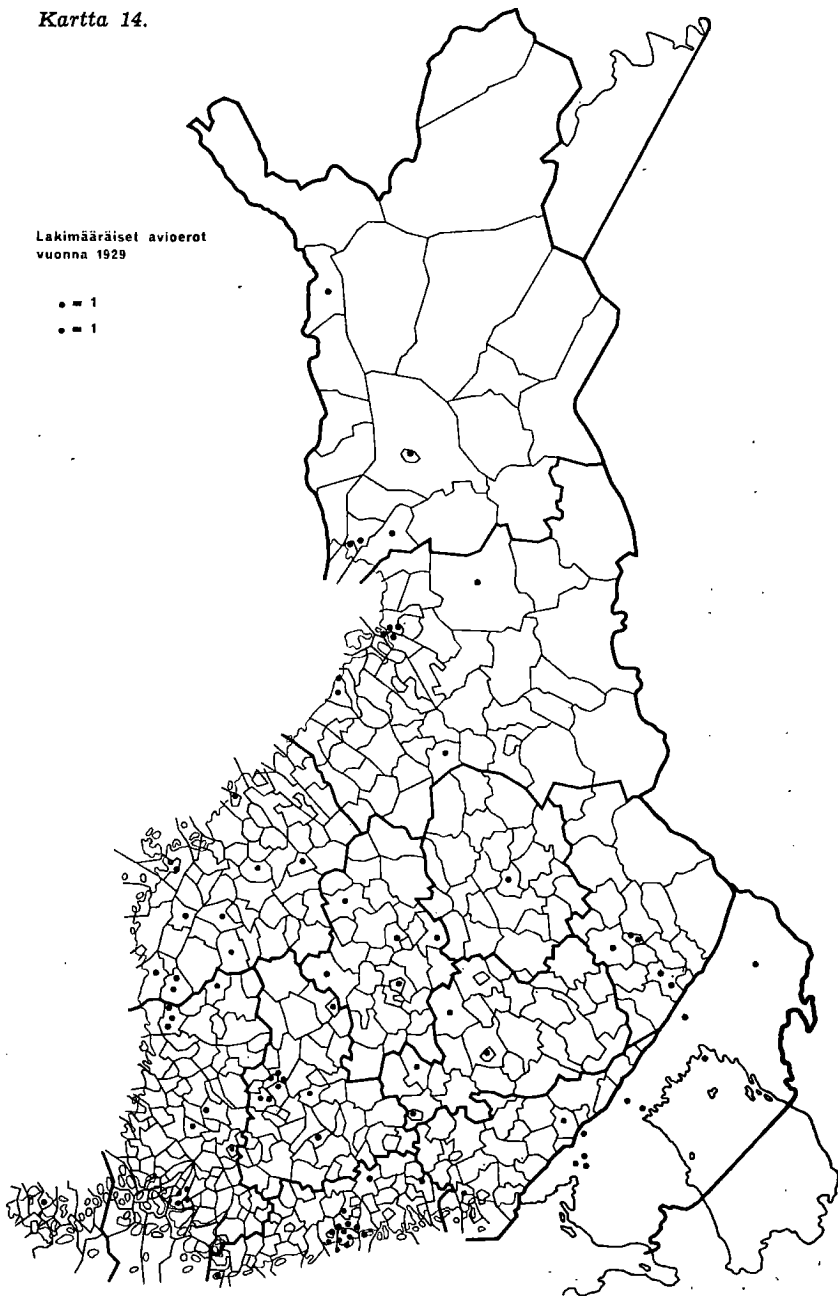
Kartta 13.

Kartta 14.

Lakimääräiset avioerot
vuonna 1929

• = 1
• = 1

Kuten edellä (s. 73) todettiin, lisäykset osuivat 1920-luvulla maamme suurimpiin kaupunkeihin eli etupäässä Helsinkiin, Viipuriin, Turkuun ja Tampereelle. Karttojen keskinäisvertailu osoittaa, mistä näiden kaupunkien asukkailla myönnettyistä avioeroista oli perimmiltään kysymys.

Näiden kaupunkien asukkaiden saamat erivapausperusteiset avioerot yleistyivät likipitään samassa suhteessa kuin näissä kaupungeissa asuneiden saamat lakimääräiset avioerot vähenivät. Kartat osoittavat todetun pitävän paikkansa yleisemminkin. *Missä erivapauserot yleistyivät, siellä hylkäämisperusteisten avioerojen määrä supistui.* Erivapausperusteisten avioerojen yleistyminen taas oli seurausta eripuraisuustapausten määrän kasvusta.⁵⁹ Seuraava asetelma osoittaa toisaalta eripuraisuustapausten ja toiselta puolen hylkäämisperusteisten avioerojen osuudet kaikista avioeroista vuosina 1920, 1923, 1926 ja 1929.

vuodet	1920	1923	1926	1929
eripuraisuustapausten osuus (%)	23	55	61	60
hylkäämisperusteisten avioerojen osuus (%)	31	12	7	5
osuudet yhteensä	54	67	68	65

Eripuraisuustapausten yleistyminen ja hylkäämisperusteisten avioerojen vähentyminen liittyvät melkoisella varmuudella toisiinsa. Näitä ero-perusteita yhdisti sama tekijä. Puolisot olivat muuttaneet erilleen ja tähän vedoten haettiin avioeroa. Kysymyksessä oli sama ilmiö, johon viitattiin edellä tarkasteltaessa ylempään virkakuntaan kuuluneiden avioeroja. Eroperusteet *kanavoituivat* aiemmasta poikkeavalla tavalla. Kun aikaisemmin avioeroa haettiin hylkäämisen, sitä myöhemmin vastaavalaisissa tilanteissa haettiin eripuraisuuden perusteella.

Kokoavasti 1920-luvun oikeuskäytännön muutoksiin pääasiallisesti vaikuttaneita tekijöitä voidaan kuvata seuraavaan tapaan.

Vuonna 1929 maassamme myönnettiin noin 600 avioeroa enemmän kuin vuonna 1920. Helsinkiläisille myönnettyjen erivapauserojen kasvu peitti lähes puolet tästä lisäyksestä. Kun vielä otetaan huomioon turkulaisten, viipurilaisten ja tamperelaisten erivapausperusteiset erot ja niiden yleis-

⁵⁹ Ks. jäljempänä taulukko n:o 9. (s. 114).

tyminen 1920-luvun alun ja lopun välisenä aikana, voidaan sanoa, että noin 70 % koko kasvusta oli seurausta näiden kaupunkien asukkaiden saamien *erivapausperusteisten* avioerojen määrän noususta. Näissä kaupungeissa ei enää 1920-luvun loppua lähestyttäessä haettu eikä saatu lakimääräisiä avioeroja samassa määrin kuin aiemmin.

Vuonna 1920 avioeron saaneista helsinkiläisistä lakimääräisen avioeron sai noin 65 % ja vuonna 1929 vain 3 %. Viipurilaisten osalta vastaavat luvut olivat noin 61 %—5 %, tamperelaisten 56 %—5 % ja turkulaisten 89 %—6 %. Vuonna 1929 helsinkiläisistä sai 10 000 asukasta kohden *erivapausperusteisen* avioeron 26, viipurilaisista 24 ja turkulaisista 18 sekä tamperelaisista 14 henkilöä.⁶⁰ Näin ollen tätä menettelyä käyttivät hyväkseen (tärkeysjärjestyksessä mainittuna) etupäässä helsinkiläiset, viipurilaiset, turkulaiset ja tamperelaiset. *Paine saada avioero NK:n eronormeja kiertäen* oli siis kasvanut juuri näiden kaupunkien asukkaiden keskuudessa.

⁶⁰ Asukasmäärän osalta ks. esim. STV 1937 s. 12.

IV ERIVAPAUSPERUSTEISET AVIOEROT

Suomessa avioeron sai vuoden 1929 loppuun saakka joko alioikeusteitse tai erivapaudella. Erivapausavioeroja myönsivät 1500-luvulla kirkolliset viranomaiset; 1600-luvulta lähtien ratkaisuvalla kuului kuninkaalle, vuosina 1809—1826 keisarille, vuosina 1826—1892 senaatille ja vuosina 1892—1918 sen oikeusosastolle sekä vihdoinkin vuoden 1918 lokakuusta alkaen korkeimmalle oikeudelle.

Menettely käynnistyi 1500-luvun lopulla.¹ Enenevässä määrin näitä avioeroja alettiin myöntää Ruotsissa 1660-luvulta² ja Tanskassa sekä Norjassa 1680-luvulta lähtien.³

Suomalainen erivapauskäytäntö kytkeytyy ruotsalaisen oikeuskäytännön ja lainsäädännön kehitykseen. Ruotsin vallan aikaista praksista — erityisesti juuri erivapauskäytäntöä — on yksityiskohtaisesti selvittänyt *Ivar Nylander* vuonna 1961 julkaisemassaan väitöskirjatyössä »Studier rörande den svenska äktenskapsrättens historia». Seuraava katsaus nojautuu tältä osin lähinnä hänen esittämiinsä tutkimustuloksiin.

1. KEHITYS RUOTSIN VALLAN JA AUTONOMIAN AJALLA

Nylander on jakanut tapaukset kolmeen pääryhmään. Erivapaus avio-
liiton purkamiseen myönnettiin lähinnä silloin, kun 1. puoliset olivat ol-

¹ *Nylander* s. 115.

² *Nylander* s. 11 ss.

³ *Gabrielsen* (TfR 1894) s. 74—76. — *Nylanderin* mukaan ensimmäisen kerran erivapausperusteinen avioero myönnettiin vuonna 1584 (s. 115 av. 7). Tapaus oli seuraavanlainen: Strängenesin tuomiokunnasta kotoisin ollut herra Nils i Askersund haki pappeinkokoukselta avioeroa vaimostaan Kirstin Hermannintyttärestä. Vaimo oli useita kertoja poistunut miehensä luota ja mennyt miehensä tiedossa olleelle paikkakunnalle. Kirkollisten säännösten mukaan avioeroa ei voitu myöntää lain edellyttämien tunnusmerkkien jäätyä täyttymättä. Pappein-

leet riitaisia, 2. toinen puoliso oli tuomittu elinkautiseen tai pitkäaikaiseen vapausrangaistukseen tai kun 3. toinen puoliso oli tullut parantumattomasti sairaaksi.

Avioero eripuraisuuden perusteella. Eripuraisuustapauksissa taustalla olivat yleensä puolisoitten pitkäaikaiset riitaisuudet, papistolta saadut varoitukset, vuode- ja asumusero sekä vuosia kestänyt erillään asuminen. Avioero oli tällöin pitkäaikaisen prosessin lopputulos.

Toisaalta saadut varoitukset sekä vuode- ja asumusero eivät suinkaan kaikissa tapauksissa oikeuttaneet avioeron saamiseen. Selvää yhtenäiskäytäntöä ei muodostunut. Pääsääntönä kuitenkin oli, että avioeron myöntäminen edellytti mainittujen menettelyvaiheiden läpikäymistä. Toisenlaisiakin ratkaisuja oli. Avioero voitiin myöntää tapauksissa, joissa vedottiin mm. todistamatta jääneeseen uskottomuuteen, tai vaihtoehtoisesti juoppouteen tai toisen puolison väkivaltaisuuteen. Ratkaisutoiminta oli tältäkin osin horjuvaa. Joissakin tapauksissa hakemukset johtivat toivottuun lopputulokseen, kun taas toisissa tapauksissa avioeroa ei myönnetty. Avioero saatettiin niin ikään myöntää tai hylätä riippumatta siitä, olivatko puoliset erosta yksimieliset tai vastustiko toinen puoliso kumppaninsa tekemää hakemusta.⁴

Eripuraisuustapausten tarkkaa lukumäärää ei Nylanderin mukaan voida selvittää. Niiden määrän tiedetään kuitenkin jääneen vähiin. Tapauksia oli vuosittain korkeintaan kaksi tai kolme, useina perättäisinä vuosina ei edes yhtä. Hakemukset ratkaistiin in casu ja tämä selittää myös sen, että yhtenäiskäytäntö jäi muodostumatta.⁵

Avioero toisen puolison rikollisuuden perusteella. Elinkautinen vapausrangaistus merkitsi vielä 1700-luvun alussa niin rangaistukseen tuomitulle kuin hänen puolisolleen uudelleen avioitumisen kieltoa. Periaate kävi ilmi 6.9.1706 annetusta kuninkaallisesta kirjeestä.⁶ — Seuraava tapaus sai kuitenkin kuninkaan muuttamaan käsityksensä asiasta.

Tupakantekijän kisälli Anders Åkerman haki kuninkaalta avioeroa vaimostaan Karin Tanelintytöstä, joka oli tuomittu varkau-

kokous katsoi olleensa oikeutettu myöntämään avioeron. — Tanskassa ensimmäisen erivapauseron myöntäminen ajoittuu vuoteen 1620, jonka jälkeen seuraava po. ero myönnettiin vasta vuonna 1682. Ks. esim. *Borum* s. 65.

⁴ Ks. *mt.* s. 112—113, 121, 124—127, 130, 141—143 ja 149—150.

⁵ *mt.* s. 158.

⁶ *mt.* s. 172.

desta kuolemaan. Tuomio muunnettiin elinkautiseksi kuritushuone-rangaistukseksi. Asuttuaan 7 vuotta yksinään mies kääntyi kuninkaan puoleen hakien avioeroa. Kuningas ei halunnut tehdä päätöstään kuulematta ensin Tukholman konsistorin mielipidettä. Konsistori oli tietoinen 6. 9. 1706 annetusta kuninkaallisesta kirjeestä, mutta oli silti taipuvainen puoltamaan avioeron myöntämistä sen vuoksi, että tapauksessa olikin tavallaan kysymys omavaltaisesta hylkäämisestä. Kuningas myönsi avioeron 7. 10. 1724.⁷

Tapaus ts. muutti vallalla ollutta käytäntöä. Toisaalta on huomattava, että avioerolle voitiin jälkikäteen löytää sopiva peruste NK 13: 4:n analogiatulkinnan avulla. Ilmeisesti hylkäämiskonstruktio sai aikaan sen, että 1750-luvulla katsottiin avioero voitavan myöntää silloinkin, kun puoliso oli tuomittu pitkäaikaiseen vapausrangaistukseen ja hän oli jo kärsinyt useamman vuoden ajan tuomiotaan.⁸ — Rikollisuuden perusteella myönnettyjä avioeroja oli eripuraisuustapausten tapaan vähän, vuosina 1724—1810 vain yksi vuodessa, joskus kaksi tai kolme ja joinakin vuosina niitä ei ollut lainkaan.⁹

Avioero sairauden perusteella. Protestanttisten näkemysten mukaan avioeroa ei voitu myöntää puolisoiden välisten riitaisuuksien, toisen puolison rikollisuuden eikä toisen puolison sairauden perusteella. Sairautta pidettiin onnettomuutena, ristinä, joka sairastuneen aviopuolison kump-panin tuli kantaa.

Erivapausteitse avioeroja kuitenkin myönnettiin toisen puolison sairastuttua. Avioeroperusteeksi hyväksyttiin toisen puolison spitaalitauti. Mielisairauden perusteella avioeroja alettiin myöntää enenevässä määrin 1730-luvulta lähtien. Mielisairaus oli ko. tapauksissa yleisimmin hyväksytty syy avioeroon. Tilanne pysyi Suomessa tässä suhteessa muuttumattomana AL:n voimaan tuloon saakka.

Myös mielisairauden perusteella tehtyjä hakemuksia ja myönnettyjä avioeroja oli vähän, useimpina vuosina ei yhtään ja joinakin vuosina korkeintaan kaksi tai kolme.¹⁰

Nylander ei ole pyrkinyt selittämään sitä, minkä vuoksi avioeroja myönnettiin muillakin kuin NK:ssa säädetyillä perusteilla. Sen sijaan

⁷ mt. s. 172—173. Samoin kuninkaallinen kirje 24. 1. 1745 ja 11. 12. 1745. Ks. tark. mt. s. 174—175.

⁸ mt. s. 176—177.

⁹ mt. s. 183.

¹⁰ mt. s. 191.

Georg Stjernstedt on hahmotellut yleisempää selitystä. Hänen mielestään ratkaisutoimintaan oli vaikuttamassa *valistusfilosofia*.¹¹ Näin asianlaita saattaa ollakin. Toiselta puolen valistusfilosofian oppien vaikutukset olivat perin etäisiä. Joihinkin, pääsääntöisesti muutamien vuosien välein toistuneisiin tapauksiin kytketty yleisempi selityspersusta näyttää hieman keinotekoiselta.

Taustatekijöiden yksityiskohtaisempaan erittelyyn ei tässä yhteydessä ole tarvetta. Olennaista on vain havaita, että kirjoitetun ja muutoin muodostuneen oikeuskäytännön välille muodostui eräänlainen kuilu. Ruotsissa tätä juopaa kavennettiin välittömästi sen jälkeen, kun Suomi irrotettiin vanhan emämaan vallasta. Uusi avioeroasetus annettiin Ruotsissa 27. 4. 1810.

Asetuksen mukaan avioeron saattoi alioikeusteitse saada *uskottomuuden ja hylkäämisen* ohella silloin, kun toinen puoliso oli tuomittu elinkautiseen *vapausrangaistukseen* tai hänet oli *karkoitettu maasta*, kun toinen puoliso oli *uhannut* puolisonsa henkeä sekä silloin, kun toinen puoliso oli todisteellisesti *mielisairas* ja sairautta oli kestänyt vähintään kolme vuotta eikä parantumisesta ollut toiveita. Mielisairaahan henkilön lähiomaisten, holhoojan tai naittajan kuulemisesta tehtiin prosessin edellytys. Eroa hakevan velvollisuutena oli järjestää sairastuneen elatus ja hoito. Mielisairauden perusteella eroa ei voitu myöntää, mikäli sairastumisen katsottiin olleen toisen puolison aiheuttama. Muilla kuin edellä mainituilla perusteilla ei avioeroa voitu hakea alioikeusteitse.

Asetus ei lakkauttanut kuninkaalle perinteisesti kuulunutta oikeutta myöntää avioeroja erivapauksiteitse sopivaksi katsomillaan perusteilla. Eroa aiempaan tilanteeseen verrattuna oli se, että asetuksessa mainittiin *esimerkinomaisesti* joitakin eroon mahdollisesti oikeuttaneita syitä. Rikollisuuden perusteella saattoi avioeron saa-

¹¹ Stjernstedt toteaa: »Däremot utvecklades ovan berörda praxis att Kungl. Maj:t meddelade äktenskapsskillnad, då skäl därtill ansågs föreligga, i jämförelsevis liberal omfattning. Att härtill i sin mån bidragit den filosofiska uppfattning, som behärskade 1700-talet, är väl sannolikt. De s.k. naturrättslärarna ville helt likställa äktenskapet med andra civila kontrakt och följaktligen låta dess upplösning bero på makarnas fria förfogande. Såsom resultat av denna uppfattning kunna anföras de skilsmässolagar, som i slutet av 1700-talet infördes i Frankrike och Preussen och som i vidstäckt omfattning medgävo äktenskapsskillnad, bl.a. även på grund av överenskommelse mellan makarna. Någon motsvarighet till ett dylikt inflyttande återfinnes ej hos oss, men den allmänna tendensen hos upplysningsfilosofin torde väl ha medverkat till en ökad villighet att tillåta äktenskapsskillnad.» (s. 78).

da määräämällisen vapausrangaistuksen vuoksi eli lievemmin perusteita kuin alioikeudessa. Avioero voitiin myöntää myös juoppouden, epäsäännöllisen elämän, väkivaltaisuuden ja puolisoitten välisen eripuraisuuden perusteella.¹²

Vuoden 1810 asetus on suomalaista autonomian ajan erivapauskäytäntöä ajatellen tärkeä. Ahlan tutkimuksen mukaan autonomian ajalla sovellettiin asetuksessa säädettyjä oikeusohjeita.¹³

Kaikista vuosina 1874—1913 myönnettyistä erivapausperusteisista avioeroista lähemmäs 70 % perustui puolisoitten väliseen eripuraisuuteen. Kuten juuri edellä todettiin, Ruotsin vallan aikaisissa eripuraisuustapauksissa taustalla olivat puolisoitten riitaisuudet, papistolta saadut varoitukset sekä vuode- ja asumusero. Avioero voitiin tuolloin myöntää, vaikka varoituksia ei ollut annettukaan tai puolisoja ei ollut tuomittu vuode- ja asumuseroon. Tässä suhteessa tilanne autonomian ajalla oli täysin samanlainen.¹⁴

Yhteistä Ruotsin ja Venäjän vallan aikaisille eripuraisuustapauksille oli se, että oikeuskäytännön kautta ei ollut muodostunut tarkkaa määräämää, jonka puolisoitten olisi pitänyt asua toisistaan erillään ennen kuin avioeron myöntäminen olisi ollut mahdollista. Eripuraisuuden perusteella avioeroja myönnettiin niissäkin tapauksissa, joissa puoliso oli juopotellut, ollut väkivaltainen puolisoaan kohtaan tai syyllistynyt avioliikkeen uskottomuuteen, josta kuitenkin ei voitu esittää täyttä näyttöä.¹⁵

Erottavia piirteitä ei ole mahdollista osoittaa tarkasteltaessa Ruotsin ja Venäjän vallan aikana mielisairausten perusteella myönnettyjä avioeroja. Sairausten tuli olla parantumaton, eron myöntäminen edellytti lääkärintodistusta ja uskotun miehen tai lähisukulaisen kuulemista, takeiden antamista sairastuneen puolison hoidon järjestämisestä sekä siitä, että toinen puoliso ei itse ollut aiheuttanut kumppaninsa sairautta. Sen

¹² Ks. Backman (lakikokoelma) s. 48, jossa asetus in extenso. Ks. myös Nylander s. 201 ss., Stjernstedt s. 79—83 ja Inger s. 200—203, jossa selvitetty asetuksen ohella myöhempää lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä. — Vuoden 1810 asetus on tutkimuksen liiteosassa, liite 12. (s. 235).

¹³ Ahla (LM 1915) s. 7.

¹⁴ Ahla (LM 1915) s. 22 ja 25. Ruotsissa annettiin sittemmin (vuonna 1860) asetus, jonka mukaan avioeron myöntäminen edellytti po. tapauksissa kirkon viranomaisilta saatuja varoituksia. Inger s. 201.

¹⁵ Nylander s. 153—157 verr. Ahla (LM 1915) s. 25—27 ja 32—33.

sijaan senaatti ei välttämättä edellyttänyt sairaudelta tiettyä kestoja eli esimerkiksi Ruotsin asetuksen vaatimaa kolmen vuoden aikaa.¹⁶

Rikollisuudenkin perusteella avioeroja myönnettiin jokseenkin samankaltaisissa tapauksissa. Elinkautisen ja pitkäaikaisen vapausrangaistuksen perusteella avioeroja myönnettiin ennen toimivallan siirtymistä KKO:lle myös meillä. Tietty ero suhtautumisessa rikollisuuden perusteella tehtyihin hakemuksiin voidaan kuitenkin havaita vertaillaessa Nylanderin ja Ahlan tutkimustuloksia toisiinsa. Suomessa avioeron sai jo silloin, kun puoliso oli tuomittu kahdeksan kuukauden kuritushuonerangaistukseen, kun taas Ruotsissa edellytettiin ennen 1810 asetuksen säätämistä kolmen vuoden rangaistusta, joskin ero voitiin kyllä sallia silloinkin, kun toinen puoliso oli tuomittu kunniaattomaksi.¹⁷

Vain yhdessä suhteessa Ruotsin asetus ja autonomian ajalla hyväksytyt perusteet poikkesivat toisistaan. Ruotsin asetus vaiken i kaatumataudista tai muusta sairaudesta kuin mielisairaudesta. Autonomian ajalla erivapauseroja myönnettiin myös kaatumataudin tai muun sairauden perusteella.¹⁸ Toiselta puolen on muistettava, että vuoden 1810 asetuksessa säädetyt eroperusteet olivat todellakin vain esimerkinomaisia, joten es-tettä mm. kaatumataudin vuoksi eron myöntämiseen ei ollut.

Näin ollen voidaan päätyä vain yhteen lopputulemaan. Entisen kal-tainen menettely jatkui ja Ruotsin asetuksen eroperusteet vaikuttivat suomalaiseseen autonomian ajan käytäntöön.

2. KORKEIN OIKEUS JA ERIVAPAUUSEROT

Ruotsin ja Venäjän vallan aikana erivapausperusteisia avioeroja myön-nettiin suhteellisen harvoin. Yhtenäiskäytäntöä ei ennen toimivallan siirtymistä KKO:lle muodostunut. Tilanne muuttui tehtävien siirryttyä KKO:lle. Yksittäistapausten sijaan tulivat tavallaan massaratkaisut. Tätä kuvastaa jo se tosiasia, että KKO myönsi erivapauseroja vuonna 1929 huomattavasti enemmän kuin kuningas, keisari ja senaatti sekä sen oikeusosasto olivat niitä myöntäneet noin 300 vuoden aikana yhteensä. Lukumäärä ei voinut olla heijastumatta ratkaisutoimintaan. KKO oli

¹⁶ Ahla (LM 1913) s. 27—29.

¹⁷ Nylander s. 178—179 verr. Ahla (LM 1915) s. 32.

¹⁸ Ahla (LM 1915) s. 28—29.

pakotettu lyömään lukkoon tietyt eroon oikeuttaneet kriteerit. Näiden osoittaminen muodostaa seuraavan tutkimustehtävän.

Erivapaustie oli siis *toissijainen* keino lakkauttaa avioliitto. Periaatteessa hakijoiden tuli turvautua normaaliin oikeudenkäymistiehen. Toisaalta ratkaisutoimintaa sitonut perusnormi — ero voitiin myöntää »*för en eller annan orsak*» (vrt. asetus vuodelta 1826) — oli jo itsessään täysin avoin. Se ei välttämättä estänyt myöntämisestä avioeroa *myös* uskottomuuden tai omavaltaisen hylkäämisen perusteella. Tämä seikka on otettava huomioon käytäessä tarkastelemaan vuosina 1919—1929 vallinnutta käytäntöä.

Ensiksi pyritään selvittämään ratkaisutoiminnan rajoja eli tutkimaan sitä, myönsikö KKO erivapausevoja vain muilla kuin kirjoitetun lain sallimilla perusteilla vai myös silloin, kun hakijat vetosivat NK 13:1:n tai 13:4:n tunnusmerkistöön. Tätä saatetaan valaista selvittämällä mahdollisesti tutkimatta jääneitä hakemuksia. Tavoitteena on siis ensiksi selvittää, pyrkikö KKO kanavoimaan NK:n perusteet yleisiin tuomioistuihin. Tämän jälkeen tarkastellaan käsiteltyjä, joko hyväksytyiksi tai hylätyksi tulleita hakemuksia.

2.1. TUTKIMATTA JÄTETYT HAKEMUKSET

Seuraavassa esiteltävät tapaukset ovat sellaisia, joissa hakija olisi voinut nostaa kanteen uskottomuuden tai hylkäämisen perusteella kanneajan ollessa vielä avoinna.

Vaimo asui muun miehen kuin puolisonsa kanssa ja synnytti suhteen seurauksena lapsen. Aviomies haki avioeroa vaimonsa aviorikoksen perusteella. — KKO *jätti* (yksimielisesti) hakemuksen *tutkimatta* 25. 4. 1921.¹⁹

Vaimo oli avioliiton aikana asunut usean muun miehen kuin puolisonsa kanssa. Mies haki avioeroa vaimonsa huonomainaisuuden perusteella. — Esittelijä totesi: »Huoruuden perusteella, josta kanne vielä voitaisiin tehdä, ei avioeroja ole KKO:ssa välittömästi dispanssilla myönnetty, vaan ovat sellaiset anomukset, ne kun ovat asianomaisissa alioikeuksissa vireille pantavat, jätetty tutkittavaksi ottamatta.» — KKO *jätti* (yksimielisesti) hakemuksen *tutkimatta* 7. 3. 1922.²⁰

¹⁹ A.D. 887/204 O.M. 1920.

²⁰ A.D. 225/46 O.M. 1922.

Vaimo oli jättänyt perheensä ja muuttanut Amerikan Yhdysvaltoihin. Mies haki tällä perusteella avioeroa asuttuaan useiden vuosien ajan yksinään Suomessa. — Esittelijä totesi: »Vaikka avioero puheenalaisessa tapauksessa voitaisiin NK 13:4 nojalla hakea asianomaisessa oikeudessa, katsonee KKO kuitenkin olevansa esteetön tässäkin tapauksessa käyttämään erivapautuksen-myöntämis-oikeutta ja julistaneen avioliiton puretuksi.» — KKO jätti (ään. 6—5) hakemuksen *tutkimatta* 11. 10. 1920.²¹

Vaimo oli jättänyt miehensä ja muuttanut Saksaan. Mies haki tällä perusteella avioeroa asuttuaan 2 vuotta yksin Suomessa. — Esittelijä totesi: »Koska vaimon on ilmoitettu eripuraisuuden takia luopuneen miehestään ja matkustaneen ulkomaille siinä mielessä, ettei enää ole ja asu miehensä kanssa, ja avioeroa puheenalaisessa tapauksessa näin ollen voidaan hakea asianomaisessa oikeudessa NK 13:4 perusteella ei KKO tahtone suostua anomukseen.» — KKO jätti (yksimielisesti) hakemuksen *tutkimatta* 7. 12. 1922.²²

Korkeimman oikeuden kanta oli jokseenkin yksiselitteinen. Hakemukset jätettiin tutkimatta vedottaessa *yksinomaan* laissa säädettyihin perusteisiin. Sen sijaan erivapausavioero saattoi tulla kysymykseen silloin, kun eroa haettiin *muihinkin* kuin vain NK 13:1:ssä ja 13:4:ssä säädettyihin perusteisiin vedoten. Oikeutta erivapausavioeroon näin ollen menetetty vaikka avioero olisi voitu myöntää *myös* alioikeusteitse.²³ — Hakemusasiakirjojen ollessa puutteellisia tai hakijoiden ollessa ulkomaalaisia KKO ei ottanut juttuja käsiteltäväkseen.²⁴

2.2. KÄSITELLYT HAKEMUKSET

Sivulla 114 oleva taulukko kuvastaa korkeimman oikeuden vuosina 1919—1929 käsittelemiä juttuja. Taulukosta ilmenee hyväksytty eroperuste

²¹ A.D. 247/54 O.M. 1920.

²² A.D. 1270/258 O.M. 1922.

²³ Ks. esim. A.D. 270/57 O.M. 1920, A.D. 470/103 O.M. 1920, A.D. 343/ O.M. 1921, A.D. 866/202 O.M. 1923, A.D. 918/215 O.M. 1923, A.D. 16/4 O.M. 1924 ja A.D. 8/2 O.M. 1924, joissa avioeroa olisi voitu hakea myös uskottomuuden perusteella. Seuraavissa tapauksissa avioero olisi voitu (ilmeisesti) saada hylkäämisen perusteella: A.D. 344/73 O.M. 1919, A.D. 520/116 O.M. 1920, A.D. 406/91 O.M. 1923 ja A.D. 971/235 O.M. 1924.

²⁴ Ks. esim. A.D. 1460/331 ja A.D. 1461/331 O.M. 1919, KKO 5. 7. 1920 (allekirjoitusten puuttuminen) ja A.D. 250/54 O.M. 1920, KKO 11. 10. 1920 sekä A.D. 479/106 O.M. 1920, KKO 8. 11. 1920 (hakijat venäläisiä).

ja juttujen vuosittainen lukumäärä samoin kuin eri perusteilla myönnettyjen avioerojen yhteinen määrä sekä niiden suhteellinen osuus kaikista tapauksista. Taulukko osoittaa vain pääasialliset eroperusteet. Tyypittelyperusteita selvitetään yksityiskohtaisesti jäljempänä. Lisäksi taulukkoon on liitetty tiedot kunakin vuonna hylättyjen hakemusten lukumäärästä ja niiden absoluuttinen sekä suhteellinen osuus vuosien 1919 ja 1929 välisenä aikana.²⁵

Erivapausavioerot yleistyivät nopeasti vuosien 1919 ja 1929 välisenä aikana. Vuosittaisten erojen määrä kaksinkertaistui kolmen vuoden väliajoin. Hylättyjen hakemusten osalta tilanne oli toisenlainen. Niiden määrä pysyi melko vakiona, jolloin siis hakijoiden kannalta epätoivottuun lopputulokseen päätyneiden juttujen suhteellinen osuus kaikista tapauksista laski. Vuonna 1919 tuli joka neljäs hakemus hylätyksi, vuonna 1921 joka viides sekä vuonna 1928 ja 1929 enää vain joka kahdeskymmenes. Vuosina 1922—1926 ei tässä suhteessa tapahtunut suuriakaan muutoksia. Pääsuuntaus oli selvä. Samalla kun hyväksytyjen hakemusten absoluuttinen ja suhteellinen osuus kasvoi samalla hylättyjen tapausten prosentuaalinen osuus väheni.

KKO:n hyväksymistä eroperusteista eripuraisuus oli selvästi yleisin niin koko tarkasteltavana ajanjaksona kuin myös kunakin yksittäisenä vuonna. Näiden tapausten yhteinen osuus kaikista oli noin 70 %. Tilanne oli ankkuroitunut jo 1870-luvulta lähtien. Sama piirre on havaittavissa, kun tarkastellaan mielisairauden ja rikollisuuden perusteella myönnettyjä avioeroja. Prosenttiosuuksien muuttumattomuus antaa tiettyssä mielessä väärän kuvan. Määrällistä kasvua oli tapahtunut ottaen huomioon väestömääränkin kasvun 1870- ja 1920-lukujen välisenä aikana.

Edellä mainittujen perusteiden osalta *muutokset* jäivät perin vähäisiksi. Sen sijaan muiden tapausten suhteen tapahtui selviäkin muutoksia. Juoppouden perusteella avioeroja alettiin enenevässä määrin myöntää vuodesta 1924 lähtien, pitkäaikaisten poissaolojen perusteella jo vuotta aiemmin. Väkivaltaisuus ja epäsäännöllinen elämä kelpuutettiin eroperusteeksi vasta aivan menettelyn viimeisinä vuosina. Eronimikkeistä sinänsä ei kuitenkaan voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä sen vuoksi, että tosiasiallisesti KKO myönsi jo 1910- ja 1920-luvun vaihteessa juoppou-

²⁵ *Korkeimman oikeuden arkisto*, oikeusministeriön KKO:ssa esittelemät asiat, *kansiot Ef: 1—Ef: 137* (aktit ja muistiot) vuosilta 1919—1929, *KKO:n pöytäkirjat* (oikeusministeriö) vv. 1919—1929, *sarja Cb: 1—Cb: 11*. (VA).

Taulukko 9. Erivapausperusteiset avioerot vuosina 1919—1929.

vuosi	1919 1920 1921 1922 1923 1924 1925 1926 1927 1928 1929										1919—1929 yhteensä (n)	yhteensä (%)	
	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)			(n)
peruste	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)		
1. eripuraisuus	73	117	115	211	370	314	426	456	468	505	669	3 724	68,2
2. juoppous	4	1	1	6	1	31	26	51	46	84	127	378	6,9
3. rikollisuus	6	13	18	8	11	8	17	14	18	20	24	157	2,9
4. mielisairaus	20	25	22	23	30	21	21	21	26	32	47	288	5,3
5. muu sairaus	1	5	2	8	5	5	3	1	3	8	6	44	0,8
6. pitkäaikainen poissaolo	—	—	—	1	13	32	19	28	31	46	68	238	4,4
7. väkivaltaisuus	—	—	—	—	—	—	3	1	10	20	19	53	0,9
8. epäsiiveellinen elämä	1	—	—	1	—	—	2	2	1	1	—	8	0,1
9. epäsäännöllinen elämä	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	10	20	0,4
10. muut syyt	3	1	1	3	3	—	4	—	—	—	4	19	0,4
Hyväksytty yhteensä (n)	108	162	159	261	433	411	521	574	604	725	971	4 929	90,2
Hylätty yhteensä (n)	32	34	40	32	47	49	74	71	59	38	58	534	9,8
Hylätty yhteensä (%)	23,4	17,3	20,1	10,9	9,8	10,7	12,4	11,0	8,9	5,0	5,6		
KAUKKIAAN (n)	140	196	199	293	480	460	595	645	663	763	1 029	5 463	100,0

den ja väkivaltaisuuden perusteella avioeroja, mutta tällöin *eronimikkeenä* käytettiin 'eripuraisuutta'. Hyväksytyt eroperusteet on edellä jaettu pääasiallisten syiden mukaan kymmeneen pääluokkaan. Tosiasiallisesti yksittäisiä eroperusteita oli huomattavasti tätä suurempi määrä. Esimerkiksi vuonna 1929 KKO hyväksyi lähes 40 eri eroperustetta. Suuri eronimikkeiden määrä johtui siitä, että KKO mainitsi päätöksessään tietyn yksittäisen perusteen. Lisäksi eri yhdistelmät korottivat eroperusteiden määrää. Viimeiseen pääluokkaan ('muut syyt') sisältyi niin ikään useita, mitä erilaisimpia syitä.²⁶ Näistä yleisin oli puolisoille ulkomailla myönnetty avioero ja toisen puolison uudelleen avioituminen.²⁷

2.2.1. Tapausten luokitteluperusteet

Käytetty luokitus merkitsee väistämättä eräiden vivahteiden karsimista. Avioeroon johtaneet hakemukset voidaan sijoittaa edellisiä yleisempiin päätyyppeihin. Perusteet ovat jaettavissa *väljen rikkoontumis-, syyllisyys- ja sairausperusteisiin* tapauksiin. Jakoon liittyy samoja ongelmia kuin erilaisiin ryhmittelyihin yleensäkin. Kaikkia tapauksia ei voida täysin luontevasti sijoittaa tiettyyn pääluokkaan. Yksittäiseen tapaukseen saattaa liittyä muillekin kuin tälle luokalle tai peräti kaikille luokille ominaisia piirteitä. Nimenomaan avioeroperusteita jaoteltaessa lisäongelmana on se, että aina ei ole mahdollista todeta avioeron perimmäisiä syitä. Asiakirjojen perusteella ei saateta hahmottaa tosiasiallista syy-

²⁶ Esimerkkinä voidaan mainita seuraava tapaus, joka ei ole luokiteltavissa mihinkään päätyyppiin: Suomalainen nainen solmi avioliiton virolaisen miehen kanssa. Avioliiton solmimisen jälkeen ilmeni, että po. mies ei ollutkaan se mies, jonka kanssa nainen luuli menneensä avioliittoon, vaan viimeksi mainitun veli, joka oli kotimaassaan tunnettu rikollinen. Koska nainen huomasi erehtyneensä, hän haki avioeroa sillä perusteella, että oli solminut avioliiton väärän miehen kanssa. Nainen haki avioeroa miehestä, jota hän ei ollut koskaan nähnyt, sillä avioliitto oli katsottu solmitun ensiksi mainitun miehen, ei siis tämän veljen kanssa. — KKO katsoi (ään. 10—1) jutun voineen tulla tutkituksi ja myönsi avioeron 29. 4. 1925. — A.D. 269/67 O.M. 1925.

²⁷ Ks. esim. A.D. 902/207 O.M. 1920, KKO 14. 2. 1920; A.D. 734/150 O.M. 1921, KKO 8. 11. 1921; A.D. 976/198 O.M. 1921, KKO 29. 11. 1921; A.D. 1276/259 O.M. 1922, KKO 30. 10. 1922; A.D. 227/51 O.M. 1923, KKO 4. 4. 1923; A.D. 432/197 O.M. 1923, KKO 15. 5. 1923 ja A.D. 1002/236 O.M. 1923, KKO 14. 11. 1923. — Tämän tyyppisiä tapauksia ei ennen lain eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista antamista (5. 12. 1929) voitu Suomessa ottaa alioikeudessa tutkittavaksi. Ks. tark. lain 2 luku, 8 ja 10—13 §.

suhteiden verkkoa ja nostaa yhtä ainoaa syytä yli muiden. Jotkin kriteerit on kuitenkin kasuistisen esitystavan välttämiseksi lyötävä lukkoon. Tämä on tapahtunut seuraavasti.

Välien rikkoontumisperusteisilla tapauksilla tarkoitetaan lähinnä eripuraisuuden tai pitkäaikaisen poissaolon perusteella myönnettyjä avioeroja. Yhteinen piirre on tällöin puolisoiden erillään asuminen. *Syyllisyysperusteisilla* tapauksilla tarkoitetaan lähinnä rikollisuuden, juoppouden, väkivaltaisuuden ja epäsiiveellisen tai epäsäännöllisen elämän perusteella myönnettyjä avioeroja. Eron myöntäminen on perustunut tällöin toisen puolison norminvastaiseen toimintaan ja asosiaaliseen käyttäytymiseen eikä niinkään prosessin kestäessä havaittavissa olleeseen asiantilaan eli esimerkiksi erillään asumiseen. *Sairausperusteisina* tapauksina pidetään sellaisia juttuja, joista hakijan puoliso ei omalla toiminnallaan ole aiheuttanut eroperusteeksi hyväksyttyä sairautta. Näin ollen esimerkiksi sukupuolitaudin perusteella myönnetty avioerot on luokiteltu pääasiallisesti syyllisyysperusteisiksi avioeroiksi. Viimeksi mainittu luokitus ei kuitenkaan ole täysin läpivietävissä kuten jäljempänä tarkemmin osoitetaan.

2.2.1.1. Välien rikkoontumiseen perustuvat avioerot

A. Eripuraisuus eroperusteena. KKO myönsi vuosina 1919—1929 yli 3 700 avioeroa eripuraisuuden perusteella. Kysymys oli varsinkin 1920-luvun jälkimmäisellä puoliskolla massaratkaisuihin. Ratkaisuiden suuri määrä aiheutti sen, että erolle asetetut vaatimukset ehtivät kiteytyä jokseenkin tarkoiksi. Kriteerien jähmettyminen voidaan havaita vertailtaessa hyväksyttyjä hakemuksia hylättyihin juttuihin. Tietyn yksittäisen tapauksen perusteella ei erolle asetettuja yleisiä (legaalisia) edellytyksiä voida aina osoittaa. Poikkeuksen tekivät ne jutut, joiden yhteydessä asiakirjoista on poimittavissa KKO:n yleisemminkin omaksuma kanta. Näitä tapauksia oli kuitenkin vuosien 1919 ja 1929 välisenä aikana vain kuusi kappaletta. Kussakin esittelijä totesi ne seikat, joihin KKO kiinnitti huomionsa. Ne ovat keskeisiä selvitetäessä ratkaisutoiminnan luonnetta. Tämän vuoksi esittelijän lausumat on aiheellista aluksi esittää in extenso. Muistioissa lausuttiin:

»Kun ei puolisoille ole annettu kirkkolain säätämiä varoituksia eikä selvitystä ole esitetty siitä että he olisivat pidemmän ajan elä-

neet erillään, ei Kork.oik. katsone olevan aihetta anomukseen suostua.» KKO 18. 5. 1920.²⁸

»Todistajat ovat maineeltaan tuntemattomia, puoliset eivät ole asuneet erillään eivätkä saaneet varoituksiakaan ja on epäsopu todistuksista päätellen kestänyt lyhyemmän ajan. Kork. oik. hylännee.» KKO 7. 11. 1922.²⁹

»Ei liene vielä syytä. Yleensä on vaadittu ainakin 1 v:n erillään asuminen, kun ei pahoinpitely, juoppous tai muu erikoinen syy tee aikaisempaa eron myöntämistä kohtuulliseksi.» KKO 16. 1. 1923.³⁰

»Erilläolo ei ole tosin kestänyt vuottakaan, mutta kun luotettavat henkilöt ovat todenneet että mies on juoppo ja kun hän kotoaan karaten näyttää jättäneen vaimonsa, lienee parasta purkaa.» KKO 5. 3. 1924.³¹

»KKO hylännee. Ei ole selvitetty, että ovat asuneet 1 v:n erill.» KKO 24. 11. 1926.³²

»Tällä kertaa ei erillään asumista ole kestänyt vuotta, mutta muihin esitettyihin seikkoihin nähden voitane hakemukseen suostua.» KKO 8. 2. 1928.³³

Perustelut kuvastavat joitakin eron saamiselle asetettuja edellytyksiä. Avioero myönnettiin, kun papisto oli varoittanut riitaisia puolisoja, jotka hakemushetkellä olivat asuneet pidemmän ajan toisistaan erillään.³⁴ Vuoden 1922 loppuun mennessä KKO oli ehtinyt myöntää eripuraisuuden perusteella yli 500 avioeroa. Ratkaisuiden lukuisuuden vuoksi tietyt avioerolle asetetut edellytykset olivat jo ehtineet vakiintua. Avioero voitiin myöntää puolisoiden asuttua *vähintään yhden vuoden ajan* toisistaan erillään. Periaate käy ilmi edellä mainitusta vuonna 1923 tehdystä ratkaisusta. Tässä suhteessa ei tapahtunut minkäänlaisia muutoksia ennen menettelyn lakkauttamista. Sen osoittivat esimerkkiluetteloon otetut vuo-

²⁸ A.D. 1305/297 O.M. 1919.

²⁹ A.D. 1079/219 O.M. 1922.

³⁰ A.D. 1415/287 O.M. 1922.

³¹ A.D. 847/197 O.M. 1923.

³² A.D. 1297/291 O.M. 1926.

³³ A.D. 1837/333 O.M. 1927.

³⁴ A.D. 252/53 O.M. 1919, KKO 28. 9. 1919, Ks. esim. A.D. 124/26 O.M. 1919, KKO 31. 7. 1919; A.D. 235/50 O.M. 1919, KKO 1. 12. 1919; A.D. 63/13 O.M. 1920, KKO 20. 9. 1920; A.D. 742/169 O.M. 1920, KKO 25. 10. 1920; A.D. 442/97 O.M. 1920, KKO 25. 10. 1920; A.D. 455/110 O.M. 1920, KKO 1. 11. 1920; A.D. 949/217 O.M. 1920, KKO 25. 4. 1921; A.D. 3/1 O.M. 1922, KKO 31. 1. 1922; A.D. 177/36 O.M. 1922, KKO 7. 3. 1922; A.D. 86/18 O.M. 1922, KKO 25. 4. 1922; A.D. 221/45 O.M. 1922, KKO 30. 6. 1922; A.D. 861/175 O.M. 1922, KKO 12. 9. 1922; A.D. 1124/228 O.M. 1922, KKO 12. 9. 1922 ja A.D. 1216/247 O.M. 1922, KKO 21. 11. 1922.

sien 1924, 1926 ja 1928 ratkaisut. Niissäkin lopputulokset olivat esittelijän lausumien mukaiset. Varoituksiin ei enää vuoden 1923 alusta lukien kiinnitetty huomiota. Toiselta puolen voidaan todeta, että varoitusten saamista (sen paremmin kuin vuode- ja asumuseroa) ei milloinkaan KKO:ssa asetettu eron saannin ehdottomaksi edellytykseksi. Valtaosa kaikista vuosien 1919 ja 1929 välisenä aikana avioeron myöntämiseen johdaneista eripuraisuustapauksista oli sellaisia, joissa puoliset olivat asuneet erillään vähintään yhden vuoden ajan. Kääntäen ilmaisuna: ero myönnettiin vain suhteellisen harvoin eripuraisuuden perusteella, jos puoliset olivat asuneet erillään alle vuoden ajan. Tämä käy ilmi seuraavasta taulukosta, josta ilmenee erillään asumisen kesto vuosissa. Taulukko kuvastaa vain tilannetta vuonna 1929, mutta samanlaiseksi kuva muodostuisi valittaessa tarkasteluun mikä tahansa vuosista 1919—1929.

Taulukko 10. Eripuraisuus eroperusteena, hyväksytyt hakemukset vuonna 1929

Erillään asumisen kesto vuosissa	(n)	(%)
< 1 vuosi	11	1,6
≥ 1 vuosi < 2 vuotta	259	38,7
≥ 2 vuotta < 3 »	101	15,1
≥ 3 » < 4 »	70	10,5
≥ 4 » < 10 »	180	26,9
≥ 10 »	38	5,7
asiakirjoissa ei tietoa erillään asumisen kestosta	10	1,5
Yhteensä	669	100,0

Avioeroa haettiin ja se myönnettiin useimmiten heti sen jälkeen, kun puoliset olivat asuneet yhden vuoden ajan toisistaan erillään. Pääsääntö oli aivan selvä.

Vuonna 1923 ilmaistu kanta kuvasti jo edellä selostettua asiaa. Vuoteen 1923 saakka avioeroja myönnettiin 'eripuraisuuden' perusteella myös niissä tapauksissa, joissa toinen puoliso oli pahoinpidellyt aviokumppaniaan ja vuoteen 1924 saakka tapauksissa, joissa toinen puoliso oli käyttänyt väärin huumaavia aineita. Yhden vuoden määräaika ei koskenut näitä tapauksia. Ero sallittiin, vaikka puoliset olisivat hakemushetkellä asuneet yhdessä.

Mainituista vuosista lähtien eroperusteeksi hyväksyttiin *todellinen hakemusperuste*. Vain ratkaisuiden otsikointi muuttui. Vastedes näitä tapauksia ei enää luokiteltu eripuraisuustapauksiksi.³⁵ Juoppouden ja väkivaltaisuuden perusteella myönnettyjä avioeroja käsitellään yksityiskohtaisemmin jäljempänä (s. 136—137).

Ratkaisutoiminnan luonnetta kartoitettaessa ovat mielenkiintoisia lähinnä tietyt poikkeustapaukset eli ne, joissa hakijat vetosivat muihin seikkoihin kuin vähintään vuoden kestäneeseen erillään asumiseen, juoppouteen tai väkivaltaisuuteen. Aluksi on aiheellista esitellä näitä poikkeustapauksia. Eroon johtaneita syitä oli useita varsinkin 1920-luvun ensimmäisellä puoliskolla, ei niinkään vuosina 1925—1929, jolloin hakijat vetosivat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta muuhun kuin objektiiviseen tosiasiaan eli erillään asumiseen ja sen keston.

Tämä johtui ilmeisesti siitä, että hakemuskirjelmien laatiminen edellytti asiantuntemusta. Asianosaisten edustajat, jotka olivat pääsääntöisesti lakimieskoulutuksen saaneita henkilöitä, tunsivat erivapausperusteisille eroille asetetut vaatimukset. He tiesivät, mihin vedota eivätkä he todennäköisesti tehneet hakemuksia silloin, kun jutun lopputulos oli täysin epävarma. Hylättyjen juttujen osuuden lasku selittyi ainakin tärkeiltä osin tämän seikan huomioon ottaen.

Jonkinasteisen kokonaiskuvan luomiseksi on selostettavia juttuja otettava mukaan suhteellisen paljon. Ne kattavat jokseenkin kokonaan »*erikoisten syiden*» (vrt. edellä KKO 16.1.1923) perusteella myönnettyjen eripuraisuustapausten tyyppitilanteet. Toisiinsa rinnastuvia tilanteita selvitetään lähinnä vain sikäli kuin niiden suhteen oikeuskäytännössä tapahtui muutoksia.

³⁵ Aiemmista ratkaisuista ks. esim. A.D. 24/5 O.M. 1919, KKO 1.4.1919; A.D. 828/188 O.M. 1919, KKO 10.9.1919; A.D. 748/168 O.M. 1919, KKO 16.9.1919; A.D. 32/7 O.M. 1921, KKO 26.4.1921; A.D. 682/140 O.M. 1921, KKO 25.10.1921; A.D. 460/96 O.M. 1921, KKO 31.1.1922; A.D. 102/21 O.M. 1922, KKO 14.2.1922; A.D. 367/74 O.M. 1922, KKO 5.4.1922; A.D. 398/80 O.M. 1922, KKO 5.4.1922; A.D. 329/67 O.M. 1922, KKO 17.5.1922; A.D. 334/67 O.M. 1922, KKO 17.5.1922; A.D. 801/163 O.M. 1922, KKO 12.9.1922; A.D. 915/186 O.M. 1922, KKO 3.10.1922; A.D. 1216/247 O.M. 1922, KKO 21.11.1922; A.D. 1529/310 O.M. 1922, KKO 14.2.1923; A.D. 434/98 O.M. 1923, KKO 9.5.1923; A.D. 472/107 O.M. 1923, KKO 23.5.1923; A.D. 302/68 O.M. 1923, KKO 6.6.1923; A.D. 704/162 O.M. 1923, KKO 19.9.1923 ja A.D. 878/205 O.M. 1923, KKO 3.10.1923.

- 1 Poliittiset erimielisyydet aiheuttivat puolisoitten välille jatkuvia riitaisuuksia. Mies oli sosialisti (»åsigter vänster socialist») ja vaimo oikeistolainen (»sympatier på borgerligt håll»). Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 4. 10. 1920.³⁶
- 2 Mies oli saanut sukupuolitaudin seurusteltuaan erään irtolaisnaisen kanssa. Vaimo ei voinut todistaa miehensä maanheen kyseisen naisen kanssa. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 10—1) avioeron 11. 10. 1920.³⁷
- 3 Vaimon vanhemmat olivat pakottaneet hänet avioliittoon. Vaimo asui miehensä kanssa yhteensä 11 viikon ajan, jolloin puolisot eivät olleet kertaakaan sukupuoliyhteydessä ja jonka jälkeen vaimo muutti takaisin vanhempiensa luokse asumaan. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 8—3) avioeron 8. 11. 1921.³⁸
- 4 Vaimo oli ennen avioitumistaan joutunut 8 eri kertaa siveyspoliisin huostaan epäsiiveellisen elämän vuoksi. Lisäksi hän oli kolme kertaa ollut sukupuolitaudin vuoksi laitoshoidossa. Mies ei ollut avioliittoa solmiessaan tästä tietoinen. Saatuaan kuulla vaimonsa entisyydestä hän halusi erota. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 8. 12. 1921.³⁹
- 5 Vaimo oli tuomittu aviorikoksesta 2 kuukaudeksi vankeuteen. Mies nosti avioerokanteen alioikeudessa, mutta alioikeus jätti jutun tutkimatta kanneajan kuluttua umpeen. Mies haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 17. 1. 1922.⁴⁰
- 6 Puolisot olivat 5 vuoden ajan asuneet riitaisuuksiensa vuoksi erillään, mutta samassa talossa. Väliovet oli naulattu kiinni. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 31. 1. 1922.⁴¹
- 7 Vaimo totesi solmineensa avioliiton yksinomaan saadakseen asunon. Hänen miehensä oli niin riitainen, että miehen tytär edellisestä avioliitosta katsoi parhaimmaksi muuttaa muualle asu-

³⁶ A.D. 211/146 O.M. 1920.

³⁷ A.D. 270/57 O.M. 1920.

³⁸ A.D. 777/159 O.M. 1921.

³⁹ A.D. 1030/208 O.M. 1921.

⁴⁰ A.D. 1131/229 O.M. 1921.

⁴¹ A.D. 4/1 O.M. 1922.

maan. Mies haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 17. 5. 1922.⁴²

- 8 Oikeuspormestari ja hänen vaimonsa riitelivät päivittäin muuttamatta kuitenkaan asumaan erilleen. Vaimo teki poliisille perättömiä ilmiäntöjä miehen juoppoudesta. Lopuksi riitaisuudet kärjistyivät siihen pisteeseen, että vaimo heitti tulikuuman puuron miehen kasvoille ja tärveli kotona olleet alioikeuden pöytäkirjat. Mies haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 12. 2. 1922.⁴³

- 9 Mies oli homoseksualisti, mikä seikka aiheutti puolisoloiden välille jatkuvia riitaisuuksia. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 19. 9. 1922.⁴⁴

- 10 Puolisot olivat useiden vuosien ajan asuneet toisistaan erillään, mutta samassa kartanossa olematta missään kanssakäymisissä keskenään. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 10—1) avioeron 31. 10. 1922.⁴⁵

- 11 Puolisot olivat yli vuoden ajan asuneet toisistaan erillään, mutta samassa rakennuksessa. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 19. 12. 1922.⁴⁶

- 12 Vaimo oli parantumattomasti keuhkotautinen. Hänen miehensä ei suostunut antamaan hänelle tarpeellista ravintoa. Vaimo oli myös saanut kuulla miehensä tulleen ennen avioliiton solmimista tuomituksi varkaudesta 11 kuukaudeksi vankeuteen. Vaimo haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 19. 12. 1922.⁴⁷

- 13 Puolisot riitelivät jatkuvasti muuttamatta kuitenkaan erilleen asumaan. Hakemushetkellä he eivät olleet olleet kahteen vuoteen sukupuoliyhteydessä keskenään. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 8—2) avioeron 21. 3. 1922.⁴⁸

- 14 Mies uhkasi toistuvasti tappaa vaimonsa, jota hän julkisesti kutsui »huoraksi». Mies ei huolehtinut perheestään. — Esittelijä totesi: »Todistukset heikonlaiset, mutta ei ole luultavaa, että

⁴² A.D. 334/67 O.M. 1922.

⁴³ A.D. 801/163 O.M. 1922.

⁴⁴ A.D. 650/131 O.M. 1922.

⁴⁵ A.D. 1314/267 O.M. 1922.

⁴⁶ A.D. 1377/280 O.M. 1922.

⁴⁷ A.D. 1114/226 O.M. 1922.

⁴⁸ A.D. 142/32 O.M. 1923.

- v:o, jolla on neljä lasta elätettävänä, suotta hakee eroa.» — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 4. 4. 1923.⁴⁹
- 15 Mies oli vaimon mukaan »kiihkouskovainen» ja »ankara rahanpalvoja». Miehen mielenlaatu aiheutti jatkuvia riitaisuuksia, mutta puoliset eivät kuitenkaan muuttaneet asumaan erilleen. Vaimo haki avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 8—2) avioeron 18. 4. 1923.⁵⁰
- 16 Puolisot asuivat 10 vuoden ajan riitaisuuksien vuoksi erillään palaten kuitenkin yhteiselämään. Riidat jatkuivat ja puoliset muuttivat 1 kuukauden kuluttua jälleen erilleen. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 7—4) avioeron 15. 5. 1923.⁵¹
- 17 Vaimo asui yhdessä aviomiehensä veljen kanssa. Vaimo ja miehen veli nukkuivat samassa vuoteessa, mutta näyttöä makaamisesta ei voitu esittää. Aviomiehellä oli ennen avioliiton solmimista ollut sukupuolitauti, mihin vedoten vaimo haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 26. 9. 1923.⁵²
- 18 Puolisot asuivat useita vuosia toisistaan erillään, mutta samassa talossa toisistaan eristettyinä. Vaimo haki avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 7—3) avioeron 20. 2. 1924.⁵³
- 19 Puolisot asuivat 5 huonetta käsittäneessä asunnossa. He muuttivat eri huoneisiin, aterioivat eri aikoihin, eivätkä tänä 2 vuoden aikana vaihtaneet keskenään yhtään ainoaa sanaa. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 27. 2. 1924.⁵⁴
- 20 Puolisot olivat useamman kerran muuttaneet erilleen asumaan palaten jälleen yhteen. Riitojen syynä oli heidän mukaansa miehen sukupuolinen kyvyttömyys. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 12. 11. 1924.⁵⁵
- 21 Vaimo rikkoi kirveellä kellosepän ammattia harjoittaneen miehensä työkalut. Lisäksi vaimo heitti kiehuvaa vettä miehensä jaloille, minkä seurauksena mies joutui viikoksi sairaalaan.

⁴⁹ A.D. 264/59 O.M. 1923.

⁵⁰ A.D. 86/20 O.M. 1922.

⁵¹ A.D. 450/102 O.M. 1923.

⁵² A.D. 709/163 O.M. 1923.

⁵³ A.D. 1134/268 O.M. 1923.

⁵⁴ A.D. 69/18 O.M. 1924.

⁵⁵ A.D. 871/210 O.M. 1924.

Kun vaimo oli todistajien läsnäollessa todenmut heittävän vedet seuraavan kerran miehen kasvoille, jotta tämä tulisi sokeaksi, mies nosti alioikeudessa häväistykseen ja uhkaukseen perustuneen kanteen. Kanne jätettiin kuitenkin ajamatta ja prosessi raukesi. Puolisot hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 6. 5. 1925.⁵⁶

22 Puolisot olivat riitaisuuksien vuoksi asuneet 2 vuoden ajan erillään, mutta samassa asunnossa. He hakivat yhteisesti avioeroa. — KKO *hylkäsi* (yksimielisesti) tehdyn hakemuksen 23. 9. 1925.⁵⁷

23 Puolisot muuttivat riitaisuuksien vuoksi asumaan erilleen palaten yhteen ja muuttaen jälleen erilleen. Vaimo seurusteli tämän jälkeen muiden miesten kanssa ja todistajien mukaan hän »herätti paikkakunnalla yleistä pahennusta.» Puolisot hakivat yhdessä avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron 8. 2. 1928.⁵⁸

24 Puolisot riitelivät jatkuvasti muuttamatta toisistaan erilleen. Mies ei voinut muuttaa pois työpaikkansa vuoksi ja vaimo sen takia, että hän pyrki »kaikin keinoin tekemään miehensä elämän sietämättömäksi.» Mies haki avioeroa ja vaimo vastusti sen myöntämistä. — KKO *myönsi* (ään. 7—4) avioeron 20. 6. 1928.⁵⁹

Tarkasteltaessa selostettuja eripuraisuustapauksia havaitaan eroperusteiden vaihdelleen. Toisaalta perustyyppejä ei ollut yhtä paljon kuin käsiteltyjä juttuja, sillä tapaukset voidaan ryhmitellä esimerkiksi viiteen luokkaan. Ne ovat:

- (a) tilanteet, joissa avioero myönnettiin sekä aviolliseen uskottomuuteen että omavaltaiseen hylkäämiseen joko suoranaisesti liittyneissä tai välillisesti rinnastuneissa tapauksissa,⁶⁰
- (b) tilanteet, joissa avioero myönnettiin avioliiton peruutumiseen rinnastuneissa tapauksissa,⁶¹

⁵⁶ A.D. 316/79 O.M. 1925.

⁵⁷ A.D. 645/160 O.M. 1925 — Samoin A.D. 227/56 O.M. 1926, KKO 24. 3. 1926 (tosin ään. 7—4) ja A.D. 1319/295 O.M. 1926, KKO 1. 12. 1926 (ään. 7—5). Sen sijaan täysin vastaavassa tapauksessa ero myönnettiin 9. 2. 1927, A.D. 77/15 O.M. 1927 (ään. 7—3).

⁵⁸ A.D. 1837/333 O.M. 1927.

⁵⁹ A.D. 559/96 O.M. 1928.

⁶⁰ Vrt. esim. edellä tapaukset 2, 5 ja 23. Ks. myös edellä s. 112 av. 23.

⁶¹ Vrt. esim. edellä tapaukset 3, 4, 9, 12 ja 20.

- (c) tilanteet, joissa näennäisesti yhdessä eläneet puoliset eivät olleet kanssakäymisissä keskenään,⁶²
- (d) tilanteet, joissa puoliso harjoitti pikemminkin henkistä kuin fyysistä väkivaltaa kumppaniaan kohtaan⁶³ ja
- (e) muut tilanteet.⁶⁴

(a). NK 13:1:ssä ja 13:4:ssä määriteltiin tarkoin avioeron edellytykset ja (vuoden 1734 lain) OK:ssa (lähinnä sen 11. luvussa) sekä 5.12.1798 annetussa kuninkaallisessa kirjeessä säänneltiin vaadituista menettelytavoista. Oikeusvarmuus ja kansalaisten yhdenvertainen käsittely edellyttivät normaaliin oikeudenkäymistiehen turvauduttaessa aineellisoikeudellisten normien ja prosessuaalisten sääntöjen noudattamista. Erivapausperusteisten juttujen osalta tilanne oli toinen. Avioero voitiin myöntää, vaikka uskottomuuden tai hylkäämisen tunnusmerkit eivät täysin olisikaan täyttyneet. Tällöin voidaan puhua 13:1:n ja 13:4:n *analogisesta* soveltamisesta. Päinvastoin kuin alioikeuskäytännössä, KKO saattoi hyväksyä pelkän *indisionäytön*. Vuosina 1919–1929 ratkaistuista ja eroon johtaneista hakemuksista oli noin pari sataa sellaisia, joissa uskottomuuteen perustunut kanne oli alioikeudessa jätetty tutkimatta tai tullut näytön vaillinaisuuden vuoksi hylätyksi tai joissa hakija totesi näytön maakaamisesta olleen mahdoton esittää. Ilmeisesti näyttökynnys alioikeuskäytännössä oli siis korkealla. Se selittää, minkä vuoksi hakijat kääntyivät KKO:n puoleen. KKO:n käytäntö merkitsi näin ollen poikkeamista tiukoista säännöistä lievempään suuntaan.

(b). NK 13:8:n mukaan avioliitto voitiin tuomita peruutuneeksi jos »mies tahi nainen on luonnostansa viallinen ja avioliittoon peräti sopimaton, taikka jos jompaakumpaa vaivaa parantumaton tarttuva tauti eikä hän ilmaise sitä, vaan petollisesti houkuttelee avioliittoon kanssansa, niin on, jos se todeksi näytetään, avioliitto purkautuva, — — —»⁶⁵ Kuudessa edellä selostetuista avioerotapauksissa oli kussakin hakemusperusteeksi ilmoitettu tilanne, jossa olisi voitu vaatia avioliiton peruutumista.⁶⁶ KKO:n

⁶² Vrt. esim. edellä tapaukset 6, 10, 11, 13, 18, 19 ja 22.

⁶³ Vrt. esim. edellä tapaukset 8, 14, 21 ja 24.

⁶⁴ Vrt. esim. edellä tapaukset 1 ja 15.

⁶⁵ Toinen peruutumisperuste sisältyi NK 13:7:ään. Ks. sen ja 13:8:n osalta tark. esim. *Mahkonen* s. 37–38 ja 100–101, jossa on selvitetty lainkohtien tulkintaa ja säännösten taustavaikutteita.

⁶⁶ Vrt. tapaukset 3 (kieltäytyminen sukupuolisesta kanssakäymisestä), 4 (epäsiveellinen elämä ennen avioliiton solmimista), 9 (homoseksualismi), 12 (rikollinen

johtoaajatus oli sama kuin NK 13:1:een tai 13:4:ään suoranaisesti liittyneissä tai niihin välillisesti rinnastuneissa jutuissa. Näissäkin tilanteissa kysymys oli positiivisoikeudellisen normin (13:8:n) *analogisesta* soveltamisesta. KKO:n ratkaisuiden taustalla saattoi tällöin olla vaikuttamassa eräänlainen seuraamusharkinta. Tarkasteltavina olevissa tapauksissa lopputulos olisi ollut sama riippumatta siitä, nostettiinko avioliiton peruutusmikanne vai haettiinko erivapausperusteista avioeroa. KKO katsoi tarkoituksenmukaiseksi myöntää avioeron, vaikka tarkasti lain mukaan toimien hakijoiden olisi pitänyt eron sijasta vaatia avioliiton peruuttamista. Vapaaharkintainen menettely mahdollisti joustavan oikeudenkäytön.

(c). Avioeroon johtaneissa tapauksissa hakijat yleensä järjestivät näyttöä välejäan kalvaneista erimielisyyksistä. Tämä oli vaikeaa niissä tapauksissa, joissa muodollisesti yhdessä asuneet puoliset vetosivat siihen, että he eivät olleet missään tekemisissä keskenään. Kanssakäymisen lakkaamista ei kukaan ulkopuolinen voinut varmuudella todistaa. KKO:n oli todellisuudessa luottaminen hakijoiden omiin väittämiin. Näin oli asianlaita erityisesti niissä jutuissa, joissa puoliset väittivät asuneensa kaupunkiasunnoissa toisistaan eristettyinä (vrt. tapaukset 6, 13 ja 19). Sen sijaan maalla asuneiden oli helpompi todistaa eristyneisyys (vrt. tapaukset 11 ja 18).

KKO:n suhtautuminen tehtyihin hakemuksiin muuttui lähestyttäessä erivapausmenettelyn lakkauttamista. Vielä 31.2.1922 (6. tapaus) ero myönnettiin yksimielisesti, myöhemmin äänestyksen jälkeen.⁶⁷ Ehdottoman yksioikoista johtopäätöstä ei kuitenkaan voida tehdä ratkaisutoiminnan ankaroitumisesta. Sen sijaan voidaan täysin perustellusti väittää, että *eronsaaminen* ei missään tapauksessa *helpottunut* menettelyn lakkauttamista lähestyttäessä.

(d—e). Suomalainen lainsäädäntö ei koskaan ole suoranaisesti antanut oikeutta *avioeron* myöntämiseen silloin, kun toinen puoliso on harjoittanut henkistä väkivaltaa toista kohtaan. 'Henkisen julmuuden' perusteella myönnettävät avioerot ovat periaatteessa olleet pohjoismaiselle oikeuskulttuurille vieraita. Väkivaltaisuudelta on edellytetty toisen puo-

elämä ennen avioliiton solmimista), 17 (sukupuolitauti ennen avioliiton solmimista) ja 20 (sukupuolinen kyvyttömyys).

⁶⁷ Vrt. tapaukset 10 (ään. 10—1), 13 (ään. 8—2) ja 18 (ään. 7—3). Vuonna 1925 hakemus tuli yksimielisesti hylätyksi. — Myöhempien tapausten osalta ks. av. 57:ssä mainitut tapaukset. KKO:n kanta oli po. tapauksissa hieman horjuva.

lison fyysisen koskemattomuuden loukkaamista. KKO myönsi kuitenkin eroja 'henkiseen julmuuteen' hyvin pitkälle rinnastuneissa tapauksissa.⁶⁸

Ilmeisesti on niin, että KKO ei olisi yksittäisten väkivallan tekojen perusteella⁶⁹ myöntänyt avioeroja, vaan eron saamiselta edellytettiin jatkuvaa väkivaltaisuutta. Tarkkoja kriteereitä ei voida yksilöidä. Sen sijaan tapaukset kuvastavat oireellisesti ratkaisutoiminnan luonnetta. Avioeron myöntäminen perustui *kokonaisharkintaan*. Jos puolisoiden välien katsottiin kärjistyneen siihen pisteeseen saakka, että normaalin avioelämän jatkomahdollisuudet olivat kadonneet, KKO myönsi avioeron. Tämä koskee myös (e)-kohdassa mainittuja tilanteita.⁷⁰

Kokonaiskuvan muodostaminen käsiteltävinä olevista tapauksista edellyttäisi myös niiden tilanteiden tyypittelyä, joissa hakemus tuli hylätyksi. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, mikä johtuu lähdepohjan vaillinaisuuksista. Hylätyissä tapauksissa asiakirjat palautettiin hakijoille vain esittelijän laatimien muistioiden jäätyä KKO:lle. Näitä muistioita on jäljellä lähes yhtä paljon kuin oli hylättyjä hakemuksia eli yli 500 kappaletta. Muistioista saattaa ilmetä mm. erillään asumisen kesto sekä toisen puolison suhtautuminen tehtyyn hakemukseen, mutta ei yksityiskohtaisia tietoja hakemuserusteesta. Vain kolmesta muistiosta voidaan poimia lyhyt viittaus hakemuserusteeseen. Erivapautta ei myönnetty aviomiehen haettua eroa vaimonsa 'huonon luonteen ja perussivistyksen puuttumisen' vuoksi (KKO 25. 1. 1928),⁷¹ eikä silloin, 'kun seinänaapurit olivat kuulleet 'miehen pitäneen meteliä ja soimanneen vaimoan' (KKO 2. 2. 1928)⁷² eikä silloin, 'kun puolisoiden ainoana hakemuserusteena oli heidän 'onneton avioliittonsa' (KKO 9. 1. 1929).⁷³ Näiden kolmen hylätyn

⁶⁸ Vrt. esim. tapaus 8 (perättömät ilmiannot ja alioikeuspöytäkirjojen tärvely), 12 (ravinnon epääminen), 14 (tappouhkaukset ja puolison halventaminen), 21 (työkalujen tärveleminen ja uhkaukset saattaa puoliso sokeaksi) sekä 24 (elämän sietämättömäksi tekeminen).

⁶⁹ Vrt. esim. tapaus 8 (puuron heittäminen) ja 21 (veden kaataminen).

⁷⁰ Vrt. tapaukset 1 (poliittiset erimielisyydet) ja 15 (uskonnolliset erimielisyydet).

⁷¹ A.D. 1699/310 O.M. 1927.

⁷² A.D. 109/19 O.M. 1928.

⁷³ A.D. 1567/272 O.M. 1928 — Yksityiskohtaisemmat tiedot KKO:n vv. 1919—1929 hylkäämistä hakemuksista (hakemuserusteittain) käyvät ilmi liitetäulukosta n:o 8 (s. 231).

tapauksen perusteella ei kuitenkaan ole aihetta tehdä yleistyksiä KKO:n ratkaisutoiminnasta.

'Erikoisten syiden' tarkastelut osoittavat siis kaikkiaan, että avioeroja on voitu myöntää *ainakin* kohdissa (a)—(e) mainituilla perusteilla.

Eripuraisuustapauksissa KKO asetti avioeron lisäedellytykseksi puolisoiden *yksimielisyyden*. Mikäli toinen puoliso *vastusti* kumppaninsa hakemusta, *avioeroa ei myönnetty* edes silloin, kun puoliset olivat riitaisuksiensa vuoksi asuneet toisistaan vuosikausia erillään. Poikkeuksen muodostivat vain ne jutut, joissa hakija saattoi näyttää puolisonsa vastustaneen avioeron myöntämistä shikaanimielessä (vrt. esim. 24. tapaus).

B. Pitkäaikainen poissaolo eroperusteena. Pitkäaikainen poissaolo näyttää ensi alkuun perusteelta, joka jo itsessään ilmaisee sen, mistä näissä tapauksissa oli perimmiltään kysymys. Puoliset olivat asuneet pidemmän ajan toisistaan erillään mihin tosiasiaan vedoten myös avioero voitiin erivapausteitse saada. Näin yksiselitteinen mainittu peruste ei kuitenkaan ollut. Tämä käy ilmi jo seuraavista tapauksista:

- 1 Puoliset olivat asuneet toisistaan erillään yhteensä 16 vuoden ajan ennen kuin he hakivat avioeroa. — KKO myönsi avioeron *eripuraisuuden* perusteella 8. 6. 1927.⁷⁴
- 2 Puoliset olivat asuneet toisistaan erillään yhteensä 5 vuotta ennen kuin vaimo haki avioeroa. — KKO myönsi avioeron *pitkäaikaisen poissaolon* perusteella 8. 6. 1927.⁷⁵
- 3 Puoliset olivat asuneet toisistaan erillään yhteensä 23 vuoden ajan ennen kuin mies haki avioeroa. — KKO myönsi avioeron *eripuraisuuden* perusteella 5. 10. 1927.⁷⁶
- 4 Puoliset olivat asuneet toisistaan erillään yhteensä 3 vuoden ajan ennen kuin vaimo haki avioeroa. — KKO myönsi avioeron *pitkäaikaisen poissaolon* perusteella 28. 9. 1927.⁷⁷

Esimerkit on valittu samalta vuodelta sen vuoksi, että ne sulkisivat pois mahdollisuuden itse eronimikkeiden muuttumisesta. Näin ei tapahtunut niinä vuosina, jolloin KKO myönsi avioeroja mm. juuri *pitkäaikaisen poissaolon* perusteella. Tapaukset osoittavat, että kolme ja viisi vuot-

⁷⁴ A.D. 677/129 O.M. 1927.

⁷⁵ A.D. 718/136 O.M. 1927.

⁷⁶ A.D. 862/163 O.M. 1927.

⁷⁷ A.D. 757/143 O.M. 1927.

ta kestäneet erillään asumiset voitiin luokitella pitkäaikaisiksi, mutta 16 ja 23 vuotta kestäneitä erilläänasumistapauksia ei sellaisiksi luokiteltu. Toisaalta pitkäaikaisissa poissaolotapauksissa puoliset olivat asuneet kauan toisistaan erillään. Tätä kuvastavat seuraavassa taulukossa olevat tiedot. Ne kuvastavat erillään asumisen keston vuonna 1929, mutta osoittavat vastaavanlaisen tilanteen muinakin vuosina.

Taulukko 11. Pitkäaikainen poissaolo eroperusteena, hyväksytyt hakemukset vuonna 1929

Erillään asumisen kesto vuosissa	(n)	(%)
< 1 vuosi	—	—
≥ 1 vuosi < 2 vuotta	1	1,5
≥ 2 vuotta < 3 »	5	7,4
≥ 3 » < 4 »	7	10,3
≥ 4 » < 10 »	22	32,3
≥ 10 »	30	44,1
asiakirjoissa ei tietoa erillään asumisen yksityis- kohtaisemmasta kestosta	3	4,4
Yhteensä	68	100,0

Sekä eripuraisuuden että pitkäaikaisen poissaolon perusteella avioeron saattoi saada silloin, kun puoliset olivat asuneet määräajan toisistaan erillään. Toiselta puolen tapauksilla oli selvä ero.

Tapauksissa 2 ja 4 sekä vastaavanlaisissa jutuissa oli pikemminkin kysymys pitkäaikaisesta poissaolosta kuin pitkäaikaisesta poissaolosta. Itse poissaolo oli olennaisempi tekijä kuin kuluneen ajan pituus. Ja poissaoloon kytkeytyi kaikissa tapauksissa sama tekijä: toinen puoliso oli lähtenyt ja jäänyt ulkomaille. Esimerkiksi 1. tapauksessa toinen puoliso asui Pietarsaareissa ja toinen Petsamossa. Tapauksessa 3 toinen puoliso asui Helsingissä ja toinen Porissa, kun taas tapauksessa 2 toinen oli ilmeisesti lähtenyt Eettiin toisen jäätyä Suomeen. Tapauksessa 4 toinen oli ilmeisesti matkustanut Kanadaan ja toinen pysynyt Suomessa. Ratkaisut kuvastavat taasen pitkäaikaisjutuille luonteenomaista piirrettä. Kummassakaan ei hakija tiennyt varmuudella puolisonsa tarkempaa asuinpaikkaa ulkomaille. Poissaoloon liittyi näin ollen toisen puolison »katoaminen». Mikäli ulkomaille asuneen osoite näet oli hakijan

tiedossa, avioero myönnettiin erillään asumisen kestosta riippumatta eripuraisuuden eikä pitkäaikaisen poissaolon perusteella.

Myönnettäessä avioero eripuraisuuden perusteella erillään asumisen kestolta vaadittiin vähintään yhden vuoden aikaa. Kun tiedetään, että KKO myönsi erivapausteitse eroja hylkäämisperusteisiin rinnastuneissa tapauksissa, voidaan perustellusti arvella yhden vuoden määräajan olleen seurausta NK 13:4:n analogisesta soveltamisesta, saatettiinhan ali-oikeuksissa tällöin avioero myöntää nimenomaan yhden vuoden jälkeen hylkäämisestä. Myös pitkäaikaisissa poissaolutapauksissa analogiatulokinnan mahdollisuus oli olemassa. Tukea voitiin hakea 24. 4. 1901 annetusta kuolleeksijulistamislaista (sellaisena kuin se oli alkuperäisessä muodossaan ja ennen 5. 12. 1930 tehtyä lainmuutosta). Laissa säädettiin:

»Kuolleeksi julistaminen olkoon sallittu, jos vähintään kymmenen vuotta on kulunut siitä kalenterivuodesta, jolloin kadonnut henkilö tiettävasti viimeksi oli elossa. — — —.» (2 §)

»Jos kadonnut henkilö on sodassa tai aseellisessa kapinassa joutunut tietymättömiin, — — —, tahi muuten ollut hengenvaarassa, eikä hänen tiedetä pelastuneen, saatakoon hänet julistaa kuolleeksi kolmen vuoden kuluttua siitä kalenterivuodesta, jolloin hän viimeksi tiettävasti oli elossa.» (3 §)

Pitkäaikaisjutut olivat kahdenlaisia, joko sellaisia, joissa toinen puoliso oli lähtenyt siirtolaiseksi Amerikan Yhdysvaltoihin tai Kanadaan taikka sellaisia, joissa kodista poistuneet olivat katsoneet parhaaksi siirtyä kansalaissodan jälkimaininkeja pakoon Venäjälle. Viimeksi mainituissa tapauksissa avioero myönnettiin aina, kun toinen puoliso oli ollut poissa yli kolmen vuoden ajan.⁷⁸

Todennäköisesti KuolJulL 3 § oli vaikuttamassa ratkaisutoimintaan. Sen sijaan viittaus lain 2 §:n analogiseen soveltamiseen olisi edellistä epävarmempi selitys. Näin on asianlaita siitäkin huolimatta, että usein eroon johtaneissa tapauksissa toinen puoliso oli todella ollut ulkomailla yli 10 vuoden ajan. Ilmeisesti kaikissa tapauksissa tukea haettiin ennen

⁷⁸ Sen sijaan yksinomaan katoamisen perusteella avioeroja ei vielä myönnetty seuraavissa tapauksissa: KKO 10. 11. 1920, A.D. 117/25 O.M. 1920 (11 vuoden poissaolo) ja KKO 7. 12. 1920, A.D. 858/197 O.M. 1920 (9 vuoden poissaolo). Ensimmäisen kerran ero myönnettiin katoamisen perusteella 12. 9. 1922, A.D. 861/175 O.M. 1922 (mies oli lähtenyt Venäjälle vuonna 1919 eikä antanut kolmeen vuoteen itsestään mitään tietoa).

muuta 3 §:n määräaika säännöksestä. Ero voitiin kyllä myöntää yli yhden, mutta alle kolme vuotta kestäneen poissaolon jälkeen (vrt. edellä oleva taulukko). Tällöin on kuitenkin todettava, että taulukossa mainitut kuusi juttua olivat ainoat niistä KKO:n vuosina 1922—1929 myöntämästä yli kahdesta sadasta tapauksesta, jossa poissaolon kesto jäi niin lyhyeksi. Syynä saattoi olla se, että niihin rinnastuneissa eripuraisuustapauksissa ero voitiin muutoinkin myöntää.

2.2.1.2. Syllisyysperusteiset avioerot

A. *Rikollisuus eroperusteena.* KKO myönsi vuosina 1919—1929 toisen puolison rikollisuuden perusteella 157 avioeroa. Vuosittain tapauksia oli keskimäärin hieman toistakymmentä määrän oltua suurin vuonna 1929 (24) ja pienin vuonna 1919 (6). Lukumäärissä tapahtui hienoista vaihtelua, mutta kokonaisuutena ottaen tapausten vuosittainen määrä pysyi verraten vakiona. Kun tapauksia oli suhteellisen vähän, ne voitiin ratkaista in casu. KKO ei ollut pakotettu luomaan tarkkoja edellytyksiä, joiden vallitessa avioero tuli myöntää tai tehty hakemus hylätä. Tässä mielessä rikollisuusperusteiset tapaukset erosivat esimerkiksi eripuraisuusjutuista. Toisaalta myös rikollisuuden perusteella myönnettyjä tapauksia yhdistivät tietyt piirteet. Näistä eräs käy ilmi seuraavasta taulukosta, joka koskee vuonna 1929 myönnettyjä avioeroja.

Taulukko 12. Rikollisuus eroperusteena, hyväksytyt hakemukset vuonna 1929

Ehdoton vapausrangaistus		lukumäärä	Muu rangaistus
vapausrangaistuksen pituus			
< 1 vuosi		2	
≥ 1 vuosi	< 2 vuotta	5	
≥ 2 vuotta	< 4 »	8	
≥ 4 »	< 10 »	6	
≥ 10 »		2	
ei tarkempaa tietoa kestosta		1	
Yhteensä		24	—

Avioeron edellytyksenä oli toiselle puolisolle tuomittu ehdoton vapausrangaistus. Rangaistuksen kestolta ei vaadittu tarkkarajaista vähimmäisaikaa. Avioero voitiin myöntää (yksimielisesti) silloinkin, kun toinen

puoliso oli tuomittu alle vuoden vapausrangaistukseen. Rikollisuuden perusteella ei avioeroja vuosien 1919 ja 1929 välisenä aikana myönnetty niissä tapauksissa, joissa toinen puoliso oli tuomittu muuhun kuin vankeus- tai kuritushuonerangaistukseen. Tästä ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöstä, jonka mukaan muuhun viranomaisreaktioon (esimerkiksi sakkorangaistukseen) kuin vapausrangaistukseen vedottaessa hakemus olisi tullut hylätyksi, kuten välittömästi jäljempänä osoitetaan.

Rikollisuuden perusteella myönnetyt avioerot voidaan jakaa tapauksiin, joissa rangaistus oli tuomittu valtiopetoksesta, sen yrityksestä tai siihen avunannosta, ja tapauksiin, joissa rangaistukseen tuomittu oli syyllistynyt muuhun rikolliseksi katsottuun toimintaan.

Kuten tunnettua, valtiorikoksista tuomitut rangaistukset olivat perin ankaria. Ne vaihtelivat useiden vuosien vapausrangaistuksista elinkautisiin kuritustuomioihin.⁷⁹ Kun tiedämme, että jo alle yhden vuoden vapausrangaistukseen vedottaessa avioero katsottiin voitavan myöntää, voitaisiin olettaa, että myös kaikissa pidempiaikaisiin valtiorikoksen perusteella tuomituissa jutuissa myönnettiin avioero toisen puolison sitä vaadittua. Näin asianlaita yleensä olikin, mutta ei aina. Tämä käy ilmi seuraavista tapauksista.⁸⁰

- 1 Mies oli tuomittu avunannosta valtiopetokseen kahdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Vaimo haki avioeroa vedoten mm. tähän rangaistukseen. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron miehen rikollisuuden perusteella 14. 6. 1921.⁸¹
- 2 Mies oli tuomittu valtiopetoksesta elinkautiseen kuritushuonerangaistukseen. Tuomio lievennettiin 12 vuodeksi kuritushuonetta. Vaimo haki avioeroa vedoten tähän rangaistukseen. — KKO

⁷⁹ Voimassa olleen RL 11:2:n mukaan valtiopetoksesta tuli tuomita elinkautiseen tai 8—12 vuoden kuritushuonerangaistukseen. RL 5:3:n ja 3:2:n mukaan avunannosta oli tuomittava kuritushuonetta kahdesta kahteentoista vuoteen, jos rangaistuksesta saattoi seurata elinkautinen kuritushuonerangaistus. Rangaistuksista ja rangaistuskäytännöstä ks. tark. *Björne* s. 290 ss.

⁸⁰ Ks. esim. A.D. 1259/286 O.M. 1919, KKO 30. 3. 1920 (4 v. krh); A.D. 1259/287 O.M. 1920, KKO 30. 3. 1920 (4 v. krh); A.D. 389/82 O.M. 1920, KKO 27. 9. 1921 (elinkautinen krh); A.D. 401/84 O.M. 1921, KKO 27. 9. 1921 (elinkautinen krh); A.D. 602/124 O.M. 1921, KKO 17. 1. 1922 (6 v. krh); A.D. 565/130 O.M. 1923, KKO 19. 6. 1923 (12 v. krh) ja A.D. 1075/254 O.M. 1923, KKO 28. 11. 1923 (elinkautinen krh).

⁸¹ A.D. 267/56 O.M. 1921.

myönsi (ään. 11—1) avioeron miehen rikollisuuden perusteella 20. 9. 1920.⁸²

- 3 Mies oli tuomittu valtiopetoksesta 12 vuodeksi kuritushuoneeseen. Tuomio lievennettiin 8 vuodeksi kuritushuonetta. Vaimo haki avioeroa vedoten tähän rangaistukseen. — KKO *hylkäs*i (ään. 8—4) vaimon tekemän hakemuksen 9. 5. 1921.⁸³
- 4 Mies oli tuomittu valtiopetoksesta 8 vuodeksi kuritushuoneeseen. Vaimo haki avioeroa vedoten tähän rangaistukseen. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron miehen rikollisuuden perusteella 27. 9. 1921.⁸⁴
- 5 Mies oli tuomittu valtiopetoksesta elinkautiseen kuritushuone-rangaistukseen. Tuomio lievennettiin 8 vuodeksi kuritushuonetta. Vaimo haki avioeroa vedoten tähän rangaistukseen. — KKO *myönsi* (ään. 9—2) avioeron miehen rikollisuuden perusteella 29. 11. 1921.⁸⁵
- 6 Mies oli tuomittu valtiopetoksesta 4 vuodeksi kuritushuoneeseen. Vaimo haki avioeroa vedoten tähän rangaistukseen. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron miehen rikollisuuden perusteella 31. 1. 1922.⁸⁶

Rangaistuksen ankaruudella ja tehdyn hakemuksen lopputuloksella ei ollut suoranaista riippuvuussuhdetta. Tapauksia erottavia tekijöitä tarkasteltaessa huomio on kiinnitettävä rangaistuksen keston sijasta *hakemuksen tehneen omaan käyttäytymiseen*. Kun KKO (3. tapauksessa) hylkäs*i* tehdyn hakemuksen, esittelijä merkitsi muistioonsa: »Ei mitään varmempaa selitystä — — — ettei vaimo itsekään olisi ollut punaisia.»⁸⁷ Tämä näkökohta onkin tärkein tarkasteltaessa näennäisesti samankaltaisten juttujen erilaisuutta. *Ero myönnettiin silloin, kun vapausrangaistukseen tuomitun puoliso todisti kuuluneensa valkoisten puolelle tai ainakin saattoi osoittaa vastustaneensa puolisonsa toimintaa.*

Selityksiä KKO:n omaksumalle periaatteelle voi olla useita. Eräs olisi se, että poliittisilla tekijöillä oli välitöntä vaikutusta ratkaisujen sisältöön.

⁸² A.D. 375/81 O.M. 1920.

⁸³ A.D. 33/7 O.M. 1921.

⁸⁴ A.D. 482/101 O.M. 1921.

⁸⁵ A.D. 916/186 O.M. 1921.

⁸⁶ A.D. 1186/240 O.M. 1921.

⁸⁷ av. 83.

Näin ollen vuoden 1918 tapahtumien läheisyys oli välillisesti aiheuttanut poikkeamisen hakijoiden yhdenvertaisesta kohtelusta. Ilmeisesti selitystä ei saateta kuitenkaan löytää tältä suunnalta. Se löytynee pikemmin verrattaessa erotapausten luonnetta muihin rikollisuustapauksiin. Lähtökohtaisesti vain syyttömällä puolisoilla oli oikeus vaatia avioeroa. Syyttömän tuli pitää puolisonsa toimintaa moitittavana. Tämä tunnusmerkki ei täyttynyt, mikäli hakijan ja hänen puolisonsa poliittis-ideologiset näkemykset lankesivat yhteen. Hakijan ei tällöin katsottu voivan pitää puolisonsa toimintaa »rikollisena». Avioeroja rikollisuuden perusteella myönnettäessä puolestaan edellytettiin hakijan olleen syyttömän samankaltaiseen toimintaan mihin vedoten hän kumppanistaan avioeroa haki. Päinvastaisessa tapauksessa hakija olisi saanut tietyllä tavoin näennäisperusteen avioeroon. KKO:n menettelyn perimmäiset motiivit lienevät ymmärrettävissä asiaa näin ajatellen.

Oikeuskäytännön vaihtelut selittyvät normien tulkinnasta omaksutun yleisen linjan pohjalta. On ehkä syytä viitata siihenkin, että valtiorikokseen syyllistymisen voitiin ajatella ilmaisevan sellaista puolisoitten välistä *eripuraisuutta* — periaatteellista erimielisyyttä — ettei yhteiselämän häiriöittämälle jatkumiselle ollut edellytyksiä.

Valtiorikosten perusteella myönnettyt avioerot osuivat 1910-luvun loppu- tai 1920-luvun alkupuolelle. Myöhemmin ei tähän perusteeseen enää vedottu. Muissa kuin valtiorikosjutuissa tuomitut rangaistukset vaihtelivat lyhytaikaisista vapausrangaistuksista elinkautisiin kuritushuonerangaistuksiin. Seuraavassa esitetään kaikki ne vuosina 1919—1929 hyväksytyt hakemukset, joissa rangaistuksen kesto jäi alle yhden vuoden sekä eräitä muita prejudikatorisesti merkittäviä ratkaisuja.

7 Mies oli tuomittu varkaudesta 10 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Vaimo haki avioeroa. — Esittelijä totesi: »Voitaneen myöntää, kun vaimo oli avioliittoon mennessään (eli edellisenä vuonna, kirj. huom.) ainoastaan 19 v:n ikäinen.» — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella 9.5.1921.⁸⁸

8 Vaimo oli viettänyt kuljeksivaa elämää, saanut sukupuolitaudin ja hänet oli varkaudesta tuomittu 6 kuukaudeksi vankeuteen. Tuomio oli ehdollinen. Vaimo tunnusti syyllistyneensä aviirikokseen ja mies totesi, että hän ei enää kanneajan kuluttua um-

⁸⁸ A.D. 58/12 O.M. 1921.

- peen voi hakea alioikeudessa avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella 23. 5. 1921.⁸⁹
- 9 Mies oli tuomittu varkaudesta 10 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Vaimo haki avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 6—5) avioeron rikollisuuden perusteella 28. 9. 1921.⁹⁰
- 10 Kansakoulun opettajana toiminut mies oli harjoittanut haureutta oppilaittensa kanssa ja ollut läheisissä suhteissa muihin miehiin. Mies tuomittiin 1 vuodeksi vankeuteen. Vaimo haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron haureusrikosten perusteella 5. 4. 1922.⁹¹
- 11 Mies oli tuomittu varkaudesta 8 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Vaimo haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella 7. 12. 1922.⁹²
- 12 Mies oli tuomittu tapon yrityksestä 2 vuodeksi 6 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Hän pääsi vapaaksi ennen KKO:n tekemää ratkaisua. Vaimo haki avioeroa. — KKO *myönsi* (ään. 6—5) avioeron rikollisuuden perusteella 17. 9. 1924.⁹³
- 13 Mies oli tuomittu varkaudesta 7 kuukaudeksi 15 päiväksi kuritushuoneeseen. Vaimo haki avioeroa miehen rikollisuuden perusteella. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron eripuraisuuden perusteella 17. 3. 1926.⁹⁴
- 14 Vaimo oli tuomittu ilotalon pidosta 1 vuodeksi kuritushuoneeseen. Vaimo otti myös itse vastaan asiakkaita. Mies haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella 1. 9. 1926.⁹⁵
- 15 Vaimo oli tuomittu lapsenmurhasta 4 vuodeksi kuritushuoneeseen. Päästyään ehdonalaiseen vapauteen hän muutti miehensä luokse asumaan. Puolisoiden asuessa yhdessä mies haki avioeroa rikollisuuden perusteella. — KKO *hylkäsi* (yksimielisesti) tehdyn hakemuksen 9. 11. 1927.⁹⁶

⁸⁹ A.D. 63/13 O.M. 1921.

⁹⁰ A.D. 483/101 O.M. 1921.

⁹¹ A.D. 347/70 O.M. 1922.

⁹² A.D. 1235/25 O.M. 1922.

⁹³ A.D. 572/140 O.M. 1924.

⁹⁴ A.D. 195/48 O.M. 1926.

⁹⁵ A.D. 747/182 O.M. 1926.

⁹⁶ A.D. 1173/223 O.M. 1927

- 16 Mies oli tuomittu varkaudesta 8 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Vainio haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella 28. 3. 1928.⁹⁷
- 17 Mies oli tuomittu törkeästä varkaudesta 1 vuodeksi kuritushuoneeseen. Hän pääsi vapaaksi ennen KKO:n tekemää ratkaisua. Vainio haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella 18. 4. 1928.⁹⁸
- 18 Mies oli tuomittu törkeästä pahoinpitelystä, ilkeästä, juoppoudesta ja alkoholin luvattomasta myynnistä 2 vuodeksi 1 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Mies totesi vapautuvansa kesäkuussa (eli muutamaa viikkoa ennen KKO:n tekemää ratkaisua) ja katsoi, ettei eroa voitaisi myöntää. Vainio haki avioeroa. — KKO *hylkäsi* (yksimielisesti) vaimon tekemän hakemuksen 23. 5. 1928.⁹⁹
- 19 Mies oli tuomittu varkaudesta 10 kuukaudeksi ja homoseksualismista 2 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Yhdistettyinä tuomio oli 11 kuukautta kuritushuonetta. Vainio haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella 13. 6. 1928.¹⁰⁰
- 20 Mies oli alioikeudessa tuomittu törkeästä pahoinpitelystä 3 vuodeksi kuritushuoneeseen. Hovioikeus muutti tuomion 1 vuodeksi kuritushuonetta ja se määrättiin ehdolliseksi. Puolisot asuivat yhdessä. Vainio haki avioeroa. — KKO *hylkäsi* (yksimielisesti) tehdyn hakemuksen 12. 12. 1928.¹⁰¹
- 21 Mies oli tuomittu varkaudesta 8 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Vainio haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella 30. 1. 1929.¹⁰²
- 22 Mies tuomittiin varkaudesta 8 kuukaudeksi kuritushuoneeseen. Vainio haki avioeroa. — KKO *myönsi* (yksimielisesti) avioeron rikollisuuden perusteella. 6. 2. 1929.¹⁰³

Avioero rikollisuuden perusteella myönnettiin toisen puolison tultua tuomituksi alle yhden vuoden vapausrangaistukseen.¹⁰⁴ Edellä on pidetty

⁹⁷ A.D. 252/44 O.M. 1928.

⁹⁸ A.D. 388/67 O.M. 1928.

⁹⁹ A.D. 604/104 O.M. 1928.

¹⁰⁰ A.D. 552/95 O.M. 1928.

¹⁰¹ A.D. 1566/271 O.M. 1928.

¹⁰² A.D. 1783/309 O.M. 1928.

¹⁰³ A.D. 1932/335 O.M. 1928.

¹⁰⁴ Vrt. tapaukset 7, 9, 11, 16, 19, 21 ja 22.

silmällä lähinnä niitä tapauksia, joissa toinen puoliso oli hakemushetkellä todella kärsimässä rangaistustaan. Ehdoton vapausrangaistus ei kuitenkaan välttämättä ollut avioeron edellytys eikä liioin se, että puoliso oli kärsimässä rangaistustaan.¹⁰⁵ Sen sijaan viimeksi mainituissa tilanteissa hakemus tuli hylätyksi, mikäli hakija oli osoittanut hyväksyneensä kumppaninsa käyttäytymisen.¹⁰⁶

Lopputuloksena sanotusta kertyy seuraava havainto. *Rikollisuuden perusteella avioero voitiin myöntää silloinkin, kun puoliso oli tuomittu alle yhden vuoden ehdottomaan tai ehdolliseen vapausrangaistukseen edellyttäen, että hakija ei ollut hyväksynyt puolisonsa rangaistukseen johtanutta toimintaa.* Aikajärjestyksessä esitetyt tapaukset osoittavat niin ikään sen, että kehitystä entistä lievempään suuntaan ei tapahtunut.

B. Juoppous ja väkivaltaisuus eroperusteina. Vedottaessa toisen puolison juoppouteen hakemuserusteena oli myös viimeksi mainitun väkivaltaisuus — ja päinvastoin. Taulukossa n:o 9 (s. 114) on ryhmittelyperusteena käytetty ensisijaista eroperustetta. Yhtenä esimerkkitapauksena voidaan esittää seuraava tapahtumien kulku:

- 23 Mies, joka käytti jatkuvasti väärin alkoholia, särki puolisoiden yhteisen asunnon ikkunat, heitti vaimoaan koti-irtaimistoon kuukuneilla esineillä, sitoi vaimonsa kädet nahkaremmillä ja veti vaimoaan tukasta pitkin huoneistoa. Lopuksi mies hylkäsi perheensä. Vaimo haki avioeroa ja se myös hänelle yksimielisesti 28. 11. 1923 myönnettiin.¹⁰⁷

Ratkaisu tuntuu sikäli ongelmattomalta, että jutun lopputulos on jo esitellyjen tunnusmerkkien valossa täysin perusteltu. Tilanne muuttuu olennaisesti, jos juoppouden tai väkivaltaisuuden aste on lievempi kuin esimerkkitapauksessa. Missä raja kulkee? Onko puolisoa pidettävä juopona, mikäli juopottelu jatkuu kuukausittain, viikottain vai kenties päivittäin? Voisiko väkivaltaisuutena pitää sitä, että puoliso läimäyttää toista yhden kerran koko avioliiton aikana, vai täytyykö väkivaltaisuuden ehkä täyttää kriminalisoidun pahoinpitelyn tunnusmerkit?

Kysymykset paljastanevat ne ongelmat, joihin KKO törmäsi käsitellessään juoppouden ja väkivaltaisuuden perusteella tehtyjä hakemuksia. Joissakin *tyyppitapauksissa* eron myöntäminen oli selviö, toisissa taas ol-

¹⁰⁵ Vrt. tapaukset 8, 12 ja 17.

¹⁰⁶ Vrt. tapaukset 15 ja 20.

¹⁰⁷ A.D. 586/134 O.M. 1923.

tiin lähellä tilannetta, jossa yhtä hyvin hakemuksen hylkääminen kuin sen hyväksyminenkin olisi ollut perusteltua. Objektiivista vertailuasteikkoa KKO:lla ei ollut käytettävissään. Esitetyn näytön perusteella jokin ratkaisu oli kuitenkin tehtävä. Tapausten tutkimisen jälkeenkään ei ole mahdollista seuloa esiin hyväksyttyjä ja hylättyjä hakemuksia erottavia kriteereitä. Juoppous- ja väkivaltaisuustapaukset olivat korostuneesti sellaisia, joissa ratkaisut tehtiin tapauskohtaisesti *kokonaisharkinnan nojalla*. Näin ollen tyypillisiä perustelujakaaneja ei ole osoitettavissa. Ne olivat muotoa: N. N:n katsotaan syyllistyneen *siinä määrin* juoppouteen/väkivaltaisuuteen, että avioero voidaan myöntää. Tai: N. N:n voidaan katsoa syyllistyneen juoppouteen/väkivaltaisuuteen *niin lievässä määrin*, että hakemus hylätään. Ratkaisutoiminnan luonnetta ei tältä osin ole mahdollista yksityiskohtaisesti tarkentaa.

C. *Epäsäännöllinen ja epäsideellinen elämä eroperusteena.* Epäsäännöllisen tai -sideellisen elämän vuoksi KKO myönsi avioeroja verraten harvoin; yhteensä näitä tapauksia oli vuosina 1919–1929 vain 28 kappaletta. Näissäkään tapauksissa ei niiden harvinaisuuden vuoksi muodostunut tarkkoja ratkaisukriteereitä. Yksittäisten tapausten kulku kuvastanee selkeimmin, mistä tapauksissa oli kysymys.

- 24 Vaimo nosti kanteen alioikeudessa sen vuoksi, että hänen miehensä vietti yön erään irtolaisnaisen kanssa. Kanne hylättiin, koska oli todennäköistä, että mies ei syvän juopumuksensa takia kyennyt sukupuoliyhteyteen. Mies jatkoi entistä elintapaansa, juopotteli ja pyrki toistuvasti suhteisiin perheen naispalvelijan kanssa. Vaimo haki avioeroa. — KKO myönsi (yksimielisesti) avioeron *juoppouden ja epäsideellisen elämän* perusteella 17. 5. 1922.¹⁰⁸
- 25 Miehellä oli sukupuolitauti, jonka hän oli saanut seurusteltuaan irtolaisnaisten kanssa (»med dåliga kvinnor»). Mies tartutti taudin vaimoonsa. Vaimo haki avioeroa. — KKO myönsi (yksimielisesti) avioeron *epäsideellisen elämän* perusteella 2. 12. 1925.¹⁰⁹
- 26 Poliisi oli pidättänyt vaimon eri vuosina lukuisia kertoja tämän irtolaisuuden ja sideettömän elämän vuoksi. Mies haki avioeroa. — KKO myönsi (yksimielisesti) avioeron *epäsäännöllisen elämän* perusteella 5. 9. 1928.¹¹⁰

¹⁰⁸ A.D. 440/89 O.M. 1922.

¹⁰⁹ A.D. 422/106 O.M. 1926.

¹¹⁰ A.D. 310/52 O.M. 1928.

27 Poliisi oli pidättänyt vaimon vuosina 1915—1928 irtolaisuuden, juoppouden ja haureuden takia noin 30 kertaa. Mies haki avioeroa. — KKO myönsi (yksimielisesti) avioeron *juoppouden ja epäsiiveellisen elämän* perusteella 5. 9. 1928.¹¹¹

Korkein oikeus tarkoitti yleensä epäsiivännöllisellä ja epäsiiveellisellä elämällä samaa asiaa. Tämä käy ilmi verrattaessa kahta viimeksi esitettyä tapausta toisistaan. Toisaalta eronimike saattoi olla sama, vaikka tapausten kulku poikkesi olennaisestikin toisistaan (24. verr. 27. tapaus). Epäsiiveelliseen ja epäsiivännölliseen elämään 'ytkeytyi tietynlainen irtolaisuus siihen liittyvine juopotteluineen ja sukupuoli'kuria loukkaavine käytöksineen. Lähes kaikissa tapauksissa (siiveys)poliisi oli puuttunut tapahtumien kulkuun. Juoppoustopausten ja esillä olevien tilanteiden välillä piili tietynlainen aste-ero. Kun puoliso oli vajonnut *syvään* juopotteluun, ero myönnettiin, ei juoppouden, vaan epäsiivännöllisen elämän perusteella. Tapaus 24 sijoittuu juuri siihen rajamaastoon, jossa eropeusteena olisi voinut olla kumpi tahansa peruste. Pääajatus oli näkyviin pannusta eronimikkeestä riippumatta täysin sama. *Avioero myönnettiin toisen puolison toiminnan aiheutettua avioliiton (siiveellisen) perustan haaksirikon.*

Syyllisyysperusteisissa hakemuksissa KKO ei suostunut avioeroon silloin, kun hakija vetosi *omaan* syyllisyyteensä. Toisaalta on aiheellista huomauttaa siitä, että myös tavallaan syyllinen osapuoli saattoi saada avioeron. Tällöin eroa piti kuitenkin hakea *muulla* kuin oman syyllisyyden perusteella (vrt. esim. edellä s. 122, 17. eripuraisuustapaus). Korkeimman oikeuden kanta erosi tässä mielessä alioikeuskäytännöstä. Alioikeus ei voinut myöntää avioeroa, mikäli *kummatkin* puoliset olivat syyllistyneet norminvastaiseen käyttäytymiseen (vrt. NK 13: 1). Ankara syyllisyysperiaate oli leimallista vain alioikeus-, mutta ei erivapauskäytännölle.

2.2.1.3. Sairauden perusteella myönnetyt avioerot

A. *Mielisairaus eroperusteena.* Mielisairaus oli yleisin syy vedottaessa toisen puolison sairauteen. Tilanne pysyi 1730-luvulta lähtien täysin muuttumattomana aina vuoteen 1929 saakka. Vuosina 1919—1929 mielisairaustapauksia (288) oli kuusinkertainen määrä muihin tapauksiin (44) verrattuna. Käsitellessään mielisairautta eroperusteena *Eino Ahla* tote-

¹¹¹ A.D. 1587/292 O.M. 1927.

si: »Kelvataksaan avioeron perusteeksi tulee mielisairaudesta olla todistettua parantumattomaksi tai että toiveita ei sen parantumisesta ole. Usein sisältävät lääkärintodistukset kertomuksen taudin laadusta, sen kestämisajasta, joskus myös sen synnystä ja ilmenemismuodosta. — — — Käytäntö ei ole määritellyt mitään alinta aikamäärää, jonka taudin on ollut kestävä. — — — Useissa tapauksissa oheenliittävät miehiset tekijät, saadakseen hakemuksensa varmimmin hyväksytyksi, sitoumuksen elättää sairasta vaimoaan ja hankkia hänelle hoitoa avioeron tapahduttuakin.»¹¹² Vaikka Ahlan lausumat koskevat autonomian ajalla myönnettyjä eroja, ne ovat yksityiskohtiin saakka sovellettavissa vuosien 1919 ja 1929 väliseen ajanjaksoon. Mainitut edellytykset pysyivät täysin muuttumattomina. Hakijan tuli lääkärintodistuksen avulla osoittaa sairauden parantumattomuus ja antaa vakuus hoidon järjestämisestä sekä kulujen peittämisestä. Ratkaisujen lopputuloksia ei ilmeisesti tarvinnut edes perinpohjaisesti harkita. Esimerkiksi vuonna 1929 kussakin tapauksessa toinen puoliso oli ollut vuosikausia parantumattomasti mielisairaana, suljettu pois kotiympäristöstään ja sijoitettu laitoshoidokiksi. Hakemusten ja mielisairausten perusteella myönnettyjen avioeron määrä (47) kävi täysin yksiin. Tilanne oli muinakin vuosina jokseenkin samanlainen.

Mielisairaalle tuli hänen sukulaistensa tai holhouslautakunnan esityksestä määrätä holhouslain 66 §:n mukaan uskottu mies.¹¹³ Aiempaa tapaa noudattaen avioerohakemus ratkaistiin uskotun miehen ja lähisukulaisten ensin lausuttua mielipiteensä asiasta. Hakemuksia käsiteltäessä oli sääntönä, että lopullista ratkaisua ei tehty ennen sairaan laillisen edustajan ja lähisukulaisten kuulemistä.¹¹⁴ Mikäli niitä ei saatu, hakemusten käsittelyä lykättiin. Tämä on ymmärrettävää, sillä KKO pyrki aina hankkimaan tietoonsa seikat, joilla oli merkitystä lopputuloksen kannalta. Tämä koskee kaikkia juttuja, ei ainoastaan mielisairaustapauksia.

B. Muut sairaudet eroperusteina. KKO myönsi vuosina 1919—1929

¹¹² Ahla LM 1915, s. 27—30.

¹¹³ On ehkä syytä huomauttaa siitä, että uskotun miehen määrääminen sinänsä oli jo oire toisen puolison mielisairaudesta. Tässä mielessä alioikeuden ratkaisua ehkä pidettiin tavallaan *oikeusvoimaisena* KKO:ssa hakemuksia puitaessa. Yksinomaiseksi näytöksi sitä ei kuitenkaan hyväksytty.

¹¹⁴ Ks. esim. A.D. 1325/302 O.M. 1920, A.D. 1449/329 O.M. 1919, A.D. 46/10 O.M. 1920, A.D. 1565/318 O.M. 1922 ja A.D. 102/18 O.M. 1928. — Hakemus hylättiin (ään. 9—2) silloin, kun kummallekin puolisolalle määrätty (sama) uskottu mies haki avioeroa. Ks. A.D. 900/206 O.M. 1920. Tapauksessa KKO oli sitä mieltä, että uskotulla miehellä ei ollut *oikeudenkäymiskelpoisuutta*.

yhteensä 44 kertaa avioeron muun kuin mielisairauden perusteella. Syyt olivat (suluissa tapausten lukumäärä):

1. kaatumatauti	(10) ¹¹⁵
2. hermosairaus	(9) ¹¹⁶
3. sukupuolitauti	(6) ¹¹⁷
4. sukupuoliin kyvyttömyys	(5) ¹¹⁸
5. steriliteetti	(4) ¹¹⁹
6. halvaus	(3) ¹²⁰
7. sokeus	(2) ¹²¹
8. homoseksualismi	(2) ¹²²
9. sukupuoliin erilaisuus	(1) ¹²³
10. unitauti	(1) ¹²⁴
11. sydän- ja luutauti	(1) ¹²⁵

¹¹⁵ A.D. 674/153 O.M. 1920, KKO 21. 11. 1920; A.D. 707/62 O.M. 1922; KKO 25. 4. 1922; A.D. 565/114 O.M. 1922, KKO 13. 6. 1922; A.D. 1321/282 O.M. 1922, KKO 27. 2. 1923; A.D. 724/167 O.M. 1923; KKO 26. 9. 1923; A.D. 245/61 O.M. 1925, KKO 29. 4. 1925; A.D. 1052/201 O.M. 1927, KKO 21. 9. 1927; A.D. 1296/242 O.M. 1928, KKO 7. 3. 1928; A.D. 1512/262 O.M. 1928, KKO 12. 12. 1928 ja A.D. 1072/192 O.M. 1928, KKO 20. 2. 1929.

¹¹⁶ A.D. 251/53 O.M. 1919, KKO 1. 12. 1919; A.D. 367/74 O.M. 1922, KKO 5. 4. 1922; A.D. 121/31 O.M. 1924, KKO 1. 10. 1924; A.D. 705/168 O.M. 1924, KKO 29. 10. 1924; A.D. 861/207 O.M. 1925, KKO 30. 9. 1925; A.D. 225/155 O.M. 1926, KKO 8. 9. 1926; A.D. 53/3 O.M. 1928, KKO 29. 2. 1928; A.D. 82/14 O.M. 1928, KKO 2. 5. 1928 ja A.D. 18/3 O.M. 1928, KKO 10. 10. 1928.

¹¹⁷ A.D. 270/57 O.M. 1920, KKO 11. 10. 1920; A.D. 465/102 O.M. 1920, KKO 9. 5. 1921; A.D. 1134/229 O.M. 1921, KKO 17. 1. 1922; A.D. 1135/230 O.M. 1922, KKO 7. 11. 1922; A.D. 107/27 O.M. 1924, KKO 28. 5. 1924 ja A.D. 1315/231 O.M. 1928, KKO 16. 1. 1929.

¹¹⁸ A.D. 487/111 O.M. 1923, KKO 30. 5. 1923; A.D. 871/210 O.M. 1924, KKO 12. 11. 1924; A.D. 1012/241 O.M. 1925, KKO 18. 11. 1925; A.D. 447/85 O.M. 1927, KKO 20. 4. 1927 ja A.D. 46/8 O.M. 1928, KKO 8. 2. 1928.

¹¹⁹ A.D. 874/199 O.M. 1919, KKO 27. 4. 1920; A.D. 441/97 O.M. 1920, KKO 25. 10. 1920; A.D. 403/85 O.M. 1921, KKO 23. 5. 1921 ja A.D. 725/167 O.M. 1923, KKO 26. 9. 1923.

¹²⁰ A.D. 465/97 O.M. 1921, KKO 23. 8. 1922; A.D. 946/193 O.M. 1922, KKO 24. 10. 1922 ja A.D. 594/102 O.M. 1928, KKO 6. 12. 1928.

¹²¹ A.D. 1062/216 O.M. 1922, KKO 24. 10. 1923 ja A.D. 256/64 O.M. 1924, KKO 28. 5. 1924.

¹²² A.D. 649/131 O.M. 1922, KKO 30. 5. 1922 ja A.D. 273/52 O.M. 1927, KKO 23. 11. 1927.

¹²³ A.D. 1618/367 O.M. 1919, KKO 5. 7. 1920.

¹²⁴ A.D. 1203/210 O.M. 1928, KKO 7. 11. 1928.

¹²⁵ A.D. 1991/345 O.M. 1928, KKO 27. 2. 1929.

Hyväksyttyjä eroperusteita oli useita. Kaatumataudin, sukupuolitaudin, halvauksen, sokeuden, homoseksualismin ja unitaudin sekä sydän- ja luutaudin perusteella myönnetyt avioerot osoittanevat jo itsessään, mistä niissä oli kysymys. Näitä perusteita ei tarvinne yksityiskohtaisesti käsitellä. Hermosairauden, sukupuolisen kyvyttömyyden, lapsettomuuden ja sukupuolisen erilaisuuden takia myönnettyjä avioeroja on sen sijaan aiheellista sivuta hieman lähemmin, sillä käytetty tyypittelyperuste ei kuvaa yksityiskohtiin saakka tapausten luonnetta.

- 1 Vaimo sai hermokohtauksia purkaen agressionsa mieheensä, koti-irtaimistoon ja itseensäkin. Mies haki avioeroa mielisairauden perusteella. — Esittelijä totesi: »Mielisairautta ei ole todistettu, vielä vähemmän sitä, että sairaus olisi parantumaton laatua.» — KKO myönsi (ään. 7—5) avioeron *sairauden* perusteella 1. 10. 1924.¹²⁶
- 2 Lääkärin todistuksen mukaan mies oli hysteerinen (hysteria gravis). Mies käytti fyysistä väkivaltaa, joka kohdistui vaimoon, mieheen itseensä ja kotona olleisiin tavaroihin. Vaimo haki avioeroa miehensä hermosairauden perusteella. Mies yhtyi hakemukseen. — KKO myönsi (yksimielisesti) avioeron miehen *hermosairauden* perusteella 30. 9. 1925.¹²⁷

Hermosairauksiksi luokiteltuja tapauksia yhdisti sama tekijä. Toinen *puoliso oli itselleen ja ympäristölle vaarallinen*. Tämän vuoksi katsottiin parhaimmaksi (sijoittaa puoliso laitoshoitoon ja) myöntää avioero. Hermosairaustapauksilla oli liittymäkohta muihin hyväksyttyihin eroperusteisiin, ennen kaikkea mielisairaustapauksiin, mutta myös tapauksiin, joissa avioero myönnettiin väkivaltaisuuden tai eripuraisuuden perusteella. Koska mielisairauden, väkivaltaisuuden tai eripuraisuuden tunnusmerkit jäivät täyttymättä ja koska avioeron myöntämistä tästä huolimatta pidettiin suotavana, eronimikkeenä niiden sijasta käytettiin '(hermo)sairautta'. Myös po. tapaukset ilmentävät ratkaisutoiminnalle ominaista piirrettä. Ratkaisut tehtiin kokonaisharkinnan valossa eikä siis siten, että ensin olisi määrätty hyväksytyt avioeroperusteet, joihin tapahtunutta vertaamalla olisi päädytty tiettyyn lopputulokseen. Seuraamusharkinta sai ratkaisutoiminnassa korostetun aseman.

¹²⁶ A.D. 121/31 O.M. 1924.

¹²⁷ A.D. 861/207 O.M. 1925.

Fyysisten seikkojen ohella psyykkiset tekijät olivat aiheuttaneet säröjä niiden henkilöiden välisiin suhteisiin, joissa eron hakemisperusteena oli sukupuolinen erilaisuus ja avioliittoon sopimattomuus:

- 3 Mies ei halunnut maata vaimonsa kanssa. Syynä tähän oli miehen kertoman mukaan se, että hän oli aiemmin saanut jokaisen yhdynnän jälkeen huimauskohtauksen ja ollut aina 4—5 päivän ajan kykenemätön työntekoon ja jokapäiväisiin askareisiin. Mies kääntyi lääkärin puoleen, joka neuvoi miestä olemaan kotoaan poissa muutaman viikona ajan. Lääkäri todisti miehen tulleen selvästi entistä parempaan kuntoon sen jälkeen, kun mies oli saanut elää erossa vaimostaan. Kun mies ei vastaisuudessaakaan ollut halukas sukupuoliseen kanssakäymiseen, vaimo päätti hakea avioeroa. Mies yhtyi hakemukseen, jossa vedottiin sukupuolisten taipumusten erilaisuuteen. — KKO myönsi (ään. 5—1) avioeron miehen *kivulaisuuden* perusteella 5. 7. 1920.¹²⁸
- 4 Vaimo oli ollut useamman kerran raskaana. Raskaus päättyi aina keskenmenoon. Mies halusi saada avioeron ja vaimo yhtyi hakemukseen, jossa vedottiin siihen, että vaimo oli avioliittoon sopimaton. — KKO myönsi (yksimielisesti) avioeron vaimon *sairaanloisuuden* perusteella 25. 10. 1920.¹²⁹
- 5 Puolisot olivat olleet avioliitossa 12 vuoden ajan. He eivät tänä aikana olleet kertaakaan sukupuoliyhteydessä. Jokainen yritys oli päättynyt vaimon saamaan hysteeriseen kohtaukseen. Mies halusi avioeron vaimon hysterian ja avioliittoon sopimattomuuden perusteella. Vaimo yhtyi hakemukseen. — KKO myönsi (yksimielisesti) avioeron vaimon *sairaanloisuuden* perusteella 30. 5. 1923.¹³⁰

Avioeroperusteena oli viimeksi esitellyissä ja niihin rinnastuneissa tapauksissa samalla avioliiton *peruutumisperuste*; voitiinhan avioliitto NK 13: 8:n nojalla tuomita peruutuneeksi jos »——— mies tahi nainen on luonnostansa viallinen ja avioliittoon peräti sopimaton ———.» Haki-jat kääntyivät kuitenkin suoraan KKO:n puoleen sen sijasta, että he olisivat nostaneet alioikeudessa kanteen.

Edellä on käsitelty KKO:n hyväksymiä eroperusteita sen mukaan miten eronimike määräytyi. Kuten aiemmin (s. 115) todettiin, tapauksia ei voida

¹²⁸ A.D. 1618/367 O.M. 1919.

¹²⁹ A.D. 441/97 O.M. 1920.

¹³⁰ A.D. 487/111 O.M. 1923.

täysin luontevasti sijoittaa yksinomaan joko välien rikkoontumis-, syyllisyys- tai sairausperusteisiin tapauksiin. Yksittäisissä jutuissa oli useampan tai kaikkiin luokkiin liittyviä piirteitä. Tämä on käynyt myös edellä olevasta ilmi. Lopuksi on syytä kokoavasti tarkastella eri perusteita ja selvittää sijoitteluun vaikuttaneita tekijöitä. Eroperusteet ovat jaettavissa seuraavasti:

A. Välien rikkoontumis- perusteiset syyt	B. Syyllisyysperus- teiset syyt	C. Sairausperusteiset syyt
I. Eripuraisuus	I. Rikollisuus	I. Mielisairaus
a. tyyppitapaukset	a. valtiorikokset	II. Muut sairaudet
b. juoppous; väkivaltaisuus	b. muut rikokset	1. kaatumatauti
c. erikoiset syyt	II. Juoppous; väkivaltaisuus	2. hermosairaus
1. uskottomuuteen/ hylkäämiseen rinnastuneet	III. Epäsäännöllinen tai epäsiiveellinen elämä	3. avioliiton peruuttamiseen rinnastuneet
2. avioliiton peruuttamiseen rinnastuneet		4. muut sairaudet
3. muut syyt		
II. Pitkäaikainen poissaolo		
a. hylkäämiseen rinnastuneet		
b. katoamiseen rinnastuneet		

Suoranaisia tai välillisiä liittymäkohtia voidaan havaita vertailtaessa samaan päätyyppiluokkaan sisältyneitä eroperusteita (A.I.c.1. verr. A. II.a. ja B.II. verr. B.III. sekä C.I. verr. C.II.2.) tai eri pääryhmiin luokiteltuja eroperusteita (A.I.b. verr. B.II. ja A.I.c.1. verr. B.III. ja A.I.c.2. verr. C.II.3. ja A.II.b ja B.III. verr. C.II.4. sekä A.I.c.1. verr. B.II. verr. C.II.4.) toisiinsa.

Symboleita ei tässä yhteydessä pureta sanoiksi. Pari esimerkkiä siitä, mitä symboleiden purkaminen lauseiksi merkitsisi, lienee aiheellista kuitenkin esittää. KKO myönsi sukupuolisen kyvyttömyyden perusteella avioeroja käyttämällä eronimikkeenä joko eripuraisuutta (A.I.c.2.) tai sairautta (C.II.3.). Mikäli puoliso vetosi toisen puolison sukupuoliseen kyvyttömyyteen ja painotti sen aiheuttaneen riitaisuuksia, KKO myönsi eron eripuraisuuden perusteella. Jos taas hakemuksessa mainittiin syyksi sukupuolinen kyvyttömyys,

mutta ei siitä aiheutuneita riitoja, KKO hyväksyi eroperusteeksi sairauden.

Jos toinen puoliso haki avioeroa toisen puolison ennen avioliiton solmimista saaman sukupuolitaudin perusteella, minkä hakija väitti aiheuttaneen erimielisyyksiä, KKO myönsi avioeron eripuraisuuden (A.I.c.2.) perusteella. Mikäli taas sukupuolitauti oli saatu avioliiton aikana ja hakija vetosi toisen puolison moitittavaan käyttäytymiseen, KKO otsikoi tapauksen epäsideelliseksi elämäksi (B.III.). Jos hakija oli vedonnut toisen puolison avioliiton aikana saamaan sukupuolitautiin, mutta ei ollut korostanut sen aiheutuneen norminvas-taisesta käyttäytymisestä, eroperusteena oli sairaus (C.II.4.). Lienee sanomattakin selvää, että näiden samoin kuin muiden toisiinsa rin-nastuneiden tapausten välillä saattoi piillä vain hiuksenhieno ero.

Tarkasteltaessa avioeroon johtaneita hakemuksia on aiheellista vielä todeta seuraavaa. Selostettuihin tapauksiin tutustuttaessa lukijalle on saattanut syntyä vaikutelma, jonka mukaan KKO olisi työskennellyt mitä eriskummallisimpien hakemusten parissa. Tiettyyn pisteeseen saakka asianlaita olikin näin. Elävä elämä koostuu kirjavista palasista. Toisaalta edellä on pyritty lähestymään ratkaisutoimintaa suuntaamalla tarkas-telut lähinnä *epätyypillisiin tapauksiin*. Liki pitäen 5 500:sta hakemuksesta olivat itse asiassa vain selostettaviksi valitut tapaukset luonteeltaan edellä tarkoitettussa mielessä omalaatuisia ja samalla poikkeusluonteisia. Muissa tapauksissa, joita sentään oli valtaosa eli yli 95—98 % kaikista, KKO käsitteli alati toistuvia tyyppitilanteita. Erityisesti lähestyttäessä erivapausmenettelyn loppua KKO ratkoi kullakin istuntokerralla jopa kymmeniä hakemuksia (muiden käsiteltävien asioiden lisäksi). Aivan eh-dottomassa valtaosassa kaikista oli kysymys todella arkipäivän rutiinirat-kaisuista. Tämä seikka on aiheellista pitää mielessä muodostettaessa oikeaa käsitystä itsenäisyyden ajan erivapausmenettelystä.

2.2.2. Yhteiskuntapoliittiset arvostukset ja erivapausavioerot

Edellä on tarkasteltu KKO:n avioeron saamiselle asettamia *juridisia* edellytyksiä, kuten esimerkiksi erillään asumisen kestoa, puolisolle lan-getettuja rangaistuksia, sairauden laatua, jne. Sen sijaan niin sanotusti ei-juridisiin seikkoihin — tässä tapauksessa hakijoiden sosiaaliasemien vaikutuksia juttujen lopputuloksiin — ei ole vielä kajottu.

Periaatteessa ei ole estettä arvella KKO:n suosineen tiettyyn ryhmiin kuuluneita hakijoita ja vaatineen toisiin ryhmiin lukeutuneilta vahvem-

paa näyttöä välien rikosta kuin ensiksi mainituilta. Oliko tilanne näin? Vaikuttivatko tuomareiden poliittiset arvostukset hakemusten käsittelyyn? Asiaa on sivuttava ennen ratkaisutoiminnan erittelyä.

Poliittisten arvostusten vaikutusta voidaan tutkia mm. vertailemalla hyväksyttyjä ja hylättyjä juttuja toisiinsa. Arvelu hakijoiden yhdenvertaisuudesta poikkeamisesta saattaisi osoittaa paikkansa pitäväksi, mikäli avioerojen osuus jonkin ryhmän keskuudessa ylittäisi (selvästi) hylättyjen tapausten osuuden samaan ryhmään kuuluneiden piirissä.

Selvyyden saamiseksi kirjoittaja on kerännyt tiedot hakijoiden sosiaaliasemista vuosina 1920, 1923, 1926 ja 1929. Hakijoiden määrät ja suhteelliset osuudet sosiaaliryhmittäin käyvät yksityiskohtaisesti ilmi tutkimuksen liitteenä olevasta taulukosta (liite n:o 7 jälj. s. 230). Seuraava asetelma osoittaa keskiarvojakauman em. vuosina.

	hyväk- sytyt hake- mukset (%)	hylätyt hake- mukset (%)		hyväk- sytyt hake- mukset (%)	hylätyt hake- mukset (%)
tilalliset	9	12	ylempi virkakunta	8	13
vuokraviljelijät	1	1	yrittäjät	9	8
maataloustyöväki	5	2	esimiehet	5	3
käsityöläiset	14	16	ammattityömiehet	5	7
teollisuustyöväestö	28	15	muut sosiaaliryhmät	6	15
alempi virkakunta	7	6			

Tilallisten sekä ylempään virkakuntaan ja ryhmään »muut» kuuluneiden hakemukset tulivat suhteellisesti ottaen herkemmin hylätyiksi kuin hyväksytyiksi. Sama koskee myös käsityöläisiä ja ammattityömiehiä. Kuten liitetaulukko 7. tarkemmin osoittaa, tilanne oli sama eri vuosina.

Sen sijaan teollisuustyöväestön ja maataloustyöväen kohdalla asiaa laita oli päinvastainen. Kummassakin sosiaaliryhmässä hyväksyttyjen hakemusten osuudet ylittivät hylättyjen hakemusten osuudet. Mitään suurempia muutoksia ei tässäkin suhteessa tapahtunut vuosina 1920, 1923, 1926 ja 1929. — Muissa sosiaaliryhmissä hyväksyttyjen ja hylättyjen hakemusten osuudet olivat niin ikään vuosittain likipitään samat.

Yksityiskohtaisempaan erittelyyn ei ole tarvetta ryhtyä. Jo yksistään osuuksien vertailu kuvastaa sitä, että alempiin sosiaaliryhmiin kuuluneilta ei vaadittu vahvempaa näyttöä kuin ylempiin sosiaaliryhmiin lukeutuneilta. Itse asiassa juuri alemmissa — päinvastoin kuin ylemmissä — sosiaaliryhmissä hyväksytyjen hakemusten osuudet ylittivät hylättyjen hakemusten osuudet. Jos nyt jokin yleistys välttämättä haluttaisiin tehdä, se olisi: KKO voitaisiin sanoa suosineen pikemminkin alempiin kuin ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluneita hakijoita.

Väite suosinnasta on kuitenkin paikkansa pitämätön. Oikeuskäytännön kautta muodostuivat jokseenkin tarkat avioeron myöntämiselle asetetut *juridiset* edellytykset. Juttujen lopputulosten kannalta ei ollut merkitystä sillä, kuka ja missä sosiaaliasemassa ollut erivapausavioeroa haki. *Yhteiskuntapolittiset arvostukset eivät siis vaikuttaneet ratkaisutoimintaan.*

3. KORKEIMMAN OIKEUDEN RATKAISUTOIMINNAN ANALYYSI

Erivapauden myöntäminen perustui yhteen ainoaan perusnormiin. Avioeroja myönnettiin »*för en eller annan orsak*». Ratkaisutoiminnan keskeisin piirre oli sen vapaaharkintaisuus. Yksityiskohtaisia erosäännöksiä ei ollut olemassa. Avioerojen vähittäisen yleistymisen myötä alkoivat tietyt ratkaisuperiaatteet kuitenkin muovaantua. Yksityiskohtaisia kriteereitä ei silti muodostunut, sillä ratkaisut tehtiin tietyn kokonaisharkinnan nojalla.

Vasta tultaessa itsenäisyyden ajalle tilanne alkoi muuttua. Tapausten lukumäärä kasvoi ja hakemuksia käsitellyt viranomainen oli pakotettu lukkiuttamaan tiettyjä yksityiskohtaisia avioeron saannin edellytyksiä. Tosiasialliset olosuhteet saivat ts. aikaan ratkaisutoiminnan luonteen muutoksen. *Vapaaharkintainen* ratkaisutoiminta alkoi vähä vähältä muodostua jonkinasteiseksi *sidotuksi* ratkaisutoiminnaksi. Käytännössä muodostui tiettyjä periaatteita, normeja, joita alati toistuvissa tyyppitilanteissa noudatettiin. Tässä mielessä vapaaharkintaisuus paljastuu itsenäisyyden aikaista erivapauskäytäntöä ajatellen *fiktioksi*. Mitä suuremmaksi tyyppitilanteiden määrä kasvoi, sitä vähemmän viranomaisella oli mahdollisuuksia antaa täysin vapaaharkintainen ratkaisu. Hakijoiden yhdenvertainen kohtelu edellytti jokseenkin tarkkarajaisten normien noudattamista. Atyyppisten juttujen osalta tilanne oli toinen. Hakemuksen hy-

väksymiseen tai hylkäämiseen voitiin päätyä suhteellisen vapaaharkintaisesti. Asiakirjojen perusteella muodostettava kokonaisnäkemys sai merkittävän aseman. Kun yksityiskohtaisia normeja ei noudatettu, seurauksena oli käytännön *horjuvuus*. Hakijoiden oikeusturva oli sitä heikompi, mitä harvinaisimmista tilanteista kulloinkin oli kysymys. KKO:n ratkaisutoimintaa leimasi kaksi toisilleen vastakkaista piirrettä; normaalitilanteissa ratkaisutoiminta oli sidottua ja ei-tyypillisissä tilanteissa vapaaharkintaista.

Avioeroja voitiin myöntää *muilla* kun NK:n sallimilla perusteilla. Hakemusta ei otettu käsiteltäväksi silloin, kun hakijat vetosivat yksinomaan aviolliseen uskottomuuteen ja omavaltaiseen hylkäämiseen. Ulkomaalaisen hakijan tekemää anomusta ei liioin otettu käsiteltäväksi. Ensimmäinen pääsääntö on muodostettavissa:

A. Hakemus jätettiin tutkimatta, jos:

1. hakija oli ulkomaalainen tai
2. hakijalla oli hakemushetkellä mahdollisuus saada avioero aviollisen uskottomuuden tai omavaltaisen hylkäämisen perusteella.

Massaratkaisuiden yleistymisen myötä pääperiaatteet lukkiutuivat. Lähtökohtaisesti avioeron myöntäminen edellytti puolisoiden yksimielisyyttä avioerosta. Tässä mielessä kysymys oli *sopimusperusteisista* avioeroista. Muissa tapauksissa hakemuksiin ei pääsääntöisesti suostuttu. Koska hakemusten määrä kasvoi ja koska hakijoille pyrittiin takaamaan yhdenvertainen kohtelu, tietynasteinen *formalismi* hiipi ratkaisutoimintaan. Näyttökynnys oli KKO:ssa melko matalalla. Usein pelkkä *indisio-näyttö* oli riittävä varsinkin niissä tapauksissa, jotka rinnastuivat kirjoitetun lain normien määrittämiin asiantiloihin. KKO haki *analogista* tukea kirjoitetun lain säännöksistä, olipa sitten kysymys avioero- tai avioliiton peruutumisperusteesta. Analogiatukea haettiin niin ikään lain taustalla olleista pääperiaatteista. Vain syytön osapuoli saattoi vedota toisen puolison syyllisyyteen, kun taas syyllinen ei voinut saada omaan norminvastaiseen käyttäytymiseensä vedoten avioeroa. Toinen pääsääntö saa muodon:

B. Hakemus hylättiin, jos:

1. toinen puoliso vastusti kumppaninsa tekemää hakemusta tai
2. hakija vetosi omaan syyllisyyteensä.

Hakemusten siirryttyä KKO:n ratkaistavaksi erivapausmenettelyllä oli takanaan vuosisatainen traditio. KKO omaksui lähes samat periaatteet, joita oli noudatettu jo Ruotsin ja Venäjän vallan aikana. Pääperiaatteet saivat kuitenkin yksityiskohtaisen sisällön. Yksityiskohtainen tunnusmerkistö oli mahdollista kiinteyttää vain niissä tapauksissa, joissa hakijat vetosivat toteen näytettyyn ja ulkonaisesti havaittavaan, objektiiviseen perusteeseen. Yhtä hyvin eripuraisuus ja pitkäaikainen poissaolo kuin toisen puolison rikollisuus tai mielisairaus olivat tällaisia objektiivisia tosiasioita. Näyttöä voitiin saada esimerkiksi erillään asumisesta, tuomituista rangaistuksista ja henkisestä tilasta lääkärin todistuksen avulla. Sen sijaan juoppouden, muun sairauden kuin mielisairauden, epäsäännöllisen tai epäsiveellisen elämän sekä muiden mahdollisten syiden nojalla avioeroja myönnettäessä ei ollut olemassa käyttökelpoista vertailuasteikkoa, vaan hakemukset ratkaistiin kokonaisnäkemyksen perusteella. Verrattaessa Ruotsin ja Venäjän vallan aikaiseen ratkaisutoimintaan havaitaan avioeroja myönnetyn jatkuvasti lieventyneillä perusteilla. KKO oli avioeron suhteen jokseenkin liberaali. Toisaalta *liberalisoitumistendenssi ei enää jatkunut* vuosina 1919—1929, vaan jo vuonna 1919 oli omaksuttu ne säännöt, joita noudatettiin aina AL:n voimaan tuloon saakka. Mikäli omaksutut säännöt olisivat tulleet kirjatuiksi, ne olisivat olleet seuraavanlaisia.

- 1 § Jos puoliset ovat eripuraisuuden vuoksi asuneet erillään viimeisen vuoden ajan, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero; älköön kuitenkaan, milloin puoliso on vastustanut toisen puolison tekemää hakemusta tai toinen puoliso on pääasiallisesti syypää yhteiselämän lopettamiseen, hänen hakemuksensa myönnettävä avioeroa.
- 2 § Jos toinen puoliso on poissa eikä hänestä eikä hänen tarkasta asuinpaikastaan ole tietoa, olkoon toisella puolisollla oikeus saada avioero sen jälkeen, kun puoliset ovat asuneet erillään vähintään yhden vuoden ajan.
- 3 § Jos puoliso on tavoitellut toisen puolison henkeä tai törkeästi pahoinpidellyt häntä tai viettänyt epäsiveellistä tai epäsäännöllistä elämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon.
- 4 § Jos toinen puoliso jatkuvasti väärinkäyttää huumaavia aineita, tuomittakoon toisen puolison vaatimuksesta avioero, milloin siihen harkitaan olevan aihetta.

- 5 § Jos puoliso on tullut pysyvästi mielisairaaksi tai sairastunut muutoin siten, että toiselta puolisolta ei kohtuudella voida edellyttää avioliiton jatkamista, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon. Avioeroon voidaan tuomita silloinkin, kun puoliso tai hänen laillinen edustajansa ei siihen suostu, mikäli hakija järjestää sairaalle tarpeellisen elatuksen ja huolenpidon.
- 6 § Jos puoliso on syyllistynyt naimiskaaren 13 luvun 1 pykälässä määriteltyn tekoon, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aihetta.
- 7 § Avioeroon voidaan tuomita muissakin kuin 1—7 §:ssä mainituissa tapauksissa, milloin siihen kaikki olosuhteet huomioon ottaen katsotaan olevan aihetta.
- 8 § Erivapausperusteinen avioero voidaan myöntää vain sellaiselle suomalaiselle henkilölle, jolla ei ole mahdollisuutta hakea avioeroa alioikeudessa naimiskaaren 13 luvun 1 ja 4 pykälän sallimilla syillä.

V VUODEN 1929 AVIOLIITTO-LAIN AVIOERO- PERUSTEIDEN SÄÄTÄMINEN

Vuoden 1734 lain naimiskaari oli olennaisin kohdin voimassa vuoden 1929 loppuun saakka. Ennen AL:n voimaan tuloa avioliittolainsäädäntöön tehtiin vain joitakin osittaisuudistuksia. Näistä merkittävin oli aviovarallisuus-oikeudellisten säännösten tarkentaminen vuonna 1889, jolloin annettiin seuranneen vuoden alusta voimaan tullut laki aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista (AOL). Laissa säilytettiin edelleen aviomiehen ylivalta vaimoonsa nähden: »Kun mies ja nainen ovat vihityt, on mies vaimonsa oikea edusmies ja kantakoon sekä vastatkoon hänen puolestaan ja hallitkoon pesää, — — —»; (AOL 2:1.1).

Vuoden 1929 avioliittolain säätämistä edeltäneet lainvalmistelun vaiheet voidaan jakaa asiallisesti kahtia. Huomio kohdistui avioliiton varallisuus-oikeudellisiin vaikutuksiin ja toisaalta avioliiton solmimista sekä purkamista koskeneisiin seikkoihin. Jäljempänä esitettävien tarkennuksien voidaan uudistushankkeiden todeta ensi alkuun liittyneen varallisuus-oikeudellisiin kysymyksiin. Vasta myöhemmin liiton solmimiseen ja purkamiseen kytkeytyvät näkökohdat tulivat tarkastelun kohteiksi. Varallisuus-oikeudellisiin uudistuksiin tähänneitä hankkeita nivoi toisiinsa sama perusvire. AOL:n säännöksiä pidettiin jo välittömästi lain voimaan tulon jälkeen vanhentuneina ja yhteiskunnan tarpeita vastaamattomina. Avio- vaimon ja naimattoman naisen oikeudellista asemaa haluttiin parantaa. Pyrkimyksenä oli mm. miehen edusmies-oikeuden supistaminen tai poistaminen ja puolisoitten oikeudellinen yhdenvertaistaminen. Samalla kun naisen ääni pääsi eduskuntauudistuksen jälkeen kuuluviin samalla käynnistyivät avioliittolainsäädännön kokonaisuudistukseen tähänneet lainvalmisteluhankkeet.¹

¹ Ks. tark. *Huttunen* (s. 1—31), joka on yksityiskohtaisesti selvittänyt lain valmistelun eri vaiheita.

Lainvalmistelutyön aloittaminen osui siis säätyvaltiopäivien lakkauttamisen ja eduskuntauudistuksen ajankohtaan. Vuoden 1907 valtiopäivillä naiskansanedustajat laativat yhteisen anomuksen aviomiehen edusmiehuuden lakkauttamisesta ja naisen oikeudesta hallita yksityistä omaisuuttaan. Senaatti antoi 12. 6. 1907 lainvalmistelukunnan tehtäväksi naisen perheoikeudellisen aseman tarkistamisen ja uudistusehdotusten tekemisen. Lainvalmistelukunta pohti naisen asemaa kolmen vuoden ajan ehdottaen lopulta 15. 11. 1910 senaatille, että lainvalmistelukunta saisi alkaa valmistaa asiasta periaatemietintöä. Senaatti suostui lainvalmistelukunnan tekemään ehdotukseen 12. 5. 1911. Lainvalmistelukunnan laatima periaatemietintö päivättiin 31. 12. 1911 eli viisi vuotta sen jälkeen, kun naiskansanedustajien allekirjoittama anomus oli saatettu maan hallituksen tietoon. Periaatekomitean mietinnön julkaisemisen jälkeen kului kuusi vuotta, jonka aikana naiskansanedustajien mielestä 'kipeästi kaivattu uudistus ei edistynyt rahtustakaan pidemmälle'.² Lainvalmistelutyön oltua jo 11 vuotta vireillä naiset päättivät tehdä viivytyksen syistä eduskuntakyselyn.³ Tämä tapahtui 16. 1. 1919. Hallituksen puolesta antamassaan vastauksessa oikeusministeri *Karl Söderholm* totesi mm. seuraavaa:

»Ettei tätä asiaa, joka ansaitsee täyttä huomiota ja jota on pidettävä kiireellisenä, vielä ole saatu päätökseen, on johtunut olojen pakosta eikä sen väheksymisestä hallituksen puolelta. Asianomaisten lausuntojen saavuttua olisi asia ollut annettava Lainvalmistelukunnan edelleen käsiteltäväksi. Mutta kuten tunnettua, lakkautettiin Lainvalmistelukunta jo vuonna 1914. Sen jälkeen kun se vuoden 1917 lopulla asetettiin uudestaan, on sen jäsenillä yhtä mittaa Lainvalmistelukunnan ulkopuolella ollut muita julkisia tehtäviä, joiden suorittamista on ollut mahdoton siirtää toistaiseksi. Muuttuneet valtiolliset olot ja niiden vakiinnuttaminen sekä järjestyksen palauttaminen 1918 vuoden kapinan aiheuttaman sekasorron jälkeen ovat vaatineet siinä määrin kaikkien asianomaisten huomiota, ettei aikaa mitenkään ole riittänyt puheenaolevalle asialle; ei edes kaikkia Lainvalmistelukunnan avonaisia paikkoja vielä ole voitu täyttää. Sen vuoksi hallitusta, ja vielä vähemmän nykyistä hallitusta tuskin voidaan katsoa syypääksi siihen tyytymättömyyteen ja paheksumiseen varsinkin naisten piireissä, jota kysymyksentekijät ovat väittäneet tämän asian viivytyksen herättäneen.

² VPPTK 1918, s. 478.

³ VPPTK 1918, s. 478.

Kun olot nyt näyttävät alkavan vakaantua, aikoo Hallitus lähempään ohjelmakohtiensa joukkoon ottaa myöskin puheenaolevan uudistuksen toteuttamisen. Tämä uudistustyö on kuitenkin siksi laaja, ettei asiasta ole mahdollista valmistaa esitystä kuluvan vuoden valtiopäiville, vaan täytyy sen antaminen jättää vuoteen 1920.»⁴

Oikeusministeri määräsi 14. 2. 1919 lainvalmistelukunnan laatimaan kiireellisesti ehdotuksen aviopuolisoiden oikeussuhteista. Tehtävä annettiin 2. 4. 1919 ja se saatiin suoritetuksi 26. 5. 1920.⁵ Saatuaan korkeimman oikeuden lausunnon hallitus antoi asiasta esityksen vuosien 1921 ja 1922 valtiopäiville.⁶ Kummallakaan kerralla asiaa ei ehditty käsitellä loppuun, ja 30. 11. 1923 eduskunnan lakivaliokunta ehdotti esityksen hylkäämistä sekä kehotti hallitusta valmistuttamaan esityksen avioliittolainsäädännön uudistamiseksi kokonaisuudessaan.⁷ Vuonna 1923 lähdettiin tavallaan liikkeelle siitä, mistä vuonna 1907 lainsäädännön uudistamistyö oli käynnistynyt. Uutta vuoden 1907 aikaiseen tilanteeseen verrattuna oli tällä erää se, että vastaisuudessa uudistushankkeet kohdistuivat avioliittolainsäädäntöön *kokonaisuudessaan*, eivät ainoastaan joko avioliiton varallisuusoikeudelliseen puoleen tai avioliiton solmimiseen ja purkamiseen liittyneisiin seikkoihin.

Lain uudistuksen perustyöt annettiin jälleen lainvalmistelukunnalle. Lainvalmistelukunta yhdisti avioliiton solmimista ja purkamista sekä puolisoiden oikeussuhteita koskeneet säännökset 'Ehdotukseksi uudeksi aviokaareksi', joka valmistui 30. 6. 1924.⁸ Korkeimman oikeuden annettua (15. 4. 1926) ehdotuksesta lausunnon hallitus antoi esityksen vuoden 1927 valtiopäiville.⁹ Eduskunnan lakivaliokunta käsitteli ehdotuksen¹⁰ ja teki siihen jäljempänä selostettavat muutokset. Sen jälkeen ehdotus siirrettiin valtiopäiväkäsittelyyn. Eduskunta hyväksyi lakivaliokunnan viimeistelemät säännösehdotukset 8. 3. 1929¹¹ ja tasavallan presidentti vahvisti lain 13. 6. 1929.

⁴ VPPTK 1918, s. 481.

⁵ LvK 1920, Ehdotus laiksi aviopuolisoiden oikeussuhteista.

⁶ Valtiopäiväkäsittelyn eri vaiheita on selvitetty esimerkiksi hallituksen esityksessä eduskunnalle uudeksi aviokaareksi, VPA 1927 III, *esitys n:o 40*, s. 1.

⁷ Ks. esim. LvK 1924 s. 49.

⁸ Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 1, 1924.

⁹ Ks. av. 6.

¹⁰ VPA 1928 III, lakivaliokunnan mietintö n:o 2. Hallituksen esityksen johdosta uudeksi aviokaareksi.

¹¹ VPPTK 1929, s. 440.

Edellä tiivistetyssä muodossa esitetyt lainvalmistelun eri vaiheet on hahmotettu sen osoittamiseksi, että avioliittolainsäädännön uudistamiseen tähdänneille hankkeille oli ominaista monivaiheisuus, lainvalmistelutyön perin verkkainen edistyminen ja sen — niin kuin muidenkin tuonai-kaisten lainsäädäntöhankkeiden — sitoutuminen vuoden 1918 tapahtu-miin. Tuloksiin johtanut lainsäädäntöprosessi edellytti olojen tasaantu-mista ja yhteiskunnan henkistä seestymistä. Vasta tämän jälkeen oli mahdollista täsmentää säädettävän lain taustalla olleet periaatteet ja kir-jata ne lain säännöksiksi. Toiselta puolen lainsäädäntöprosessin hitau-teen vaikutti kaikei sek in, että po. uudistusta pidettiin ehkä hieman tois-arvoisena kysymyksenä.

Aviovarallisuus- ja avioerosäännösten välillä piili selvä periaatteelli-nen ero. Jälkimmäisiin kytkeytyivät ideologiset näkemykset aivan eri tavoin kuin aviovarallisuussäännöksiin. Tämä selittää osin myös sen, minkä vuoksi avioerosäännösten uudistamiseen tähdänneet hankkeet ete-nivät hitaammin kuin aviovarallisuussäännösten muuttamiseen kohdis-tuneet toimenpiteet. Ensimmäiset ehdotukset avioeronormien muutta-miseksi tehtiin jo 1800-luvun puolella, mutta ne johtivat (välillisesti) uuden lain säätämiseen vasta lähes puoli vuosisataa myöhemmin.

Vuoden 1918 tapahtumat nousevat myös käsiteltävän aiheen kannalta keskeiseen asemaan. Ne jakoivat lainvalmistelun päävaiheet kahtia. En-nen kansalaissotaa lainvalmistelutyö kohdistui pikemminkin vaihtoehtois-ten suuntalinjojen kartoittamiseen kuin yksittäisten avioeronormien muokkaamiseen. Jälkimmäinen vaihe osui 1920-luvulle, ei niinkään 1910-luvun lopulle. Syyt tähän käyvät osin ilmi edellä kosketellusta oikeusministerin selonteosta.

Kun seuraavassa lähdetään yksityiskohtaisesti tarkastelemaan avio-erosäännösten syntyhistoriaa, huomio kiintyy ensiksi aikakauteen ennen 1920-lukua ja tämän jälkeen tilanteeseen 1920-luvulla.

1. AVIOEROLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTAMISEEN TÄHDÄNNEET HANKKEET ENNEN 1920-LUKUA

Eräs pääjakson III yhteydessä tehdyistä havainnoista koski oikeuskäy-tännön ja positiivisen oikeuden välistä tasapainotilaa 1800-luvulla. Kan-salaiset käyttivät oikeusjärjestelmän suomia mahdollisuuksia aviositeit-

tensä katkaisemiseen juuri siten kuin lainvalmistelija ja -säätäjä olivat kaavailleetkin. Erivapausperusteisten avioerojen määrä oli kaikki avioerot huomioon ottaen vähäinen. Koska syntynyttä eropainetta voitiin kuitenkin erityistapauksissa purkaa erivapauksittain, ei aivan välitöntä tarvetta lainsäädännön muuttamiseen esiintynyt.¹² Pääjaksossa III tarkasteltiin mm. ruotsalaista erivapauskäytäntöä 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa. Tilanne Ruotsissa oli jokseenkin samanlainen kuin meillä Suomessa. Erivapausperusteisten avioerojen määrä oli vähäinen. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että tarvetta lainsäädännön uudistamiseen ei olisi esiintynyt. Päinvastoin, Ruotsissa annettiin vuonna 1810 uusi avioeroasetus.¹³

Esitetyt seikat osoittavat lainsäädännön 'muuttamistarpeen' olevan häilyvä käsite. Mitään ehdotonta kriteeriä ei tässä suhteessa ole osoitettavissa. Vaikka kansalaiset luovat omalla toiminnallaan painetta lainsäädännön muuttamista kohtaan, lain uudistamisen tarpeen määrittävät viime kädessä ne eri eturyhmät, joilla on valtaa toteuttaa kaavailemansa uudistukset tai joilla on mahdollisuudet vaikuttaa lainsäädäntövaltaa käyttäviin tahoihin. Vastaavasti 'epäkohdat', joita ylipäättään halutaan lainsäädännöllisesti korjata, muuttuvat tietyssä mielessä epäkohdiksi vasta silloin, kun nämä mainitut tahot ne niiksi toteavat. Suomessa avioerolainsäädännön muuttamistarvetta todettiin esiintyneen jo 1870-luvulla ja 1880-luvulla, jolloin erivapausperusteisten avioerojen (suurta) osuutta kaikista avioeroista pidettiin epäkohtana. Sysäyksen avioerolainsäädännön uudistamiselle antoivat lakimiehet.

1.1. LAKIMIESTEN 1870- JA 1880-LUVUILLA TEKEMÄT EHDOTUKSET AVIOEROLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTAMISEKSI

Avioerolainsäädännön uudistamishankkeiden alkuvaiheet voidaan sijoittaa itse asiassa vuoteen 1874, jolloin *Suomen Lainopillinen Yhdistys* (Juridiska Föreningen i Finland) otti käsiteltäväkseen seuraavan keskustelukysymyksen: »Voidaanko avioero sallia muillakin kuin voimassa olevan lain sallimilla perusteilla loukkaamatta avioliittoinstituution siveellistä perustaa ja, jos voidaan, eikö lakiin olisi saatava ajan vaatima

¹² Ks. tark. edellä s. 80—81.

¹³ Ks. tark. edellä s. 108—109.

muutos, jotta avioeroja haettaessa ei tarvitsisi nykyiseen tapaan turvautua erivapaustiehen?»¹⁴ Vaikka kysymyksenasettelu oli johdatteleva, mielipiteet menivät suuressa määrin ristiin. Joidenkin mielestä kirjoitettuun lakiin ei olisi saanut tehdä minkäänlaisia muutoksia. Toiset taas olivat sitä mieltä, että laissa piti omaksua *sopimusvapauden* periaate. Muut esitetyt näkökannat, jotka kuvastivat enemmistön näkemyksiä asiaan, sijoittuivat näiden ääripäiden välille siten, että lähtökohtana oli varovainen sovittelavaisuus.

Tarkasteltaessa ylipäätään Suomessa viimeisen sadan vuoden aikana asiasta käytyä keskustelua havaitaan, että määrätynlaista avioerolainsäädäntöä koskevan uudistuksen puolesta tai vastaan esitetyt argumentit ovat olleet likimain vakiotyyppisiä. Samalla kannanotot ovat usein perustuneet empiirisesti todentamattomille seikoille. Koska tietyt ideaalityyppejä edustaneet näkemykset tuotiin esiin jo 1870-luvulla, ne on syytä tässä yhteydessä kirjata muistiin. *Syylisyys-* ja *sopimusperusteisia* avioerosäännöksiä perusteltiin vuonna 1874 mm. seuraavasti:

»I och med detsamma som kif och osämja eller oenighet äkta makar emellan blefve en af lagen godkänd anledning till äktenskapsskillnad, skulle sjelfa äktenskap ovilkorligen förlora en stor del af den helgd och det sedliga värde, det till stor lycka och trefnad för hela samhällslifvet åtminstone i vårt land ännu har. Lättsinnige personer skulle då, utan tvifvel, ännu obetänksammare än det äfven nu någon gång sker, äfventyra äktenskaps ingående, allt i förhoppning att, om experimentet misslyckades, de alltid vore i tillfälle att — — — yrka på skillnad i äktenskapet.»¹⁵

»Det återstår nu att taga i öfvervägande den viktigaste frågan af dem som höra till detta diskussionsämne: bör lagen medgifna skillnad i äktenskap på grund af ömsesidig öfverenskommelse? — — —. Den praktiske juristen måste härvid först taga i betraktande huruvida lagstiftaren användt sådana omgångar, — — —. Mången kan tycka att godkännandet af denna separationsgrund skulle härröra af en låg uppskattning af äktenskapets betydelse. — — —, den ömsesidiga

¹⁴ JFT 1877, s. 6, *keskustelukysymys n:o 1.*: »Kan skillnad i äktenskap utan kränkning af den sedliga grund, hvarpå denna institution hvilar, anses tillätlig äfven af andra orsaker, än dem Finlands allmänna lag tillägger dylik verkan? och, om detta erkännes, borde icke gällande lag undergå tidsenlig förändring i sådant syfte, på det att icke dispans, såsom nu är öfligt, i dylika mål behöfde anlitas?»

¹⁵ JFT 1877, s. 14.

öfverenskommelsen är icke orsaken till äktenskapsskillnaden, den är blott ett tecken att separationen blifvit nödvändig, sedan den sedliga grundval, hvarpå äktenskapet bör hvila, blifvit undergräfd. Denna separationsgrund har den fördelen att sådana svåra missförhållande, — — —, hvilka utgöra de verkliga orsakerna till skilsmässan, icke behöfva dragas fram inför allmänheten.»¹⁶

Lausumien tausta-ajatuksia ei kaikissa kohdin tarkennettu, mutta niiden lähtökohdat voidaan tulkita seuraaviksi. Ilmeisesti kummankin tyyppisten näkökohtien esittäjien aatteelliset *lähtökohdat* olivat samat: avioero oli kielteinen ilmiö eikä lainsäädännön tehtävänä ollut rapauttaa avioliiton perustaa ja vauhdittaa avioerojen yleistymistä. Sen sijaan lainsäätäjän *mahdollisuuksista* vaikuttaa yhteiskunnan kannalta toivottavaan käyttäytymiseen ajateltiin eri tavoin. Ensiksi lainattu lausuma heijasti preventio-ajattelua. Jos kansalaiset jo avioliittoa solmiessaan ovat tietoisia avioeron saamisen vaikeudesta, tämä seikka on omiaan edistämään kypsää harkintaa ja sitä kautta vähentämään avioerojen määrää. Ja päinvastoin: jos lainsäätaja suhtautuu avioeroon vapaamielisesti, seurauksena on harkitsemattomien avioliittojen solmiminen ja avioerojen määrän kasvu.

Jälkimmäisen ajatussuuntauksen lähtökohta oli toinen. Tiukat avioeronormit eivät voi estää erojen yleistymistä, mistä syystä puolisoiden välinen sopimusvapaus tuli sallia. Sopimus avioeron hakemisesta on itsessään oire liiton perustusten järkkymisestä. Sopimusperusteisia avioeroja puollettiin myös puolisoiden intymiteettisuojaalla. Puolisoiden välisiin risitiiritoihin johtaneita syitä ei ole tarpeen tuoda yleiseen tietoon (vrt. esim. uskottomuustapaukset). Jälkimmäisen katsontatavan mukaan tietynlaisilla avioeronormeilla ei voitu vaikuttaa epätoivottavan ilmiön mittasuhteisiin — ei ainakaan sillä tavoin kuin ankarien erosäännösten puoltajat esittivät.

Käsitellyt näkemykset ovat esillä olevaa aihetta ajatellen tärkeitä. Katsontatavat ilmensivät olennaisissa kohdin eräänlaisia loogisia päävaihtoehtoja. Likimain niiden varaan avioerolainsäädäntö voitiin tuolloin ja voidaan nykyäänkin rakentaa.

Itse lainsäädäntöprosessin etenemiseen ei edellä selostetuilla lakimiesten katsontatavoilla ollut kuitenkaan samaa vaikutusta kuin niillä mieliteillä, joita toi julki neljää vuotta aiemmin Helsingin yliopiston lainopil-

¹⁶ JFT 1877, s. 9—10.

lisen tiedekunnan siviilioikeuden ja roomalaisen oikeuden professoriksi nimitetty, myöhempi prokuraattori *Robert Montgomery*.

Jos edellä lainattujen lausumien esittäjillä oli jokseenkin täsmentynyt käsitys uuden avioerolainsäädännön toivottavasta suunnasta, sitä ei Montgomeryllä ollut. Selvitettyään aluksi avioerolainsäädännön kehitystä ja voimassa olleiden avioeroperusteiden sisältöä hän tarkasteli erivapauskäytäntöä puoltaneita syitä. Näiden syiden oikeutusta Montgomery selvitti perin monimietteisesti ja epämääräisesti:

»Men om ock dispenserandet i så måtto hade stått i öfverensstämmelse med allmänna tänkesättet i landet, att äfven detta, med förkastande af de krasst materiella ståndpunkt, hvarpå gällande lag qvarstode, fordrade ene möjlighet af det legala äktenskapsbandets upplösande i alla de fall, då det moraliska bandet brustit och men-skligt att tala, full visshet funnits derom att de äktenskapliga föreningen, i stället för att befordra infrågavarande sähmähllsinstitutions sedliga ändamål, motverkade desamma och sålunda i sjelfva verket innefattande en kränkning af heliga intressen, som lagen afsåge att skydda, så kunde man på andra sidan icke till sluta ögonen för att det betänkliga uti att denna maktutöfning, hvarigenom allmänna lagen uti en af dess hertpunkter blifvit gjord kraftlös, icke egde stöd i gällande grundlagar och att rätts frågor, hvaraf enskilde personers och familjers väl eller ve äro i så hög grad beroende, som dessa, sålunda för närvarande voro underkastade en af lag obunden pröfning.¹⁷

Omaksuttuja menettelytapoja oli voitu perustella yhtäältä sillä, että avioliiton siveellisen perustan säilyttäminen oli vaatinut suhteellisen tiukkoja avioeroperusteita ja toisaalta sillä, että sama peruspyrkimys oli edellyttänyt avioerojen myöntämistä muillakin syillä kuin aviollisen uskottomuuden ja omavaltaisen hylkäämisen perusteella. Montgomery hyväksyi nämä samat perusteet kuitenkin sillä poikkeuksella, että kaikki avioeroperusteet tuli sisällyttää säädettävään lakiin. Hänen mielestään erivapauskäytäntö piti lakkauttaa ja avioeroasiat siirtää yksinomaan yleisten tuomioistuinten käsiteltäviksi.¹⁸ Montgomery vastasi näin ollen kumpankin keskustelukysymykseen myöntävästi ja pidättäytyi ottamasta kantaa sellaisiin seikkoihin, joita tehtyihin kysymyksiin ei sisällytetty.

¹⁷ *JFT* 1877, s. 7—8.

¹⁸ *JFT* 1877, s. 8.

Hän ei maininnut, mitä muut perusteet kuin uskottomuus ja hylkääminen olisivat olleet.¹⁹

Vuoden 1874 keskustelutilaisuus oli kahdellakin tavoin merkittävä. Ensinnäkin lakimiehet, joilla oli perinteisesti jo ammattinsa vuoksi merkittävä asema lainsäädännöstä päättävillä tahoilla, totesivat lainsäädännön muuttamisen tarpeen. Ja toiseksi: asiaan kiinnitti huomionsa henkilö, jolla tuli myöhemmin olemaan ehkäpä lakimiehistä kaikkein keskeisin vaikutusvalta lainvalmistelijoihin ja -säätäjiin. Hän oli Robert Montgomery, joka vuonna 1882 jätti professorinvirkansa ja siirtyi hoitamaan prokuraattorin tehtäviä.

Montgomery antoi vuoden 1885 valtiopäiville kertomuksensa lainkäytöstä maassa ja käsitteli erityisesti avioerokäytäntöä Suomessa vuosina 1874—1883 sekä niitä johtopäätöksiä, joita tilastotietojen valossa asiasta voitiin tehdä.²⁰ Ei liene sattuma, että hänen selvityksensä alkuaajankohdasta oli nimenomaan vuosi 1874. Montgomery kohdisti tarkastelunsa erivapausperusteisiin avioeroihin ja selvitti niiden eroperusteista jakaumaa sekä osuutta kaikista avioeroista.²¹

Montgomeryn mukaan vuosina 1874—1883 purettiin yhteensä 620 avio-
liittoa ja näistä 128 erivapaudella, joten lähes joka viides (21 %) avioero myönnettiin erivapauseitsem.²² Tästä suhdeluvusta hän sanoi voitavan tehdä joko sen johtopäätöksen, että erivapausperusteiset avioerot olivat päässeet liian laajaan käyttöön tai että kirjoitetun lain avioerosäännökset olivat liian tiukkoja. Tässä suhteessa hän asettui samalla kannalle kuin vuonna 1874. Lainsäädännöllisten avioeroperusteiden määrää tuli lisätä. Hänen kantansa avioerosaantimenettelyyn oli niin ikään sama kuin 11 vuotta aiemmin; erivapausperusteisten avioerojen myöntäminen piti lakauttaa ja avioeroasiat siirtää kokonaisuudessaan alioikeuksien käsiteltäviksi. Hänen kantansa uusiin eroperusteisiin nähden oli mahdollisesti pysynyt muuttumattomana. Erona hänen vuoden 1874 keskustelutilaisuudessa esittämiinsä näkemyksiin oli kuitenkin se, että prokuraattorina ollessaan Montgomery toi julki selvin sanoin uskottomuuden ja hylkäämisen lisäksi uuteen lainsäädäntöön sisällytettävät uudet avioeroperusteet. Näitä olisivat olleet puolisoitten välinen eripuraisuus, toisen puolison pa-

¹⁹ JFT 1877, s. 6—8.

²⁰ VPA 1885 IV, s. 136—145.

²¹ VPA 1885 IV, s. 141—144.

²² VPA 1885 IV, s. 143 ja liite A.

rantumaton mielisairaus, toiselle puolisolle tuomittu elinkautinen vapausrangaistus tai vaihtoehtoisesti määräaikainen kuritushuonerangaistus sekä maastakarkoittaminen.²³ Montgomery oli sitä mieltä, että avioerosäännöksiä tuli tarkistaa vastaamaan vallinneita käsityksiä sekä erivapauskäytännössä noudatettuja periaatteita.²⁴

Myös Montgomeryä seuranneet prokuraattorin viran haltijat A. B. von Weissenberg²⁵ (prokuraattorina vuosina 1886—1890), G. H. Caloni²⁶ (1890—1897) ja W. W. Söderhjelm²⁷ (1897—1900) ehdottivat jo tapahtuneen kehityksen jälkikäteislegalisointia, Caloni²⁶ myös NK 13:4:n tarkistamista.²⁸

Vaikka näiden vaikutusvaltaisten juristien kannanottojen perusteella ei voidakaan tehdä yleistyksiä koko lakimieskunnan näkemyksistä, pääsuuntaus lienee kuitenkin selvä. Lakimiehet halusivat *lisätä avioeroperusteita*, ei oikeuskäytännön kautta, vaan lainsäädännöllisesti. Näin ymmärrettynä voidaankin sanoa, että avioeron saamista haluttiin ainakin *lainsäädännön tasolla helpottaa*. Nämä katsontatavat herättivät kirkollisten piirien vastareaktion. Liberaalimman perhepolitiikan puoltajien mielipiteiden tultua kuuluville kirkolliset viranomaiset katsoivat velvollisuudekseen puuttua asioiden kulkuun. Kirkon piirissä valitsi jokseenkin yhtenäinen käsitys säädettävän lain suunnasta. Positiiviseen oikeuteen ei saanut sisällyttää uusia avioeroperusteita ja erivapauskäytäntö piti lakkauttaa. Kirkollisten tahot vaativat siis *otteiden tiukentamista*.

1.2. KIRKKO JA AVIOERO

Protestanttisen kirkon vaikutusvalta avioliittolainsäädäntöön on maassamme ollut sekä välitöntä että välillistä. Välitöntä se oli silloin, kun vuoden 1571 kirkkojärjestys ja vuoden 1686 kirkkolaki olivat voimassa. Kummankin lain mukaan avioero oli sallittu vain aviollisen uskottomuu-

²³ VPA 1885 IV, s. 143.

²⁴ VPA 1885 IV, s. 144—145.

²⁵ Ks. prokuraattorin kertomus valtiosäädylle vuonna 1888, VPA 1888 IV s. 104—105.

²⁶ Prokuraattorin kertomus valtiosäädylle vuonna 1897, VPA 1897 IV s. 227.

²⁷ Prokuraattorin kertomus valtiosäädylle vuonna 1900, VPA 1900 IV s. 91—92.

²⁸ Ks. av. 26, VPA 1897 IV, s. 227 verr. s. 222—223. Caloniuksen väitteiden oikeutusta pika-avioerojen määristä ylempien sosiaaliryhmien keskuudessa on arvioitu edellä s. .

den ja omavaltaisen hylkäämisen perusteella.²⁹ Avioerosäännökset kulkeutuivat asiallisesti täysin samansisältöisinä NK 13:1:een ja 13:4:ään. Tässä suhteessa kirkon vaikutusvalta oli välillistä. Avioerokysymyksen tultua 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa ajankohtaiseksi kirkon edustajien näkemykset pohjautuivat sekä kirkolliseen että maalliseen lainsäädäntöön ja sitä kautta uskonpuhdistajien oppeihin avioeron sallittavuudesta.³⁰ Uskonpuhdistajista *Martti Lutherilla* (1483—1546) oli keskeisin asema määritettäessä kirkon kantaa avioeroon. Vaikka Lutherin ja kirkon edustajien esittämillä näkemyksillä oli suuri *ajallinen* välimatka, niiden välillä ei *asiallisesti* ole ollut juuri mitään eroa. Tämän vuoksi kirkon suhtautumista avioeroon ei voida ymmärtää tarkastelematta Lutherin käsityksiä avioliiton luonteesta ja avioeron hyväksyttävyydestä.

1.2.1. Lutherin käsitys avioliitosta ja avioerosta

Lutherin mukaan avioliitto oli purkautumaton toisen puolison kuolemaan saakka: »Gott hat erstlich die Eheleuthe geschaffen and darnach zusammen gefuget und auch verboten, das man nicht scheiden solle.»³¹ Toisaalta hän hyväksyi avioeron, joko uskottomuuden tai niiden syiden perusteella, jotka läheisesti liittyivät uskottomuuteen. Jälkimmäisinä eroperusteina hän mainitsi mm. omavaltaisen hylkäämisen, sukupuolisen kyvyttömyyden tai puolison pahoinpitelyn.³² Jälkimmäisissä tapauksissa toinen puoliso oli syyllistynyt aviollisten velvollisuuksiensa laiminlyöntiin, sanalla sanoen uskottomuuteen.³³ Lutherin 'uskottomuus'-käsite oli siten sisällöltään laaja ja monivivahteinen.

²⁹ Ks. tark. *Backman* (Lakikokoelma) s. 45—48.

³⁰ Uskonpuhdistuksen vaikutusta protestanttisten maiden avioliittolainsäädäntöön ovat käsitelleet lukuisat eri kirjoittajat. Ks. esim. *Ahla* (LM 1915) s. 4., *Hahlo* (TfR 1975) s. 2., *Koch* s. 233., *Schmidt* s. 13., *Stjernstedt* s. 73. ja *Westermarck* s. 335, joissa kaikissa on pelkistetty esitys uskonpuhdistuksen vaikutuksesta joko manner-eurooppalaiseen tai pohjoismaiseen lainsäädäntöön.

³¹ Ks. *Sundby* s. 54, jossa on selvitetty Lutherin kirjoituksia vuodelta 1522.

³² *Sundby* s. 54.

³³ *Lähteenmäki* s. 69—75.

³⁴ *Lähteenmäki* (s. 70) korostaa sitä, että Lutherin käyttämä termi 'Ehebruch' ei ole yksiselitteinen. Joissakin yhteyksissä Luther samaisti aviorikoksen avioliiton ulkopuolella tapahtuneeseen makaamiseen ja joissakin tapauksissa tapauksiin, joissa puoliset olivat loitonneet toisistaan. Jälkimmäisissä tapauksissa Luther käytti myös ilmaisuja 'Unzucht' ja 'Hurerei'.

Lutherin käsitykset avioliiton elinikäisyydestä ja avioeron sallittavuudesta tuntuvat yhteensovittamattomilta. Voisimme hyväksyä vain jomman kumman vaihtoehdon, mutta emme yhtäaikaan kumpaakin. Hänen oppinsa saattoi tässä suhteessa olla ristiriitainen. Tähän asiaan ei kuitenkaan ole tarvetta ottaa kantaa, vielä vähemmän ryhtyä sitä arvostelemaan. Olennaista on vain se, miten Luther itse näihin lopputulemiin päätyi. Tätä on käsitellyt mm. ruotsalainen teologi *Olof Sundby* vuonna 1959 ilmestyneessä väitöskirjatyössään 'Luthersk äktenskapsuppfattning'. Seuraavassa esitetään tiivistetyssä muodossa Sundbyn tutkimustulokset.

Lutherin lähtökohtana oli luomiskertomus. Jumala loi ihmiset mieheksi ja naiseksi. Miehen ja naisen välille muodostui Jumalan tahdon kautta sisäinen yhteys, jolloin kumpikaan ei enää hallinnut vain itseään, vaan toinen toistaan. Tämän vuoksi mies ja nainen olivat erottamattomat.³⁵ Tämä oli Lutherin maailmankatsomuksen toinen puoli. Toinen oli se, että Jumala ei ollut yksin. Paholainen taisteli häntä vastaan ja paholainen teki ihmiset syntisiksi. Jumala oli taivaan, paholainen puolestaan maan valtiass. Avioliitto oli syntiin sidottu ja sen vuoksi sitä koskeneet säännöt piti luoda maallisin määräyksin.³⁶ Jumala pyrki ihmisen välityksellä taistelemaan maallisin määräyksin paholaisen valtaa vastaan. Ihmisen tuli maan päällä toimia järkensä ja omantuntonsa mukaan. Maallisen järjestelmän tehtävänä oli järjestää asiat siten, että paholaisen ja synnin vaikutusta ei päästetty valloilleen.³⁷ Avioliitto oli purkautumaton ja vain Jumala saattoi erottaa puoliset toisistaan. Uskottomuuteen tai siihen rinnastuneeseen tekoon syyllistynyttä Jumala rankaisi kuoleamalla. Kun Jumala oli erottanut ihmiset toisistaan, maallisen vallan käyttäjien tehtävänä oli määrittää järkensä mukaan sopivat menettelytavat.³⁸ Tätä mahdollisuutta ei saanut käyttää väärin juuri sen vuoksi, että ihmisen velvollisuutena oli taistella syntiä ja paholaista vastaan.³⁹ Ne määräykset, jotka ihmisen syntisyyden vuoksi tuli antaa noudatettaviksi maan päällä, eivät koskeneet lainkaan kristittyjä; ne ulottivat vaikutuksensa vain muihin henkilöihin. Jumalan yhteydessä elänyt ihminen ei voinut milloinkaan erota, mutta ihminen kykeni itse päättämään sen, milloin hän

³⁵ Mt. s. 13—14.

³⁶ Mt. s. 22—25.

³⁷ Mt. s. 41.

³⁸ Mt. s. 54.

³⁹ Mt. s. 56.

halusi elää Jumala-yhteydessä ja milloin hän siitä halusi irtaantua. Ihmisen käyttäytymiseen Jumala ei voinut vaikuttaa.⁴⁰

Tässä katsannossa Lutherin käsitys avioliiton elinikäisyydestä ja avioeron sallittavuudesta saattaa käydä jossain määrin ymmärrettäväksi. Lutherin opeille ominainen piirre oli dualismi, jako maallisen ja taivaallisen järjestelmän välillä. Avioliiton purkautumattomuuden periaate oli ehdoton silkäli kuin kysymys oli taivaallisesta, hengellisestä järjestelmästä. Tämän järjestelmän alaisia olivat vain uskovaiset henkilöt, joilla Luther tarkoitti vain kristittyjä. Muiden osalta tilanne oli toinen. Koska he olivat ei-kristittyjä, he eivät voineet kuulua hengellisen järjestelmän alaisuuteen sen vuoksi, että he olivat Jumalan silmien edessä kuolleet. Näkemys perustui lähinnä niihin raamatunkohtiin, joissa Jeesus käsitteli huoruutta (Matt. 5, 31—32 ja 19, 3—12).⁴¹ Omavaltaisen hylkäämisen osalta Luther viittasi apostoli Paavalin sanoihin korinttolaisille (1. kor. 7, 15) hylkäämiseen syyllistynyt ei elänyt uskossa, joten avioero oli mahdollinen.⁴²

1.2.2. Kirkollis- ja pappeinkokouksissa esitetyt näkemykset avioeron sallittavuudesta

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon edustajat olivat varsinkin ennen AL:n voimaan tuloa hyvin perillä avioerokäytännöstä mm. sen vuoksi, että erokirjojen myöntäminen kuului kirkollisille viranomaisille. Erokirjahakemuksiin liitetystä päätösten taltiokappaleista nämä viranomaiset saivat tietoja oikeusistuimien ja senaatin hyväksymistä avioeroperusteista ja avioerolta vaaditusta näytöstä. Tuomiokapituleissa työskennelleet saattoivat havaitsemansa seikat kirkon muidenkin viranomaisten tietoon.⁴³ Lisäksi kirkko näyttää seuranneen hyvinkin tarkoin maallisten viranomaisten tekemiä ehdotuksia lainsäädännön uudistamiseksi. Yleisissä kirkolliskokouksissa avioerokysymystä käsiteltiin ennen 1920-lukua

⁴⁰ Mt. s. 57—58.

⁴¹ Mt. s. 54 ja Lähteenmäki s. 69.

⁴² Lähteenmäki s. 74—75.

⁴³ Kirkon viranomaiset eivät ainoastaan tehneet toisilleen, vaan myös muille viranomaisille selkoa lainkäytöstä maassamme — käynnistihän oikeuskansleri virkasyyteprosessit Tornion ja Kemin RO:n puheenjohtajia sekä jäseniä vastaan juuri kirkollisten viranomaisten (tuomiokapitulien ja piispainkokousten) aloitteesta. Ks. edellä s. 51 av. 96.

lähinnä sen jälkeen, kun prokuraattorit *Montgomery* ja *Calonius* olivat tehneet valtiopäiville selkoa vallinneesta erokäytännöstä eli ennen kaikkea vuosina 1898, 1903 ja 1913. Kirkolliskokouksiin osallistuneet kiinnittivät huomionsa kolmeen päänäkökohtaan, kysymykseen eronneiden vihkimisestä uuteen avioliittoon, tuomiokapitulien velvollisuuteen myöntää avioeron saaneille erokirjoja ja avioeron sallittavuuteen.⁴⁴ Kussakin kirkolliskokouksessa toistettiin samat näkökannat avioeron sallittavuudesta, arvosteltiin lain kiertämisen mahdollisuutta ja tehtiin ehdotuksia erivapauskäytännön lakkauttamiseksi.

Avioeron sallittavuuden osalta kirkolliskokousedustajat toivat julki täysin samat näkemykset kuin eräät lakimiehet olivat vuonna 1874 pidettyssä Suomen Lainopillisen Yhdistyksen kokouksessa esittäneet. Avioeroon oli suhtauduttava kielteisesti ja avioeroperusteet tuli supistaa mahdollisimman vähin. Kirkolliset viranomaiset uskoivat horjumattomasti tiukkojen avioeronormien ehkäisevään vaikutukseen: mitä ankarammat säännökset ovat voimassa ja mitä monimutkaisemmaksi avioeroprosessi järjestetään, sitä perusteellisemmin harkinnan jälkeen ihmiset solmivat ja purkavat avioliittoja ja sitä harvinaisemmiksi aviolliset haaksirikot käyvät. Ainoa ero tiukkoja erosäännöksiä puoltaneiden lakimiesten näkemyksiin nähden oli se, että kirkon viranomaiset tähdensivät Jumalan sanan ihmisiin iskostamisen merkitystä. Avioerojen määrään voitiin täten vaikuttaa kahdella eri tavoin: ankarilla eroperusteilla ja kansan uskonnollisen tason nostamisella. Kirkon viranomaiset hyväksyivät eroperusteeksi vain aviollisen uskottomuuden ja omavaltaisen hylkäämisen. Argu-

⁴⁴ Erokirjojen myöntämisestä ks. erit. *Neljännän yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjojen liitteet, valmistusvaliokunnan mietintö n:o 8*, s. 1., saman kirkolliskokouksen *ptk* s. 1006—1007; *Viidennen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjojen liitteet, yleisen valmistusvaliokunnan mietintö n:o 11*, s. 11.; *Seitsemännän yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjojen liitteet II*, s. 1 ss., erit. s. 6. ja *Kahdeksannen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjojen liitteet, yleisen valmistusvaliokunnan mietintö n:o 21*, s. 1. ja saman kirkolliskokouksen *ptk* s. 899—903. — Kunkin kirkolliskokouksen yhteydessä ehdotukset tuomiokapitulien vapauttamiseksi myöntämästä avioeron saaneille erokirjoja tulivat hylätyiksi. Ehdotuksien tekijöiden lähtökohtana oli se, että myöntäessään erokirjoja tuomiokapitulit samalla ikään kuin hyväksyivät avioerot ja ehdotusten vastustajat puolestaan halusivat pysyttää kirkolla sille kuuluneen valvontatehtävän. Nämä seikat käyvät ilmi paitsi edellä viitatuista asiakirjoista myös vuonna 1902 julkistetun kirkkolakikomitean mietinnöstä, *Km* 1902: 3, s. 106—107 ja s. 116 (jossa *Robert Hermanssonin* vastalause).

mentaatio nojautui Matteuksen evankeliumiin (erit. 1. Kor. 7, 19:ään). Lähtökohtana oli katsantotapa, jonka mukaan Jumala rankaisi avionrikkooja kuolemalla ja jonka mukaan omavaltaiseen hylkäämiseen syyllistynyt oli tehnyt huorin. Näin ollen syyttömällä oli oikeus solmia uusi avioliitto toisen puolison kuoltua Jumalan silmien edessä. Toisen puolison (mieli)sairauden perusteella kirkolliskokousedustajat eivät avioeroja hyväksyneet.⁴⁵

Keskusteltaessa avioeron sallittavuudesta oltiin lähes poikkeuksetta sitä mieltä, että avioeroja ei voitu myöntää puolisoitten keskinäisten sopimusten perusteella. Itse asiassa kirkon mielenkiinto avioerokysymykseen heräsiikin sen jälkeen, kun prokuraattori *Calonius* oli valtiopäiville antamansa kertomuksen yhteydessä viitannut lainkiertotapauksiin ja puolisoitten tosiasialliseen sopimusvapauteen.⁴⁶ Kun Porvoon tuomiokapituli oli saattanut asian kirkon viranomaisten tietoon, kussakin kirkolliskokouksessa tuotiin toistuvasti ja eri yhteyksissä julki sama näkemys: lain väärinkäyttäminen tuli ehdottomasti kieltää ja lainsäädäntöä piti muuttaa niin, että mahdollisuutta NK 13:4:n alkuperäisen tarkoituksen vastaiseen väärin käyttöön ei tulevaisuudessa olisi enää ilmennyt.⁴⁷ On merkille pantava, että kirkolliskokouksissa vedottiin nimenomaan *Caloniuksen* esittämiin tietoihin, eikä niinkään kirkon viranomaisten omiin havaintoihin lainkiertotapauksista, vaikka erokirjan myöntämismenettely loi kirkollisille viranomaisille mahdollisuudet tuomioistuinvälivontaan. Selitys sille, että omien havaintojen sijasta nojauduttiin prokuraattorin esittä-

⁴⁵ Ks. esim. *Neljännän yleisen kirkolliskokouksen ptk* s. 229, 230—232, *Viidennen yleisen kirkolliskokouksen ptk* s. 381, 390 ja *Seitsemännän yleisen kirkolliskokouksen ptk* s. 326—327 ja 329—330. — Ks. myös *kirkkolakikomitean mietintö* (1902: 3), s. 108.

⁴⁶ Tosin *Turun hiippakunnan pappeinkokous* käsitteli avioeron sallittavuutta jo vuonna 1880, mutta asiaa ei vielä tuolloin saatettu yleisen kirkolliskokouksen pohdittavaksi. — Ks. *pappeinkokousten ptk* s. 43 ss., *keskustelukysymys n:o 2.*, joka koski avioerolainsäädännön saattamista sopusointuun raamatun sanojen kanssa (Matt. 5, 32 ja 19, 1 sekä 1. Kor. 17, 1). Ks. myös erit. keskustelu, jossa todettiin maamme hallituksen toimineen perustuslain (vuoden 1772 hallitusmuodon 9 §:n) vastaisesti sallimalla erivapausperusteisia avioeroja, *ptk* s. 43—44.

⁴⁷ Ks. esim. *Neljännän yleisen kirkolliskokouksen ptk* s. 225—226, 228 ja saman kirkolliskokouksen pöytäkirjojen liitteet, *yleisen valmistusvaliokunnan mietintö n:o 8* s. 1—4 sekä *Viidennen yleisen kirkolliskokouksen ptk* s. 390 ja *Seitsemännän yleisen kirkolliskokouksen ptk* s. 331—332 ja s. 339—340 sekä saman kirkolliskokouksen pöytäkirjojen liitteet II, *yleisen valmistusvaliokunnan mietintö n:o 5* s. 1 ja 5—6. — *Kirkkolakikomitean mietintö* (1902: 3) s. 105—106.

miin tietoihin on se, että vielä 1800-luvun puolella lainkiertotapausten määrä supistui vuosittain muutamaa juttuun. Näin ollen kirkollisilla viranomaisilla ei ollut esittää väitteidensä tueksi laajempaa, vallinneeseen oikeuskäytäntöön pohjautuvaa näyttöä. Kun prokuraattori oli esittänyt omat, vaikkakin sinänsä dokumentointia vaille jääneet arvelunsa asiasta, kirkolliset viranomaiset saattoivat pitää prokuraattorin lausumia näyttönä väärinkäytöksistä. Tämä puolestaan antoi aiheen arvostella sopimusperusteisia avioeroja. Kirkolliset viranomaiset arvostelivat epäkohtia jo ennen kuin ne ehtivät tulla ajankohtaisiksi. Kirkolliskokouksissa esitetyt näkemykset on täten ymmärrettävä pikemminkin *periaatteelliseksi* kannanotoiksi sopimusvapausajattelua vastaan kuin todella valinneisiin epäkohtiin suuntautuneiksi arvosteluiksi.

Erivapausperusteisten avioerojen osalta kirkolliskokouksissa vallitsi jokseenkin täydellinen yksimielisyys. Kirkon viranomaiset eivät hyväksyneet tällaisia avioeroja sen vuoksi, että erivapausmenettelyn kautta voitiin saada sopimusperusteisia avioeroja. Kirkolliskokouksiin osallistuneiden mielestä sopimusvapauden periaate oli tukahdutettavissa vain lakkauttamalla koko erivapausmenettely ja sallimalla avioeron myöntäminen uskottomuuden tai hylkäämisen perusteella. Asiasta ei käyty mitään laajempaa eikä erilaisia näkökantoja julki tuovaa keskustelua, joten siihen ei ole tässä yhteydessä mahdollisuutta paneutua tämän lähemmin. Yhteen seikkaan on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota.

Kuten edellä todettiin, prokuraattorit pitivät erivapausmenettelyä epäkohtana ja esittivät sen lakkauttamista. Prokuraattorit perustelivat menettelyn lakkauttamista sen epämääräisyydellä ja ehdottivat erivapausmenettelyn kautta muovaantuneiden eroperusteiden liittämistä osaksi säädettävään lakiin. Lainvalvojat halusivat näin siis lisätä laillisten avioeroperusteiden määrää eli tietyssä mielessä helpottaa avioeron saamista ja lisätä oikeusvarmuutta. Kirkolliskokouksissa yhdyttiin prokuraattorien tekemiin huomautuksiin, mutta vain siltä osin kuin oli kysymys itse menettelyn lakkauttamisesta, ei sitä vastoin siltä osin kuin kysymys oli uusien eroperusteiden sisällyttämisestä säädettävään lakiin. Kirkolliskokouksiin osallistuneiden voidaan todeta valikoineen prokuraattorien lausumista vain ne kohdat, jotka tukivat kirkollisten viranomaisten käsitystä uuden avioerolainsäädännön suunnasta. Kirkolliskokousedustajat muuttivat prokuraattorien lausumat mieleiseensä suuntaan ja ymmärsivät (joko tahattomasti tai tietoisesti) väärin prokuraattorien tekemät ehdotukset.

Esimerkin tästä tarjoaa neljännessä kirkolliskokouksessa vuonna 1898 käyty mielipiteiden vaihto. — Valtiovallan edustajana kirkolliskokoukseen osallistui senaattori *Borenius*. Borenius toisti jokseenkin samat näkökohdat kuin prokuraattorit olivat valtiopäiville esittäneet. Hän viittasi uuden erolainsäädännön uudistamisen tarpeellisuuteen, erivapausmenettelyn lakkauttamiseen ja avioeron sallimiseen muillakin kuin NK:n hyväksymillä perusteilla. Juuri se seikka, että positiivinen oikeus oli jäänyt ajastaan jälkeen, vaati hänen mielestään valtiovallalta toimenpiteitä asian korjaamiseksi.⁴⁸ Seuraava puheenvuoron käyttäjä (asessori *Lyra*) totesi: »Iloista kuul-la, että tämä asia on lainvalmistelukunnan käsiteltävänä, iloista on myös kuulla hallituksen läsnäolevan jäsenen olevan sitä mieltä, että avioerojen saantia ei olisi helpotettava, vaan vaikeutettava.»⁴⁹ Kun vielä seuraavankin puheenvuoron käyttäjä (lukkari *Halonen*) oli tulkinnut Boreniuksen puoltaneen avioeron saannin tuntuvaa vaikeuttamista,⁵⁰ Borenius huomautti edellisten puhujien ymmärtäneen hänet väärin ja korjasi heidän tulkintojaan.⁵¹ — Sillä kertaa keskustelu päättyi tähän, mutta vuonna 1913 vedottiin Savonlinnan pappeinkokouksen esityksessä jälleen prokuraattorien kertomuksiin sikäli kuin niissä ehdotettiin erivapausmenettelyn lakkauttamista.⁵²

Kirkon edustajat hyväksyivät melko tarkasti Lutherin avioliittokäsit-tyksen. Kirkon viranomaiset omaksuivat Lutherin opin avioliiton maal-lisesta ja ei-sakramentaalisesta luonteesta. Missään vaiheessa tuomio-valtaa avioeroasioissa ei esitetty siirrettäväksi kirkolle. Pikemminkin päinvastoin. Pyrkimykset vapauttaa tuomiokapitulit erokirjojen myöntä-misestä kuvastavat halukkuutta siirtää kaikki tehtävät yksinomaan maal-lisille viranomaisille. Vastaavasti kirkon edustajat hyväksyivät avioeron likipitäen samoin perustein ja samoin päättelysäännöin kuin Lutherin on sanottu esittäneen. Ainoa ero Lutherin ja kirkon omaksuman katsanto-tavan välillä kytkeytyi avioeron mahdollisuuteen toisen puolison sairau-den perusteella. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon edustajat eivät hyväksyneet Lutherin laajaa tulkintaa siitä, milloin toisen puolison voi-daan katsoa syyllistyneen aviollisten velvollisuuksiensa laiminlyöntiin eli

⁴⁸ Neljännen yleisen kirkolliskokouksen ptk s. 226—227.

⁴⁹ Neljännen yleisen kirkolliskokouksen ptk s. 227.

⁵⁰ Neljännen yleisen kirkolliskokouksen ptk s. 229.

⁵¹ Neljännen yleisen kirkolliskokouksen ptk s. 232.

⁵² Ks. esim. Seitsemännen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjojen liitteet II, yleisen valmistusvaliokunnan mietintö n:o 5 s. 1 ss., erit. s. 5. Valtiovallan kannan toisti senaattori *Annerberg*, ptk s. 336—338. Ks. myös ptk s. 339—341, jossa Hel-singin yliopiston lainopillisen tiedekunnan edustajan (*Rafael Erich*) kanta asiaan.

Lutherin mielestä uskottomuuteen. Tässä kohdin kirkon edustajien mielipiteet määtyivät vuoden 1571 kirkkojärjestyksen ja vuoden 1686 kirkkolain säännösten sekä niiden tulkinnasta esitettyjen näkökantojen viitoittamina.⁵³

Käsittelyissä kirkolliskokouksissa vältettiin ottamasta kantaa niihin täysin vastakkaisiin ja sosialistisväritteisiin näkemyksiin avioeron sallittavuudesta, joita Suomessakin oli jo tuohon aikaan tuotu julki. Sen sijaan pappeinkokouksissa hyökättiin varsin suorasukaisesti ja peittelemättömästi sosialismia vastaan. Seuraavat Savonlinnan lakimääräisten pappeinkokousten pöytäkirjoista löytyvät maininnat kuvastavat vallalla ollutta ajattelua.

»Aviopuolisoiden keskinäiseen väliin nähden ei kirkkoherroilla ylimalkaan ole maaseudulta erityistä muistuttamista. Sitä otaksutaan yleensä hyväksi, vaikkapa eripuraisuutta ja riitaa paikoittain jokaisessa seurakunnassa on tavattavissa, jopa siihen määrään asti, että on erikoistapauksissa täytynyt käyttää kirkkokuri-menettelyäkin — ja että tämä eripuraisuus useassa tapauksessa on päättynyt avioeroon. Mutta toisen kuvan luovat kertomukset niistä kaupunkiseuduista, jotka ovat liikekeskuksissa ja joissa löytyy suuria tehtaita. Synkeä on se kuva perhe-elämän rappeutumisesta, mikä näiltä seuduilta annetaan; kuinka vaimot saavat kärsiä uskottomuutta miestensä puolelta, vaimot ja lapset kurjuutta ja ruumiillista pahoinpitelyä juoppoudessa elävältä puolisoilta ja isältä, ja kuinka kaiken tämän ohella uskosta luopumisen ja sosialistisen kiihotuksen kautta avioliiton siteet yhä laajemmissa piireissä työväen keskuudessa höltyvät.⁵⁴

»Osaksi viime mainitusta seikasta (fatalismista, kirj. huom.), osaksi siitä rivosta ja ennen kaikkia siveellisiä kahleita särkevästä elämän katsontatavasta, jota ennen kaikkea sosialismi on viimeisinä aikoina koettanut levittää kansan syviin riveihin ja erittäinkin sen miespuoliseen osaan, on vaikuttanut aivan tuntuvasti lisääntyvään höltenemiseen aviopuolisoiden suhteessa toisiinsa. Se käy näkyviin myöskin — — — tilastotiedoista Tuomiokapitulin antamista avioerokirjoista viime viisivuotiskaudelta.»⁵⁵

»Mitä ensinnäkin aviopuolisoiden keskinäiseen suhteeseen tulee, niin kertomukset ylimalkaan arvostelevat sitä »jokseenkin hyväksi» tai »rauhalliseksi» tai »tyydyttäväksi» tai »välttäväksi», mutta jot-

⁵³ Vrt. erit. *Schauman* s. 436—442, jossa on selvitetty sitä, milloin avioero voitiin myöntää ja keitä erityisesti hylkäämissäännös koski.

⁵⁴ *Savonlinnan pappeinkokouksen ptk. vuonna 1907* s. 135—136.

⁵⁵ *Savonlinnan pappeinkokouksen ptk. vuonna 1912* s. 201—202.

kut lisäävät näihin arvosteluihin sen rajoittavan huomautuksen, että ne koskevat vain ulkonäköä, mikä ei useinkaan vastaa sisällistä totuutta. Samoin käy ainakin muutamista selville, että nämä verrattain hyvät arvostelut koskevat vain varsinaista tilallista maakansaa eikä irtonaista työväkeä kaupungissa, sekä suuremmissa tehdas- ja liikepaikoissa, joiden väestö on ollut sosiaalidemokraattisen puolueen turmelevan vaikutuksen ja vallan alaisena enemmän kuin varsinainen maalaiskana. — — — nykyajan kevytmielinen ja rivo henki on kaamealla tavalla päässyt yhä lisääntyvässä määrin turmelemaan avioliiton pyhyyttä ja perhe-elämän puhtautta kansassamme.»⁵⁶

Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapituli ja pappeinkokoukset toimivat erityisesti 1910-luvun alussa tarmokkaasti havaitsemiensa epäkohtien poistajina. Tuomiokapitulin aloitteesta käynnistettiin virkasyttoprosessi Tornion raastuvanoikeuden puheenjohtajaa ja jäseniä vastaan⁵⁷ ja seitsemännän yleisen kirkolliskokouksen yhteydessä käyty keskustelu sai virikkeensä nimenomaan Savonlinnan pappeinkokouksen esitysten pohjalta.⁵⁸ Kirkon virallisiasiakirjojen perusteella ei voida muodostaa varmaa käsitystä kirkon suhtautumisesta sosialistisiin tai sosialistisväritteisiin katsantatapoihin. Ei kuitenkaan osuttane harhaan, jos arvellaan, että koko kirkon piirissä ajateltiin lähes siten kuin Savonlinnan pappeinkokousten pöytäkirjoissa asia oli ilmaistu. Ilmeisesti Savonlinnan hiippakunnan pappeinkokousedustajat toimivat »ajan hengen» tulkkeina. Vaikka kaikki kirkon viranomaiset eivät olisikaan hyväksyneet käsitystä sosialismin kansaa turmelevasta vaikutuksesta niin kärjistetyssä muodossa kuin Savonlinnan kirkolliset viranomaiset olivat asian käsittäneet, varmaa on, että kirkon edustajien ja sosialistien välillä vallitsi jyrkkä aatteellinen ero. Kirkolliset viranomaiset katsoivat avioerojen aiheutuneen yksilökohtaisten seikkojen vuoksi, kun taas sosialistien lähtökohta oli toinen. Tätä jälkimmäistä lähtökohtaa selvitetään seuraavassa.

1.3. TYÖVÄENLIIKE JA AVIOERO

Sääty-yhteiskunnan ajalla kirkko saattoi monin eri tavoin vaikuttaa mm. yhteiskunnan henkisen rakenteen muovaantumiseen ja lainsäädän-

⁵⁶ Savonlinnan pappeinkokousten ptk. vuonna 1917 s. 271—273.

⁵⁷ Ks. edellä s. 51 av. 96.

⁵⁸ Seitsemännän yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjojen liitteet II yleisen valmistusvaliokunnan mietintö n:o 5 s. 1.

nön sisältöön. Kirkolliset näkemykset olivat ikään kuin porautuneet oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmän sisään. Työväenliikkeen mahdollisuudet vaikuttaa tuolloin ihmisten maailmankuvaan ja positiiviseen oikeuteen olivat sen sijaan perin rajoitetut. Työväenliikkeeltä puuttuivat 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa vielä ne vaikutuskanavat, joita käyttäen se olisi saanut äänensä kuuluville. Eduskuntauudistus toi tässä suhteessa muutoksen, mutta koska työväenliikkeen edustajat eivät saaneet yksikamarisessa eduskunnassa ehdotonta enemmistöä, lainsäädäntövalta pysyi valtiopäiväuudistuksenkin jälkeen pääosin niissä käsissä, joissa se oli ollut jo säätyvaltiopäivien aikana. Näin ollen lainsäädäntökään ei voinut heijastaa työväenliikkeen piirissä omaksuttuja katsantotapoja.

Kuten edellä todettiin, kirkolliset viranomaiset ammensivat ideologiansa lähinnä uskonpuhdistajien opeista ja niistä näkemyksistä, jotka olivat saaneet ilmauksensa kirkollisessa lainsäädännössä. Työväenliikkeen hyväksymien näkemysten aatteellista taustaa ei voida osoittaa yhtä pelkistetyllä tavoin kuin kirkollisten viranomaisten kelpuuttamaa auktoriteettipohjaa. Työväenliikkeeltä puuttui raamatun kaltainen auktoritatiivinen oppikoonnelma eikä työväenliikkeellä ollut käytettävissään jonkin tai joidenkin henkilöiden muodostamaa tarkkarajaista yhtenäisteoriaa avioeron sallittavuudesta tai sen kiellettävyydestä (vrt. Lutherin avioliittoetiikka). Toisaalta pyrittäessä tekemään ymmärrettäväksi suomalaisen avioerolainsäädännön taustavaikutteita on koetettava pelkistää niiden ajatustapojen pääperiaatteet, joiden pohjalta myös työväenliikkeen edustajat muodostivat kannanottonsa. Samalla tavoin kuin kirkollisten viranomaisten opit voidaan nivoa uskonnolliseen, idealistiväritteeseen maailmankatsomukseen, samalla tavoin työväenliikkeen piirissä hyväksytyt katsontatavat voidaan yhdistää *historialliseen materialismiin* peruslähtökohtiin. Historiallisen materialismin nimellä käyvän ajatussuuntauksen oppi-isinä ja kehittäjinä voidaan pitää *Karl Marxia* (1818—1883), *Friedrich Engelsiä* (1820—1895) ja *Vladimir Iljitš Leniniä* (1870—1924). Käsiteltäessä seuraavassa heidän näkemyksiään avioliitosta ja avioerosta tarkoituksena on pikemminkin valottaa tiettyä ajatusmallia kuin esittää jollakin tapaa oikeaoppista Marx—Engels—Lenin-tulkintaa. Kuten edellä käsiteltäessä Lutherin oppeja on myös seuraavassa tavoitteena osoittaa Marxin, Engelsin ja Leninin oppien välityksellä tietty *periaatevaihtoehto*, jonka suomalainen lainsäätäjä tiedosti lähtiessään muokkaamaan avio-

erolainsäädännön aatteellista pohjaa ja säädettävän lain taustavaikutteita.⁵⁹

1.3.1. Marxin, Engelsin sekä Leninin käsitys avioliitosta ja avioerosta

Marxin, Engelsin ja Leninin mukaan perheen asema yhteiskunnassa oli sidoksissa vallitseviin tuotanto- ja omistussuhteisiin. Perheen aseman muuttuminen seurasi täten tuotanto- ja talousrakenteen muuttumista. Keskeisasemaan nousee tällöin yhteiskunnallinen luokkajako. Niin kauan kuin perhe kulutti kaiken tuottamansa, niin kauan ei vielä seurauksena ollut yhteiskunnallista luokkajakoa. Luokattomassa yhteiskunnassa ei voinut syntyä tilannetta, jossa perheen jäsenet olisivat myyneet ulkopuolisille työvoimaansa.⁶⁰ Erityisesti kapitalistiseen yhteiskuntaan ja tuotantotapaan siirtymisen tuloksena oli luokkajako, jolloin toisena osapuolena oli tuotantovälineet omistava porvaristo ja toisena työvoimaansa myyvä proletariaatti. Työvoiman myynti oli Marxin, Engelsin ja Leninin mielestä se tekijä, joka oli omiaan vauhdittamaan perheiden hajoamista. Olennaista ei enää tällöin ollut puolisoiden välinen kiintymys, vaan se, että riistoon perustunut järjestelmä pakotti puoliset pysymään yhdessä. Perhe kadotti tällöin tunnettehtävänsä ja sijaan tuli pelkkä tuotantotehtävä. Tämän perusajatuksen Marx ja Engels kiteyttivät kommunistisessa manifestissa vuodelta 1848 todetessaan: »Porvaristo on repinyt perhesuhteelta sen liikuttavan tunnelmallisen verhon ja muuttanut sen pelkäksi rahasuhteeksi».⁶¹

Tähän tai edellä selostettuun yhteyteen voitaneen kytkeä Marxin, Engelsin ja Leninin esittämät näkemykset tietyn tyyppisestä avioerolainsäädännöstä. Koska perheiden hajoamisilmiön aiheuttivat etupäässä omistussuhteisiin nivoutuneet seikat, ei tiukka avioerolainsäädäntökään voinut olla väline, jonka avulla avioliiton olemus eli mm. puolisoiden välinen ystävyys- ja rakkaussuhde olisi voitu pelastaa. Ja koska olemassa oleva yhteiskunnallinen asiantila ei enää vastannut avioliiton varsinaista olemusta, lainlaatijan ja -käyttäjän tehtävänä oli vain todeta tämä seikka.⁶²

⁵⁹ Mt. s. 9.

⁶⁰ Mt. s. 146—147.

⁶¹ Mt. s. 137.

⁶² Ilmeisesti Marx tarkoitti juuri tätä kirjoittaessaan seuraavasti: »Avioeron vaikeuttamisesta tai helpottamisesta vielä muutama sana: Pidättekö luonto-

Marx nähtävästi jätti täsmentämättä käsityksensä hänen mielestään hyväksyttävän avioerolainsäädännön sisällöstä. Ilmeisesti hän puolsi sopimusvapautta erolainsäädännön ohjenuoraksi, mikä seikka puolestaan kävi välillisesti ilmi Engelsin⁶³ ja Leninin⁶⁴ lausumista.

Kuten Engels-siteeraus⁶⁵ osoittaa, Engels puolsi eroamisvapautta viitaten myös käytännön syihin. Jos puolisoille sallitaan oikeus päättää omista väleistään heidän ei tarvitsisi tuoda päivänvaloon keskinäisiä riitaisuuksiaan. Saman perusajatuksen toivat julki sittemmin Suomessa eräät juristit vuonna 1874 pidetyssä Lainopillisen Yhdistyksen kokouksessa (ks. edellä s. 156). Sen sijaan on epäselvää, mitä Engels ja Lenin⁶⁶ tarkoittivat todetessaan eroamisvapauden sallimisen koituvan yhteiskunnankin hyväksi. Yksi mahdollinen tulkinta olisi se, että sopimusvapauden avulla he katsoivat voitavan vapauttaa näennäskiinteissä perheyksiköissä eläneet palvelemasta porvariston etupyyteitä. Porvarietyt edellyttivät kiinteitä perhesuhteita, olivathan kiinteät perheet

kappaletta terveenä, lujana, oikein rakentuneena, jos jokainen ulkonainen isku, jokainen haavoittaminen tuhoaa sen? Ettekö tuntisi itseänne loukatuksi, jos esitettäisiin itsestään selvänä perustotuutena, ettei teidän ystävyysuhteenne kykenisi kestämaan pienempiäkään sattumanvaraisuuksia ja että sen täytyy rikkoutua jokaiseen iskuun? Mutta lainsäätäjä voi avioliitosta määrätä vain, milloin sen saa purkaa, siis milloin se olemuksensa mukaan on hajonnut. Tuomarin suorittama hajoittaminen voi olla ainoastaan sisäisen hajoamisen kirjaamista.» *Mt.* s. 176.

⁶³ Engels totesi: »Samalla yksiaviolaisuudesta häviävät varmasti kaikki ne piirteet, jotka omaisuussuhteissa syntyneinä ovat sille pakostakin ominaisia, nimittäin ensiksikin miehen herruus ja toiseksi avioliiton purkautumattomuus. — — —. Avioliiton purkautumattomuus johtuu osaksi niistä taloudellisista oloista, joiden vallitessa yksiaviolaisuus syntyi, ja osaksi se on periytynyt siltä ajalta, jolloin näiden taloudellisten olojen ja yksiaviolaisuuden yhteenkuuluvaisuudesta ei vielä ollut oikeaa käsitystä ja liioiteltiin sitä uskonnollisesti. — — — ero koituu hyväksi kummallekin asianomaiselle samoin kuin yhteiskunnallekin. Ihmisille pitäisi antaa mahdollisuus säästyä kahlaamasta avioerokäräjien hyödyttömässä loassa.» *Mt.* s. 170.

⁶⁴ Lenin kirjoitti: »Taantumukselliset vastustavat avioerovapautta, kehottavat »suhtautumaan siihen varovasti» ja kirkuvat, että se merkitsee »perheen hajoamista». — — — todellisuudessa avioerovapaus ei merkitse perhesuhteiden »hajoamista», vaan päinvastoin niiden lujittumista ainoilla sivistisyhteiskunnassa mahdollisilla ja kestäville demokraattisilla perusteilla. — — —. Mitä täydellisempi on avioerovapaus, sitä selvempää on naiselle, että hänen »kotiorjuuteensa» on syynä kapitalismi eikä oikeudettomuus.» *Mt.* s. 177, 179.

⁶⁵ Ks. av. 63.

⁶⁶ Ks. av. 64.

Marxin, Engelsin ja Leninin mielestä eräitä kapitalistisen tuotantotavan mahdollistuttaneita riiston välineitä. Jos tämä selitys oli edes pääpiirteissään oikeansuuntainen, se saattaa marxilaisesta näkökulmasta asiaa tarkastellen olla myös selitys sille, minkä vuoksi porvaristo kannatti tiukkaa avioerolainsäädäntöä: tiukat avioerosäännökset mahdollistivat välillisesti myös omien taloudellisten etujen toteuttamisen.

Ennen suomalaisen työväenliikkeen piirissä esitettyjen näkökantojen selostamista on ehkä aiheellista hieman verrata toisiinsa Marxin, Engelsin sekä Leninin katsontakantoja Lutherin esittämiin oppeihin.

On jokseenkin helppo havaita Marxin, Engelsin ja Leninin ajatelleen avioeron sallittavuudesta täysin päinvastoin kuin Luther. Marxin, Engelsin ja Leninin omaksumaa katsomuspohjaa voidaan pitää Lutherin oppien vastakohtana useassakin eri suhteessa. Keskeinen ero liittyi jo itse perhekäsitykseen. Lutherin oppien taustalla oli luontaisoikeudellisväritteinen perhekäsitys. Luther katsoi, että perhejärjestelyitä sääntelevät muuttumattomat siveelliset lait ja jumalalliset määräykset. Perheen asemaa ei liitetä esimerkiksi yhteiskunnan kulloiseenkin tuotantorakenteeseen kuten Marx, Engels ja Lenin olivat tehneet. Näin ollen Luther painotti yhteiskunnan kehitysvaiheesta riippumattomien ja staattisten arvojen merkitystä ihmisten elinolosuhteiden määrittäjinä. Marx, Engels ja Lenin puolestaan lähtivät tunnetusti siitä, että tuotantovoimat ja -suhteet sekä omistusolot määrasivät yhteiskunnan päällysrakenteeseen kuuluneet seikat kuten esimerkiksi aatteet, arvot ja uskomukset. Täten esimerkiksi arvot olivat heidän konseptiossaan tavallaan toisarvoisia ainakin siinä mielessä, että yksinomaan niiden avulla yhteiskunnallista kehitystä ei voitu ohjata tiettyyn suuntaan. Vasta muuttamalla yhteiskunnan rakennetta voitiin saavuttaa toivottuja lopputuloksia, esim. estää perheiden hajoamisilmiöt tai hajoamisilmiöitä.

1.3.2. Työläisnaisten ja Sosialidemokraattisen naisliiton näkemykset avioeron sallittavuudesta

Suomalaisen työväenliikkeen järjestäytyminen ja toiminnan aloittaminen ajoittui 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuun. Perinteiden puuttuessa työväenliikkeen lähtökohdat olivat täysin erilaiset kuin kirkon edustajilla mainittujen pappein- ja kirkolliskokousten aikoihin. Tämä heijastui moniin eri tekijöihin, muun muassa avioeron sääntelyä koskeisiin näkemyksiin. Voidaan sanoa, että siinä missä kirkon edustajilla

oli täysin selkiintyneet mielipiteet avioeron sallittavuudesta, siinä työväenliikkeen edustajien käsitykset olivat epävarmat. Tämä johtui pääosin siitä, että alkujaan työväenliikkeen pyrkimyksenä oli korjata sen mielestä pikaisinta uudistusta vaatineet epäkohdat. Avioerokysymys ei kuulunut niihin eikä siihen sen vuoksi ennen eikä jälkeen vuosisadan vaihteen pidetyissä eri työväenyhdistysten eikä työväenpuolueen eli (vuodesta 1903 lukien) Sosialidemokraattisen puolueen yleisissä kokouksissa kajottu lainkaan.⁶⁷ Vakiintuneen yhtenäiskäsityksen esiin seuloaminen ei ole mahdollista.

Tästä huolimatta on perusteltua puhua työväenliikkeen välillisistä ja välittömistä pyrkimyksistä vaikuttaa avioerolainsäädännön sisältöön. Välillisinä pyrkimyksinä voidaan pitää niitä toimenpiteitä, jotka tähtäsivät valtion ja kirkon erottamiseen toisistaan sekä siviilivihkimisen laillistamiseen, mikä jälkimmäinen toteutettiinkin lainsäädännöllisesti vuonna 1917 (asetus avioliiton solmimisesta siviiliviranomaisen edessä, 2. 11. 1917). Tarkoituksena oli poistaa kirkon avioliittoinstituutioon kohdistama kontrolli ja tätä kautta myös irrottautua kirkon tosiasiallisesti sanelemista avioerosäännöksistä.⁶⁸ Tätä sinällään tärkeätä ja omaa erityistutkimusta vaativaa kysymystä ei seuraavassa käsitellä. Sen sijaan huomio kohdistuu välittömiin pyrkimyksiin vaikuttaa avioerolainsäädännön sisältöön. Näiksi voidaan luokitella eräiden työväenliikkeeseen kuuluneiden henkilöiden kirjoitukset, joissa puollettiin relatiivista sukupuolimoraalia ja kannatettiin vapaamielistä avioerolainsäädäntöä. Koska kuitenkin näissä kirjoituksissa oli pikemminkin kysymys kirjoittajien omista henkilökohdaisista näkemyksistä kuin työväenliikkeen virallisesta ohjelmasta, ei näihinkään tulla paneutumaan.⁶⁹

⁶⁷ Vrt. eri työväenyhdistysten ja (Työväenpuolueen) sekä Sosialidemokraattisen puolueen julkaistut päiväkirjat 1890—1910-luvuilla. Pöytäkirjat löytyvät yhtenäisenä sarjana Työväen Arkistosta (ei signumia).

⁶⁸ Tämä käy ilmi mm. eduskuntapöytäkirjoista vuodelta 1911 (VPPTK 1911 s. 145 ss. (ensimmäinen käsittely), s. 221 ss. (toinen käsittely) ja s. 454 ss. (kolmas käsittely), jossa asetus vahvistettiin. — Ks. myös *Huttunen* s. 15.

⁶⁹ *Armas Niemisen* mukaan suomalaiset sosialistit saivat vuosisadan vaihteessa vaikutteita eräiltä ulkomaisilta ideologeilta (mm. August Bebeliltä, Karl Kautskyltä ja Ellen Keyltä), jotka korostivat 'vapaan rakkauden' ideaalia ja vapaata eroamisoikeutta. 'Vapaan rakkauden' aatteet jäivät kuitenkin Suomessa 1900-luvun alussa episodiksi. — Ks. tark. *Nieminen* s. 167 ss. ja s. 312. — Tänä lyhyenä aikana eräät työväenliikkeen silloiset johtohenkilöt toimivat ajatussuunnan julkistajina. Heistä vaikutusvaltaisimmat olivat *Nils Robert af Ursin*

Itse asiassa vain yksi taho vaati lainsäädännön muuttamista. Tämän tahon muodostivat työväenliikkeeseen kuuluneet naiset. Vaikka heidän esittämiään vaatimuksia ei voida pitää koko työväenliikkeen virallisina kannanottoina, on ilmeisen perusteltua sanoa naisten asenteiden kuvastaneen yleisemminkin niitä katsomuksia, joita työväenliikkeen piirissä vuosisadan vaihteen aikana vallitsi.

Työläisnaisten edustajakokoukset aloitettiin vuonna 1900.⁷⁰ Ensimmäisen kerran avioerokysymys otettiin esille Viipurissa vuonna 1906. Työläisnaiset pitivät epäkohtana puolisoiden lainsäädännöllistä eriarvoisuutta ja arvostelua kohdistettiin miehen edusmiehuutta koskeviin säännöksiin (lähinnä AOL 2:1.1:een). Edustajakokouksiin osallistuneet vaativat edusmiehuuden kumoamista sekä kaikkien niiden säännösten muuttamista, jotka pitivät yllä aviovaimon alisteista asemaa mieheensä nähden. Erityishuomio kohdistui niin ikään NK 15:2:een, jonka mukaan puolisoiden tultua tuomituiksi vuode- ja asumuseroon lapset tuli määrätä isänsä holhoukseen ja huoltoon siitäkin huolimatta, että tuomioistuimien olisi havainnut kummatkin puolisot yhtä kelvollisiksi tähän tehtävään.⁷¹ Samassa yhteydessä esitettiin vaatimus avioeron saannin helpottamiseksi. Ponsiehdotus kuului: »Avioero jätettäköön aviopuolisoiden yksityisasiaksi. Silloin kun molemmat tai toinen heistä sitä vaatii, on se sallittava.»⁷² Ponsiehdotus saatettiin valiokuntakäsittelyyn ja sitä kautta koko edustajakokouksen puitavaksi ja päätettäväksi. Hyväksytyssä ja lopullisessa muodossaan se kuului:

(1854—1936) ja *Matti Kurikka* (1863—1915). Tutustuttaessa lähemmin heidän avioeroa käsitelleisiin kirjoituksiinsa (esim. *Ursin* s. 403 ss., erit. s. 408 ja *Kurikka, Elämä* 10. 12. 1906 s. 1.) voidaan havaita heidän todella esittäneen pikemminkin omia ja henkilökohtaisia näkemyksiään kuin koko työväenliikkeen toimintaohjelmaa. Näin sen vuoksi että *Ursin* halusi (omien sanojensa) mukaan vain lähinnä esitellä suomalaiselle työväenliikkeelle eräitä ajateltavissa olevia vaihtoehtoja eikä propagoida tiettyjä oppeja. Vastaavasti työväenliikkeen ulkopuolelle mm. liian radikaalin suhtautumisen vuoksi sukupuoliasioihin suljetun *Kurikan* opit olivat niin väljiä, että niitä ei olisi edes niin haluttaessa voitu esittää työväenliikkeen ajamana avioero-ohjelmana. Tämän teoksen motto (s. V) kuvastaa hänen oppinsa luonnetta. (*main. kirj.* s. 1). — *Kurikasta* ja *Ursinista* ks. tark. *Nieminen* s. 199—203 ja s. 215—217.

⁷⁰ Ks. *Työläisnaisten edustajakokousten pöytäkirjat ja alustukset vuosina 1900—1909*, Työväen Arkisto 362.86 (471).

⁷¹ *Työläisnaisten ylimääräisen edustajakokouksen ptk 1906*, s. 29—30.

⁷² *Työläisnaisten edustajakokouksen ptk 1906* s. po. 30.

»Avioero jätettävä aviopuolisoiden yksityisasiaksi ja avioero sallittava heti kun siitä jommankumman puolelta vaatimus on tehty ja kahden todistajan kautta toteennäytetty, vaikka ei oikeus olekaan lopullisesti ratkaissut.»⁷³

Sillä erää asia jäi tähän. Se otettiin uudestaan esille Sosialidemokraattisen naisliiton edustajakokouksessa. Kokous pidettiin Lahdessa vuonna 1909. Eroa Viipurissa kolme vuotta aiemmin esitettyihin vaatimuksiin oli vain se, että uudet vaatimukset olivat muodoltaan hieman yksityiskohtaisempia kuin aiemmat sekä se, että ehdotuksissa viitattiin valtiopäivillä tehtyyn aloitteeseen sysätä avioliittolainsäädännön kokonaisuudistus käyntiin. Lahdessa hyväksyttiin seuraava julkilausuma:

»Uusi tekeillä oleva avioliittolaki on saatava niin vapaaksi kuin suinkin, että vain yhtyneiden vapaasta tahdosta riippuu sekä yhdyselämä että ero. — Nykyiseen avioliittolakiin on avioerokohdassa saatava sellainen muutos, että kun jompikumpi puolisoista 3 kuukautta kestäneiden väliaikojen perästä kolme kertaa peräkkäin tekee avioerovaatimuksen ja kahdella todistajalla toteennäyttää, että yhdyselämä on sietämätöntä, on ero sallittava, vaikka tuomioistuin ei asiaa lopullisesti olekaan ratkaissut.»⁷⁴

Naisten tekemät vaatimukset ajoittuivat suhteellisen lyhyelle aikavälille, ainoastaan vuosiin 1906—1909. Sosialidemokraattisen Naisliiton edustajakokouksissa asiaan ei enää ennen 1920-lukua palattu.⁷⁵ Syyt vaatimusten ajoittumiselle näinkin lyhyelle aikavälille saattavat olla monet. Pääasialliset tekijät ovat seuraavat.

Kuten tunnettua, säätyvaltiopäivillä ei naisen ääni päässyt lainkaan kuuluviin. Lisäksi säätyvaltiopäivillä toimineet edustivat vain osaa koko väestöstä; työväestöllä ei edustusta ollut. Vaalilaki- ja eduskuntauudistus vuonna 1906 toivat muutoksen. Äänioikeutettujen määrä viisinkertaistui ja sekä työväestöön kuuluneet miehet että naiset saivat mahdollisuuden vuodesta 1907 lukien vaikuttaa lainsäädäntötyöhön. Tämä lienee selitys sille, miksi juuri vuonna 1906 työläisnaiset alkoivat vaatia lainsäädännöllisiä uudistuksia. Vaatimuksia alettiin esittää vasta silloin,

⁷³ Main. ed. kok. ptk s. 32.

⁷⁴ Sosialidemokraattisen naisliiton edustajakokouksen ptk vuonna 1909 s. 18.

⁷⁵ Vrt. Sos.dem. naisliiton edustajakokousten ptk vuosina 1911—1919; Työväen Arkisto 362.87 (471).

kun poliittiset realiteetit loivat käytännölliset mahdollisuudet uudistushankkeiden toteuttamiselle.

Pääjakson alussa todettiin eduskunnan naisedustajien liittyneen yhdeksi rintamaksi ja vaatineen aviovarallisuussäännösten uudistamista ja miehen edusmiehuuden poistamista. Naisilla oli poliittisista näkemyseroistaan huolimatta sama perustavoite: aviomiehen ja aviovaimon oikeudellinen yhdenvertaistaminen. Tämän tavoitteen toteuttaminen lainsäädännössä oli huomattavasti tärkeämpi asia kuin avioerosäännösten uudistaminen, koskihan aviovarallisuusuudistus kaikkia naimisissa olleita naisia, kun taas avioerouudistus olisi ulottanut välittömän vaikutuksensa vain pieneen murto-osaan kaikista naisista.⁷⁶ Välitöntä tarvetta juuri erolainsäädännön uudistamiseen ei siten katsottu esiintyneen. Tämä on pääselitys sille, miksi kaikki naiset puoluekannastaan riippumatta eivät vaatineet avioerolainsäädännön uudistamista. Sosialistinaisten käyttäytymistä ajatellen on otettava huomioon vielä yksi erityispiirre. Se liittyi työväestön pyrkimykseen erottaa kirkko ja valtio toisistaan sekä pyrkimykseen saada aikaan siviiliavioliiton sallima lainsäädäntö. Myös työläisnaisten edustajakokouksissa siviiliavioliittokysymys otettiin esille ja vieläpä samassa yhteydessä kuin avioerokysymyskin. Tämä viittaa siihen, että perimmäisenä tavoitteena oli kirkon ideologian horjuttaminen.

Lahdessa pidetyssä kokouksessa tuotiin julki näkemys, jonka mukaan avioerolainsäädännön uudistaminen tulisi ajankohtaiseksi vasta sen jälkeen, kun siviilivihkiminen olisi tullut legalisoiduksi.⁷⁷ Vasta siviiliavioliittokysymyksen ratkaiseminen olisi luonut tilaisuuden lähteä tarkentamaan niin avioliiton solmimiseen kuin myös sen purkamiseen kytkeytyneitä seikkoja.

Naisten vaikeneminen vuoden 1909 jälkeen selittyy siten pääosin edellä esitetyistä seikoista. Sen sijaan ne eivät anna vastausta siihen, mikä selittää työläisnaisten vaatineen nimenomaan edellä selostettujen kaltaisia erosäännöksiä. Vastausta tähän ei löydy työläisnaisten edustajakokousten pöytäkirjoista, mutta kylläkin siitä lehtikirjoittelusta, jota käytiin kokouksiin osallistuneidenkin työläisnaisten omissa lehdissä.

Vuosina 1906—1909 'Palvelijatar'- ja 'Työläisnainen'-lehdissä julkaistiin yli puolenkymmentä artikkelia, jotka kaikki koskivat avioeroa ja

⁷⁶ Tähän viitattiin Lahdessa vuonna 1909 pidetyssä kokouksessa, ks. main. kok. ptk s. 75.

⁷⁷ Ks. av. 76.

puolisoiden vapaata oikeutta purkaa avioliitto niin halutessaan. Jokaisen artikkelin perusajatus oli sama: kapitalistisessa yhteiskunnassa elänyt nainen joutui orjuutettuun asemaan, elipä hän avioliitossa tai ei. Avio-
liitto oli kirjoittajien mielestä eräs prostituution ilmentymä. Eroa 'nor-
maaliksi' katsotun prostituution ja avioliiton välillä oli vain se, että avio-
liitto oli laillistetun prostituution muoto. Naiset tuli vapauttaa yhteis-
kuntajärjestelmän muutoksen myötä. Yksi keino vapauttaa nainen mie-
hensä tyranniudesta oli vapaan avioeron salliminen. Sopimus- tai irti-
sanomisperusteisten avioerojen salliminen katsottiin ainoaksi tavaksi vaa-
lia naisen siveellisyyttä.⁷⁸

Artikkeleista ei käy ilmi, millä näkökohdilla ehdotettuja eroperusteita
ajateltiin perusteltavan. Näyttää siltä, että niillä ei ollut ulkomaisia esi-
kuvia; ajan ulkomaisissa avioerolaeissa ei ollut sen sisältöisiä säännöksiä,
joita naiset puolsivat. Ilmeisesti juristikoulutusta vailla olleet naiset
muokkasivat itse ehdotetut säännökset — tähän suuntaan viittaa ainakin
hyväksytyjen säännösehdotusten hiomattomuus ja niiden lainsäädäntö-
tekninen kömpelyys. Säännösten *taustaperiaatteiden* ulkomaiset vaikut-
teet ovat sen sijaan koko lailla helposti tunnistettavissa. Kirjoittajat oli-
vat aivan selvästi tutustuneet mm. *August Bebelin* (1840—1913) ja *Karl*
Kautskyn (1854—1938) teoksiin, joissa käsiteltiin sukupuolimoraaliin ja
avioliittoon sekä avioeron oikeutukseen liittyviä kysymyksiä. Kielimuu-
rikan ei ollut tutustumisen esteenä, sillä sekä Bebelin että Kautskyn
naisten asemaa käsittelevät teokset oli suomennettu samaan aikaan kuin
työläisnaisten edustajakokouksiin osallistuneet ja kynäänsä tarttuneet
naiset ilmaisivat mielipiteensä asiasta.⁷⁹ Bebelin ja Kautskyn kirjoitusten
innoittamina naiset toistivat jokseenkin samat perusajatukset, jotka
Friedrich Engels oli julkaissut teoksessaan 'Der Ursprung der Familie,
des Privateigenthums und des Staats' (1884) ja joka suomennettiin vuonna
1907 ('Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä').

⁷⁸ Ks. esim. *Palvelijatar heinäkuu 1906* s. 179—180 ('Muutos avioliittolakiin
välttämätön'; nimim. M.L.); *Työläisnainen 30.5.1907* s. 173—174 ('Avioliitossa
olevan naisen poikkeusasema'; Hilja Pärssinen); *Työläisnainen 14.5.1908* s. 156—
158 ('Porvarillisen avioliiton karilla'; ei mainittu kirjoittajaa); *Työläisnainen 4.6.*
1908 s. 177—180 ('Neiti Hilda Käkikoski perättömiä syytöksiä tekemässä'; Hilja
Pärssinen) ja *Työläisnainen 21.4.1909* s. 124—125 ('Se sosialistinen kodin hävittä-
minen ja vapaa rakkaus'; ei mainittu kirjoittajaa).

⁷⁹ Ks. tark. *Nieminen* s. 124—126 (jossa selvitetty Bebelin kirjoituksia) ja
s. 212—214 (jossa selvitetty Kautskyn kirjoituksia).

Käsiteltäessä edellä kirkon suhtautumista avioeroon päädyttiin siihen, että kirkon edustajat omaksuivat jokseenkin tarkoin Lutherin avioliittokäsityksen. Työväestön suhtautumista tarkasteltaessa voidaan vastavasti päätyä lopputulemaan, jonka mukaan työväenliikkeen (nais)edustajat omaksuivat (Marxin ja) Engelsin avioliittokäsityksen. Kummatkaan johtopäätökset eivät ehkä ole loppuun saakka perusteltavissa. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut esittää tyhjentyviä tulkintoja mainittujen auktorien opeista ja niiden kulkeutumisesta suomalaiseen 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alkupuolen avioerokeskusteluun. Pyrkimyksenä on ollut vain näiden luonnehdintojen avulla korostaa kristillis-siveellisten (ja samalla idealististen) ja materialististen näkemysten perusajatuksia ja niiden välisiä eroja. Esitetyn perusteella voidaan todeta, että painotettaessa kristillis-siveellisiä tai idealistisia näkökantoja seuraamukset ovat erilaisia kuin lähdettäessä liikkeelle materialistisista lähtökohdista. Avioerokysymykseen ja avioeron sääntelyyn nähden päädytään erilaisiin tuloksiin näkökulmasta riippuen. Jos näkemykset ovat aatteellispainotteisia, taustalla on samalla uskomus, jonka mukaan tiukkojen avioeronormien avulla voidaan estää avioerojen yleistyminen ja hidastaa epätoivottavaa kehitystä. Jos taas näkemykset ovat materialistisävyisiä, taustalla on samalla uskomus, jonka mukaan tiukoilla erosäännöksillä ei voida estää perheiden hajoamista eikä hillitä hajoavien perhekuntien yleistymistä.

Suomalaiset lainvalmistelu- ja -säädäntävaltaa käyttäneet tahot tiedostivat nämä periaatevaihtoehdot lähtiessään uudistamaan erosäännöksiä. Ennen kuin seuraavassa selvitetään yksityiskohtaisemmin AL:n säätämiseen johtaneita vaihteita, huomio on kohdistettava avioerokysymykseen säätyvaltiopäivillä.

1.4. AVIOEROKYSYMYS SÄÄTYVALTIOPÄIVILLÄ

Prokuraattorien esitykset lainsäädännön tarkistamiseksi saivat säätyvaltiopäivillä perin laimean vastaanoton. Eri säätyjen muodostama lakivaliokunta käsitteli kyllä *Montgomeryn* tekemää ehdotusta päätyen vain siihen, että lakiin olisi tullut sisällyttää 'joitakin uusia avioeroperusteita'.⁸⁰ Tämän yksityiskohtaisempia luonnehdintoja lakivaliokunnan mietintöön ei liitetty. Muutoinkin eri säädyissä käyty keskustelu supistui vähiin.

⁸⁰ VPA 1888 IV, lakivaliokunnan mietintö n:o 22. s. 3.

Aatelissäädyn edustajat vaikenivat asiasta tyystin, pappissäädyn edustajat totesivat vain sen, että avioeron saamista ei saisi sanottavammin helpottaa ja porvarissäädyn keskuudessa vain yksi edustaja olisi halunnut vuode- ja asumus- sekä avioerolainsäädännön kokonaisuudistusta.⁸¹ Vastahuomautuksena esitettiin tällöin, että lainsäädännön uudistustarve kohdistui kaupallisiin, eikä lainkaan avioliitto-oikeudellisiin säädöksiin.⁸² Talonpoikaissäädyn edustajat kävivät keskustelua siitä, olisiko juoppous pitänyt liittää lakimääräisiin eroperusteisiin, mutta tällöinkin keskustelu tyrehtyi jo miltei alkuunsa. Juoppouden sisällyttäminen avioerolainsäädäntöön olisi merkinnyt poikkeamista »2000-vuotisesta traditiosta», joten tällaiseen uudistukseen ei voitu ryhtyä.⁸³ — Minkään säädyn piirissä ei esiintynyt halukkuutta muuttaa lainsäädäntöä.

⁸¹ *Pappissäädyn ptk 1888 II s. 1426—1427 ja porvarissäädyn ptk 1891 I s. 242 ss.* (Kivekkään ehdotus). Kivekkään tekemää ehdotusta ei käsitelty ja asia raukesi, ks. *porvarissäädyn ptk 1891 II s. 1498—1499*.

⁸² *Porvarissäädyn ptk 1891 I s. 249*.

⁸³ Ehdotuksen juoppouden hyväksymisestä avioeroperusteeksi teki Rannan tuomiokunnasta kotoisin ollut Risto Summa. Hän perusteli ehdotustaan lääketieteellisin argumentein: »Kokemus osoittaa, että juoppous, päästyään vallalle toisessa tai toisessa aviopuolisossa, on omiaan hävittämään avio-onnea; ja sitä paitsi saattaa lapset syyttömästi joutua sekä siveelliseen, että ruumiilliseen perikatoon. Lääketieteen kannalta lieene epäilemätön tosiasia, että väkiviinan ylellisen nautinnon kautta vaikuttama veren myrkytys voipi lapsinkin vaikuttaa vastustamatonta taipumusta juoppouteen, henkistä tylsistymistä ja vieläpä mielenvikaisuutta.» *Talonpoikaissäädyn ptk 1885 I s. 339—340*. — Ehdotus sai tylyn vastaanoton. Summaa ja yhtä edustajaa (Häkli) lukuunottamatta kaikki muut tyrmäsivät ehdotuksen sen raamatunvastaisuuden ja avioliiton siveellistä perustaa murentavan luonteen vuoksi. Vastustuksen luonnetta kuvastavat esimerkiksi edustaja Pöystin lausumat. Hän totesi, että »—— ehdotus halveksivalla tavalla käsittelee avioliittoa ——» minkä vuoksi siitä ei olisi pitänyt keskustella lainkaan »—— vaan että se hurraahuudoilla hyljättäisiin ——.» (*ptk s. 341*). Perusteluinaan Pöysti esitti: »Avioliitto ei ole keskinäiseksi hauskuudeksi, vaan sitä varten, että aviopuolisot olisivat toinen toisilleen avuksi, ja juuri vaikeissa tiloissa volkin aviopuolison vaikutus olla suurempi kuin kenenkään muun ihmisen, ja moni aviovaimo onkin saanut auttamattoman juopon parantumaan. —— Ne vastoinikäymiset, jotka avioliittoa saattavat kohdata, ovat pidettävä Jumalan lähettiminä, ja hän auttaa meidän ne myös kestäämään.» (*ptk s. 342*) — Asiakirjat eivät kerro, tuliko ehdotus 'hurraa-huudoilla' hylätyksi, mutta osoittavat Pöystin lausumien saaneen muiden säädyn edustajien (Summaa ja Häkliä lukuunottamatta) varauksettoman kannatuksen osakseen; keskustelu typistyi muutamiin lausumiin ja »—— säätty hylkäsi melkein yksimielisesti ——» tehdyn ehdotuksen. Ks. tark. main. *ptk s. 341—343*.

Tarkasteltaessa säätyjen suhtautumista avioerokysymykseen huomio kiintyy siihen, minkä vuoksi kaikkien säätyjen edustajat suhtautuivat niin penseästi koko lainsäädännön muuttamiseen. — Esitettyjen tietojen valossa asiaa voidaan eritellä hieman yksityiskohtaisemmin ottamalla huomioon avioerojen vähäinen määrä, erivapausmenettelyn luonne ja eri säätyjen suhtautumisen määrittäneet intressit sekä katsomukselliset tekijät.

Pappissäädyn edustajien kielteinen asennoituminen eroperusteiden laajentamiseen selittyy jokseenkin yksinomaan sillä, että jo voimassa olleet avioeroperusteet vastasivat säätyyn kuuluneiden luterilaista avio-liittokäsitystä. Kun se kerran oli saanut ilmauksensa NK 13:1:ssä ja 13:4:ssä, ei ollut olemassa mitään syytä lähteä lainsäädäntöuudistusten tielle. Näin oli asianlaita sen vuoksi, että erivapauskäytäntö ei tuolloin ollut noussut laajoihin mittoihin, ei ajateltaessa erivapausperusteisten erojen vuosittaista määrää eikä niiden osuutta kaikista avioeroista.

Tämä selittää osin myös talonpoikaissäädyn edustajien käyttäytymistä. Uskonnollisväritteeseen katsomuspohjaan kietoutunut fatalismi oli ominaista ajan maaseutuväestölle. Se heijastui säädyn keskuudessa esitettyihin mielipiteisiin. Talonpoikaissäädyn edustajien esittämiin näkemyksiin vaikuttivat kuitenkin myös muut syyt. Tämän säädyn edustajat olivat kotoisin maaseudulta, jossa perheen tehtävät koettiin toisin kuin kaupunkilaisväestön keskuudessa. Perhe oli maaseudulla korostetusti tuotantoyksikkö, jossa puolisoiden henkilökohtaiset odotukset avioliittoa ja sen onnistumista kohtaan eivät olleet kovinkaan merkittävässä asemassa. Mies ja nainen eivät läheskään aina olleet elämäntovereita sanan nykyisessä merkityksessä. Puolisoiden tuli keskittää voimansa muihin seikkoihin kuin keskinäisten väliensä selvittelyyn. Jos juoppous oli perheen vitsauksena, perhe tuli siitä huolimatta pyrkiä pysyttämään rikkoutumattomana ja suuntaamaan toimintansa jokapäiväiseen tuotantotehtävään.

Porvarissäädyn asennoitumista valaisee ennen kaikkea säädyn jäsen-ten tausta. Porvarit edustivat pääasiassa kaupunkilaista kauppiasväestöä. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että säädyn edustajat painottivat kaupallisen lainsäädännön uudistamistarvetta silloin, kun yhteiskunnan talous- ja tuotantorakenne oli muuttumassa. Kaupallisen lainsäädännön (vrt. esim. osakeyhtiölainsäädäntö) uudistamistarve oli aivan eri luokkaa kuin esimerkiksi avioerolainsäädännön muuttamistarve.

Aatelissäädyn passiivisuus käynee ymmärrettäväksi samoin näkökohdin kuin porvarissäädyn suhtautuminen. Ilmeisesti selitystä voidaan etsiä myös tarkastelemalla sitä, mitä väestönosaa erivapausmenettely de facto 1800-luvun loppupuolella palveli. Kuten liite 3. (s. 226) osoittaa, erityisesti ylempään virkakuntaan lukeutuneet käyttivät hyväkseen poikkeuksellista tapaa katkaista aviolliset siteensä. Erivapausperusteisia avioeroja myönnettiin ennen kaikkea juuri ylempään virkakuntaan lukeutuneille henkilöille, toisin sanoen niille, jotka sosiaaliselta statukseltaan samastuivat lähinnä juuri aatelissäädyn edustajiin. Kun asianlaita oli näin, ei aatelissäädyn piirissä esiintynyt tarvetta tehdä ehdotuksia lain-säädännön muuttamiseksi.

Tarkasteltiinpa säätyjen suhtautumista avioerokysymykseen erikseen tai yhdessä, lopputulos on sama. Säätyvaltiopäivillä ei esiintynyt min-kään säädyn keskuudessa välitöntä tarvetta vaatia avioerouudistusta. Ja koska intressi uuden avioerolainsäädännön valmistelemiseksi ja säätämiseksi puuttui, positiivisen oikeuden sisältökin saattoi pysyä muuttumattomana. Säätyvaltiopäivillä viitattiinkin samaan asiaan, jota oli 1800-luvun lopulla korostettu ja toistettu alati eri yhteyksissä: 'avioliiton pyhyyteen' ja sen 'siveelliseen' perustaan. Säädyt ilmeisesti kokivat kristillisytytteen ideologian säilyttämisen arvoiseksi ja olivat myös tästä syystä haluttomia sen horjuttamiseen. Säätyjen suhtautuminen ei selity yksinomaan kuvatun kaltaisella paineen puuttumisella.

Laajemmin ottaen katsomukselliset seikat liittyivät rakenteellisiin tekijöihin. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa perhesiteiden kiinteyttä pidettiin tärkeänä. Tuotantotapa edellytti avioliiton purkautumattomuutta ja perheiden koossa pysymistä. Lähinnä vain maatalous- ja kaupunkilaistyöväestön keskuudessa ei esiintynyt tarvetta korostaa avioliiton kristillis-siveellistä pyhyyttä. Työväestöön kuuluneilta kuitenkin puuttuivat mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, joten avioerokysymyksen normittaminen tapahtui muiden yhteiskuntaryhmien intressissä.

1.5. SENAATTI JA AVIOERO

Senaatti puuttui avioerokysymykseen ennen 1920-lukua kahdesti, vuosina 1898 ja 1917. Kummallakin kerralla senaatti antoi lainvalmistelukunnan tehtäväksi tarkistaa avioeroa koskeneet säännökset ja kummalla-

kin kerralla lopputulos oli sama. Lainvalmistelukunta ei muiden tehtäviensä vuoksi ehtinyt saattaa toimeksiantoaan päätökseen.⁸⁴

Ennen tehtävän antamista lainvalmistelukunnalle vuonna 1917 senaatti teetti alustavan suunnitelman niiksi periaatteiksi, joita lainvalmistelukunnan sittemmin oli tarkoitus täsmentää. Muistio asiasta valmistui elokuussa vuonna 1916. Siinä todettiin mm. seuraavaa:

»Se seikka, että tähän asti ei vielä ole aikaansaatu uutta lain-säädäntöä eikä edes millään taholla yksityiskohtaisempaa ehdotus-takaan lainsäädännön uudistamiseksi, vaikkakin yleensä on oltu selvillä sen puutteellisuudesta, näyttää Senaatin käsityksen mukaan olevan selitettävissä suureksi osaksi sen kautta, ettei Hallituksen keskuudessa enempää kuin valtiopäivilläkään ole ollut tarkkaan määrättyä mielipidettä siitä, miten vapaus avioeron saantiin uudessa laissa olisi säädettävä.»⁸⁵

Esitettyyn selitykseen on helppo yhtyä. Lainsäädännön puutteellisuus oli verraten yleisesti tunnettu tosiasia, olivathan kirkolliskokous-edustajat ja prokuraattorit kiinnittäneet huomionsa NK 13:4:n alkuperäisen ration vastaiseen soveltamiseen. Unohtaa ei sovi sitäkään, että virkasytetyprosessi Tornion raastuvanoikeuden puheenjohtajaa ja jäseniä vastaan oli muistion laatimisen aikana vireillä. Viittaus selkiintymättömään kantaan säädettävän lain suuntalinjoista oli sekin oikeutettu. Prokuraattorit olivat lähinnä vain todenneet uuden lain tarpeellisuuden pyrkimättä esittämään yksityiskohtiin menevää suunnitelmaa säädettävistä eroperusteista. Vastaavasti hallituksen kanta oli täsmentymätön. Sen senaatti saattoi omalta osaltaan varmuudella todeta ja tähän suuntaan viittasivat valtiovalan edustajien kirkolliskokousten yhteydessä esittämät näkökohdat. Kun vielä muistetaan säätyvaltiopäiväedustajien passiivisuus ja todetaan se seikka, että eduskuntauudistuksen jälkeen esitetyt uudistusvaatimukset suuntautuivat yksinomaan avioliiton varallisuus-

⁸⁴ Senaatin talousosaston ptk 25. 10. 1917 s. 424. Tiedot lainvalmistelukunnan asettamisesta ja työn keskeytymisestä löytyvät Valtionarkistossa olevasta aktista 4/361, oikeusministeriö vuonna 1920. Tähän aktiin on liitetty se virallismateriaali, jota vuonna 1924 työnsä valmiiksi saanut lainvalmistelukunta käytti hyväkseen laatiessaan ehdotusta uudeksi aviokaareksi (LvK 1924). — Avioerolainsäädännön uudistamiseen tähänneestä lainvalmistelutyöstä ks. tark. Huttunen s. 23 ss.

⁸⁵ Muistio löytyy ed. av.:ssa mainitusta aktista. Sitä ei ole varustettu erityisellä signumilla eikä tähän lähes 50-sivuiseen muistioon ole tehty sivunumerointia. Siteeratun lausuman osalta ks. muistio (s. 20).

oikeudelliseen puoleen, voidaan täysin perustellusti yhtyä muistiossa julkituotuihin näkemyksiin.

Muistiossa esitettiin tulevaa kehitystä ajatellen tärkeät suuntalinjat, mistä syystä eräitä keskeisiä näkökohtia on aiheellista selvittää hieman yksityiskohtaisemmin. Muistiossa todettiin:

»Avioeroprobleemin ratkaisemisessa pyrkivät aina aivan vastakkaiset käsityskannat pääsemään vaikuttaviksi. Toiselta puolelta saatetaan väittää, että avioliitto vain silloin voi olla yksilölle arvokkaana moraalisenä voiman lähteenä, kun avioeron saanti on vaikea. Vapaa lainsäädäntö vaikuttaa lamauttavasti siihen siveelliseen vakavuuteen, joka on välttämätön avioliiton arvon säilymiselle, ja herättää halua pyrkiä avioeroon, kun sitävastoin vaikeuttamalla avioeron saantia kasvatetaan puolisoja hillitsemään mielihohteitaan ja harkitsemaan päähänpistojaan sekä koetetaan ehkäistä kevytmielisesti solmimasta uusia avioliittoja. Sitäpaitsi voidaan — tältä näkökannalta asiaa arvostellen — huomauttaa että naisen siveellisen aseman arvo perustuu juuri avioliiton kestävyyyteen, verrattuna satunnaisiin suhteisiin. Liian vapaamielinen avioerojen myöntäminen panee myös alttiiksi lasten kasvatuksen.

Vapaan avioero-oikeuden puolesta on toiselta puolelta vaadittu nykyaikaisen individualismin nimessä oikeutta avioeron saantiin, milloin avioliitto on niin särkynyt, että avioliitto ei jaksakaan olla yksilölle voiman lähteenä, vaan vaikuttaa painostavasti ja lamauttavasti elämän pyrkimyksiin. On myös väitetty, että otaksuma avioliiton periaatteellisen erottamattomuuden siveellisestä vaikutuksesta avioliittoon jää vain hypoteettiseksi ja viitattu avioliittomoraaliin katolisissa maissa, joissa puolisoa ei sido ajatus toisen puolison mahdollisesta menettämisestäkään, kun tämä ei missään tapauksessa voi mennä uusiin naimisiin. — Avioeron saannin vaikeuttaminen muka vaikuttaa — niin jatketaan — haitallisesti kansan yleiseen siveellisyteen. Sillä samassa määrässä kuin koetetaan estää kevytmielisesti solmimasta avioliittoja, samassa mitassa vähenee omantunnon-tarchoissa ja henkisesti kehittyneissä ihmisissä halu sitoa itsensä ikuisiin kahleisiin. Ja kumpiko — kysytään — vahingoittaa enemmän yleistä siveellisyyttä, sekö että nuori mies, jota, paitsi ekonomisia ja sosiaalisia syitä, vielä »ikuisen liiton» pelko pidättää naimisiin menemästä, tyydyttää eroottisia tarpeitaan satunnaisissa suhteissa, vai sekö, että hänen, mentyään nuorella iälläään avioliittoon, jonka hän sitten havaitsee olevan vailla »ijäisyysarvoja», sallitaan siitä päästä eroon.

On vielä käsitetty vapaa avioerolainsäädännön vaatiminen heikkomman, s.o. tavallisesti naisen, suojelemiseksi, valmistamalla hä-

nelle tilaisuus vapautuakseen sietämättömistä oloista. Lopuksi on lasten edun väitetty vaativan vanhempain avioliiton purkamista, milloin elämä on särkynyt. Kun lapset ovat pakotetut päivä päivältä kuulemaan vanhempain torailemista ja näkemään riitakohtauksia, ja ehkä vielä itse joutuvat niihin osaa ottamaan ollen pakotettuja asettumaan puolelle tai toiselle, vaikuttaa se myrkyttävästi ja demoraliseeraavasti heidän ajatusmaailmaansa, mielentilaansa ja elämänhaluunsa.»⁸⁶

Verrattaessa senaatin esittämiä suuntalinjoja yhtäältä kirkon ja toisaalta työväestön piirissä omaksuttuihin näkemyksiin voidaan havaita, että senaatti asetti kielteiseen valoon ne päävaihtoehdot, joita sekä kirkon että työväestön edustajat olivat puoltaneet ehdottaessaan tietynkaltaisten avioerosäännösten laillistamista. Senaatti ei omasta puolestaan laatinut yksityiskohtaista ehdotusta uusiksi avioerosäännöksiksi. Tämä tehtävä jäi oikeusministeriön lainvalmistelukunnan tehtäväksi. Lainvalmistelukunnan esittämät lähtökohdat puolestaan palautuivat senaatin omaksumiin peruslinjoihin.

2. UUSIEN AVIOEROPERUSTEIDEN SÄÄTÄMISVAIHEET VUOSINA 1924—1929

Lainvalmistelijain osalta avioliittolainsäädännön kokonaisuudistukseen tähänneet hankkeet saatettiin osin päätökseen vuonna 1924, jolloin oikeusministeriön lainvalmistelukunta julkaisi ehdotuksensa uudeksi avio-kaareksi. Lainvalmistelukunta totesi omien ehdotustensa tukeutuneen Ruotsin (11. 6. 1920), Norjan (31. 5. 1918) ja Tanskan (30. 6. 1922) perhe-oikeudellisten lakien (jatkossa. lyh. GB, EL ja AEL) sekä Saksan (18. 8. 1896) ja Sveitsin (10. 12. 1907) siviililakien (jatkossa lyh. BGB ja ZGB) sisältämiin avioeroperusteisiin.⁸⁷

⁸⁶ Main. muistio (s. 21—23).

⁸⁷ LuK 1924 s. 54. — Ruotsissa annettiin 12. 11. 1915 laki avioliiton solmimisesta ja purkamisesta, johon sisältyneet eroperusteet olivat täysin yhteneväiset GB:hen sisältyneiden säännösten kanssa. Seuraavassa viitataan GB:n erosäännöksiin.

Lainvalmistelukunta laati ehdottamansa avioeroperusteet säännöskoh-
taiseen muotoon.⁸⁸ Uudet ehdotukset sisällytettiin myös hallituksen esi-
tykseen vuodelta 1927.⁸⁹ Sen jälkeen eduskunnan lakivaliokunta laati
vuonna 1928 omat säännösehdotuksensa,⁹⁰ jotka muodostivat vuoden 1929
eduskuntakäsittelyn pohjan. Lainsäädäntöprosessi oli tavallaan neli-
vaiheinen. Lopullisen muotonsa uudet avioeroperusteet saivat vuonna
1929 niiden säännösehdotusten ohjaamina, jotka oli laadittu vuosina
1924, 1927 ja 1928.

Seuraavassa tarkastellaan avioeroperusteiden säätämismvaiheita ja ero-
perusteiden ulkomaisia esikuvia. Tehtävä on kaksijakoinen. Aluksi sel-
vitetään, mitkä yksittäiset ulkomaiset erosäännökset olivat kotimaisen
oikeuden esikuvina ja pohditaan, saattoiko ulkomaisten eroperusteiden
yhtäaikainen reseptio ylipäättään olla mahdollinen. Toisena tehtävänä on
seuloa esiin Suomessa vuosien 1924 ja 1929 välisenä aikana tapahtuneet
muutokset ja liittää ne nelivaiheisen säätämismprosessin aikana kulloinkin
hyväksyttyihin ulkomaisiin esikuviiin. Esitys tähtää tältä osin AL 70—
77 §:n ulkomaisten esikuvien osoittamiseen *de facto*.

2.1. SUOMESSA EHDOTETTujen JA HYVÄKSYTTYJEN EROPERUSTEIDEN SUHDE ULKOMAIISIIN AVIOEROSÄÄNNÖKSIIN

Koska toisaalta ruotsalaiset, norjalaiset ja tanskalaiset säännökset sekä
toisaalta saksalaiset ja sveitsiläiset eroperusteet olivat sekä sisällöllisesti
että lainsäädäntöteknisesti toistensa kaltaisia, seuraavassa on huomio kiin-
nitetty erikseen skandinaavisiin sekä erikseen saksalaisen oikeusalueen
lainsäädäntöratkaisuihin.

Seuraavasta asetelmasta käyvät ilmi GB:n, EL:n, ÆL:n sekä BGB:n
ja ZGB:n hyväksymät eroperusteet säännöskohdittain esitettynä. Laki-
tekstit sisältyvät liitteisiin 13.—17.⁹¹

⁸⁸ LuK 1924 s. 12—14.

⁸⁹ VPA 1927 III, HE n:o 40, s. 12—14.

⁹⁰ VPA 1928 III, esitys n:o 40, s. 18—19.

⁹¹ Ks. s. 236 ss.

Ruotsin (1920), Norjan (1918) ja Tanskan (1922) avioliittolakien sekä Saksan (1896) ja Sveitsin (1907) siviililakien sisältämät asumus- ja avioero-perusteet.

<i>Asumus- ja avioero-perusteet</i>	<i>Ruotsi (GB)</i>	<i>Norja (EL)</i>	<i>Tanska (ÆL)</i>	<i>Saksa (BGB)</i>	<i>Sveitsi (ZGB)</i>
I Asumusero					
1. sopimusperusteiset syyt	11:1	41 §	52 §		
2. syyllisyysperusteiset syyt	11:2.1	42.1 §	53.1 §		art. 137—140 (art. 143, 147)
3. väliensirkkoontumisperusteiset syyt	11:2.2	42.2 §	53.2 §		art. 142 (art. 143, 147)
4. irtisanomisperusteiset syyt					art. 141 (art. 143, 147)
II Avioero					
1. uskottomuus (vast.)	11:8	48 §	59 §	1565 §	art. 137
2. sukupuolitauti	11:9	49 §	60 §		
3. pahoinpitely	11:10	50 §	61 §	1566 §	art. 138
4. rikollisuus	11:11	51—52 §	62 §		
5. huumaavien aineiden väärinkäyttö	11:12	51 §			
6. mielisairaus	11:13	53 §	63 §	1569 §	art. 141
7. erillään asuminen	11:4	44 §	55 §		
8. asumusero	11:3	43 §	54 §		
9. hylkääminen	11:5	45 §	56 §	1567 §	art. 140
10. katoaminen	11:6	46 §	57 §		
11. kaksinnaiminen	11:7	47 §	58 §		
12. väliensirkkoontuminen				1568 §	art. 142
13. kunniaton elämä				1568 §	art. 139

2.1.1. Ruotsalaiset, norjalaiset ja tanskalaiset säännökset

Skandinaaviset säännökset laadittiin yhteistyössä.⁹² Tämä selittää niiden suuren samankaltaisuuden. Suurin osa säännöksistä oli sisällöllisesti ja formuloinniltaan täysin toisensa peittävät ja toiset säännökset olivat likipitään yhteneväiset. Mitään periaatteellisia eroja säännösten välillä ei ollut.

⁹² Ks. esim. GB:n esityöt s. 4—6, jossa on selvitetty yksityiskohtaisesti pohjoismaisen yhteistyön muotoja.

Sisällöllisesti yhteneväiset säännökset koskivat lähinnä aviollista uskottomuutta, avioliiton aikana saatua sukupuolitautia, omavaltaista hylkäämistä ja vähintään kaksi vuotta kestänyttä erillään asumista sekä puolison katoamista ja vähintään kolme vuotta kestänyttä poissaoloa.

Pahoinpitelyä ja toisen puolison rikollisuutta koskeneet säännökset olivat niin ikään samansisältöisiä, joskin niihin liittyi hienoisia eroavuuk-sia. GB:n ja AEL:n mukaan välitön avioero voitiin myöntää vain silloin, kun pahoinpitely tai hengentavoittelu oli kohdistunut toiseen puolisoon, kun taas EL:n mukaan avioero voitiin myöntää myös puolisoiden lapseen kohdistuneen väkivallanteon seurauksena. Toisen puolison rikollisuuden perusteella avioero oli mahdollista myöntää *pääsääntöisesti* silloin, kun toinen puoliso oli tuomittu vähintään 3 vuoden vapausrangaistukseen, erityistapauksessa myös silloin, kun puolisolle tietystä teosta langetettu ran-gaistus oli tätä lievempi. Ero kytkeytyi juuri »lievempien» rangaistusten määrittelemiseen. EL nivoi eron saannin näissä tapauksissa kansalliseen rikoslainsäädäntöön ja sen eri rikosoikeudellisiin säännöksiin, GB ja AEL liittivät sen tiettyihin määräaikoihin in concreto. Itse pääsäännöt olivat kuitenkin täysin samat.

Avioeron myöntäminen päihdyttävien aineiden väärinkäytön perus-teella oli järjestetty eri tavoin. GB:n ja AEL:n mukaan avioero voitiin myöntää myös välittömästi, EL oikeutti vain asumuseroon.⁹³

Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa avioero voitiin myöntää sekä pelkän erillään asumisen että tuomitun asumuseron perusteella. Erottavat teki-jät liittyivät itse eronsaantimenettelyyn ja tiettyihin määräaikoihin. Ruot-sissa kaikki avioerojutut siirrettiin jo vuonna 1915 toteutetussa uudistuk-sessa alioikeuksien ratkaistaviksi, Norjassa ja Tanskassa avioeroja myön-nettiin edelleenkin sekä hallinto- että tuomioistuinteitse.⁹⁴

Asumusero voitiin myöntää kolmessa eri päätapauksessa: (a) silloin, kun puoliset olivat siitä yksimieliset, (b) silloin, kun toinen puoliso oli

⁹³ Ks. tark. *lütteet* n:o 13—15. (s. 236—241) ja esim. *Westring* s. 211—218 sekä *Stjernstedt* (Käsikirja) s. 299—303 (Ruotsi); *Lütken—Platou* s. 54—57 ja *Støylen* s. 133—137, s. 139—157 (Norja); *Faurholt—Topsøe-Jensen* s. 76—87 ja *Bentzon* s. 187—201 (Tanska).

⁹⁴ *Lütteet* n:o 13.—15. ja *Lütken—Platou* s. 48—54 sekä *Støylen* s. 127—133, joissa selvitetään menettelyä käännyttäessä kuninkaan puoleen sekä *Faurholt—Topsøe-Jensen* s. 63—69 ja *Bentzon* s. 168—182, joissa tehdään selkoa oikeus-ministeriön ja sikkäläisen, lähinnä meidän lääninhallitustamme vastaavan, hallin-toviranomaisen (overøvrigheden:in) sekä kuninkaan välisestä tehtävänjaosta.

syyllystynyt aviollisten velvollisuuksiensa laiminlyöntiin, kuten huumaa-
vien aineiden väärinkäyttöön taikka epäsäännölliseen elämään ja (c)
silloin, kun puolisoiden välit olivat pysyväisesti rikkoontuneet. Syylli-
syysperusteisissa tapauksissa asumuseron hakemiseen oli pääsääntöisesti
oikeutettu vain syytön osapuoli, aviollisen karikon aiheuttanut puoliso
vain erittäin painavista syistä.

Sopimusperusteisen avioeron myöntämisen edellytyksenä oli *sovittelu*.
Tanskan lainsäädäntö sisälsi niin ikään sovittelusäännöksen (ÆL 76 §),
mutta se erosi olennaisin kohdin Ruotsin ja Norjan lainsäädännöstä.
Sovittelua ei liitetty ainoastaan sopimusperusteiseen asumuseroon, vaan
se oli niin asumuseron kuin avioeronkin myöntämisen edellytys kaikissa
tapauksissa.⁹⁵

Norjassa ja Tanskassa asumuseron jälkeiselle erilleen asumiselle ase-
tetut määräajat määräytyivät eri tavoin sen mukaan, olivatko puoliset
avioerosta yksimieliset vai eivät. Jos puoliset olivat asumuseron saa-
tuaan yksimieliset avioerosta, EL:n mukaan heidän tuli asua erillään
vähintään yhden vuoden ajan. Toisen puolison vastustaessa eroa oli vä-
himmäismääräaika kaksi vuotta. Sama perusajatus legalisoitiin niin
ikään ÆL:ssä kuitenkin siten, että vähimmäismääräajat olivat kummas-
sakin tyyppitapauksessa puolta vuotta pidemmät kuin EL:n mukaan.
Sen sijaan GB salli avioeron asumuserotuomion jälkeen kestäneen yhden
vuoden ajan jälkeen. Avioerokanteen saattoi nostaa kumpi puoliso ta-
hansa.⁹⁶ Asumuserotuomiotta avioero voitiin myöntää GB:n ja EL:n mu-
kaan kolmen vuoden ja ÆL:n mukaan vähintään neljän vuoden erillään
asumisen jälkeen. Toisen puolison suhtautuminen mahdollisesti myön-
nettävään avioeroon oli ratkaiseva. Toisen puolison vastustaessa avio-
eron myöntämistä ei sitä haluava puoliso ollut oikeutettu pelkän erillään
asumisen perusteella avioliiton purkamiseen.⁹⁷

⁹⁵ Lütteet n:o 13.—15. ja Westring s. 283—285, *Stjernstedt* (Käsikirja) s. 268—
269, *Lütken—Platou* s. 49—50, *Støylen* s. 127 ja *Faurholt—Topsøe—Jensen* s. 123—
130 sekä *Bentzon* s. 161—168.

⁹⁶ Lütteet n:o 13.—15. ja Westring s. 209, *Stjernstedt* (Käsikirja) s. 235 ss.,
Lütken—Platou s. 51—53, *Støylen* s. 127—129, *Faurholt—Topsøe—Jensen* s. 68—
70 ja *Bentzon* s. 178—181.

⁹⁷ Lütteet n:o 13.—15. ja Westring s. 210—211, *Stjernstedt* (Käsikirja) s. 236,
Lütken—Platou s. 53—54 (erit. s. 54, kohta 3.), *Støylen* s. 129—133 ja *Faurholt—
Topsøe—Jensen* s. 70—76 sekä *Bentzon* s. 178—186.

2.1.2. Saksalaiset ja sveitsiläiset säännökset

Saksan ja Sveitsin lainsäädäntö erosi pohjoismaisesta lainsäädännöstä paitsi sisällöltään myös lainsäädäntöteknisesti. Saksalaiseen ja sveitsiläiseen lainsäädäntöön sisältyi paitsi tiettyjä erityisperusteita myös eroon oikeuttanut *yleislauseke*.

Yleislausekkeiden taustalla oli ns. *Zerrüttung-periaate*. Sekä BGB:n että ZGB:n mukaan avioero voitiin myöntää, mikäli:

»——— der andere Ehegatte ——— eine so tiefe Zerrüttung verschuldet hat, dass dem Ehegatten die Fortsetzung dem Ehe nicht zugemuthet kann. » (BGB 1568 §)

»——— eine so tiefe Zerrüttung des ehelichen Verhältnisses eingetreten, dass die Ehegatten die Fortsetzung der ehelichen Gemeinschaft nicht zugemuthet darf, ———.» (ZGB art. 142)

Peruslähtökohdat olivat kummassakin järjestelmässä samat. Mikäli puolisoiden yhdyselämä oli ajautunut siihen pisteeseen, että siitä ei enää ollut mahdollisuuksia palata normaaliin kanssakäymiseen, puoliset tai heistä toinen saattoi vaatia avioeroa. Zerrüttung-periaatetta ei voida varauksetta rinnastaa pohjoismaisen lainsäädännön taustalla olleisiin periaatteisiin. Kysymys ei ollut siitä, että puoliset olisivat saaneet vapaasti päättää liittonsa purkamisesta. Eron saaminen ei toisaalta välttämättä edellyttänyt syyllisen osapuolen nimeämistä.

Säännökset eivät ilman muuta oikeuttaneet avioliiton purkamiseen silloin, kun yhteiselämän jatkaminen oli objektiivisesti ottaen käynyt mahdottomaksi.

Jos jokin vertailu halutaan tehdä, Zerrüttung-periaate voidaan tietyin varauksin samaistaa välien rikkoontumisen periaatteeseen. *Hakulisen* mukaan ilmaisu 'eine anhaltende Zerrüttung des ehelichen Verhältnisses ist eingetreten' on käännettävissä ilmaisuksi 'sopimussuhteen perusta on rikkoontunut'.⁹⁸ Käännös on onnistunut sen vuoksi, että ilmaisun varaukseton samastaminen 'välien rikkoontumiseen' voisi luoda mielikuvan, jonka mukaan kysymyksessä olisi puolisoiden omien subjektiivisten arvostusten mukaan arvioitava välien rikkoontuminen. Subjektiivinen elementti liittyi kyllä Zerrüttung-periaatteeseen, mutta ei yksinomaan vain se. Välien rikkoontuminen tuli olla myös objektiivisesti todettavissa.⁹⁹

⁹⁸ *Hakulinen* s. 428 (29).

⁹⁹ Ks. tark. esim. *Bergerfurth* s. 16—17, *Blanke* (FamRZ 1966) s. 329 ss., *Gernhuber* s. 244—245 ja *Brusiin* s. 53—64.

Tuomari saattoi myöntää avioeron vain silloin, kun puoliset olivat itse päätyneet eron hakemiseen ja kun sen ohella yhteiskunnan etu ei välttämättä vaatinut avioliiton pysyttämistä voimassa.¹⁰⁰ Lyhyesti sanottuna harkintavalta kuului puolisoiden (ohella ja) sijasta lain soveltajalle, jonka viime kädessä oli määritettävä periaatteen kulloinkin sisältö tapaus tapaukselta. Tämän vuoksi *Zerrüttung*-periaatteen sisältöä voidaan luonnehtia vain lähtien siitä, mitä periaate ei tarkoittanut. Periaatteen määrittäminen yleisin ja täsmällisin kriteerein ei ole mahdollista.

Yksittäisinä eroperusteina kummankin maan lait hyväksyivät aviollisen uskottomuuden tai siihen rinnastettavan teon, toisen puolison pahoinpitelyn, omavaltaisen hylkäämisen ja vähintään kolme vuotta kestäneen mielisairauden. BGB edellytti omavaltaiselta hylkäämiseltä vähintään yhden ja ZGB vähintään kahden vuoden erillään asumista. Jälkimmäinen laki salli eron myös häpeällisen rikoksen ja epäsiiveellisen elämän perusteella. Rikosta ei kytketty tiettyyn rikostyyppiin tai tiettyyn rangaistusseuraamukseen, vaan sellaiseen tekoon, joka kuvasti tekijänsä erityisen asosiaalista mielenlaatua. Sama ajatus liittyi epäsiiveelliseen tai kunnianttomaan elämään eroperusteena. Yksittäiset tunnusmerkit saattoivat vaihdella tapauksittain, joten laki ei asettanut eron perusteeksi tiettyjä objektiivisia kriteereitä.¹⁰¹ Niinpä ZGB:n mukaan ero voitiin myöntää perusteilla, joita BGB ei *expressis verbis* maininnut. Eri asia on se, että *Zerrüttung*-periaate saattoi tulkinnallisesti kattaa vastaavat tyyppitapaukset.¹⁰²

Sisällöllisesti saksalaiset ja sveitsiläiset lainsäädäntöratkaisut erosivat toisistaan sikäli kuin oli kysymys asumuserosta avioeron esivaiheena. Asumuseron myöntäminen oli mahdollista vain ZGB:n mukaan. Avioeroon oikeuttavilla perusteilla tuomari saattoi määrätä puoliset joko määrääjäksi tai toistaiseksi asumuseroon. Mikäli määrääjäksi tuomittu asumusero ei saattanut puolisoita sopuun, puoliset tai toinen heistä saattoi määrääjan kuluttua umpeen vaatia avioeroa. Jos puoliset määrättiin toistaiseksi asumuseroon, joko molemmat puoliset tai toinen heistä oli oikeutettu, sovun jäätyä syntymättä, katkaisemaan aviositeet kolmen vuoden erillään asumisen jälkeen.¹⁰³

¹⁰⁰ Ks. *lütteet* n:o 16. ja 17. (s. 242—244). Ks. myös esim. *Dernburg* s. 90—92, *Egger* s. 132—141 ja *Jacobi* s. 75—77 sekä *Weber* s. 547—548.

¹⁰¹ *Lütteet* n:o 16. ja 17. Ks. esim. *Egger* s. 124—126.

¹⁰² Ks. esim. *Dernburg* s. 90—92, jossa mainittu tämä asia.

¹⁰³ *Lüte* n:o 17. ja *Egger* s. 141—144 ja s. 155—163.

2.1.3. Ulkomaiset avioerosäännökset ja AL 70—77 §

Lainvalmistelukunta ei ilmaissut selvästi, mitkä ulkomaiset avioerosäännökset olivat kotimaisten säännösehdotusten esikuvina. Koska ulkomaiset avioeroperusteet eivät olleet keskenään täysin samansisältöiset, lainvalmistelukunnan piti tehdä tietyt *valinnat*. Määrätyt säännökset tuli kelpuuttaa säädettävän lain esikuviksi ja jotkin taasen oli karsittava pois. Valintojen taustavaikuttimien esiin saaminen edellyttää sen seikan osoittamista, mistä ehdotetut ja sittemmin legalisoidut säännökset ammensivat (ulkomaista oikeutta silmällä pitäen) sisältönsä.

Vuonna 1929 säädetyt eroperusteet olivat peruslähtökohdiltaan samaten kuin sisällöllisesti ja kielellisesti hahmottuneet hyvin pitkälle vuonna 1924, jolloin lainvalmistelukunta julkaisi omat säännösehdotuksensa. Joitakin muutoksia kuitenkin tehtiin vuoden 1924 säännösehdotukseen. Ne käyivät ilmi seuraavasta asetelmasta. Vuosien 1927 ja 1928 säännösehdotukset ja vuoden 1929 säännökset on seuraavassa esitetty vain muuttuneilta osin.

Lvk:n ehdotus vuonna 1924	Hallituksen esitys eduskunnalle vuonna 1927	Eduskunnan lakivaliokunta vuonna 1928	Eduskunta vuonna 1929
Jos puoliso törkeästi laiminlyö velvollisuutensa ottaa osaa perheen elatukseen tahi muuten huomattavassa määrässä syrjäyttää velvollisuutensa toista puolisoa tai lapsia kohtaan, on toisella puolisoilla oikeus saada asumusero, ellei hänen omaan käyttäytymiseensä tai muihin seikkoihin katsoen kuitenkin kohtuudella voida vaatia, että hän jatkaa yhteiselämää. Sama olkoon laki, jos toinen puoliso jatkuvasti väärinkäyttää huumausaineita tai elää paheellista elämää taikka on avioelämän aikana saanut sukupuolitautia. (III. osan 1:1.1 mom.)	(III, 1:1.1 mom.)	(poistettu)	(poistettu)

Lvk:n ehdotus vuonna 1924	Hallituksen esitys eduskunnalle vuonna 1927	Eduskunnan lakivaliokunta vuonna 1928	Eduskunta vuonna 1929
Jos puoliso näyttää, että muusta kuin 1 momentissa mainitusta syystä puolisoiden välit ovat niin syvästi ja pysyväisesti rikkoontuneet, että häntä ei voida kohtuudella katsoa velvolliseksi jatkamaan yhteiselämää, olkoon hänellä niinkään oikeus asumuseroon. Milloin toinen puolisoista on pääasiallisesti syypää välien rikkoontumiseen, älköön asumuseroa myönnettäkö hänen vaatimuksestaan, ellei siihen ole erityäin painavia syitä. (III, 1:1.2 mom.)	(III, 1:1.2 mom.)	(poistettu)	(poistettu)
Jos puoliso on rikkonut avioliiton tekemällä huorin, on toisella puolisoilla oikeus saada avioero. Sama olkoon laki, jos puoliso on harjoittanut haureutta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa taikka on sekaantunut eläimeen. (III, 3:8.1 mom.)	(III, 3:8.1 mom.)	(70 §)	(70 §)
Jos puoliso on avioliiton aikana saanut sukupuolitaudin, olkoon toisella puolisoilla oikeus avioeroon, paitsi milloin ensiksi mainittu voi saattaa uskottavaksi, että tauti ei ole aiheutunut haureudesta, eikä ole saattanut toista puolisoa tartunnanvauralle alttiiksi. (III, 3:9)	(III, 3:9)	(71 §)	(71 §)

Lv:n ehdotus vuonna 1924	Hallituksen esitys eduskunnalle vuonna 1927	Eduskunnan lakivaliokunta vuonna 1928	Eduskunta vuonna 1929
Jos puoliso on tavoitellut toisen puolison henkeä tai törkeästi pahoinpidellyt häntä, olkoon tällä oikeus avioeroon. (III, 3:10)	(III, 3:10)	(72 §)	(72 §)
Jos puoliso on kärsimässä vapausrangaistusta, voi oikeus, kun rangaistusajasta on kulunut kaksi vuotta, toisen puolison vaatimuksesta tuomita avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aihetta. (III, 3:11.1 mom.)	(III, 3:11.1 mom.)	Jos puoliso on tuomittu vähintään kolmen vuoden vapausrangaistukseen, voi oikeus toisen puolison vaatimuksesta tuomita avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aihetta. (73.1 §)	Jos puoliso on tuomittu vähintään kolmen vuoden vapausrangaistukseen, voi oikeus toisen puolison vaatimuksesta tuomita avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aihetta. (73.1 §)
Niinikään voidaan tuomita avioeroon, jos toinen puoliso on tuomittu rangaistukseen sellaisesta rikoksesta, joka erityisesti on omansa saattamaan hänet halveksimisen alaiseksi. (III, 3:11.2 mom.)	(III, 3:11.2 mom.)	(73.2 §)	(73.2 §)
Jos puoliso jatkuvasti väärinkäyttää huumausaineita, tuomittakoon toisen puolison vaatimuksesta avioeroon, milloin oikeus katsoo erittäin painavia syitä siihen olevan. (3:12)	(III, 3:12)	(74 §)	(74 §)
Jos puoliso on avioliiton aikana tullut miehisairaaksi tai tylsämieliseksi, olkoon toisella puolisoilla oikeus avioeroon, jos sairaus on jatkunut kolme vuotta eikä ole päteviä toiveita hänen parantumisestaan. (3:13.1 mom.)	(III, 3:13.1 mom.)	(75.1 §)	(75.1 §)

Lvk:n ehdotus vuonna 1924	Hallituksen esitys eduskunnalle vuonna 1927	Eduskunnan lakivaliokunta vuonna 1928	Eduskunta vuonna 1929
Milloin siihen on erittäin painavia syitä, voidaan tuomita avioeroon, vaikka sairaus on kestänyt lyhyemmän ajan kuin edellä on sanottu. (3:13.2 mom.)	(III, 3:13.2 mom.)	(75.2 §)	(75.2 §)
Jos puoliset asumuseron perusteella ovat asuneet erillään kaksi vuotta eikä yhteiselämää sen jälkeenkaan ole uudelleen aloitettu, on, kun jompikumpi heistä vaatii, tuomittava avioeroon. (3:14)	Jos puoliset <i>asumuserotuomion nojalla</i> ovat asuneet erillään <i>yhden vuoden</i> eikä yhteiselämää sen jälkeenkaan ole uudelleen aloitettu, on, kun jompikumpi heistä vaatii, tuomittava avioeroon. (III, 3:14)	(poistettu)	(poistettu)
Jos puoliset asumuserotuomiotta välien rikkoontumisen vuoksi ovat asuneet erillään viimeiset kolme vuotta, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero; älköön kuitenkaan, milloin toinen puoliso on pääasiallisesti syyppä yhteiselämän lopettamiseen, tuomittako eroon hänen vaatimuksestaan, ellei siihen ole erittäin painavia syitä. (3:15.1 mom.)	Jos puoliset asumuserotuomiotta välien rikkoontumisen vuoksi ovat asuneet erillään viimeiset <i>kaksi</i> vuotta, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero; älköön kuitenkaan, milloin toinen puoliso on pääasiallisesti syyppä yhteiselämän lopettamiseen, tuomittako eroon hänen vaatimuksestaan, ellei siihen ole erittäin painavia syitä. (III, 3:15.1 mom.)	Jos puoliset välien rikkoontumisen vuoksi ovat asuneet erillään viimeiset <i>kaksi</i> vuotta, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero; älköön kuitenkaan, milloin toinen puoliso on pääasiallisesti syyppä yhteiselämän lopettamiseen, tuomittako eroon hänen vaatimuksestaan, ellei siihen ole erittäin painavia syitä. (76.1 §)	Jos puoliset välien rikkoontumisen vuoksi ovat asuneet erillään viimeiset <i>kaksi</i> vuotta, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero; älköön kuitenkaan, milloin toinen puoliso on pääasiallisesti syyppä yhteiselämän lopettamiseen, tuomittako eroon hänen vaatimuksestaan, ellei siihen ole erittäin painavia syitä. (76.1 §)
Milloin erillään asuminen johtuu siitä, että puoliso vastoin toisen puolison tahtoa pätevättä syyttä karttaa yhteiselämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, kun kaksi vuotta on kulunut yhteiselämän lopettamisesta. (3:15.2 mom.)	Milloin erillään asuminen johtuu siitä, että puoliso vastoin toisen puolison tahtoa pätevättä syyttä karttaa yhteiselämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, kun <i>yksi vuosi</i> on kulunut yhteiselämän lopettamisesta. (III, 3:15.2 mom.)	Milloin erillään asuminen johtuu siitä, että puoliso vastoin toisen puolison tahtoa pätevättä syyttä karttaa yhteiselämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, kun <i>yksi vuosi</i> on kulunut yhteiselämän lopettamisesta. (76.2 §)	Milloin erillään asuminen johtuu siitä, että puoliso vastoin toisen puolison tahtoa pätevättä syyttä karttaa yhteiselämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, kun <i>yksi vuosi</i> on kulunut yhteiselämän lopettamisesta. (76.2 §)

Lvk:n ehdotus vuonna 1924	Hallituksen esitys eduskunnalle vuonna 1927	Eduskunnan lakivaliokunta vuonna 1928	Eduskunta vuonna 1929
Jos toinen puoliso on poissa eikä hänen tiedetä kolmen viimeisen vuoden aikana olleen elossa, olkoon toisella puolisoalla oikeus saada avioero. (3:16)	(III, 3:16)	(77 §)	(77 §)

Keskeisin havainto on, että lainvalmistelukunnan ehdottamat ja AL 70—77 §:n sisältämät eroperusteet olivat pääosiltaan yhteneväiset. Huomattavin muutos koski asumuseroa, jota koskevat säännökset eduskunnan lakivaliokunta poisti vuonna 1928. Toisen puolison rikollisuutta, omavaltaista hylkäämistä ja erillään asumista koskeviin eroperusteisiin tehtiin vuosina 1927 ja 1928 vain hienoisia muutoksia. Muilta osin *lainvalmistelija* oli tosiasiallisesti samalla lain *säätäjä*. Ulkomaisia esikuvia tarkasteltaessa huomio kiintyy (a) säännöksiin, jotka pysyivät täysin muuttumattomina, (b) säännöksiin, joihin tehtiin vähäisiä muutoksia ja (c) säännöksiin, joita ei uuteen lakiin ollenkaan sisällytetty.

(a). Täysin muuttumattomina pysyivät ehdotukset, jotka koskivat aviollista uskottomuutta tai siihen rinnastunutta tekoa, sukupuolitautia, pahoinpitelyä, huumaaavien aineiden väärinkäyttöä ja mielisairautta sekä katoamista eroperusteena. Lainvalmistelukunnan ehdottamien ja sittemmin säädetyn lain ulkomaiset esikuvat on vaivattomasti jäljitettävissä. Uskottomuuden, pahoinpitelyn, mielisairauden ja puolison katoamisen osalta säännökset olivat Skandinavian maissa, Saksassa ja Sveitsissä täysin samansisältöiset. Säännökset *saatiin* ensisijaisesti pohjoismaisesta perinteestä, mutta ne olivat *yhteneväiset* keski-eurooppalaisten järjestyksen kanssa. Sen sijaan huumaaavien aineiden väärinkäytön osalta *lainvalmistelija* suoritti valintoja. Hyväksytyiksi tulivat ruotsalaiset ja norjalaiset esikuvat.

(b). Rikollisuuteen, omavaltaiseen hylkäämiseen ja erillään asumiseen kohdistuneet muutokset koskivat näihin eroperusteisiin liittyneitä määräaikoja. Rikollisuuden osalta eduskunnan lakivaliokunta korotti määräaikaa yhdellä vuodella eli ehdotetusta kahdesta vuodesta kolmeen vuoteen. Jälkimmäisten perusteiden muutokset puolestaan merkitsivät eron

saamisen helpottumista. Kummatkin lievennykset sisältyivät hallituksen esitykseen vuodelta 1927. Hallituksen esityksessä ehdotettiin, että avioero myönnettäisiin silloin, kun puoliset olivat asuneet toisistaan erillään kahden, eikä kolmen vuoden ajan, kuten lainvalmistelukunta oli ehdottanut. Vastaavasti omavaltaisen hylkäämisen perusteella olisi avioero esityksen mukaan tullut myöntää ehdotetun kahden vuoden sijasta yhden vuoden määräajan kuluttua umpeen.

Puuttumatta muutosten tekemiseen johtaneisiin syihin voitaneen todeta, että toisen puolison rikollisuuden perusteella myönnettävän eron osalta mallia haettiin pohjoismaisista säännöksistä. Niissä kaikissa pääsääntönä oli puolison tuomitseminen kolmen vuoden rangaistukseen. Poikkeus lievempään suuntaan (vrt. AL 73.2 §) selittyy pohjoismaisten säännösten nojalla. Omavaltaiseen hylkäämiseen liittynyt määräaika oli lainvalmistelukunnan ehdotuksessa niin ikään seurausta pohjoismaisista vaiutteista. Pohjoismaisten ratkaisujen mukaan erillään asumiselta edellytettiin vähintään kahden vuoden kestoa. Hallituksen esitykseen liittynyt muutos näyttäisi kuitenkin viittaavan siihen suuntaan, että esikuvaa ei haettu sen paremmin pohjoismaista kuin Sveitsistäkään, vaan lähinnä BGB:stä ja tarkemmin sanoen sen 1567 §:stä.

(c). Lainvalmistelukunta ehdotti asumuserosäännösten sisällyttämistä uuteen lakiin. Lainvalmistelukunnan ehdotusten ulkomaiset esikuvat ovat selvät. Lainvalmistelukunta piti ehdotusta laatiessaan silmällä GB 11:2:ää, EL 42 §:ää ja AEL 53 §:ää. Tältä osin lainvalmistelukunta teki jokseenkin sanatarkan käännöksen. Kysymyksessä olevat säännökset olivat niin sisällöllisesti kuin formuloinniltaankin identtiset. Eräs seikka on tässä yhteydessä ensiarvoisen tärkeä huomata. Lainvalmistelukunnan ehdotuksesta *puuttuivat* GB 11:1:n, EL 41 §:n ja AEL 52 §:n säännöksiä sisällöltään vastaavat säännösehdotukset *sopimusperusteisesta* avioerosta. Suomalainen lainvalmistelija ei hyväksynyt sopimusperusteisia avioeroja. Sama perusajatus sai ilmauksensa myös hallituksen esityksessä vuodelta 1927, eduskunnan lakivaliokunnan mietinnössä vuodelta 1928 ja AL 70—77 §:ssä sellaisina kuin ne olivat alkuperäisessä muodossaan.¹⁰⁴ Vaikka asumuserosäännöstö poistettiinkin vuonna 1928, ratkaisu ei siis

¹⁰⁴ Vuonna 1948 lisättiin AL:ään asumuserosäännöstö (vrt. 69 a § ja 84 a §, jonka mukaan puolisoiden tuli 69 a § 1 mom:in perusteella asumuseroa hakiessaan käydä lävitse sovittelu). Uudet säännökset tulivat voimaan 1.12. 1949, jolloin lainsäädäntö legalisoi samalla myös sopimusvapauden periaatteen. — Lain säätämisvaiheista ks. VPPTK 1947 s. 4290—4292 ja Melander s. 43—55.

ollut seurausta mistään uudesta periaatteellisesta kannasta tai omaksumusta kannan muutoksesta.¹⁰⁵

Tärkeää on kiinnittää huomio *sopimusperusteisiin* avioeroihin. Juuri tässä kohdin pohjoismaisen sekä toiselta puolen saksalaisen ja sveitsiläisen avioerolainsäädännön lähtökohdat erosivat huomattavasti toisistaan. Ruotsalaiset lainvalmistelijat ilmaisivat kantansa seuraavasti:

»Med avseende å den stora betydelse upprätthållandet av äktenskapets helgd för samhället, måste staten tydligtvis söka tillse, att äktenskapsskillnad icke onödigtvis kommer till stånd. — — —. Uppenbarligen inverkar det i viss mån på antalet skilsmässor, om lagstiftningen bereder lätt tillgång till skillnad eller ej. Men härvid äro även många andra omständigheter av betydelse, framför allt hela uppfattningen inom folket av äktenskapet och dess förpliktelser; och dessa faktorer kunna vara så starka, att de skrankor lagen uppställer faktisk icke bliva så verksamma som avsett varit. — — —. Ingen kan känna förhållandet dem bättre än makarna själva. — — —. På nu angivna grunder har beredningen ansett böra givas makar, som äro ense om skillnad, rätt att vinna en sådan, utan att från det allmännas sida någon undersökning och förhållandet dem emellan skall företagas.»¹⁰⁶

BGB:n esitöissä puolestaan todettiin:

»Der christlichen Gesammtanschauung des deutschen folkes entsprechend geht der Entwurf davon aus, dass im Eherechte, auch soviel die Auflösung der Ehe vor dem Tode eines Ehegatten betrifft, nicht das Prinzip der individuellen Freiheit herrschen darf, sondern

¹⁰⁵ Edukunnan lakivaliokunta poisti ehdotetun asumuserosäännöstön viittaten sen tarpeettomuuteen: »— — — asumusero (on) kuitenkin suojakeinona tarpeeton, kun kerran puoliso on oikeutettu ilman asumuserotuomiotakin aivan samoin oikeusvaikutuksin muuttamaan erilleen asumaan. — — —. Ilmeistä näin ollen on, ettei kenelläkään tulisi olemaan asumuserosta sellaista etua, että sitä kannattaisi ryhtyä hakemaan, ja että asumuserosäännöstö sellaisenaakin kuin se on esityksessä tulisi jättämään yhtä kuolleeksi kirjaimeksi kuin sitä vastaava nykyinen säännöstö (vuode- ja asumuserosäännöstö, NK 14 luku, kirj. lisäys). Sen vuoksi valiokunta on lakiehdotuksesta poistanut koko asumuserosäännöstön.» VPA 1928 III, esitys n:o 40, s. 4. — Lakivaliokunnan esittämä kanta on ymmärrettävissä perustelluksi juuri sen seikan vuoksi, että oikeusministeriön lainvalmistelukunta ehdotti osajärjestelyä, joka oli irroitettu suuremmasta kokonaisuudesta ja joka tällöin ei enää voinut vastata säännöstölle asetettuja peruslähtökohtia ja -ajatuksia.

¹⁰⁶ GB:n esityöt s. 385—386 ja s. 390—391.

die Ehe als eine Willen der Ehegatten unabhängige sittliche und rechtliche Ordnung anzusehen ist. ——. Der Staat hat ein dringendes Interesse daran, darauf hinzuwirken, dass die Ehe als die Grundlage der Gesittung und der Bildung so sei, wie sie sein soll, und deshalb das Bewusstsein des sittlichen Ernstes der Ehe und die Auffassung derselben als einer von dem Willen der Ehegatten unabhängigen sittlichen Ordnung im Volke zu fördern. Dies geschieht durch Erschwerung der Ehescheidung.»¹⁰⁷

Lainvalmistelukunta ilmaisi näkemyksensä seuraavasti:

»Muutamissa maissa, esim. Skandinaavian maissa on menty niin pitkälle, että puolisoiden tosiasiallisesti sallitaan erota keskinäisen sopimuksen perusteella. ——. Lainvalmistelukunta ei katso tällaisen lainsäädännön olevan meillä vallitsevan oikeuskäsityksen mukaista. Varmaankin pidettäisiin erittäin arveluttavana jättää sen seikan ratkaiseminen, onko avioliitto edelleen pysytettävä voimassa, kokonaan puolisoiden subjektiivisen käsityksen varaan. ——. Lainvalmistelukunnan mielestä on niin ollen uusi avioerolainsäädäntö rakennettava sen periaatteen varaan, että julkisen viranomaisen on, ennenkuin avioero myönnetään, asiallisesti tutkittava puolisoiden väliset suhteet. Mitä taas avioeroperusteisiin tulee on pidettävä silmämääränä, ettei yhteiskunnan siveellistä perustaa heikennetä liian höllällä lainsäädännöllä, mutta että toisaalta avioero sallitaan kaikissa niissä tapauksissa, jolloin puolisoitten välit ovat joko toisen puolison tuottamuksesta tai muusta syystä niin rikkoutuneet, että avioliiton siveellisiä edellytyksiä ei enää ole olemassa.»¹⁰⁸

Ruotsalaiset, saksalaiset ja suomalaiset lainvalmistelijat painottivat kansan keskuudessa vallinnutta näkemystä ja koettivat saattaa lainsäädännön sitä myötäilemään. Tässä suhteessa eri maiden avioerolainsäädännön tavoitteet olivat yhteneväiset. Sen sijaan tulkinnat siitä, minkälainen katsontatapa kussakin maassa vallitsi, erosivat toisistaan. Ruotsalaisten lainvalmistelijoiden ja -säätäjien perusajatukset olivat individualistisia. Koska puolisoilla itsellään oli paras käsitys avioliittonsa luonteesta, sen onnistumisesta tai epäonnistumisesta, heillä täytyi myös olla oikeus purkaa liittonsa ollessaan siitä yksimieliset. Ruotsalainen avioerolainsäädäntö omaksui siten sopimusvapauden periaatteen. Saksalaisen

¹⁰⁷ BGB:n esityöt s. 562—563.

¹⁰⁸ LVK 1924 s. 58—59.

lainsäädännön lähtökohta oli aivan toinen. Puolisoiden yksilöllistä toimintavapautta ei hyväksytty.

Suomalainen lainvalmistelija haki tässä suhteessa ehdotuksilleen tukea pikemminkin saksalaisesta (ja sveitsiläisestä) kuin ruotsalaisesta (ja norjalaisesta sekä tanskalaisesta) lainsäädännöstä. Itse asiassa suomalaiset lainvalmistelijat torjuivat sopimusvapausajattelun hyvinkin samoin perustein kuin saksalaiset noin 30 vuotta aiemmin. Tätä osoittaa edellä olevien lainausten vertailu. Voidaan siis väittää, että saksalaiset lähtökohdat omaksuttiin meillä Suomessa. Jäljempänä todettavin varauksin on mahdollista ajatella, että niin Saksassa kuin Suomessakin uudistusten lähtökohdat rinnastuivat toisiinsa. *Avioerolainsäädännön uudistaminen tähtäsi tiedostetusti otteiden tiukentamiseen. Kysymyksessä oli vastareaktio.* Erona oli vain se, että saksalainen lainvalmistelija ilmaisi tämän seikan avoimesti (»Dies geschiet durch Erschwerung der Ehescheidung.«), mitä suomalaiset eivät tehneet. Toisaalta saksalainen vastareaktio kohdistui voimassa ollutta lainsäädäntöä kohtaan, kun taas Suomessa sen kohteena ei ollut kirjoitettu laki, vaan oikeuskäytäntö, tarkemmin sanotuna erivapauskäytäntö.

3. AL 70—77 §:N TAUSTAVAIKUTTEET

Avioliittolain 70—77 §:n taustavaikutteita tarkasteltaessa on aluksi aiheellista selvittää uusien eroperusteiden merkitystä verrattaessa tilanteeseen NK:n voimassaoloaikana. Seuraava asetelma osoittaa hyväksytyt avioeroperusteet ennen ja jälkeen AL:n voimaan tulon. Asetelmassa toistetaan ne erivapauskäytännön kautta muodostuneet eroperusteet, jotka on koottu yhteen edellisen pääjakson loppuun (s. 148—149).

Hyväksytyt avioeroperusteet NK:n ja AL:n voimassaoloaikana.

NK 13:1 ja 13:4 sekä erivapaus

AL 70—77 §

Jos mies tekee huorin ja vaimo ei tahdo hänen rikostansa anteeksi antaa eikä ole, saatuaan siitä tiedon, pitänyt hänen kanssaan vuodeyhteyttä, niin ta-

Jos puoliso on rikkonut avioliiton tekemällä huorin, on toisella puolisolla oikeus saada avioero. Sama olkoon laki, jos puoliso on harjoittanut hau-

pahtukoon avioero, ja mies menettäkseen vaimolle puolen naimaosaansa pesästä. Jos vaimo sen tekee, olkoon laki sama ja menettäkseen huomenlahjansakin. Jos molemmat ovat huorin tehneet eikä toinen ennen ole toisensa kanssa sopinut, älköön heidän avioliittoansa purettako. (13:1)

Jos puoliso on viettänyt epäsäännöllistä tai epäsideellistä elämää, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon. (erivapaus)

Jos puoliso on tavoitellut toisen puolison henkeä tai törkeästi pahoinpidellyt häntä, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon. (erivapaus)

Jos puoliso on tuomittu ehdottomaan vapausrangaistukseen, voi oikeus toisen puolison vaatimuksesta tuomita avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aihetta. (erivapaus)

Jos toinen puoliso jatkuvasti väärinkäyttää huumaaavia aineita, tuomittakoon toisen puolison vaatimuksesta avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aihetta. (erivapaus)

Jos puoliso on tullut pysyvästi mielisairaaksi tai sairastunut muutoin siten, että toiselta puolisollla ei kohtuudella voida edellyttää avioliiton jatkamista, olkoon toisella puolisollla oikeus avio-

reutta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa taikka on sekaantunut eläimeen. (70 §)

Jos puoliso on avioliiton aikana saanut sukupuolitautia, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, paitsi milloin ensiksi mainittu voi saattaa uskottavaksi, että tauti ei ole aiheutunut hauruudesta, eikä ole saattanut toista puolisoa tartunnanvaaralle alttiiksi. (71 §)

Jos puoliso on tavoitellut toisen puolison henkeä tai törkeästi pahoinpidellyt häntä, olkoon tällä oikeus avioeroon. (72 §)

Jos puoliso on tuomittu vähintään kolmen vuoden vapausrangaistukseen, voi oikeus toisen puolison vaatimuksesta tuomita avioeroon, milloin siihen harkitaan olevan aihetta.

Niin ikään voidaan tuomita avioeroon, jos puoliso on tuomittu rangaistukseen sellaisesta rikoksesta, joka erityisesti on omansa saattamaan hänet halveksumisen alaiseksi. (73 §)

Jos puoliso jatkuvasti väärinkäyttää huumaaavia aineita, tuomittakoon toisen puolison vaatimuksesta avioeroon, milloin oikeus katsoo erittäin painavia syitä siihen olevan. (74 §)

Jos puoliso on avioliiton aikana tullut mielisairaaksi tai tylsämieliseksi, olkoon toisella puolisollla oikeus avioeroon, jos sairaus on jatkunut kolme vuotta eikä ole päteviä toiveita hänen

eroon. Avioeroon voidaan tuomita silloinkin, kun puoliso tai hänen laillinen edustajansa ei siihen suostu, mikäli hakija järjestää sairaalle tarpeellisen elätyksen ja huolenpidon. (erivapaus)

Jos puoliset ovat eripuraisuuden vuoksi asuneet erillään viimeisen vuoden ajan, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero; älköön kuitenkaan, milloin puoliso on vastustanut toisen puolison tekemää hakemusta tai toinen puoliso on pääasiallisesti syyppä yhteiselämän lopettamiseen, hänen hakemuksestaan myönnettävä avioeroa. (erivapaus)

Jos mies häilyydestä ja ynseydestä luopuu ja karkaa vaimostansa ja matkustaa ulkomaille siinä mielessä, ettei enää ole ja asu hänen kanssansa, niin älköön hänellä olko oikeutta hallita pesäosaansa eikä kiinteätä omaisuuttansa. Jos vaimo tahtoo hänestä erota, ottakoon tuomarilta haasteen. Jos ei tiedetä, missä mies oleskelee, kuulututtakoon tuomari kaikissa kihlakunnan kirkoissa tahi kaupungissa, jos mies on siellä asunut, niin myös lähimmissä pitäjissä, ja pankoon hänelle yön ja vuoden määräajan. Jos hän ei sillä ajalla palaa, tuomitkoon tuomari eroon, ja mies menettäköön kaiken pesäosansa. Laki olkoon sama, jos vaimo karkaa miehestänsä. (13:4)

Jos toinen puoliso on poissa eikä hänestä eikä hänen tarkasta asuinpaikasta ole tietoa, olkoon toisella puolisolla oikeus saada avioero sen jälkeen, kun puoliset ovat asuneet erillään vähintään yhden vuoden ajan. (erivapaus)

Avioeroon voidaan tuomita, milloin siihen kaikki olosuhteet huomioon ottaen katsotaan olevan aihetta. (erivapaus)

pysyväisestä parantumisestaan. Milloin siihen on erittäin painavia syitä, voidaan tuomita avioeroon, vaikka sairaus on kestänyt lyhyemmän ajan, kuin edellä on sanottu. (75 §)

Jos puoliset välien rikkoontumisen vuoksi ovat asuneet erillään viimeiset kaksi vuotta, olkoon kumpaisellakin oikeus saada avioero; älköön kuitenkaan, milloin toinen puoliso on pääasiallisesti syyppä yhteiselämän lopettamiseen, tuomittako eroon hänen vaatimuksestaan, ellei siihen ole erittäin painavia syitä. (75 § 1 mom.)

Milloin erillään asuminen johtuu siitä, että puoliso vastoin toisen puolison tahtoa pätevältä syyttä karttaa yhteiselämää, olkoon toisella puolisolla oikeus avioeroon, kun yksi vuosi on kulunut yhteiselämän lopettamisesta. (76 § 2 mom.)

Jos toinen puoliso on poissa eikä hänen tiedetä kolmen viimeisen vuoden aikana olleen erossa, olkoon toisella puolisolla oikeus saada avioero. (77 §)

3.1. AVIOERON SAANNIN VAIKEUTUMINEN AL:N VOIMAAN TULON JÄLKEEN

Asetelman ja pääjaksossa IV esitettyjen tutkimustulosten perusteella voidaan tehdä mm. seuraavat johtopäätökset:

Ennen AL:n voimaan tuloa valtaosa avioeroista myönnettiin välien rikkoontumisen ja erillään asumisen perusteella. Avioero voitiin myöntää ja useimmiten myönnettiinkin silloin, kun puoliset olivat eripuraisuuden vuoksi asuneet toisistaan erillään yli yhden mutta alle kahden vuoden ajan. Lisäksi avioeroja myönnettiin joissakin erityistapauksissa silloin, kun puoliset olivat asuneet toisistaan erillään alle yhden vuoden ajan. Uudessa laissa erillään asumisen keston vähimmäisajaksi määrättiin kaksi vuotta. *Avioeron saaminen kävi tältä osin entistä vaikeammaksi 1.1.1930 jälkeen.*

Puolison katoamisen eli pitkäaikaisen poissaolon perusteella voitiin erivapausperusteisia avioeroja myöntää toisen puolison oltua kadoksissa vähintään yhden vuoden ajan. AL:ssa poissaolon vähimmäiskestoksi määrättiin kolme vuotta. *Avioeron saaminen kävi siis tältäkin osin entistä hankalammaksi 1.1.1930 jälkeen.*

Sairauden perusteella avioeroja myönnettiin erivapaudella lähinnä silloin, kun toinen puoliso oli tullut mielisairaaksi, mutta myös esimerkiksi tapauksissa, joissa toinen puoliso oli sairastunut kaatumatautiin, tullut hermosairaaksi, sukupuolisesti kyvyttömäksi, halvaantunut tai tullut sokeaksi sekä mm. silloin, kun toinen puoliso (vaimo) ei kyennyt saamaan lapsia. Uudessa laissa ainoaksi hyväksytyksi eroperusteeksi kelpuutettiin (sukupuolitaudin ohella) toisen puolison mielisairaus. *Avioeron saaminen vaikeutui näin ollen myös tässä suhteessa 1.1.1930 jälkeen.*

Erivapaudella avioeroja myönnettiin mm. silloin, kun toinen puoliso oli viettänyt epäsäännöllistä tai epäsiiveellistä elämää taikka, kun avioliikseen uskottomuuteen vetoamisaika oli ehtinyt kulua umpeen. Pelkkä indisionäyttö toisen puolison norminvastaisesta ja asosiaalisesta käyttäytymisestä oli riittävä. Uusi laki rajasi eroperusteita siten, että avioeron myöntäminen oli mahdollinen lähinnä vain puolison syyllistyttyä avioliikseen uskottomuuteen. Laki sulki pois mahdollisuuden nostaa kanne määrääjän kuluttua umpeen. Pelkkää indisionäyttöä ei ole AL:n voimassaoloaikana pidetty riittävänä eroja myönnettäessä. *Myös tältä osin avioeron saaminen vaikeutui aikaisempaan tilanteeseen verrattuna.*

Erivapausavioeroja myönnettiin mitä erilaisimpien syiden vuoksi, esimerkiksi silloin, kun toinen puoliso oli harjoittanut henkistä väkivaltaa kumppaniaan kohtaan tai kun puolisoiden välejä olivat kalvaneet poliittiset erimielisyydet, kun toinen puoliso oli loukannut kumppaniaan tietyin ilmauksin, jne. Uusi laki salli avioeron vain tietyissä 70—77 §:ssa tarkoin rajatuissa tapauksissa. Joustava oikeudenkäyttö lakkautettiin. *Avioeron saaminen kävi ts. tässä suhteessa entistä vaikeammaksi 1. 1. 1930 jälkeen.*

Aviollisen uskottomuuden, haureuden harjoittamisen samaa sukupuolta olleiden kesken, eläimeen sekaantumisen, rikollisuuden, huumaaavien aineiden väärinkäytön ja väkivaltaisuuden samoin kuin toisen hylkäämisen perusteella avioeroja voitiin myöntää jokseenkin samoin perustein NK:n ja AL:n voimassaoloaikana. Avioeron saaminen oli yhtä vaikeata tai helppoa 1. 1. 1930 jälkeen tai sitä ennen, joskin on huomattava, että kanneajan laajentava tulkinta ei enää AL:n voimassaoloaikana ole ollut mahdollinen.

3.2. AVIOERON SAANNIN VAIKEUTTAMINEN

Uuden lain säätäminen merkitsi avioeron saamisen vaikeutumista. Tätä tosiasiaa ei käy epäileminen. Sen sijaan on epäselvää, miten *lainvalmistelijat* itse suhtautuivat tekemiinsä säännösehdotuksiin. *Pyrkivätkö he tietoisesti vaikeuttamaan eron saamista?* Jos tähän kysymykseen vastataan *myöntävästi*, voidaan AL 70—77 §:n säätämisen sanoa merkinneen *vastareaktiota* vallinneeseen tilaan nähden. Kysymyksen tekee ongelmalliseksi dokumentaatiopohjan puuttuminen. Missään vaiheessa suomalainen lainvalmistelija ei suoranaisesti viitannut pyrkimykseen tiukentaa avioeronormeja. Näin ollen virallisaineiston nojalla ei varmaa kantaa asiaan voida ottaa. Kuitenkin eri tekijät *yhdessä* näyttäisivät tukevan ajatusta, jonka mukaan *kysymyksessä oli tiedostettu vastareaktio*. Käsityksen tueksi voidaan viitata seuraaviin seikkoihin.

Lainvalmistelukunnan ehdotuksesta pyydettiin jo vuotta ennen sen julkaisemista yhdeksännen yleisen kirkolliskokouksen lausunto.¹⁰⁹ Kirkolliskokous piti valitettavana, että useat ehdotetut eroperusteet olivat ristiriidassa kristillisen elämän vaatimusten kanssa. Tästä huolimatta

¹⁰⁹ Ks. VPA 1927 III, esitys n:o 40 s. 43 ss., jossa kirkolliskokouksen lausunto s. 43—45 (liite 1.) ja lainvalmistelukunnan vuonna 1923 laatima säännösehdotus kokonaisuudessaan (s. 46—51).

kirkolliskokous hyväksyi ehdotuksen päälinjat eikä siis ehdottanut näitä sen mielestä kristillisten näkemysten vastaisia säännösehdotuksia poistettavaksi. Miksi? Selityksiä tälle voi olla useita. Yksi selitys käy ilmi kirkolliskokouksen omasta lausunnosta: kirkolliskokous katsoi olleensa ikään kuin pakotettu hyväksymään ehdotukseen sisältyneet pääperiaatteet.¹¹⁰ Toinen osaselitys liittyy siihen, että yhdeksänteen yleiseen kirkolliskokoukseen osallistuneet olivat itse asiassa jo hyvin perillä säädettävän lain tosiasiallisesta merkityksestä. Muuhun johtopäätökseen ei voitane päätyä, jos kiinnitetään huomiota esimerkiksi seuraavaan lausumaan:

»Ensi silmäyksellä näyttää siltä, että kun tarkastelee lainvalmistelukunnan nyt lausunnon alaisena olevaa lakiehdotusta, että sen mukaan avioerot tulevat helpommiksi kuin ne nykyään ovat. Tosiasiallisesti kuitenkin on päinvastoin. Avioeron saanti tulee järjestetyksi nykyistä tuntuvasti vaikeammaksi, jos tämä laki voimaan tulee. Ja tämä siitä syystä, että laki ja käytäntö ovat eronneet kauaksi.»¹¹¹ (kurs. tässä)

Ilmeisesti kirkolliskokouksen yllättävänkin myönteinen suhtautuminen on ymmärrettävissä tätä taustaa vasten. Eri kirkolliskokousten yhteydessä oli toistuvasti vaadittu erivapausmenettelyn lakkauttamista, koska menettely oli kirkon edustajien mielestä luonteeltaan liian liberaali. Kirkolliskokousedustajat halusivat lakkauttaa erivapausmenettelyn. Tällöin avioeron saantia voitiin tiukentaa. Ja koska lainvalmistelukunta ehdotti erivapausmenettelyn lakkauttamista, kirkon edustajat yhtyivät tähän suunnitelmaan.

Ryhdyttäessä laatimaan uutta avioeroehdotusta oli tehtävään määrättyillä virkamiehillä (*Filip Grönvallilla* ja *Kustavi Kailalla*) käytettävissään ainoastaan yksi selvitys erivapauskäytännöstä. Se oli *Eino Ahlan* Lakimies -lehdessä julkaisema, aikaisemmin puheena ollut artikkeli. Tässä artikkelissa Ahla oli osoittanut erivapausperusteisia avioeroja myönnetyn suhteellisen lievin perustein, selvästi lievemmin perustein kuin avioero sittemmin AL 70—77 §:ssä sallittiin. Kuten Ahlan artikkelin otsikko kuvastaa, artikkelissa esitettiin näkökohtia uuden avioerolainsäädännön suunnasta. Ahla totesi tällöin mm. seuraavaa:

»Menemällä vaikka niinkin pitkälle kuin Skandinavian maitten uudet lakiehdotukset, s.o. hyväksymällä sopimukseen perustu-

¹¹⁰ VPA 1927 III s. 43.

¹¹¹ Yhdeksännen kirkolliskokouksen ptk s. 379.

van avioeron, mutta vaatimalla sen edellytykseksi edellä käyneen vuode- ja asumuseron, olemme sittenkin menneet askeleen eteenpäin nykyisestä kannasta, tai oikeammin kannattomuudesta. — Sen kautta tuskin sentään ratkaisisimme onnellisesti avioeroprobleemia. Lainmääräys, joka hyväksyisi keskinäisestä sopimuksesta avioeron, ei varmaankaan vastaisi niitä käsityksiä avioliiton arvosta ja vakavuudesta, jotka — kaikkeksi onneksi — vielä vallitsevat laajoissa yhteiskuntapiireissä. Ei saa myöskään ummistaa silmiään siltä tosiasialta, että näitä käsityksiä, varsinkin laajan maalaisväestön keskuudessa, pahasti järkytettäisiin, jos laki nimenomaan julistaisi luvalliseksi avioliiton purkamisen keskinäisestä sopimuksesta.»¹¹²

Selvitellessään BGB:n järjestelyitä Ahla totesi:

»Muita avioerosyitä kuin nyt luetellut ei B.G.B. tunne. Lakia laadittaessa oltiin nimenomaan tietoisia siitä, että tahdottiin vaikeuttaa avioeron saantia. Sen takia jätettiin lakiin ottamatta mm. avioero toisen puolison voittamattoman vastenmielisyyden takia ja keskinäiseen sopimukseen perustuva avioero, jotka syyt monien muitten ohella olivat olleet Preussin *allgemeine Landrecht*issa vuodelta 1794.»¹¹³

Edellä esitettiin suora lainaus BGB:n perusteluista, suora lainaus lainvalmistelukunnan perusteluista, suora lainaus Ahlan esittämistä näkemyksistä ja tosiasia, jonka mukaan erivapausperusteisen avioeron myöntäminen edellytti valtaosassa kaikista tapauksista puolisoiden välistä *sopimusta* avioeron hakemisesta. Edellä esitettiin myös kirkolliskokousedustajien näkemys säädettävän lain tosiasiallisesta merkityksestä. Voitaisiinko tätä taustaa vasten enää ylipäättään ajatella, että lainvalmistelukunnan jäsenet eivät olleet tietoisia Ahlan tutkimustuloksista ja BGB:n valmistelijoiden tietoisesta pyrkimyksestä tiukentaa otteita? Voisiko olla niin, että vaikka kirkon edustajat olivat perillä siitä, mitä lainvalmistelukunnan jäsenet olivat tekemässä, viimeksi mainitut eivät olleet tietoisia siitä, mihin heidän laatimansa ehdotus tulisi tosiasiallisesti johtamaan? Tuskin. *Kysymyksessä oli todella vastareaktio vallinneeseen tilaan nähdessä. Avioeron saantia haluttiin vaikeuttaa. Pyrkimyksenä ei siis ollut jo tapahtuneen kehityksen jälkikäteislegalisointi.*¹¹⁴ Jos nyt joitakin tiedostamattomia elementtejä lainsäädäntöprosessiin liittyi, ne kytkey-

¹¹² Ahla LM 1915 s. 100.

¹¹³ Ahla LM 1915 s. 71.

¹¹⁴ Vrt. esim. Allardt s. 141—142 ja Helin s. 25. — Vrt. edellä s. 3 oleva av. 5.

tyivät toisen puolison syyllisyyttä edellyttäneisiin säännösehdotuksiin, joiden esikuvina olivat ruotsalaiset, norjalaiset ja tanskalaiset erosäännökset. Tältä osin lainvalmistelukunnan jäsenet eivät kenties itsekään havainneet ehdottaneensa erivapauskäytännön kautta muodostuneita normeja tiukempia säännöksiä. Tällä seikalla ei kuitenkaan ole ratkaisevaa merkitystä. Olennaista on se, miten lainvalmistelijat (ja -säätäjät) suhtautuivat puolisoitten väliseen *sopimusvapauteen*. Kun sopimusvapautta ei enää vastedes hyväksytty, säännösehdotukset enteilivät avioeron saannin vaikeutumista ja vaikeuttamista.

3.3. AL 70—77 § JA YHTEISKUNNALLISET NÄKEMYKSET

Kuten *Aarnio* on todennut, AL:n avioeronormit »— — — ovat juuri tietyn sisältöisiä sen vuoksi, että avioero yhteiskunnassa on lakia säädettyä käsitetty juuri määrättyllä tavalla ja koska on uskottu, että eroa voitaisiin parhaiten säännellä nimenomaan sillä tavoin kuin on tehty.¹¹⁵ Lausumassa ei oteta lainkaan kantaa siihen, *ketkä* ymmärsivät avioeron AL:ää säädettyä tavoin eikä siihen, *keiden* uskomusten pohjalta sääntely toteutettiin.

Lain taustatekijöiden selvittämiseksi on lopuksi aiheellista kiinnittää huomio asian tähän puoleen. Tehtävä voidaan suorittaa tarkastelemalla säännösehdotusten *eduskuntakäsittelyä* ja *lehdistön* kommentteja lain tultua eduskunnan kolmannessa käsittelyssä (8. 3. 1929) hyväksytyksi. Eri poliittisten puolueiden suhtautumista avioeron sääntelyyn saatetaan karkeistaen pelkistää seuraavalla sivulla olevan kaaviokuvan avulla.

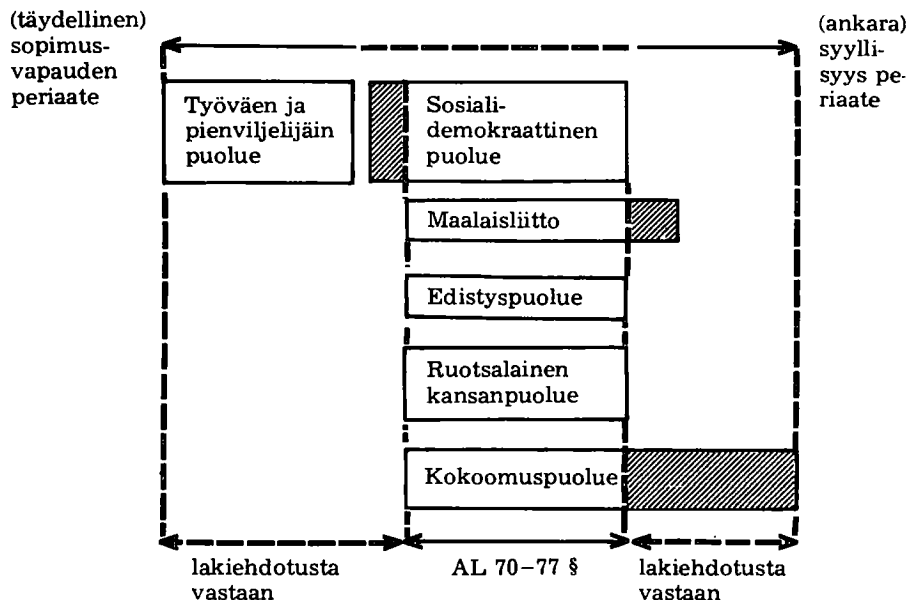
Yksi tapa erosäännösten tausta-ajastusten selvittämiseksi on osoittaa, minkälaisia kansanedustajien esittämiä näkemyksiä AL 70—77 § *eivät* heijastaneet. Poissuljennan avulla on mahdollista saada esiin uusien eroperusteiden taustaideologia.

Työväen ja pienviljelijäin puolueen (ts. kommunistien peitejärjestön) kansanedustajat vastustivat jyrkästi uusien erosäännösten vahvistamista ehdotetussa muodossa. Puolueen kannan toi esiin edustaja *Tabell*:

»Muutenkin on avioliiton solmimis- samoin kuin purkamiskysymykseenkin koetettu saada mahdollisimman paljon taikauskaisuuteen vivahtavaa juhlallisuutta. Sen seikan, ettei aviollisten suhteiden

¹¹⁵ *Aarnio (Lainoppi)* s. 54.

Kuvio 3. Eduskunta ja avioeron sääntely.

den järjestelyssä ole suotu vieläkkään kyllin suurta vapautta, käsittää varsin hyvin lähteväksi siltä pohjalta, että nykyiselle järjestelmälle tärkeäksi muodostunutta kulmakiveä, perhettä on pidettävä, ettei muuten, niin keinotekoisesti pystyssä. Nämä keinotekoiset yritykset paljastavat kuitenkin sen totuuden, että porvaristo itsekin huomaa kuinka nykyiset yhteiskunnalliset olosuhteet pirstoavat perhesuhteita, — — —. Olisi kovin keveästi harkittua, että perheen hajoamisilmiöt johtuvat kokonaan aate-, uskonto-, muoti- y.m. sen laatuista virtauksista, kuten usein tuomarien kuulee haikkeassa äänilajissa valittavan. — — —. Tämä laki edellyttää edelleenkin jonkinlaiseksi yhteiskunnan kulmakiveksi tarkoitettua pakoaviota, mikä on vallinnut tähänkin asti. Toisin sanoen, kun avioliittoja solmitaan, niin korkealle moraalille jalustalle asettunut yhteiskunta panee lakinsa ja järjestysvaltansa vetämään kaikenlaisia kahleita ympärille, että vain nämä liitot tuottaisivat yhteiskunnalle eli kapitalistiselle järjestelmälle kaiken sen hyödyn, mitä niiltä odotetaan. Avioliittojen ylle tahdotaan vetää niiden pyhyyttä ja kestävyyttä osoittava pintakiilto että päästäisiin osoittamaan, että näin lujia meillä ovat vielä yhteiskunnan kulmakivet. Todellisuudessa ei voida kuitenkaan kieltää sitä, että perhettä hajottavat tekijät ovat päässeet kasvamaan liian valtaviksi voidakseen enää per-

hettä pitää ihannoidussa muodossa koolla. Ja tämän kaiken on saanut aikaan itse kapitalistinen järjestelmä. — — — Tosin tähän lakiin tulee mietinnössä löytyvä 76 §, jossa ei kylläkään vaadita muita konsteja kuin erillään asumisen toteuttaminen tai sitten toisen momentin mukaan se, että toinen puoliso pakenee vähintään vuodeksi kotoaan, jolloin kotiin jääneellä on oikeus hakea ja saada avioero, jos samalla voi toteennäyttää toisen koettavan yhteiselämää karttaa. Ensimmäisen momentin mukaan pitää erillään asumista jatkua aina kaksi vuotta, ennenkuin eron saaminen voi tulla kysymykseenkään. Sittenkin on vielä oikeuden suoritettava erinäisiä syyllisyysvaatimuksia, ennenkuin se voi päättää eron myöntämisestä. Tällaiset karanteeniajat ovat molemmissa tapauksissa, samoin kuin syyllisyyden punnitsemiset, katsottavat kokonaan tarpeettomiksi. Riittäisi aivan hyvin, että kun molemmat aviopuolisot ilmoittavat, etteivät he katso voivansa jatkaa yhdyselämää vaan siirtyvät erilleen asumaan, niin heille myönnetään ero ilman muuta.»¹¹⁶

Marxilaisen maailmankatsomuksen omaksuneet vastustivat ehdotusta sen vuoksi, että ehdotetut säännökset kahlitsivat liiaksi yksilöllistä toimintavapautta. Laissa olisi pitänyt legalisoida täydellinen *sopimusvapauden periaate*.

Jos ehdotusta vastustivat eräät äärivasemmistoon kuuluneet kansanedustajat, myös eräät äärioikeistoon lukeutuneet arvostelivat ehdotusta jokseenkin ankarasti. Arvostelun kohteena ei kuitenkaan ollut avioeron saannin liiallinen ankaruus, vaan liiallinen helppous.

Kansanedustaja, rovasti *Malmivaara* (kok.) — sittemmin eräs Lapuan liikkeen johtohenkilöistä — totesi käsiteltäessä säännösehdotuksen 76.1 §:ää mm. seuraavasti.

»Rohkenen lukeutua vielä niihin, jotka eivät voi hyväksyä tähän pykälään sisältyvää katsontakantaa. Tiedän niitä olevan kansamme keskuudessa paljon, vaikkakaan niiden ääni ei valitettavasti pääse kuulumaan kuin heikosti. Tiedän niitä olevan kansamme kaikissa piireissä, sitä vanhanaikaista väkeä, joka ei vaihda vakaukseen mustaan niinkuin tuuliviiri suuntaansa ja jonka jalkojen alta on poljettu pohja. Avioliitto on tämän vanhanaikaisen ja oikean käsityksen mukaan liitto joka kestää jotakin, kestää koviakin kohtaloita ja syvääkin erimielisyyttä ja pysyy purkautumattomana kuolemaan asti, kun ei vain törkeän laatuinen uskottomuus sitä turmele.

Täällä on kyllä sanottu, edellisessäkin täysistunnossa, mitenkä erimielinen avioliitto on kuin ajallinen helveti, ja sellaisena välttämättä purettava, mutta se vanhanaikainen kansa sanoo tämän ajallisen helvetin kätköistä löytyneen toisinaan kallisarvoisia aarteita, — — —. Ja näin menetellen on se estänyt lukemattomien kotien hajoamisen, — — —. Minä pelkään, että nyt kyseessä olevaan pykälään sisältyvät säädökset, varsinkin jos niitä sovitetaan käytäntöön taitamattomasti, ovat omiansa ohjaamaan pienenkin vastenmielisyyden sattuessa puoliset avioeroon ja lisäämään siten vallattomuutta ja alennusta tällä alalla. Mutta vaikka pelkään tätä, en kuitenkaan tee mitään muutosehdotusta, sillä tiedän, ettei sellainen tulisi täällä saamaan osakseen tarpeellista kannatusta.»¹¹⁷

Kansanedustaja Malmivaara toi julki likipitään samanlaiset ajatukset kuin kirkkomme edustajat olivat aiemmin esittäneet. Lainsäädännön olisi pitänyt perustua ankaralle *syllisyysperiaatteelle*.

Vaikka eräät sosialidemokraatit¹¹⁸ ja maalaisliittolaiset¹¹⁹ hieman arvostelivatkin säännösehdotuksia, ehdotukset saivat taakseen kaikkien muiden puolueiden kuin työväen ja pienviljelijäin puolueen kannatuksen. Lakia hyväksyttiin sosialidemokraattisen puolueen, maalaisliiton, ruotsalaisen kansanpuolueen ja edistyspuolueen sekä kokoomuspuolueen yhteisellä päätöksellä. Äänestyksiä vältettiin ja jokseenkin kaikki säännösehdotukset hyväksyttiin lähes keskusteluita.¹²⁰

Jokseenkin suuri yksimielisyys uuden lain säätämistä kohtaan on varmaankin yksi selitys sille, minkä vuoksi lakiehdotuksen hyväksyminen sai lehdistössä suhteellisen vaimean vastaanoton. Niinpä esimerkiksi *Suomen Sosialidemokraatin*,¹²¹ *Helsingin Sanomien*¹²² ja *Hufvudstadsbladetin*¹²³ sekä *Maakansan*¹²⁴ palstoilla tyydyttiin vain selostamaan säädettävän lain sisältöä arvostelua lakia kohtaan esittämättä.

Avioeron saannin vaikeutumista ja vaikeuttamista pidettiin *Uuden Suomen* ja (kirkkoa lähellä olleen) *Kotimaan* kirjoituksissa onnistuneena

¹¹⁷ VPPTK 26. 2. 1929 s. 324—325.

¹¹⁸ Ks. esim. VPPTK 22. 2. 1929 s. 256 (Leino).

¹¹⁹ Ks. esim. VPPTK 22. 2. 1929 s. 253—254 (Luostarin).

¹²⁰ VPPTK 26. 2. 1929 s. 324 ja 327. — Eduskuntakeskustelusta ks. tark. myös Allardt s. 136—139.

¹²¹ *Suomen Sosialidemokraatti* 9. 3. 1929.

¹²² *Helsingin Sanomat* 9. 3. 1929 ja 14. 6. 1929.

¹²³ *Hufvudstadsbladet* 9. 3. 1929. Myös *Svenska Pressen*:issä (9. 3. 1929) vain referoitiin lain sisältöä.

¹²⁴ *Maakansa* 9. 3. 1929.

toimenpiteenä. Kummassakin lehdessä erivapauskäytännön lakkauttamista tervehdittiin tyydytyksellä:

»Avioero tulee uuden lain mukaan olemaan tavallaan helpompi ja yksinkertaisempi kuin vanhan naimiskaaren mukaan; mutta toisaalta laki tekee lopun avioeron saamisesta erivapaustietä, jota viime aikoina on käytetty suorastaan vallattomuuteen asti. — — — laki tulee uusine säännöksineen kuitenkin terveellisesti ohjaamaan avioliiton kehitystä ja valmistamaan aviosopimusten pysyvyyttä.»¹²⁵

»Kun avioerojen saanti erivapaustietä uuden lain voimaantultua lakkaa, täytynee katsoa uuden lain tarjoavan avioliiton pyhyydelle suurempaa turvaa kuin entinen. Mutta kristillisten periaatteiden kannalta jättää uusi avioliittolaki paljon toivomisen varaa.»¹²⁶

Kokoavasti voidaan tehdä seuraavat johtopäätökset AL 70—77 §:n taustavaikutteista.

Säännöshedotukset ja AL 70—77 § eivät ilmentäneet sen paremmin kristillis-siveellisiä kuin materialistisiakaan näkemyksiä. Uuden lain säätäminen rapautti luterilaista avioliittoetiikkaa tuomatta mukanaan materialistista avioliittokäsitystä.

Lienee nimityskysymys, miksi kutsutaan lain aatteellista taustaa, joka ei ole kristillis-siveellinen eikä materialistinen. Koska oikeistoenemmistöinen eduskunta hyväksyi ehdotetut eroperusteet, on ehkä oikein nimitää niitä varovasti oikeistolaisen maailmankuvan värittämiksi eroperusteiksi.

Toiselta puolen tutkimuksen alussa (s. 25) esitetyt Eskolan lausumat siitä, että uudella normistolla olisi ollut selvä luokkapohja, eivät ole täysin perusteltuja. Eduskunnan vasemmistopuolueilla oli vuoden 1929 valtiopäivillä yhteensä 81 edustajaa (sosialidemokraateilla 60 ja työväen ja pienviljelijäin puolueella 21), joista valtaosa ajoi läpi avioerouudistusta vahvistetussa muodossaan.

Ennen kuin AL 70—77 §:n tausta-ajatukset leimataan tietyllä epiteelillä on aiheellista palauttaa mieliin myös ne peruskatsomukset, joita toistettiin eri yhteyksissä aina siitä lähtien, kun avioerokysymykseen alettiin maassamme kiinnittää laajempaa huomiota ja ne peruskatsomuk-

¹²⁵ Uusi Suomi 9. 3. 1929.

¹²⁶ Kotimaa 12. 3. 1929.

set, joiden voidaan sanoa tavalla tai toisella saaneen ilmauksensa säädettyssä laissa.

Lainopillisen Yhdistyksen kokouksessa eräät lakimiehet varoittivat 'liian höllästä' avioerolainsäädännöstä, joka olisi vauhdittanut erojen yleistymistä. Samantyyppiset näkemykset toistettiin yleisissä kirkolliskokouksissa ja pappeinkokouksissa 1880—1920-luvuilla, senaatissa vuonna 1916 ja samankaltaiset olivat lainvalmisteluvaltaa 1910- ja 1920-luvuilla käyttäneiden lähtökohdat.

Kaikkia näitä eri aikoina esitettyjä näkemyksiä yhdisti sama perusajatus. Mielipiteiden esittäjien lähtökohtana oli se, että tietyn tyyppisellä lainsäädännöllä voitiin vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen eli että tietyn tyyppisten aatteiden laillistamisen kautta voitiin saavuttaa tavoiteltu lopputulos. Tai päinvastoin: yksikään näiden lausumien esittäjistä ei tuonut julki näkemystä, jonka mukaan avioerojen yleistyminen olisi ollut seurausta yhteiskunnan rakenteellisista seikoista. Voitaisiin sanoa, että ko. tahot katsoivat avioerojen yleistymisen olleen seurausta aate- ja muotivirtauksista. Yhteinen tekijä näille AL 70—77 §:ssä ilmauksensa saaneille näkemyksille oli idealismi, idealismi, joka painotti aatteiden merkitystä ihmisten käyttäytymistä määrittävänä tekijänä. Laissa hyväksyttiin peruslähtökohta, jonka mukaan ihminen muuttaa yhteiskuntaa eikä päinvastoin — kuten materialistisen maailmankatsomuksen omaksuneet uskoivat. Jos siis jokin katsomuspohja AL 70—77 §:n taustalle halutaan liittää, tämä ideologia on yhtä kuin *idealismin ideologia*.

VI AVIOERO JA SEN SÄÄNTELY

Avioeroa on yleensä pidetty epätoivottavana ilmiönä. Siihen on suhtauduttu kielteisesti niidenkin yksiavioisuutta edellyttäneiden oikeusjärjestysten vaikutusalueella, jossa avioero on ollut sallittu. Ja koska avioerojen määrään on pyritty vaikuttamaan lainsäädännöllä, taustalla on ollut ajatus, jonka mukaan avioerolainsäädäntö on kehitystä ohjaava tekijä.

Edellä on tarkasteltu mm. kirkon ja työväenliikkeen piirissä omaksuttuja näkemyksiä avioeron sääntelystä. Samoin on selvitetty AL:n säätämisprosessin yhteydessä esitettyjä näkökohtia. Mielipiteet avioeroihin ja niiden yleistymiseen vaikuttavista syistä ovat käyneet jopa täysin eri suuntiin. Idealisteiksi luonnehdittavat ovat ymmärtäneet asian toisin kuin materialisteiksi luokiteltavat henkilöt. Tarkastelukohde on kuitenkin ollut sama. On esitetty mielipiteitä siitä, voidaanko eronormeilla vaikuttaa *erofrekvenssiin*.

Sen sijaan vähemmälle pohdinnalle on jäänyt kysymys siitä, miten aineellisoikeudelliset ja prosessuaaliset säännökset sekä ns. oikeusjärjestyksen ulkopuoliset tekijät vaikuttavat *käytettyihin eroperusteisiin*. Niinpä esimerkiksi asian tämä puoli suorastaan ohitettiin AL:n eronormeja valmisteltaessa ja säädettäessä. Pidettiin ikään kuin itsestään selvyytenä, että eroaville tuli tarjota vaihtoehtoisia eronsaantitapoja. Tästä aiheutuvia valikoitumisilmiöitä ei juuri ajateltu.

Kysymyksellä on merkitystä paitsi avioeroa normitettaessa myös avioeroihin liittyviä syitä selitettäessä. Esimerkki valaisee asiaa. *Päivi Elovainio* on tutkimuksessaan »Mikä särkee avioliiton?» (1977) todennut mm. seuraavaa:

»— — alkoholin väärinkäyttö ei ylimmissä luokissa ollut kertaaan avioeron juridisena syynä, kun se keskiluokassa oli 7 %:lla ja työväenluokassa 6 %:lla avioeroperuste. Alkoholinikäyttö ei toden-

näköisesti muodosta ylimmissä sosiaaliryhmissä samassa määrin sosiaalisia ongelmia kuin alemmissä sosiaaliryhmissä.»¹

Lausumalla tarkoitetaan todennäköisesti sitä, että *käytetyistä ero-perusteista* voidaan päätellä *avioeroon johtaneita syitä*. Koska jokin sosiaaliryhmä ei eroa tietyllä lain säätämällä perusteella, ei tässä sosiaaliryhmässä esiinny niitä ongelmia, joita varten ko. normi on säädetty.

Johtopäätös tässä esimerkkitapauksessa saattaa kyllä olla oikeutettu, mutta itse *päätelytapa* ei sitä ole. Selityksenä saattaisi olla vaikkapa se, että alempiin sosiaaliryhmiin kuuluneet valitsevat näyttö- tai muiden syiden vuoksi AL 74 §:n eroaan varten, kun taas ylempiin sosiaaliryhmiin lukeutuvat järjestävät avioeronsa muilla tavoin.²

Tässä yhteydessä halutaan korostaa yhtä seikkaa. Lainsäädännön ohjaavaa vaikutusta selvitettäessä näkökulma on liian suppea, mikäli katse suuntautuu vain erofrekvenssiin ja siihen liittyviin tekijöihin. On myös pidettävä silmällä lainsäädännön eroperusteiden kanavoivaa merkitystä.

Työn eräänä päättävöitteena on paitsi selvittää avioliittolain erosäännösten taustaa ja merkitystä myös vastata seuraavaan kysymykseen: saatetaanko avioerolainsäädännöllä vaikuttaa erofrekvenssiin sekä eroperusteiden valikoitumiseen ja jos voidaan, millä tavoin? Nyt on vastauksen antamisen vuoro.

1. AVIOERON SAANNIN VAIKEUSASTE JA EROFREKVENSSI

Edellä (s. 69, taulukko 6) osoitettiin kaupunkilaisten ja maaseudun asukkaiden avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti mm. vuosina 1870—1929. Vastaavat tiedot AL:n voimaantulon jälkeiseltä ajalta käyvät ilmi *Pauliine Koskelon* tutkimuksesta.³ Luvut yhdistettäessä saadaan seuraava taulukko.

¹ *Elovainio* s. 20—21.

² Vrt. *Helin* s. 143, jossa on korostettu samaa asiaa. Helin on todennut, että vaikka syyllisyysperusteiset avioeroperusteet ovatkin lähinnä alempiin sosiaaliryhmiin kuuluvien keskuudessa suosituimpia kuin ylempiin sosiaaliryhmään lukeutuvien piirissä »—— kanneperusteen valinnat selittyvät itse avioeropro-sessista ja sen menettelymuotojen vaihtoehtoihin liittyvistä piirteistä käsin.»

³ *Koskelo liite 1.* (s. 102).

Taulukko 13. Avioerojen määrä 10 000 asukasta kohti vuosina 1870—1970.

	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1929	1930	1940	1950	1960	1970
kaupunki- laiset	1.4	1.4	1.5	1.1	2.6	4.6	10.3	10.1	9.5	21.6	15.4	19.7
maaseudun asukkaat	0.1	0.2	0.2	0.3	0.4	1.0	1.6	1.7	1.9	5.1	3.9	6.4
koko maa	0.3	0.2	0.3	0.4	0.8	1.6	3.4	3.4	3.5	9.2	8.2	12.9

Erofrekvenssi on kohonnut paitsi koko maassa myös sekä kaupungeissa että maaseudulla jokseenkin tasaisesti. Vain vuosien 1940 ja 1950 välinen aika muodostaa selvemmin havaittavan poikkeuksen. Tämä johtuu ainakin osin sodasta. Aiempaan tilanteeseen verrattuna avioerojen vuosittainen määrä oli perin alhainen 1930-luvun lopussa ja välittömästi talvisodan jälkeen.⁴ Vuosi 1940 ei tässä suhteessa ole täysin vertailukelpoinen muihin vuosiin nähden.⁵ Tämä onkin osasyynä sille, miksi erofrekvenssin kasvukerroin oli vuosien 1940 ja 1950 välisenä aikana suurempi kuin sitä ennen ja sen jälkeen.

Edellä on selvitetty eri yhteyksissä avioeron saannin vaikeusastetta ja sen heijasteita. Keskeiset tutkimustulokset on aiheellista palauttaa mieliin.

Uskonpuhdistuksen jälkeen Suomessa avioeroja ei liene koskaan myönnetty niin lievin perustein kuin tapahtui Torniossa vuosina 1913—1919. Pelkkä puolisoitten tekemä sopimus avioeron hakemisesta riitti avioeron perusteeksi. Mitään näyttöä puolisoitten väleistä ja tosiasiallisista elinolosuhteista ei tarvinnut esittää. Verrattaessa pika-avioerojen vaikutusta muutoin tapahtuneeseen kehitykseen havaittiin, että kaikkien avioerojen määrälliseen kehitykseen pika-avioerot eivät vaikuttaneet juuri lainkaan.

Erivapausevoja myönnettiin Ruotsin vallan ajoilta lähtien vuoden 1929 loppuun saakka. Pitkällä aikavälillä erivapauseuron saaminen kävi entistä helpommaksi. Kehitys ei kuitenkaan jatkunut 1920-luvulla, jolloin avioeroja myönnettiin jopa pääsääntöisesti erivapaudella. Ratkaisutoiminta ei siis muuttunut, ei lievempään eikä ankarampaan suuntaan, vuo-

⁴ Ks. esim. Koskela s. 12, kuvio 2.

⁵ Sota-ajan vaikutuksesta erofrekvenssiin ks. esim. Allardt s. 32—34.

sien 1920 ja 1929 välisenä aikana. Sen sijaan avioerojen määrä kasvoi tänä aikana kovinkin jyrkästi.

Vuoden 1929 avioliittolaissa säädettiin lähes samat avioeroperusteet, jotka olivat oikeuskäytännön kautta muodostuneet varsinkin 1920-luvulla. Vaikka korkeimman oikeuden avioerolle asettamat perusteet olivat eronimikkeiltään lähes samat kuin eräät uudessa laissa säädetyt perusteet, avioeron saamiselle asetetut yksityiskohtaiset edellytykset tiukkenivat AL:n tultua voimaan. Avioeron saanti vaikeutui. Vuonna 1929 myönnettiin yhteensä 1167 ja vuotta myöhemmin 1102 avioeroa.⁶ Uuden lain voimaantulemisen seurauksena oli avioerojen määrän hienoinen lasku. Jo vuonna 1931 myönnettiin enemmän avioeroja kuin kaksi vuotta aiemmin.

Avioerot lisääntyivät ja erofrekvenssi kasvoi jokseenkin siitä riippumatta, helpotettiinko avioeron saantia, vaikeutettiinkö sitä vai pysyivätkö avioeroon oikeuttaneet perusteet muuttumattomina.

Edellä ei ole tarkasteltu yksityiskohtaisesti lainsäädännöllisiä muutoksia AL:n säätämisen jälkeen. Näistä eräs on asumuserosäännösten sisällyttäminen lakiin vuonna 1948. Tällöin omaksuttiin sopimusvapauden periaate kirjoitettuun lakiin. Avioerojen vuosittaiseen määrään lain uudistus ei vaikuttanut; 1950-luvulle määrä pysyi miltei täysin muuttumattomana.⁷

Tiedot näyttäisivät viittaavan vain yhteen suuntaan: *avioeron saannin vaikeusaste ei ole ainakaan välittömästi erofrekvenssiin vaikuttava tekijä.*⁸

⁶ Virallisen tilaston mukaan (esim. STV 1931 s. 61) vuonna 1929 myönnettiin yhteensä 855 avioeroa. Tämä tieto ei pidä paikkaansa. Vrt. edellä s. 12 ss., jossa on osoitettu, miksi virallisen tilaston luvut ovat virheelliset sikäli kuin kysymys on tilanteesta ennen vuotta 1930. — Vuotta 1930 koskeva tieto löytyy esim. vuoden 1938 Tilastokatsauksesta n:o 7 s. 38.

⁷ Vrt. esim. Helin s. 27, taulukko 2. ja Koskelo s. 12, kuvio 2.

⁸ Välillistä vaikutusta avioeron saannin vaikeusasteella erofrekvenssiin saat-
taa olla. Voittaisiin ajatella vaikkapa niin, että lain ja sille pohjautuvan oikeus-
käytännön periaatteet siirtyvät vain vähitellen ja siis pitkällä aikavälillä yleiseen
tietouteen. Tästä voisi olla seuraamuksia vuosikymmenten kuluttua. Tämä ei tule
näkyviin, jos tarkastelu rajoitetaan jonkin *lyhyen* aikavälin tapahtumiin. Jos
pika-avioerokäytäntö olisi jatkunut kymmeniä vuosia, siitä olisi hyvinkin saat-
tanut seurata erilainen kehitys kuin nyt tapahtui. Tätä kysymystä ei (edellä
käytetyn materiaalin valossa) ole mahdollista verifioida tai falsifioida, joten
asiaan ei ole aihetta kiinnittää huomiota tämän yksityiskohtaisemmin.

2. EROPERUSTEIDEN VALIKOITUMINEN

Koko työn eräs keskeisimmistä havainnoista liittyy eroperusteiden valikoitumiseen. Jälleen on syytä kokoavasti ja samalla vain esimerkkien avulla tarkastella saatuja tutkimustuloksia.

Vaikka pika-avioerot eivät vaikuttaneetkaan itse erofrekvenssiin, nettelyllä oli selvä vaikutus tapaan, jolla ihmiset erosivat. Ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluneet (helsinkiläiset) alkoivat erivapausmenettelyn sijasta käyttää hyväkseen tätä avioeromahdollisuutta. Kysymys oli siis eroperusteen, eronsaantitavan ja oikeudenkäymispaikan valinnasta. Tässä mielessä varsinaiset muutokset tapahtuivatkin kehityksen ns. sisäisissä puitteissa.

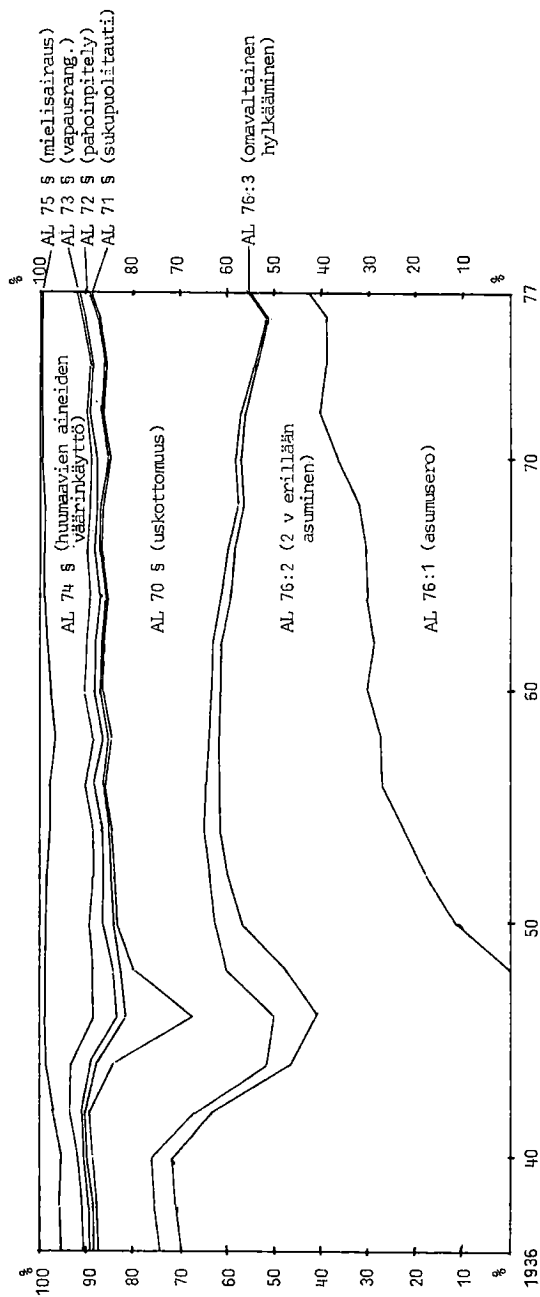
Sama johtopäätös tehtiin tarkasteltaessa erivapauskäytäntöä: siellä missä lakimääräisten avioerojen määrä laski, siellä erivapausperusteisten avioerojen määrä nousi. Kun aiemmin eroperusteena käytettiin omavaltaista hylkäämistä, myöhemmin eroperusteena oli puolisojen välinen eripuraisuus.

Niin ikään päädytään samankaltaiseen lopputulemaan tarkasteltaessa oikeuskäytäntöä välittömästi ennen ja jälkeen AL:n voimaantulemista. Yksityiskohtaiset tiedot käyvät ilmi liitteestä.⁹ Tässä yhteydessä on aiheellista kiinnittää esimerkinomaisesti huomio vain pääasiallisiin muutoksiin.

Vuonna 1929 eripuraisuustapausten osuus kaikista oli 57.3 %, vuonna 1930 54.2 %. Vastaavat osuudet uskottomuuden perusteella myönnettyistä avioeroista olivat 9.9 % ja 12.0 % sekä huumaavien aineiden väärinkäytön perusteella myönnettyistä eroista 10.9 % ja 14.2 %. Muutokset olivat vähäisiä. Niitä kuitenkin tapahtui. Välien rikon perusteella myönnettyjen tapausten osuus laski ja uskottomuuden sekä huumaavien aineiden perusteella myönnettyjen tapausten osuudet nousivat. Pääasiallinen selitys lienee se, että kun välien rikon perusteella avioeron saaminen kävi aiempaan vaikeammaksi — erolta edellytettiin yhden vuoden erillään asumisen sijasta kahta vuotta — kansalaiset käyttivät enentyneessä määrin hyväkseen tätä nopeampaa tapaa saada avioero. Käytetyt eroperus-

⁹ Ks. tark. s. 234, jossa tiedot käytetyistä eroperusteista vuosina 1925—1929 ja vuosina 1930—1935. Ensiksi mainittujen vuosien osalta tiedot perustuvat tässä tutkimuksessa käytettyyn materiaaliin, vuosien 1930—1935 koskevat tiedot ovat laskettavissa *Tilastokatsauksia 1938 n:o 7*, s. 36 olevista lukumääristä, jotka osoittavat jakauman eroperusteen mukaan.

Kuvio 4. Käytetyt eroperusteet vuosina 1936—1977.

teet muuttuivat. Ne kanavoituivat hieman aiemmasta poikkeavalla tavoin.

Edellistä selvemmin eroperusteiden ohjautuminen käy ilmi tarkasteltaessa vuoden 1948 asumuserouudistuksen jälkeistä oikeuskäytäntöä.

Asumuseron tultua eroperusteeksi (AL 76.1 §) avioeron sai edelleenkin kahden vuoden erillään asumisen perusteella (AL 76.2 §). AL 76.1 §:n ja 76.2 §:n nojalla myönnettyjen avioerojen *yhteinen* osuus kaikista avioeroista on pysynyt 1940-luvun lopusta alkaen jokseenkin vakiona. Näillä kummallakin perusteella myönnettyjen avioerojen osuus kaikista on ollut noin 55—60 %. Sen sijaan AL 76.1 §:n nojalla myönnettyjen erojen osuus on jatkuvasti noussut samassa suhteessa kuin AL 76.2 §:n perusteella myönnettyjen avioerojen osuus on laskenut. Tämä käy ilmi *Koskelon* laitimasta kuviosta (s. 217).¹⁰

Todennäköisin selitys tapahtuneelle on seuraava. Niihin sosiaaliryhmiin kuuluneet ja niillä paikkakunnilla asuneet, jotka ennen asumuserouudistusta saivat avioeroja kahden vuoden erillään asumisen perusteella, siirtyivät enenevässä määrin käyttämään AL 76.2 §:n sijasta AL 76.1 §:n suomia mahdollisuuksia saada avioero. Asumuserouudistuskin aiheutti eroperusteiden kanavoitumisen.

Tarkasteltaessa oikeuskäytännön muutoksia ennen tai jälkeen AL:n säätämisen on johtopäätös sama. *Eroaikeissa olevat pyrkivät valitsemaan asuinpaikastaan, sosiaaliasemastaan ja sukupuolestaan riippuen helpoimman mahdollisen eronsaantitavan.* Näin oli asianlaita NK:n voimassaoloaikana (vrt. esim. merimiesten avioerot). Sama pitää paikkansa AL:n voimassaoloaikaista tilannetta selvitettäessä. Miksei tilanne muodostuisi tälläiseksi myös vastaisuudessa?

Vastaus jakson alussa esitettyyn kysymykseen on siis se, että *avioerolainsäädännön avulla ei niinkään voida vaikuttaa ilmiön mittasuhteisiin, mutta huomattavastikin sen esiintymismuotoihin.* Tämä johtopäätös lieenee huomion arvoinen ajateltaessa avioerolainsäädäntöä *de lege ferenda*.

3. DE LEGE FERENDA

Esitettäessä näkökohtia *de lege ferenda* on tarkasteltava sitä, kenen etuja ajatellen avioerosta säännellään. On selvää, että tahoja on kaksi:

¹⁰ *Koskelo* s. 82.

yhteiskunta ja yksittäiset kansalaiset, eli puoliset ja heidän lapsensa.

Eri aikoina yhteiskunnan etu pyrkiä pysyttämään perheet koossa on erilainen. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa talous- ja tuotantotapa sekä sosiaaliturvan puuttuminen taikka sen vähäisyys edellyttivät kiinteitä perheyksiköitä. Oli tärkeää niin yhteiskunnan kuin yksityisten kansalaisten kannalta vastustaa avioeroa ja pyrkiä suhteuttamaan avioerolainsäädäntö tähän tilanteeseen. Teollistuvan ja teollistuneen yhteiskunnan aikana tilanne on ainakin osaksi muuttunut. Yhteiskunnan intressi pitää perheet koossa ja avioliitot purkaantumattomina on vähentynyt.

Yhdessä suhteessa ei voida nähdä tapahtuneen minkäänlaisia muutoksia. Luulisi, että *erotavalla* ei yhteiskunnan etua ajatellen ole ollut merkitystä. Tästä huolimatta eri sosiaaliryhmiin, eri alueilla asuneet ja eri sukupuolta olleet on tosiasiallisesti ohjattu käyttämään erilaisia keinoja avioeron saamiseksi. Vielä nykyäänkin eroaikoissa olevat pakotetaan »valitsemaan» eroperuste tavalla, joka ei aina vastaa tosiasiallista tilannetta tai puolisoitten tahtoa. Miksi? Mitään perusteltua syytä tälle ei voida esittää. Jos kerran avioero on sallittu, itse erotapa on merkityksellinen. Tämän vuoksi *lainsäätäjän tulee luopua kasuistisista eroperusteista.*

Saadut tutkimustulokset osoittavat erojen keskittyneen tiettyihin sosiaaliryhmiin ja tietyille alueille. Sosiaalirakenteellinen säännönmukaisuus on selvä. Tämä on asian toinen puoli. Toinen näkökohta on se, että avioeron saannin vaikeusasteella ja erofrekvenssillä ei ole suoranaista vuorovaikutussuhdetta. Nämä näkökohdat yhdistettäessä voidaan tarkastella avioerolainsäädännön preventiovaikutusta, ankarien eronormien erofrekvenssiä mahdollisesti hillitsevää merkitystä.

Tämän tutkimuksen mukaan tiukkojen säännösten ennalta ehkäisevä vaikutus erojen yleistymiseen on vähäinen. Muussa tapauksessa avioeron saannin vaikeutuminen olisi heijastunut erofrekvenssiin. Näin ei ole tapahtunut. Vastaavasti avioeron saannin helpottaminen ei ole sanottavamminkaan lisännyt avioerojen määrää ja sitä kautta kohottanut erofrekvenssiä. Tästä voitaisiin tehdä seuraava johtopäätös: avioeron saamisen vaikeusaste ei ole syy-yhteydessä avioerojen yleistymiseen. Johtopäätös on varmuudella oikeasuuntainen, mutta ei välttämättä ehdottoman oikea.

Täyden varmuuden epäminen tehdyiltä johtopäätökseltä saattaa tuntua hämmennyttävältä. Lähemmin ajateltaessa se ei sitä kuitenkaan ole.

Tämä käy ilmi, jos näkökulma käännetään: mikäli päätelmä on täysin riidaton, eri maiden avioerolainsäädäntöön sisältyneet avioeroperusteet ovat olleet ja ovat vastakin täysin turhia. Jos avioerolainsäädännöllä ei voida millään tavoin vaikuttaa erofrekvenssiin, asia pitäisi tyystin jättää kansalaisten itsensä hyväksymien tapojen ja normien varaan. Tästä myös seuraisi, että avioeron myöntämisvalta tulisi ottaa tuomioistuimilta pois. Vain liitännäisseuraamuksista päättämisen pitäisi kuulua niiden tehtäviin.

Ilmeisesti avioerolainsäädännön ennalta ehkäisevää vaikutusta voidaan perustella monin eri tavoin. Esitettäköön tässä yhteydessä yksi ajateltavissa oleva perustelu.

Avioerolainsäädännöllä on paitsi tiettyyn marginaaliväestöön kohdistuva myös yleinen moraalia luova ja uusintava vaikutus. Tämä ei tule näkyviin, jos tarkastelu rajoitetaan jonkin lyhyen aikavälin tapahtumiin. Tällöin saatettaisiin tehdä vaikkapa rinnastus rattijuoppouteen ja sen dekriminialisointiin. Mikäli rattijuoppous dekriminalisoitaisiin, siitä ei kenties olisi välittömiä vaikutuksia kuukauden tai kenties vuodenkaan aikavälillä. Vaikutukset tulisivat esiin vasta muutaman vuosikymmenen kuluttua, jolloin käytäytymistavasta tulisi ikään kuin yhteiskunnan yleisesti hyväksymä. Sama voisi koskea avioeroa. Jos on tiedossa, että yhteiskunnan päättäjätkin katsovat avioliiton helposti purettavaksi, myös kansalaisten asenteet avioerolle kävisivät entistä myönteisimmiksi. Tästä puolestaan seuraisi erofrekvenssin kasvu.

Esimerkki kuvastanee niitä ongelmia, joihin avioeroa normitettaessa — ja yleensäkin lakeja laadittaessa — on otettava kantaa. Kirjoittajan käsitys on seuraava.

Avioerolainsäädännön preventio- tai mahdollinen moraalia luova ja uusintava vaikutus voi suurimmillaankin kohdistua vain erittäin pieneen marginaaliväestöön. Tähän eivät kuulu lapsettomat puoliset, tarkemmin sanottuna puoliset, joilla ei ole alaikäisiä tai vaihtoehtoisesti sitä nuorempia (esimerkiksi alle 16-vuotiaita) lapsia. On kovin vaikea esittää edes yhtä perustelua sille, miksi lapsettomille puolisoille ei annettaisi oikeutta päättää avioerostaan heidän niin halutessaan. *Lainsäätäjän tulee sallia avioerosta yksimielisille lapsettomille puolisoille oikeus avioeroon vaatimatta näyttöä välien rikkoon johtaneista syistä.*

Jäljelle jäävät tapaukset, joissa lapsettomista puolisoista vain toinen haluaa erota ja tilanteet, joissa puolisoilla on lapsia.

Jos lapsettomista puolisoista vain toinen haluaa erota, avioliiton jatkamista toivovalla ei ole keinoja estää toista jättämästä puolisoiden yhteistä kotia. Tässä tapauksessa ei ole liioin aihetta pitää avioliittoa purkaantumattomana. Avioeroa vastustavan puolison etua ei palvele se, että avioliitto pidetään purkaantumatta perheen ollessa hajonneena. Näitä tilanteita varten tulee legalisoida oikeus yksipuoliseen aviosuhteen irtisanomiseen.

Mikäli lapsettomille puolisoille sallitaan joko sopimus- tai irtisanomisperusteinen avioero, kenenkään etu ei välttämättä vaadi ilmoitusten tekemistä nimenomaan tuomioistuimelle. Kirjaaminen voidaan siirtää väestörekisteriviranomaisen tehtäviin tai sille viranomaiselle, jonka edessä avioliitto on solmittu. Sen sijaan eron liitännäisseuraamusten turvaaminen on tärkeitä. Niistä päättämisen tulee erimielisten ja lapsettomien puolisoiden ollessa kysymyksessä kuulua tuomioistuimen toimivaltaan.

Mikäli edellä esitetyt näkökohdat hyväksytään, avioeroperusteiden normittamiseen liittyvät ongelmat koskevat vain tapauksia, joissa puolisoilla on lapsia. Tämän ongelman ratkaisemiseksi on otettava kantaa siihen, mitkä tekijät perimmiltään selittävät avioerojen yleistymisen.

Nykyisin on jokseenkin mahdotonta löytää tutkimusta, jossa avioeron yleistymistä olisi selitetty viittaamatta kaupunkilaistumiseen, teollistumiseen, naisten lisääntyneeseen työssäkäyntiin, tapahtuneisiin asenteellisiin muutoksiin, perheen tehtävien muuttumiseen, lapsiluvun vähentymiseen, jne.¹¹ Vastaavan kaltaisiin johtopäätöksiin voidaan päätyä mm. edellä esitettyjen karttojen ja tilastojen perusteella.

¹¹ Vrt. esim. Allardt s. 38 ss. Anttila s. 7—9 ja s. 24 ss., Elovainio s. 1—9 ja s. 46—52, Koskela s. 5—10, s. 25 ss. ja s. 54 ss. sekä Nieminen s. 310 ss. — Samoihin lopputuloksiin ovat tulleet myös eri maiden avioerotutkijat. Lukija saa hyvän kuvan tutkimuksen nykytilanteesta tutustumalla teokseen »Divorce in Europe» (1977), jossa 11 Euroopan maan tutkijat esittävät näkemyksiään avioeroihin vaikuttaviin syihin. — Tässä yhteydessä ei ole aiheellista referoida esitettyjä näkemyksiä. Eräaseen seikkaan on kuitenkin aiheellista kiinnittää huomiota. Mm. edellä mainituissa tutkimuksissa avioerojen yleistymistä selitetään viittaamalla tapahtuneisiin asennemuutoksiin. Näin on kiistattomasti asianlaita. Sen sijaan tuntuu oudolta, että eräänä asennemuutoksia kuvaavana mittarina pidetään avioerojen yleistymistä. Itse ilmiöstä päätellään asennemuutokset ja asennemuutokset ovat eräs kehitystä selittävä tekijä. Näin ollen ilmiötä itseään pidetään omana selityksenään. Kysymyksessä ei ole lainkaan selitys (sanon vahvassa mielessä), vaan saman asian ilmaiseminen toisia sanoja käyttäen. Tautologisista 'selityksistä' olisi aihetta luopua.

Kuitenkin juuri tähän liittyy ongelman vaikeus. *Kausaaliyhteys* em. tekijöiden ja avioerojen yleistymisen välillä on selvä. Sen sijaan on jo kovin vaikea osoittaa, *minkälainen* tämä kausaaliyhteys tosiasiallisesti on. Vielä kerran on aiheellista palauttaa esimerkinomaisesti mieliin edellä kertyneitä huomioita.

Aiemmin osoitettiin avioerojen yleistyneen teollisuustyöväestön keskuudessa. Teollistuminen on eittämättä erojen mittasuhteisiin vaikuttava tekijä. Toisaalta saatettiin panna merkille teollisuustyöväestön erofrekvenssin kasvaneen tasaisella vauhdilla. Ei siis käynyt niin, että eroamistiheys olisi kasvanut *samassa suhteessa* kuin teollisuus- ja käsityöläisväestön suhteellinen osuus koko ammatissa toimivasta väestöstä kasvoi. Teollistuminen sinänsä ei voi olla *ainoa* kehitystä selittävä tekijä — päinvastaisessa tapauksessahan teollistumisen aste ja erofrekvenssi olisivat keskenään *täysin* korreloivat.

Vastaava ongelma paljastui tarkasteltaessa erofrekvenssiä kaupungeissa. Se ei ollut kaupunkien väestömäärään suhteutettuna vakio. Helsingiläiset erosivat useammin kuin viipurilaiset, jotka taasen erosivat herkemmin kuin turkulaiset. Viimeksi mainittujen keskuudessa erofrekvenssi oli suurempi kuin tamperelaisten piirissä. Tamperelaiset erosivat edellä todettujen kaupunkien asukkaita lukuunottamatta useammin kuin muut kaupunkilaiset.¹²

Esimerkit osoittanevat sen, että pelkkien kausaaliyhteyksien *toteamisen* sijasta olisi vihdoin aihetta pyrkiä tutkimaan ja selittämään yhteyksien *sisäistä* rakennetta. Tämä tehtävä lankeaa etupäässä muun kuin oikeustutkimuksen alueelle. Vasta kun esimerkiksi tiedetään, *mikä* kaupunkilaistumisessa ja teollistumisessa on perheitä hajottava ja avioeroja yleistävä voima, vasta tämän jälkeen oikeuspoliittisen tutkimuksen on mahdollista tehdä omat johtopäätöksensä *de lege ferenda*. Tämän vuoksi kysymys avioeroperusteen normittamisesta lapsiperheiden osalta jää tässä yhteydessä avoimeksi. Sen sijaan *vaihtoehtoiset* normitustavat ovat esitettävissä.

Jos päädytään siihen, että yhteiskunnan rakenteelliset tekijät selittävät *täysin* avioerojen yleistymisen, ainoa järkevä tapa ratkaista avio-

¹² Vrt. Allardt s. 56 taulukko 19, jossa tietoja erofrekvenssistä maamme suurimmissa kaupungeissa vuosina 1946—1949. Allardtin esittämän taulukon mukaan ilmiö oli likipitään sama vuosina 1946—1947 kuin tässä tutkimuksessa havaitaan olleen 1920-luvulla. Pääsääntöisesti erofrekvenssi oli sitä alhaisempi mitä pienemmästä kaupungista oli kysymys.

eroperusteen sääntely on toteuttaa täydellinen *sopimusvapaus*.

Mikäli taasen ollaan sitä mieltä, että avioerolainsäädännöllä on edes jonkinlaista käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta, sopimusvapauden periaatetta ei tule sisällyttää lainsäädännön ainoaksi ohjenuoraksi. Jäljelle näyttäisi jäävän jonkinlaisen *välien rikkoontumisen periaatteelle nojavan yleislausekkeen säätäminen*. Se jättää lopullisen ratkaisuvallan tuomioistuimelle, minkä vuoksi sen tueksi olisi luotava *todistustaakkanormeja* siitä, milloin puolisoiden välien on katsottava rikkoontuneen eli siitä, milloin avioliitolta on kadonnut sen koossapitämistä puoltava perusta.

LIITTEET

Liite 1. Avioerojen jakaantuminen eroperustettain vuosina 1801—1929 (vuosittainen jakauma).

eroperuste	—91	—92	—93	—94	—95	—96	—97	—98	—99	—00	—01	—02	—03	—04	—05	—06	—07	—08	—09	—10
uskottomuus	19	27	23	23	31	39	37	35	44	32	33	28	43	43	44	40	48	57	54	65
hylkäminen	46	53	34	44	45	51	49	84	57	65	53	68	57	59	82	88	68	104	127	111
eripuraisuus	2	6	4	4	6	12	15	12	16	18	9	11	8	15	16	10	4	3	11	1
mielisairaus	3	7	7	6	3	3	3	5	8	2	6	6	7	9	11	1	5	9	10	—
rikollisuus	3	1	—	1	3	3	—	2	1	4	1	—	1	3	—	—	—	—	—	1
kaatumatauti tai parantumaton	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2
sairaus	1	1	—	—	3	2	1	—	—	—	3	1	2	—	—	2	—	—	2	2
muu syy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
syytä ei ole ilmoitettu	3	1	3	3	1	2	3	4	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2
yhteensä	77	96	72	81	92	112	108	142	124	121	105	114	119	129	153	141	126	173	204	184
eroperuste	—11	—12	—13	—14	—15	—16	—17	—18	—19	—20	—21	—22	—23	—24	—25	—26	—27	—28	—29	—
uskottomuus	85	69	70	88	92	114	122	64	141	194	202	180	166	149	97	121	109	96	86	—
hylkäminen	140	146	164	163	196	177	186	107	220	160	108	107	78	76	88	44	39	38	57	—
eripuraisuus	11	16	20	21	19	40	37	32	58	122	114	173	306	300	384	479	471	540	639	—
mielisairaus	7	17	12	10	14	19	11	4	7	33	23	17	21	22	19	18	27	28	31	—
rikollisuus	2	2	4	1	2	4	4	1	3	—	12	13	11	12	14	5	12	20	17	—
kaatumatauti tai parantumaton	—	—	—	1	1	1	1	—	1	5	2	—	2	1	—	3	—	4	3	6
sairaus	—	—	—	1	5	4	2	4	5	6	4	4	8	14	15	19	—	1	4	5
muu syy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
syytä ei ole ilmoitettu	13	15	2	5	5	6	4	5	1	2	3	10	11	4	2	3	9	5	14	—
yhteensä	258	265	273	294	333	363	368	219	441	517	466	510	608	578	626	670	672	734	855	—

Liite 2. Avioerot Helsingissä, Viipurissa, Turussa ja Tampereella vuosina 1892—1929.

	1892	1897	1902	1907	1912	1917	1920	1923	1926	1929
	(n) (%)	(n) (%)	(n) (%)	(n) (%)	(n) (%)	(n) (%)	(n) (%)	(n) (%)	(n) (%)	(n) (%)
Helsinki	18 19	18 19	17 16	33 31	56 21	99 28	137 27	205 28	222 29	332 28
Viipuri	2 2	6 6	4 4	5 5	12 5	27 8	25 5	45 6	44 6	69 6
Turku	1 1	5 5	4 4	3 3	9 3	8 2	32 6	33 5	48 6	70 6
Tampere	5 5	10 10	2 2	6 6	8 3	11 3	17 3	26 4	35 5	45 4
Yhteensä	26 27	39 40	27 26	47 45	85 32	145 41	211 41	309 43	349 46	516 44

Liite 3. Avioeron vuosina 1855—1884 saaneiden sosiaalijakauma eroperusteen mukaan.

eroperuste	miesuskoton		vaimouskoton		mieshylkäsi		vaimohylkäsi		erivapausperusteiset avioerot				yhteensä
	1855—1884	1875—1884	1855—1884	1875—1884	1855—1884	1875—1884	1855—1884	1875—1884	1855—1884	1875—1884	1865—1874	1855—1864	1855—1884
vuodet													
	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(%)
sosiaaliasema													(n)
1. talolliset	7	8	12	27	11	22	15	48	8	11	23	42	178
2. vuokratil- jelijät	2	6	7	15	7	6	11	24	4	11	16	31	14,3
3. maatalous- työväki	7	13	16	36	23	32	40	95	12	22	66	100	99
4. käsityöläi- set	5	1	3	9	10	9	9	28	13	21	21	55	7,9
5. työväestö	—	—	1	1	1	1	8	10	5	4	12	21	24,8
6. alempi vir- kakunta	—	1	1	2	2	1	3	6	6	4	5	15	311
7. sotilaat	1	—	—	1	3	—	1	4	3	3	9	15	134
8. merimiehet	—	1	—	1	8	10	9	27	81	70	78	229	10,8
9. ylempi vir- kakunta	—	—	—	—	1	—	—	1	4	—	1	5	46
10. yrittäjät	—	4	4	4	1	1	1	3	—	—	—	—	3,7
11. muut	—	3	4	7	—	3	5	8	3	5	9	17	48
ei tietoa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,8
Yhteensä	22	33	48	103	67	85	102	254	139	154	244	537	26
									42	57	87	186	2,1
									1	6	13	43,3	271
									3	4	13	20	21,6
									42	61,9	42	3,4	30
									3	62	5,0	3	2,4
									1	250	100,0	0,2	

* osuus kaikista samalle sosiaaliryhmälle myönnettyistä avioeroista.

Läite 4. Avioeron vuosina 1892—1912 saaneiden sosiaalijakauma eroperusteen mukaan (vuodet 1892, 1897, 1902, 1907 ja 1912).

sosiaalilasena	uskottomuus		hylkääminen		erivapaus		uskottomuus, hylkääminen ja erivapaus		erivapausperus- teisten avioerojen osuus eri sosiaali- ryhmissä
	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	
1. talolliset	15	7,6	43	10,1	20	17,5	78	10,6	25,6
2. vuokratilajelijät	8	4,1	10	2,3	6	5,3	24	3,2	25,0
3. maataloustyöväki	54	27,3	115	26,9	17	14,9	186	25,2	9,1
4. käsityöläiset	27	13,6	53	12,4	15	13,2	95	12,9	15,8
5. työväestö	50	25,3	72	16,9	18	15,8	140	18,9	12,9
6. alempi virkakunta	6	3,0	29	6,8	13	11,4	48	6,5	27,1
7. sotilaat	—	—	5	1,2	—	—	5	0,7	0,0
8. merimiehet	6	3,0	14	3,3	1	0,9	21	2,8	3,6
9. ylempi virkakunta	3	1,5	25	5,8	7	6,1	35	4,7	20,0
10. yrittäjät	7	3,5	24	5,6	5	4,4	36	4,9	13,9
11. muut	22	11,1	37	8,7	12	10,5	71	9,6	16,9
Yhteensä	198	100,0	427	100,0	114	100,0	739	100,0	

Liite 5. Tornion raastuvanoikeuden myöntämät pika-avioerot vuosina 1913—1919; eronneiden sosiaalijakauma ja helsinkiläisten sekä torniolaisten määrä avioeron saaneista.

Vuodet	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1913—1919	
Sosiaaliasema	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(%)
1. talolliset	—	1	1	1	2	—	2	7	3,8
2. vuokratilajelijät	—	—	—	—	—	—	—	—	0,0
3. maataloustyöväki	—	—	1	1	1	—	1	4	2,2
4. käsityöläiset	—	—	2	—	1	1	3	7	3,8
5. työväestö	—	—	3	1	2	1	6	13	8,2
6. alempi virkakunta	—	1	6	7	7	4	5	31	8,2
7. sotilaat	—	—	—	—	—	—	—	—	0,0
8. merimiehet	1	—	1	—	1	1	—	4	2,2
9. ylempi virkakunta	1	3	9	9	18	13	17	70	38,6
10. yrittäjät	—	—	1	7	4	7	7	26	14,3
11. muut	—	—	2	6	4	5	3	19	10,5
Yhteensä	2	5	26	32	40	32	44	181	100,0
helsinkiläisten määrä	1	3	10	20	18	16	21	89	49,2
torniolaisten määrä	—	—	—	2	—	6	2	10	5,5

Liite 6. Avioeron vuosina 1912 ja 1917 saaneiden sosiaalikauma eroperusteen mukaan.

Sosiaaliasema	Uskottomuus		Hylkääminen		Erivapaus		Uskottomuus, hylkääminen ja erivapaus		Erivapausperusteisten avioerojen osuus eri sosiaaliryhmissä	
	1912	1917	1912	1917	1912	1917	1912	1917	1912	1917
	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(n)	(%)	(%)
1. talolliset	5	11	15	11	7	4	27	26	9,8	7,5
2. vuokratilajelijät	1	1	4	4	1	2	6	7	2,2	2,0
3. maatalous-työväki	11	16	31	35	10	8	52	59	19,0	16,9
4. käsityöläiset	14	19	19	27	7	4	40	50	14,6	14,4
5. työväestö	22	43	30	35	12	13	64	91	23,4	26,1
6. alempi virkakunta	6	6	15	15	4	6	25	27	9,1	7,8
7. sotilaat	—	—	—	—	—	—	—	—	0,0	0,0
8. merimiehet	—	2	3	1	—	1	3	4	1,1	1,1
9. ylempi virkakunta	—	—	20	28	1	6	21	34	7,7	9,8
10. yrittäjät	2	6	10	15	1	2	13	23	4,7	6,6
11. muut ei tietoa	2	9	13	13	5	2	20	24	7,3	6,9
	1	—	2	3	—	—	3	3	1,1	0,9
Yhteensä	64	113	162	187	48	48	274	348	100,0	100,0
Suhteellinen osuus kaikista eroista										
	23,4 %	32,5 %	59,1 %	53,7 %	17,5 %	13,8 %				

Lähte 7. Hyväksytyt ja hylätyt erivapausjutut sosiaaliryhmittäin vuosina 1920—1929.

Sosiaaliasema	1920		1923		1926		1929		1920, 1923, 1926 ja 1929	
	hyväksytyt (%) (n)	hylätyt (%) (n)	hyväksytyt (%) (n)	hylätyt (%) (n)	hyväksytyt (%) (n)	hylätyt (%) (n)	hyväksytyt (%) (n)	hylätyt (%) (n)	hyväksytyt (%) (n)	hylätyt (%) (n)
1. talolliset	8,0 13	20,6 7	9,9 43	12,8 6	8,7 50	8,4 6	8,3 81	12,1 7	8,7 187	12,4 26
2. vuokravilj.	1,2 2	5,9 2	1,2 0	0,0 —	1,2 3	0,0 —	0,5 3	0,0 —	0,6 13	1,0 2
3. maatalous- työväki	12,4 20	5,9 2	4,6 20	2,1 1	5,6 32	1,4 1	3,4 33	1,7 1	4,9 105	2,4 5
4. käsityöläi- set	16,1 25	23,5 8	15,2 66	17,0 8	15,0 86	15,5 11	13,2 128	10,4 6	14,3 306	15,7 33
5. teoll. työv.	22,2 36	5,9 2	19,6 85	12,8 6	24,7 142	12,7 9	33,7 327	25,9 15	27,6 590	15,2 32
6. alempi vir- kakunta	6,8 11	4,7 5	8,6 37	4,3 2	8,2 47	5,6 4	6,1 59	3,4 2	7,2 154	6,2 13
7. sotilaat	0,6 1	0,0 —	1,2 5	2,1 1	1,2 7	1,4 1	0,8 8	0,0 —	1,0 21	1,0 2
8. merimiehet	1,2 2	2,9 1	1,4 6	0,0 —	2,5 14	1,4 1	1,3 13	0,0 —	1,6 35	1,0 2
9. ylempi vir- kakunta	4,9 8	5,9 2	8,8 38	19,1 9	8,0 46	12,7 9	8,7 84	12,1 7	8,2 176	12,8 27
10. yrittäjät	5,6 9	2,9 1	9,2 40	8,5 4	8,5 49	11,3 8	9,6 93	6,9 4	8,9 191	8,1 17
11. esimiehet	7,4 12	2,9 1	6,7 29	2,1 1	5,4 31	1,4 1	4,7 46	5,2 3	5,5 118	2,8 6
12. ammatti- työm.	7,4 12	8,9 3	5,5 24	6,4 3	4,9 28	9,9 7	5,4 53	1,7 1	5,5 117	6,6 14
13. muut	6,2 10	0,0 —	7,6 33	12,8 6	6,6 38	18,3 12	4,4 43	17,2 10	5,8 124	13,8 29
ei tietoa	0,0 —	0,0 —	0,5 2	0,0 —	0,2 1	0,0 —	0,0 —	3,4 2	0,2 3	1,0 2
Yhteensä	100,0 162	100,0 34	100,0 433	100,0 47	100,0 574	100,0 71	100,0 971	100,0 58	100,0 2140	100,0 210

Liite 8. Korkeimman oikeuden hylkäämät ertuapausavioerohakemukset vuosina 1919—1929.

Vuosi	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1919—1929 yhteensä	
Hakemusperuste												(n)	(%)
1. eripuraisuus	25	26	29	28	44	40	70	65	53	31	50	461	86,3
2. mielisairaus	4	5	1	3	—	4	3	2	—	1	—	23	4,3
3. muu sairaus	1	—	—	—	—	1	—	2	1	1	2	8	1,5
4. rikollisuus	1	—	5	—	—	—	—	1	3	2	—	12	2,3
5. pitkäaikainen poissaolo	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	3	0,6
6. hylkääminen	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	4	0,7
7. uskottomuus	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2	4	0,7
8. juoppous ja väki- valtaisuus	—	—	1	—	—	1	1	1	2	1	2	9	1,7
9. muut syyt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3	0,6
10. ei tietoa hake- musperusteesta	1	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	7	1,3
Yhteensä	32	34	40	32	47	49	74	71	59	38	58	534	100,0

Liite 9. Avioeron 1920-luvulla saaneiden sosiaali- ja elämänsä eroperusteiden mukaan (vuodet 1920, 1923, 1926 ja 1929).

Sosiaaliasema	Uskottomuus ja hylkääminen				Erivapaus				Uskottomuus, hylkääminen ja erivapaus yhteensä				Erivapausperusteisten avioerojen osuus eri sosiaaliryhmissä	
	1920		1923		1920		1923		1920		1923		1920	
	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)		
1. talolliset	28	7,9	25	10,2	13	8,0	43	9,9	41	7,9	68	10,0	31,7	63,2
2. vuokratilajelijät	5	1,4	6	2,5	2	1,2	5	1,2	7	1,4	11	1,6	28,6	45,5
3. maataloustyöväki	42	11,9	43	17,6	20	12,4	20	4,6	62	12,0	63	9,3	32,3	31,7
4. käsityöläiset	39	11,0	22	9,0	26	16,1	66	15,2	65	12,6	88	13,0	40,0	75,0
5. työväestö	98	27,7	67	27,5	36	22,2	85	19,6	134	26,0	152	22,5	26,9	55,9
6. alempi virkakunta	19	5,3	10	4,2	11	6,8	37	8,6	30	5,8	47	6,9	36,7	78,7
7. sotilaat	1	0,3	3	1,2	1	0,6	5	1,2	2	0,4	8	1,2	50,0	62,5
8. merimiehet	5	1,4	13	5,3	2	1,2	6	1,4	7	1,4	19	2,8	28,6	31,6
9. ylempi virkakunta	31	8,8	5	2,0	8	4,9	38	8,8	39	7,5	43	6,4	20,5	88,4
10. yrittäjät	22	6,2	9	3,8	9	5,6	40	9,2	31	6,0	49	7,2	29,0	81,6
11. esimiehet	23	6,5	5	2,0	12	7,4	29	6,7	35	6,8	34	5,0	34,3	85,3
12. ammattityömiehet	14	4,0	13	5,3	12	7,4	24	5,5	26	5,0	37	5,5	46,2	64,9
13. muut	27	7,6	23	9,4	10	6,2	33	7,6	37	7,2	56	8,3	27,0	58,9
ei tietoa							2	0,5			2	0,3		
Yhteensä	354	100,0	244	100,0	162	100,0	433	100,0	516	100,0	677	100,0		

(jatk. seur. sivulla)

Sosiaaliasema	Uskottomuus ja hylkääminen				Erivapaus				Uskottomuus, hylkääminen ja erivapaus yhteensä				Erivapausperusteisten avioerojen osuus eri sosiaali-ryhmissä	
	1926		1929		1926		1929		1926		1929		1926	1929
	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)		
1. talolliset	33	20,0	21	14,7	50	8,7	81	8,3	83	11,2	102	9,2	60,2	79,4
2. vuokratilajelijät	4	2,4	2	1,4	3	1,2	3	0,5	7	0,9	5	0,4	42,9	60,0
3. maataloustyöväki	24	14,6	17	11,9	32	5,6	33	3,4	56	7,6	50	4,5	57,1	66,0
4. käsityöläiset	19	11,5	17	11,9	86	15,0	128	13,2	105	14,2	145	13,0	81,9	88,3
5. työväestö	41	24,8	44	30,7	142	24,7	327	33,7	183	24,8	371	33,3	77,6	88,1
6. alempi virkakunta	6	3,6	3	2,1	47	8,2	59	6,1	53	7,2	62	5,6	88,7	95,2
7. sotilaat	1	0,6	—	—	7	1,2	8	0,8	8	1,1	8	0,7	87,5	100,0
8. merimiehet	5	3,0	6	4,2	14	2,5	13	1,3	19	2,6	19	1,7	73,7	68,4
9. ylempi virkakunta	5	3,0	—	—	46	8,0	84	8,7	51	6,9	84	7,5	90,2	100,0
10. yrittäjät	8	4,9	8	5,6	49	8,5	93	9,6	57	7,7	101	9,1	86,0	92,1
11. esimiehet	8	4,9	—	—	31	5,4	46	4,7	39	5,3	46	4,1	79,5	100,0
12. ammattityömiehet	1	0,6	10	7,0	28	4,9	53	5,4	29	3,9	63	5,7	96,6	84,1
13. muut	10	6,1	15	10,5	38	6,6	43	4,4	48	6,5	58	5,2	792	74,1
ei tietoa					1	0,2			1	0,1				
Yhteensä	165	100,0	143	100,0	574	100,0	971	100,0	739	100,0	1114	100,0		

Liite 10. Avioeroperusteet vuosina 1925—1935; suhteelliset osuudet.

[illegible]

Liite 11

Vuoden 1734 lain naimiskaaren sisältämät avioeroaperusteet

Giör mannen hor, och vil hustrun ej förlåta honom brott sitt, och hafver hon ej haft sängelag med honom, sedan thet henne kunnigt blef; tå må skilnad i ächtenskap ske, och hafve han til henne förvärdadt hälften af sin giftorätt i boet. Giör hustrun thet; vare lag samma, thertil miste hon ock sin morgongåfvo. Hafva the begge hor giordt, och entdera med then andra ej blifvit förlikt; tå må theras ächtenskap ej skiljas. (13: 1)

Öfverfigwer och förlöper mannen af ondsko och motwilja sin hustru, och far utrikes i thet upsåt, at ej mera blifwa och bo med henne; hafwe ingen rätt sin lott i boet, eller fasta gods sitt, at råda. Vil hustrun ifrån honom skiljas; tage tå stämning hos Domaren. Vet man ej hwar mannen sig uppehåller; låte Domaren å Predikstolarna lysa honom öfwer hela Häradet, eller i Staden, om han ther boende warit, så ock närmaste soknar ther intil, och föreligger honom natt och åhr. Kommer han ej inom försatten tid; döme tå Domaren til skilnad, och hafwe mannen förverkadt hela sin lott i boet. Samma lag ware, ther hustru förlöper mannen. (13: 4)

Reser mannen utom Riket för sin kallelses skul i kriget, kiöpenskap, eller i annat nödigt ärende, blifwer sedan länge borto, och låter ej hustrun veta hvar han wistas; kan hon få therom kunskap: gifwe thet Domaren tilkänna, och lägge honom dag före, at begifwa sig hem igen. Hafwer han laga förfall; förbide tå hustrun hans hemkomst. Wisar han ej laga förfall, och wil äntå ej komma; ransake Domaren om theras sammanlefnad. Hafwer hon väl och ärlig sig förhållit; tå må henne efterlåtast gå i annat gifte, sedan ett åhr är förflutit, efter then tid, honom i stemmingen föresatt warit, och gifwe Capitlet henne skiljobref ifrån then förra. Gifwer han henne skuld för lösachtighet, eller annat otillbörligit, och wil therföre ej komma åter, och hafwer ej full skiäl thertil; döme äntå Domaren til skilnad. Finnes laga bewis; gånge therom, som förr om hor är sagdt. Nu är ej wåhn at få veta, om then bortreste lefwer, eller hwar han sig uppehåller, och kommer han ej inom sex åhr igen; tå må Domaren, sedan han lyst är, annat ächtenskap tilstädia. Äge ock macht then tid förkorta, om goda skiäl ther til äro. Kommer then förre sedan hem igen, och wiser laga förfall med fulla skiäl, och at han ej kunnat gifwa kunskap om sig; träde tå han til sin hustru, och then senare wike, ther them ej annorledes åsamjar; och then ledige hafwe wåld, at gifta sig med en annan. (13: 6)

Liite 12

Ruotsin vuoden 1810 avioeroasetus

Utom de i 13 C.Gift.B. uptagne händelser må domstolarne äga, att på ena Makans påstående döma til Skilnad i Ägtenskapet: när den andra Maken blifwit

dömd på lifs tid fängelse eller landsflykt: när den wid Domstol blifwit förwunnet at hafwa stämplat eller anstält försåt emot den andra Makans lif; samt om den fallit uti verklig galenskap, som efter säkra bewis oafbrutit forfarit i fulla tre år och, enligt behörig Läkarens intygande, någon förhoppning icke är om den wansinniges återställande til hälsan; dock må, i det första fallet, skilnad ej tillåtas, i händelse den andra Makan i mer eller mindre mån bewisligen warit wällande til, eller delagtig uti, dem dömdes brott; och när skilnad sökes för den andra Makans wansinnighet, åligger det Domaren, att, sedan den wansinniges närmaste Slägtningar, eller, då de ej finnas, förre Myndare eller Skiljoman blifwit hörde, noga undersöka Makarnas förra sammanlefnad och, så wida ske kan, utleta om anledningen til galenskap ware gifwen eller påskyndad af den andras förhållande, i hwilket fall skilnad ej må äga rum.

Utom ofwannämnde händelser, — — —, må ock skilnad sökas, när andre anledningar sig dertil förete, såsom: när den andra Makan blifwit genom Laga kraft wunnen Dom til lifwets eller ärans förlust skyldig känd, om den och genom Kgl Råd sått förskoning från dödstraffet eller äran återskänkt: när den blifwit förwunnen til annat growt eller verkligt wansfägdade brott eller dömd til fästningsstraff på bestämde år: eller beträdes med slöseri, dryckenskap och wäldsam samt sinnelag, samt när en sådan stridighet i lynne och tankesätt hos bägge Makarne sig uppar, som, under beständiga tilfällen til utbrott, sluteligen öfwergår till awssky och hat. I dessa fall må underdånig Ansökning om Kong. Maj:ts nådiga tillåtelse till skilnaden ingifwas til Kongl. Maj:ts Justitiä Revisions Expedition.

— — —.

Litte 13

Ruotsin vuoden 1920 aviokaaren sisältämät avioeroperusteet

Makar, som finna sig på grund av djup och varaktig söndring ej kunna fortsätta sammanlevnaden, äge, när de äro ense därom, vinna rättens dom å sammanlevnades hävande (hemskillnad). (11:1)

Gör ena maken sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra maken eller barnen, eller åsidosätter han eljest i märklig mån sina plikter mot dem, eller är han hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, äge andra maken vinna hemskillnad, såvida ej med hänsyn till hans eget förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden.

Har på grund av stridighet i lynne och tankesätt eller av annan orsak uppstått djup och varaktig söndring mellan makarna, och vill endera erhålla hemskillnad, vare han därtill berättigad, såvida ej med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden. (11:2)

Hava makar efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år, och är sammanlevnaden ej heller därefter upptagen, varde på talan av endera dömt till äktenskapsskillnad. (11:3)

Om makar utan dom å hemskillnad på grund av söndring leva åtskilda sedan minst tre år, äge en var av dem vinna äktenskapsskillnad; dock må ej till äktenskapsskillnad dömas, om endast ena maken vill skiljas och med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter äktenskapet finnes skäligen icke böra på hans talan upplösas. (11:4)

Har ena maken egenvilligt och utan giltig orsak undandragit sig sammanlevnaden två år och ej sedermera upptagit den, äge andra maken vinna skillnad i äktenskapet. (11:5)

Är ena maken borta, och vet man ej, att han inom de tre sista åren varit vid liv, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad. (11:6)

Har ena maken, i strid mot vad i 2 kap. 10 § är stadgat, ingått nytt gifte, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad, såframt han anställer talan därom inom sex månader, från det han fick kunskap om den nya vigseln. (11:7)

Bryter ena maken äktenskapet med hor, eller övar han annan straffbar otukt, have andra maken rätt till äktenskapsskillnad, såvida han ej varit delaktig i gärningen eller samtyckt därtill; han instämme dock sin talan inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks, eller vare förlustig sin rätt. (11:8)

Har make, som lider av könssjukdom i smittosamt skede, med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge utsatt andra maken för fara att bliva smittad, äge denne vinna skillnad i äktenskapet, såvida han ej med vetskap om faran låtit utsätta sig därför. Dock må ej dömas till skillnad, med mindre talan därom anställes inom sex månader, från det maken fick veta, att han blivit utsatt för smittofara, ej heller om maken ej blivit smittad och sjukdomen, när talan anställes, ej längre är i smittosamt skede. (11:9)

Stämplrar ena maken mot den andres liv, eller förövar han grov misshandel mot andra maken, äge denne rätt till skillnad i äktenskapet; han instämme dock vid talans förlust maken inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks. (11:10)

Varder ena maken dömd till straffarbete i tre år eller svårare straff, äge andra maken vinna skillnad i äktenskapet.

Dömes ena maken till straffarbete på viss tid understigande tre år, dock minst sex månader, eller till fängelse eller tvångsarbete i minst ett år, och yrkar andra maken äktenskapsskillnad, pröve rätten, huruvida med hänsyn till vad den dömde låtit komma sig till last och övriga omständigheter skillnad må ske. Samma lag vare, om ena maken varder av utländsk domstol dömd till frihetsstraff i minst ett år och andra maken på den grund vill skiljas.

För straffdom må dock skillnad ej äga rum, om andra maken varit delaktig i brottet eller samtyckt därtill.

Vill make vinna skillnad, enligt vad nu är sagt, instämme han andra maken inom sex månader efter erhållen kunskap om domen och senast inom tre år, sedan den föll, eller have förlorat sin talan. (11:11)

Är ena maken hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, må på talan av andra maken dömas till äktenskapsskillnad, när rätten finner synnerliga skäl därtill föranleda. (11: 12)

Är ena maken sinnessjuk; har sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år, och finnes ej skäligen förhoppning om den sjukes varaktiga återställande till hälsan, have andra maken rätt till äktenskapsskillnad. (11: 13)

Liite 14

Norjan vuoden 1918 avioliiton solmimisesta ja purkamisesta annetun lain sisältämät avioerooperusteet

Egtefæller, som finder ikke at kunne fortsætte det egteskabelige samliv, kan forlange bevilling av amtmanden til ophævelse av samlivet, saafremt de begge er enige om det.

Før bevilling meddeles, skal forlikskommissionen ha forsøkt mægling mellem dem. Istedenfor forlikskommissionen kan vedkommende menighets prest eller forstander foreta mæglingen, hvis begge egtefæller er enige om det. Ved mæglingen skal begge egtefæller saavidt mulig møte personlig. Har egtefællerne bopæl i forskjellige kommissionsdistrikter, kan mæglingen foregaa særskilt for hver av dem. For egtefælle, som ikke har bopæl her i riket, er mægling ikke nødvendig. (41 §)

Efter begjæring av en av egtefællerne kan Kongen gi bevilling til ophævelse av det egteskabelige samliv, hvis den anden egtefælle vedvarende eller gjentagende forsømmer sin underholdspligt likeoverfor egtefællen eller barnene eller forøvrig gjør sig skyldig i grov eller vedvarende krænkelse av sine pligter mot dem eller jevnlig misbruker beruselsesmidler eller fører et lastefuldt liv eller gjentagne ganger er dømt til tap av de rettigheter, som er nævnt i straffelovens § 29 nr. 2, eller til straf, som medfører tap av dem.

Likesaa kan Kongen efter begjæring av den ene egtefælle gi bevilling til ophævelse av samlivet, hvis der mellem egtefællerne er opstaat saadan uenighet eller uoverensstemmelse, at det — henset saavel til egtefællen som i tilfælde til barnene — ikke billigvis kan forlanges, at samlivet skall fortsættes. (42 §)

Har egtefæller levet adskilt i ett aar, efterat samlivet paa lovformelig maate er ophævet, og har de ikke senere gjenoptat samlivet, skal egteskapet opløses ved bevilling av Kongen eller den, han bemyndiger, saafremt begge egtefæller begjærer det. Har adskillelsen varet i mindst to aar, kan enhver av egtefællerne forlange egteskapet opløst. (43 §)

Har samlivet mellem egtefæller været hævet i tre aar, uten at det er skedd paa lovformelig maate, og er samlivet ikke senere gjenoptat kan egteskapet opløses ved bevilling av Kongen efter begjæring av en av egtefællerne. (44 §)

Et egteskap skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle i to aar har unddrat sig samlivet mot saksøkerens vilje og uten fyldestgjørende grund, og samlivet ikke senere er gjenoptat (45 §)

Et egteskap skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle er forsvundet, og tre aar er gaat, siden man sidst hadde etterretning om, at egtefællen var i live. (46 §)

Et egteskap skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle har indgaat nyt egteskap i strid med § 9.

Kravet maa fremsættes inden seks maaneder, efterat egtefællen er blit vidende om indgaaelsen av det nye egteskap. (47 §)

Et egteskap skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle har gjort sig skyldig i egteskapsbrudd eller i anden strafbar utugtig omgjængelse. Dog kan egteskapet ikke forlanges opløst av egtefælle, som frivillig har medvirket til den strafbare handling, eller som har samtykket i den.

Kravet maa fremsættes inden seks maaneder, efterat egtefællen er blit vidende om den strafbare handling, og senest inden tre aar, efterat den er forøvet. (48 §)

Et egteskap skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle med kundskap eller formodning om at lide av venerisk sygdom, som endnu frembyr smittefare, har utsat saksøkeren for smitte ved legemlig omgjængelse.

Er han ikke blit smittet, og frembyr sygdommen ikke længer smittefare, kan krav om oppløsning ikke fremsættes senere end 6 maaneder, efterat smittefaren er ophørt. Om lagers taushetspligt gjælder samme regler som i § 6. (49 §)

Et egteskap skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle har stræbt saksøkeren efter livet eller har gjort sig skyldig i saadan forbrydelse mot denne, som er nævnt i straffelovens § 229, eller i nogen anden forsættlig forbrydelse, som volder saksøkeren skade paa legeme eller helbred, eller i mishandling av barnene eller i saadant forhold overfor disse, som er nævnt i straffelovens § 380. Dog kan egteskapet ikke forlanges opløst av egtefælle, som frivillig har medvirket til handlingen, eller som har samtykket i den.

Kravet maa fremsættes inden seks maaneder, efterat egtefællen er blit vidende om handlingen, og senest inden tre aar efterat den er forøvet. (50 §)

Et egteskap skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle er dømt til frihetsstraf i tre aar eller derover eller efter straffelovens § 65, eller naar den anden egtefælle gjentagne ganger er dømt, efter nogen av §§ 2 eller 4, jfr. § 5, eller efter § 18 eller 19 i lov av 9 mars 1918 om forandringer i lov om løsgjænger, betleri og drukkenskap av 31 mai 1900, forsaavidt dommene indeholder bemyndigelse till hensættelse i arbeide eller i tvangsarbeidshus eller kuranstalt. Dog kan egteskapet ikke forlanges opløst av egtefælle, som frivillig har medvirket til den strafbare handling, eller som har samtykket i den.

Kravet maa fremsættes inden seks maaneder, efterat egtefællen er blit vidende om domfældelsen, og senest inden tre aar, efterat dommen er avsagt. (51 §)

Et egteskap skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle under egteskapet har gjort sig skyldig i nogen forbrydelse, som er nævnt i den almindelige straffelovs §§ 202—206, eller i nogen for-

brydelse, som er nævnt i dennes §§ 216, 217, 223—225, forsaavidt forbrydelsen er forovet i utugtig oiemed. Dog kan egteskabet ikke forlanges opløst av egtefælle, som frivillig har medvirket til den strafbare handling, eller som har samtykket i den.

Kravet maa fremsættes inden seks maaneder, efterat egtefællen er blit viddende om den strafbare handling, og senest inden tre aar, efterat den er forovet. (52 §)

Et egteskab skal efter forlangende av den ene egtefælle opløses ved dom, naar den anden egtefælle lider av sindssygdum, som under egteskabet har varet i mindst tre aar, uten at der er rimelig utsigt til helbredels. (53 §)

Liite 15

Tanskan vuoden 1922 avioliiton solmimisesta ja purkamisesta annetun lain sisältämät avioerooperusteet

Naar Ægtefæller, som paa Grund af dyb og varig Uoverensstemmelse finder ikke at kunne fortsætte Samlivet, er enige om at ønske Separation og om Ordningen af de i §§ 63 og 70 samt i Lov om Umyndighed og Værgemaal af 30. Juni 1922 § 24 omhandlede Forhold, bliver Separationsbevilling at meddele dem af Overøvrigheden. (52 §)

Efter Paastand af den ene Ægtefælle bliver der at give Dom til Separation, naar den andern Ægtefælle gør sig skyldig i grov Forsømmelse af sin Underholdspligt mot Ægtefællen eller Børnene eller i øvrigt i grov Krænkelser af sine Pligter imod dem eller er henfalden til Misbrug af Beruselsesmidler eller fører et lastefuldt Liv, medmindre Sagsøgeren selv ved sin Optræden eller sit Forhold overfor den anden Ægtefælle har givet Anledning til dennes Forsømmelse eller Forseelse.

Maa ellers paa Grund af dyb Uoverensstemmelse Forholdet mellem Ægtefællerne anses for ødelagt, kan enhver af den faa Dom til Separation, medmindre Uoverensstemmelsen hovedsagelig skyldes Saksøgerens Forhold overfor den anden Ægtefælle. (53 §)

Har Ægtefæller levet separerede i 1 Aar og 6 Maaneder, uden at Samlivet senere er genoptaget, bliver Ægteskabet at opløse ved kongelig Bevilling, naar Ægtefællerne er enige om Skilsmisken og om Ordningen af de i §§ 69 og 70 samt i Lov om Umyndighed og Værgemaal af 30. Juni 1922 § 24 omhandlede Forhold. Har de levet separerede i to Aar og seks Maaneder, kan enhver af Ægtefællerne kræve Bevillingen. (54 §)

Har paa Grund af Uoverensstemmelse mellem Ægtefæller deres Samliv uden stedfunden Separation været hævet i mindst 4 Aar, uden at det senere er genoptaget, kan enhver af Ægtefællerne paastaa Ægteskabet opløst ved Dom; dog bør Opløsningen af Ægteskabet i Almindelighed ikke ske, saafremt Sagsøgeren ved sin egen Livsførelse hovedsagelig er Skyld i Samlivets Ophævelse, og den anden Ægtefælle modsætter sig Opløsningen. (55 §)

Et Ægteskab bliver efter Paastand af den ene Ægtefælle at opløse ved Dom,

naar den anden Ægtefælle i 2 Aar mod Sagsøgerens Villie og uden fyldestgørende Grund har undraget sig Samlivet, og dette ikke senere er genoptaget. (56 §)

Et Ægteskab bliver efter Paastand af den ene Ægtefælle at opløse ved Dom, naar den anden Ægtefælle er forsvundet, og 3 Aar er hengaaet fra den sidste Efterretning om, at han var i Live. (57 §)

Et Ægteskab bliver efter Paastand af den ene Ægtefælle at opløse ved Dom, naar den anden Ægtefælle har indgaaet nyt Ægteskab i Strid med Regelen i § 14.

Sagen maa anlægges inden 6 Maaneder efter, at Ægtefællen er blevet vidende om det nye Ægteskabs Indgaaelse. (58 §)

Et Ægteskab bliver efter Paastand af den ene Ægtefælle at opløse ved Dom, naar den anden Ægtefælle har gjort sig skyldig i Ægteskabsbrud eller andet usædeligt Forhold, der kan sidestilles dermed, medmindre Ægtefællen frivillig har medvirket til Handlingen, har samtykket i den eller paa anden Maade maa anses for at have frafaldet sin Ret. Det kan derhos bestemmes at den skyldige Ægtefælle ikke maa indgaa nyt Ægteskab forinden Udløbet af et vist Tidsrum, der dog højst kan sættes til 2 Aar.

Sagen maa anlægges inden 6 Maaneder efter, at Ægtefællen er blevet vidende om Handlingen, og senest inden 2 Aar efter, at den er begaaet. (59 §)

Et Ægteskab bliver efter Paastand af den ene Ægtefælle at opløse ved Dom, naar den anden Ægtefælle med Kundskab eller Formodning om at lide af Kønssygdom, som endnu frembyder Smittefare, ved Samleje har udsat Ægtefællen for Smitte, medmindre Ægtefællen med Kundskab om Smittefare frivillig lod sig udsætte for den.

Sagen maa anlægges inden 6 Maaneder efter, at Ægtefællen er blevet vidende om, at han er blevet udsat for Smitte, og kan, hvis Ægtefællen ikke er blevet smittet, ikke anlægges, naar Sygdommen ikke mere frembyder Smittefare. (60 §)

Et Ægteskab bliver efter Paastand af den ene Ægtefælle at opløse ved Dom, naar den anden har stræbt Sagsøgeren efter Livet eller har gjort sig skyldig i Mishandling af denne.

Sagen maa anlægges inden 6 Maaneder efter, at Ægtefællen er blevet vidende om Handlingen, og senest inden 3 Aar efter, at den er begaaet. (61 §)

Et Ægteskab bliver efter Paastand af den ene Ægtefælle at opløse ved Dom, naar den anden Ægtefællen af en dansk Domstol er dømt for en i den offentlige Mening vanærende Handling till Frihedsstraf i 2 Aar eller til strengere Straf, medmindre Ægtefællen frivillig har medvirket til den strafbare Handling eller har samtykket i den. Hvis saadan Straffedom er afsagt af udenlandsk Domstol, kan Retten under Hensyn til Beskaffenheden af den begaaede Forbrydelse og de øvrige foreliggende Omstændigheder tillægge denne Dom samme Retsvirkning som en dansk Dom.

Sagen maa anlægges inden 6 Maaneder efter, at Ægtefællen er blevet vidende om Domfældelsen, og senest inden 3 Aar efter Dommens Atsigelse. (62 §)

Et Ægteskab bliver efter Paastand af den ene Ægtefælle at opløse ved Dom, naar den anden Ægtefælle lider af saadan Sindssygdom, at Fortsættelsen af Ægteskabet ikke bør fordres, og Sygdommen under Ægteskabet mindst har været i de sidste 3 Aar, uden at der er rimelig Udsigt til varig Helbredelse. (63 §)

Liite 16

Saksán vuoden 1896 siviililain sisältämät avioerooperusteet

Ein Ehegatte kann auf Scheidung klagen, wenn der andere Ehegatte sich des Ehebruchs oder einer nach den §§ 171, 175 des Strafgesetzbuchs strafbaren Handlung schuldig macht.

Das Recht des Ehegatten auf Scheidung ist ausgeschlossen, wenn er dem Ehebruch oder der strafbaren Handlung zustimmt oder sich Theilnahme schuldig macht. (1565 §)

Ein Ehegatte kann auf Scheidung klagen, wenn der andere Ehegatte ihm nach dem Leben trachtet. (1566 §)

Ein Ehegatte kann auf Scheidung klagen, wenn der andere Ehegatte ihn bösllich verlassen hat.

Bösliche Verlassung liegt nur vor:

1. wenn ein Ehegatte, nachdem er zur Herstellung der häuslichen Gemeinschaft rechtsträfig verurtheilt worden ist, ein Jahr lang gegen den Willen des anderen Ehegatten in bösllicher Absicht dem Urtheil nicht Folge geleistet hat;
2. wenn ein Ehegatte sich ein Jahr lang gegen den Willen des anderen Ehegatten in bösllicher Absicht vor der häuslichen Gemeinschaft fern gehalten hat und die Voraussetzungen für die öffentliche Zustellung seit Jahresfrist gegen ihn bestanden haben.

Die Scheidung ist im Falle des Absatzes 2 Nr. 2 unzulässig, wenn die Voraussetzungen für die öffentliche Zustellung am Schlusse der mündlichen Verhandlung, auf die das Urtheil ergeht, nicht mehr bestehen. (1567 §)

Ein Ehegatte kann auf Scheidung klagen, wenn der andere Ehegatte durch schwere Verletzung der durch die Ehe begründeten Pflichten oder durch ehrloses oder unsittliches Verhalten eine so tiefe Zerrüttung des ehelichen Verhältnisses verschuldet hat, dass dem Ehegatten die Fortsetzung der Ehe nicht zugemuthet werden kann. Als schwere Verletzung der Pflichten gilt auch grosse Misshandlung. (1568 §)

Ein Ehegatte kann auf Scheidung klagen, wenn der andere Ehegatte in Geisteskrankheit verlassen ist, die Krankheit während der Ehe mindestens drei Jahre gedauert und einen solchen Grad erreicht hat, dass die geistige Gemeinschaft zwischen den Ehegatten aufgehoben, auch jede Aussicht Wiederherstellung dieser Gemeinschaft ausgeschlossen ist. (1569 §)

Liite 17

Sveitsin vuoden 1907 siviililain sisältämät avioerooperusteet

Hat ein Ehegatte einen Ehebruch begangen, so kann der andere Ehegatte auf Scheidung klagen.

Die Klage verjährt mit Ablauf von sechs Monaten, nachdem der Klagberechtigte Ehegatte von dem Scheidungsgrunde Kenntnis erhalten hat, und in jedem Falle mit Ablauf von fünf Jahren seit dem Ehebruch.

Keine Klage hat der Ehegatte, der dem Ehebruch zugestimmt oder ihn verziehen hat. (art. 137)

Hat ein Ehegatte dem Leben des andern nachgestellt, oder ihn schwer misshandelt, oder ihm eine schwere Ehrenkränkung zugefügt, so kann dieser auf Scheidung klagen.

Die Klage verjährt mit Ablauf von sechs Monaten, seitdem der Verletzte den Scheidungsgrund kennt, und in jedem Falle mit Ablauf von fünf Jahren seit dessen Eintritt.

Keine Klage hat der Ehegatte, der dem Schuldigen verziehen hat. (art. 138)

Hat eine Ehegatte ein entehrendes Verbrechen begangen, oder führt er einen so unehrenhaften Lebenswandel, dass die Fortsetzung der ehelichen Gemeinschaft dem andern Ehegatten nicht zugemutet werden darf, so kann dieser jederzeit auf Scheidung klagen. (art. 139)

Hat ein Ehegatte den andern böswillig verlassen, oder ist er ohne wichtigen Grund nicht zum ehelichen Wohnsitz zurückgekehrt, so kann der andere Ehegatte, solange dieser Zustand dauert, auf Scheidung klagen, wenn die Abwesenheit wenigstens zwei Jahre gewährt hat.

Auf das Begehren des Klageberechtigten hat der Richter den abwesenden Ehegatten, nötigenfalls öffentlich, aufzufordern, binnen sechs Monaten zurückzukehren.

Die Klage darf erst nach Ablauf dieser weiteren Frist angebracht werden. (art. 140)

Ist eine Ehegatte in einen solchen Zustand von Geisteskrankheit verfallen, dass dem andern die Fortsetzung der ehelichen Gemeinschaft nicht zugemutet werden darf und wird die Krankheit nach dreijährigen Dauer von Sachverständigen für unheilbar erklärt, so kann der andere Ehegatte jederzeit auf Scheidung klagen. (art. 141)

Ist eine so tiefe Zerrüttung des ehelichen Verhältnisses eingetreten dass den Ehegatten die Fortsetzung der ehelichen Gemeinschaft nicht zugemutet werden darf, so kann jeder Ehegatte auf Scheidung klagen.

Ist die tiefe Zerrüttung vorwiegend der Schuld des einen zuzuschreiben, so kann nur der andere Ehegatte auf Scheidung klagen. (art. 142)

Die Klage geht entweder auf Scheidung der Ehe oder auf Trennung der Ehegatten. (art. 144)

Wenn ein Scheidungsgrund nachgewiesen ist, so hat der Richter entweder die Scheidung oder die Trennung auszusprechen.

Wird nur auf Trennung geklagt, so kann die Scheidung nicht ausgesprochen werden. (art. 146)

Die Trennung wird entweder auf ein bis drei Jahre oder auf unbestimmte Zeit ausgesprochen.

Nach Ablauf der bestimmten Zeit fällt die Trennung dahin, und es kann ein jeder Ehegatte, wenn eine Wiedervereinigung nicht erfolgt ist, die Scheidung verlangen.

Hat die auf unbestimmte Zeit ausgesprochene Trennung drei Jahre gedauert, so kann jeder Ehegatte, wenn eine Wiedervereinigung nicht erfolgt ist, die Scheidung oder Aufhebung der Trennung verlangen. (art. 147)

EHESCHIEDUNG

Eine Untersuchung über den Hintergrund und Zweck der Ehescheidungsbestimmungen des Ehegesetzes

Zusammenfassung

In den letzten Hundert Jahren ist die Ehescheidungsfrequenz in Finnland in ziemlich gleichmässigem Tempo gestiegen. Im Jahre 1870 wurden auf je 10 000 Einwohner 0.3 Ehescheidungen bewilligt, 1910 war die Entsprechende Ziffer 0.8, 1930 3.4 und 1970 12.9.

Seit der Mitte vorigen Jahrhunderts bis das Ende der zwanziger Jahre in diesem Jahrhundert war der Zuwachs der Ehescheidungsfrequenz erheblich schnell. Als die Zahl der Eheschliessungen sich verdoppelte, stieg zur gleichen Zeit die Zahl der Ehescheidungen bis auf das 30-fache.

Bis zum Jahre 1809 gehörte Finnland unter die Herrschaft des Königreichs Schweden. In dieser Periode war Ehescheidung durch ein Ehegesetz vom Jahre 1734 geregelt. Nach diesem Gesetz war Ehescheidung in zwei Fällen möglich, erstens wenn der andere Ehegatte sich ehelicher Untreue schuldig gemacht hatte, und zweitens wenn einer der Ehegatten den anderen verlassen hatte. Die Ehescheidung wurde in erster Instanz vom Untergericht bewilligt.

Im Jahre 1809 wurde Finnland unter die Herrschaft Russlands eingefügt. Für die Ehescheidungsgesetzgebung hatte diese Auflösung der alten staatlichen Anknüpfung und die Entstehung einer neuen keine Konsequenzen. Während der russischen Herrschaft wurden die Ehescheidungsbestimmungen des alten schwedischen Ehegesetzes von 1734 in Finnland weiter angewandt.

Diese Bestimmungen blieben in Kraft bis zum Jahre 1930. Dies bedeutet, dass sogar nach der staatlichen Verselbständigung Finnlands im

Jahre 1917 fast zwei Hundert Jahre früher entstandene Ehescheidungsnormen angewandt wurden.

Auf der anderen Seite war es während der Geltungsdauer des Ehegesetzes von 1734 doch auch möglich, Ehescheidung durch ein Dispensverfahren zu erhalten. Dabei wurde die Scheidung nicht im Untergericht sondern gerade bei der Behörde beantragt, die jemals die höchste richterliche Gewalt ausübte, das heisst während der schwedischen Herrschaft beim König, während der russischen Herrschaft beim Senat und in der Zeit der staatlichen Unabhängigkeit beim Obersten Gericht. Diese Behörden bewilligten die Ehescheidungen nach freiem Ermessen und unter anderen als im Gesetz vorgeschriebenen Bedingungen. Die Wahl zwischen den verschiedenen Scheidungsprozeduren kam den beteiligten Parteien zu.

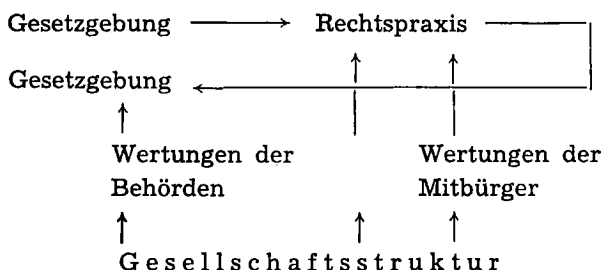
Im Beginn des Jahres 1930 trat ein neues Ehegesetz in Kraft. Seither ist Ehescheidung nur durch ein normales Gerichtsverfahren möglich, und zwar ausschliesslich aufgrund im Gesetz vorgeschriebener Gründe. Das auf freiem Ermessen basierende Dispensverfahren wurde also abgeschaffen. Im neuen Gesetz wurden jedoch die eine Ehescheidung rechtfertigenden Gründe erheblich vermehrt.

Der Anteil der durch Dispens erhaltenen Ehescheidungen nahm mit dem Zuwachs der Ehescheidungsfrequenz bis zum Ende der zwanziger Jahre zu. In den ersten fünf Jahren nach 1910 wurde jede achte Ehescheidung durch Dispens bewilligt, in der letzteren Hälfte dieses Jahrzehnts jede fünfte und in der ersten Hälfte der 1920er Jahre jede zweite. Im letzten Geltungsjahr des Ehegesetzes von 1734, 1929, wurden von je fünf Ehescheidungen vier durch Dispens mit freiem Ermessen erhalten. Eine Gesamtreform der Gesetzgebung wurde aktuell, weil zwischen dem geschriebenen Gesetz und der Dispenspraxis eine offensichtliche Kluft entstanden war.

Das hauptsächliche Ziel dieser Untersuchung ist die zwei folgenden Fragen zu beantworten: warum wurden Ehescheidungen während der Zeit der russischen Herrschaft und des Beginns der Selbständigkeitszeit häufiger und welche Faktoren gaben Anlass zu der Gesamtreform des Ehegesetzes im Jahre 1929.

Bei der vorhandenen Betrachtung der Ehescheidung ist die Aufmerksamkeit auf die als rechtlich relevant erscheinenden Faktoren hingerrichtet. Es handelt sich um eine ausführliche Analyse der Umstände, die eine immer noch geltende gesetzliche Regelung beeinflusst haben. In dieser Hinsicht kann diese Arbeit als positivrechtlich und zwar zivil-

rechtlich angesehen werden. Auf der anderen Seite ist der Gesichtspunkt rechtsgeschichtlich betont. Die Hintergrundfaktoren des heutigen Gesetzes werden durch einen rechtshistorischen Referenzrahmen gesiebt. — Das Modell und die Methode der Untersuchung können durch die folgende Figur verdeutlicht werden:

In Finnland sind rechtswissenschaftliche und rechtssoziologische Untersuchungen herkömmlich klar voneinander getrennt worden. Die rechtswissenschaftliche Forschung ist in der Regel dahingerichtet gewesen, Rechtsregeln als verschiedene Tätigkeiten steuernde Einsätze (inputs) zu betrachten. Die Rechtsdogmatik hat das Kerngebiet der Forschung ausgemacht. Dagegen hat die Anwendung der existierenden Gesetzgebung sich viel weniger Aufmerksamkeit herangezogen. Es ist zwar üblich gewesen, die wichtigen Präjudikate in Betracht zu nehmen, nicht aber die gesamte in einem bestimmten Gebiet entstandene Rechtspraxis. Die letztere Art von Untersuchungen ist zu Aufgaben der soziologischen Forschung gezählt worden. Als Ausgangspunkt hat diese letztgenannte Forschung den Ertrag oder die Leistung (output) der gesellschaftlichen Tätigkeit.

In methodischer Hinsicht ist die vorhandene Arbeit ein Versuch zu einer Zusammenschliessung der rechtswissenschaftlichen und der soziologischen Problemstellungs- und Annäherungsweisen. Sowohl die Einsätze als auch die Erträge und die Rückkoppelungsmechanismen zwischen den beiden werden als Forschungsobjekte behandelt. Die Untersuchung hat also von der systemtheoretischen Betrachtungsweise Einflüsse empfangen.

Das Thema wird folgendermassen zur Behandlung genommen: Nach der Präsentation des Forschungsobjekts folgt zum Ersten eine Analyse der gesetzlichen Regelung im Ehegesetz von 1734 (Hauptkapitel II), dann eine Analyse der Rechtspraxis sowohl im normalen Gerichtsverfahren

aufgrund des geschriebenen Gesetzes als im Dispensverfahren (Hauptkapitel III und IV), und danach eine Erörterung des Einflusses der Rechtspraxis auf die neue gesetzliche Regelung (Hauptkapitel V). Schliesslich werden die erworbenen Resultate zusammenfassend betrachtet (Hauptkapitel VI).

Der Zuwachs der Ehescheidungsfrequenz kann entweder von individuellen oder sozialen Umständen her in Betracht genommen werden. Die vorhandene Untersuchung baut sich auf den letzteren Ausgangpunkt auf. Es können sozialstrukturelle Regelmässigkeiten festgestellt werden. Um dies zu bestätigen, wird die Aufmerksamkeit auf den sozialen Status und den Wohnort der Geschiedenen gerichtet. Das Ziel dabei ist herauszufinden, in welchen Gebieten und unter welchen Leuten die Ehescheidungsfrequenz (im Verhältnis zur Sozialverteilung und der regionalen Verstreuerung der Gesamtbevölkerung) am höchsten war. Durch diese Analyse wird es versucht, die Wertungsmuster der verschiedenen Bevölkerungsgruppen bezüglich der Beständigkeit der Ehe darzulegen. Diese werden dann mit den Wertungen der Richter, der Entwerfer des Gesetzes und der Gesetzgeber verglichen. Dabei glaubt man zeigen zu können, welche und wessen Wertungen in die neue Ehescheidungsregelung eigentlich einformuliert worden sind.

In letzterwähnter Hinsicht fügt sich die Untersuchung in eine Forschungstradition ein, die materialistisch benannt werden kann. Das Recht wird als gesellschaftlich gebunden angesehen und Werte und Wertungen werden als ein selbständiges Forschungsobjekt betrachtet — sie werden nicht als etwas Gegebenes hingenommen. Folglich gibt es einen deutlichen Unterschied zwischen der hier angenommenen und der sogenannten gesetzpositivistischen Forschungseinstellung.

Oben hat man zunächst eine Darstellung der metodischen Ausgangspunkte und Ziele der Untersuchung erstrebt. Im Folgenden wird jetzt ihre Substanz präsentiert.

Im Jahre 1879 wurde in Finnland eine umfassende bevölkerungstatistische Aufnahme durchgeführt. Statistische Daten über Ehescheidungen gibt es seit dem Jahre 1878, und seit 1891 sind Angaben über den Scheidungsgrund dabei. Bis zum Inkrafttreten des neuen Ehegesetzes schwiegen die Statistiken über die soziale Identität und den Wohnort der Geschiedenen. Sonstige Untersuchungen über die Sache gibt es in Finnland nicht. Ein inhaltliches Ziel der vorhandenen Untersuchung ist deshalb die Sammlung und Bearbeitung von Realinformationen über ein vorher unerforschtes Gebiet.

Die hauptsächliche Quellengrundlage der Untersuchung besteht aus unpubliziertem Archivmaterial von verschiedenen Archiven des Landes. Die Hauptquellen sind die den Geschiedenen zugestellten Scheidungsbriefe und die Gerichtsakte.

Der Scheidungsbrief war eine den Geschiedenen bei der Bewilligung der Ehescheidung zugestellte Unbedenklichkeitsbescheinigung für die Erschliessung einer neuen Ehe. Bezüglich dieser Scheidungsbriefe sind folgende Umstände bemerkenswert: 1. alle von denen, die eine Ehescheidung erhielten, waren trotzdem nicht zu einem Scheidungsbrief berechtigt; 2. alle von denen, die eine Ehescheidung erhielten und zu einem Scheidungsbrief berechtigt waren, haben den Brief nicht beantragt; 3. ein Scheidungsbrief wurde häufig von beiden Ehegatten beantragt; und 4. der Scheidungsbrief wurde oft erst viele Jahre später beantragt als die Ehescheidung rechtskräftig geworden war.

Die Kenntnisse eines ausländischen Läsers über die finnische Ehescheidungspraxis vor dem Inkrafttreten des neuen Ehegesetzes im Jahre 1930 werden ausschliesslich von den oben erwähnten offiziellen Statistiken her eingeholt sein. Die Anwendbarkeit dieser Statistiken ist aber wesentlich reduziert wegen der Tatsache, dass deren Angaben auf den Scheidungsbriefen basieren. Eigentlich legen die offiziellen finnischen Statistiken gar nicht die Anzahl der tatsächlich bewilligten Ehescheidungen dar, sondern nur die Anzahl der jährlich zugestellten Scheidungsbriefe. Diese Zahlen stimmen miteinander nicht überein. Es gibt Unvollständigkeiten (vgl. Punkte 1. und 2. voran) und Doppeleinträge (Punkt 3.) in den Statistiken, wozu kommt, dass die bewilligten Ehescheidungen de facto oft im falschen Jahr eingetragen worden sind (Punkt 4.).

Das eben Gesagte ist unter anderem von Bedeutung, wenn man die Zahlmässige Entwicklung der Ehescheidungen darstellen will. In diesem Zusammenhang kann in die Sache nicht näher eingegangen werden. Als Beispiel wird nur auf eine Einzelheit hingewiesen: nach der offiziellen Statistik wurden im letzten Geltungsjahr des alten Ehegesetzes von 1734 beträchtlich weniger Ehescheidungen bewilligt als im nächsten Jahr (1930), wo das neue Ehegesetz in Kraft getreten war. Hieraus könnte man den Schluss ziehen, dass die Zugänglichkeit der Ehescheidung erleichtert worden wäre. Tatsächlich war es jedoch so, dass im Jahre 1929 mehr Ehescheidungen bewilligt wurden als im Jahre 1930. Die erhältlichen Statistiken haben die Forscher irregeführt. Statt einer Erleichterung der

Ehescheidung — worauf die Statistiken unstreitig hindeuten — fand in Wirklichkeit eine Erschwerung der Ehescheidung statt. Diese Möglichkeit wäre in bisherigen Untersuchungen sicherlich als eine Alternative in Betracht genommen worden, wenn die Angaben der Statistiken zuverlässig gewesen wären.

Das erste Hauptkapitel der Untersuchung enthält eine Darstellung des Forschungsobjekts (1. Abschnitt), der Disposition (2. Abschnitt) und des Quellenmaterials (3. Abschnitt) sowie eine Kritik dieses Materials (4. Abschnitt), wobei die Unzuverlässigkeit der zur Verfügung stehenden offiziellen Statistiken gezeigt und die tatsächlichen Ehescheidungszahlen dargelegt werden. Schliesslich folgt eine Präsentation der methodologischen Ausgangspunkte der Arbeit (5. Abschnitt).

Das zweite Hauptkapitel befasst sich mit einer Untersuchung der gesetzlichen Grundlage der Rechtspraxis in der Periode der staatlichen Autonomie und während des Beginns der Selbständigkeitszeit. Gegenstand der Erörterung sind vor allem die materialrechtlichen und prozessualischen Normen sowie die über sie in der finnischen und schwedischen Doktrine ausgesprochenen Auffassungen und Auslegungsempfehlungen. Zuerst werden die Fragen der Zuständigkeit der Behörden in der Bewilligung von Ehescheidungen diskutiert (1. Abschnitt). Darauf werden die eigentlichen Ehescheidungsbestimmungen aufgenommen (2. Abschnitt).

Vor dem Ehegesetz von 1734 musste ein Ehegatte, der eine Scheidung haben wollte, sich an das Domkapitel und den Bischof wenden. Wenn es den kirchlichen Behörden nicht gelang, die Ehegatten zu versöhnen, wurde die Sache zur Gerichtsbehandlung hingewiesen. Im Untergericht wurden die die Klage begründenden Umstände zur Prüfung genommen. Das Gericht hatte doch kein Recht zur Bewilligung einer Ehescheidung, sondern die Scheidung wurde erst rechtskräftig, nachdem der Bischof sie bewilligt hatte und die kirchlichen Behörden einen Scheidungsbrief zugestellt hatten. Nur die Feststellung der Nebenfolgen der Ehescheidung gehörte zur Kompetenz des Untergerichts.

Durch das Ehegesetz von 1734 wurden die bis dahin angewandten Ehescheidungsbestimmungen des Kirchengesetzes von 1686 aufgehoben. Nach dem Inkrafttreten des erstgenannten Gesetzes im Jahre 1736 gehörte die Zuständigkeit in Ehescheidungssachen den weltlichen Behörden, und zwar den Untergerichten oder dem König (der einen Dispens zur Ehescheidung bewilligen konnte). Als einzige Aufgabe der kirchlichen Behörden blieb die Zustellung eines Scheidungsbriefes, der nötig war,

wenn der geschiedene Ehegatte eine neue Ehe eingehen wollte. In den Jahren 1736—1929 war der Scheidungsbrief in Finnland nur eine Unbedenklichkeitsbescheinigung für eine neue Eheschliessung. Die Scheidung wurde rechtskräftig unabhängig davon, ob ein Scheidungsbrief beantragt wurde oder nicht.

Wie oben erwähnt worden ist, konnte eine Ehescheidung nach dem Ehegesetz von 1734 nur aufgrund ehelicher Untreue oder willkürlicher Verlassung bewilligt werden. In anderen Fällen konnte man die Dispensprozedur in Anspruch nehmen.

Das Ehegesetz von 1734 trug die Prägung eines strengen Schuldprinzips. Eine Ehescheidung konnte durch eheliche Untreue nur dann begründet werden, wenn sich einer der Gatten des Ehebruchs schuldig gemacht hatte. Dagegen gab es kein Recht zur Ehescheidung, wenn beide Gatten die Ehe gebrochen hatten. Mit dem Inkrafttreten des neuen Ehegesetzes im Jahre 1930 wurde dieses Prinzip aufgegeben; Ehescheidung wurde möglich unabgesehen davon, ob beide oder nur einer der Gatten der Untreue schuldig waren. In Fällen, die mit Untreue gleichgestellt werden konnten, war man darauf hingewiesen, Ehescheidung durch Dispens zu suchen.

Eine Ehescheidung konnte nicht allein aufgrund eines Bekenntnisses bewilligt werden. Nach einem im Jahre 1798 erlassenen königlichen Brief sollten die Richter sich genauen Bescheid einholen über die Zeit und den Platz des behaupteten Sexualaktes, sowie über andere Umstände, die Klarheit in die Sache bringen konnten. Das Verbot einer Bewilligung der Ehescheidung allein aufgrund eines Bekenntnisses blieb auch nach dem Inkrafttreten des neuen Ehegesetzes bestehen.

Bis zum Jahr 1948 war eheliche Untreue in Finnland kriminalisiert, und die Strafen waren streng. Gemäss des Strafgesetzes von 1734 konnte der Ehebruch die Todesstrafe zur Folge haben, doch in der Praxis wurde die Bestrafung gemildert und zur Freiheitsstrafe umgewandelt. Während der Selbständigkeitszeit wurden keine Freiheitsstrafen mehr angewandt, sondern die wegen ehelicher Untreue Angeklagten wurden — bis 1948 — zur Geldstrafe verurteilt.

Wenn Ehescheidung aufgrund willkürlicher Verlassung gesucht wurde, sollten drei Voraussetzungen erfüllt werden: der andere Ehegatte sollte ins Ausland entflohen sein, der Grund der Verlassung sollte ein gegen den anderen demonstrierter Widerwille sein, und der Entflohene sollte mindestens ein Jahr wegbleiben.

Bezüglich des Verlassungstatbestandes liess sich das Gesetz verschiedene Auffassungen vertreten. Der Ausgangspunkt war, dass der Aufenthaltsort des Entflohenen im Ausland unbekannt sein sollte. In diesen Fällen sollte der Dagebliebene im Gericht um eine Verkündigung ersuchen, wodurch der Entflohene zur Heimkehr aufgerufen wurde. Wenn dieser binnen einem Jahr nicht zurückgekommen war, war der heimgebliebene Gatte zur Ehescheidung berechtigt. Um sowohl die Verkündigung als auch die Scheidung sollte im Untergericht des Wohnortes des Klägers ersucht werden.

Dagegen enthielt das Gesetz keine präzisere Bestimmung für den Fall, dass der Aufenthaltsort des Ausgewanderten dem Kläger bekannt war. In der finnischen Rechtsliteratur war man der Ansicht, dass die voran beschriebenen Prozeduren auch in diesen Fällen analogisch angewandt werden sollten.

Alle Untergerichte folgten jedoch nicht der ursprünglichen Absicht des Gesetzes. Einige Richter meinten, dass die Ehegatten, wenn der Aufenthalt des Beklagten dem Kläger bekannt war, ein Recht dazu hatten, sich über das Forum zu einigen und die Scheidung aufgrund eigenen Bekenntnisses allein zu erhalten, ohne irgendeinen Beweis über ihre Beziehung vorzubringen. Nach den allgemeinen prozessualischen Regeln wurde es als gestattet betrachtet, dem Beklagten nur einige Tage vor der Gerichtsbehandlung die Klage zuzustellen. Die Ehescheidung wurde beim Nichterscheinen des Beklagten sofort bewilligt. Solche sogenannte Schnell-Scheidungen wurden in den Jahren 1913—1920 bewilligt. Die Praxis hörte auf, nachdem die beteiligten Richter für ihre Dienstvergehen verurteilt worden waren.

Nach dem neuen Ehegesetz ist es auch möglich gewesen, Ehescheidung aufgrund willkürlicher Verlassung zu bewilligen, und zwar nach dem Verlauf von einem Jahr seit der Auflösung des Zusammenlebens — nicht früher. Auswanderung ist dabei nicht mehr Voraussetzung der Scheidung. Das Forum ist das Untergericht im Wohnort des Klägers. Das Verbot gegen die Bewilligung von Ehescheidung allein aufgrund eines Bekenntnisses von einem der Parteien wurde auch auf die Verlassungssituationen erstreckt. Durch diese gesetzlichen Präzisierungen wurden also die Möglichkeiten zu einer der Absicht des Gesetzes widerstrebenden Auslegung abgeschaffen. Seit 1930 hat es keine Schnell-Scheidungen mehr geben können.

Im Dispensverfahren konnten Ehescheidungen »aus einem oder anderem Grund« bewilligt werden. Diese Norm war so offen wie es irgendeine Vorschrift überhaupt sein kann. Sie enthielt keine Präzisierung der Situationen, in welchen eine Scheidung gestattet werden sollte. Es ist wahrhaftig beachtenswert, dass die ganze Scheidungsinstitution in Finnland während der Zeit der Autonomie und des Beginns der Selbständigkeit auf einer dermassen unbestimmten Norm beruhte. Im Prinzip bestand kein Hindernis, den Dispens mit genau denselben Begründungen zu bewilligen, die im Ehegesetz vorgeschrieben waren. Gleicherweise schwieg die Norm über die prozessualischen Aspekte des Dispensverfahrens, wie zum Beispiel über den erforderlichen Beweis. Den Behörden wurde tatsächlich eine auf völlig freiem Ermessen basierende Möglichkeit eingeräumt, die Dispensgesuche zu billigen, abzulehnen oder ohne Prüfung zurückzuweisen.

Offensichtlich war die Dispenspraxis durch nur ein Prinzip eingeschränkt: alle Rechtssubjekte sollten ohne Rücksicht auf Sozialstellung, Wohnort oder Geschlecht gleich und ebenbürtig behandelt werden. Folglich ist es eines der zentralen Ziele dieser Arbeit zu untersuchen, ob die Gleichbehandlung tatsächlich verwirklicht wurde.

Es ist auf jeden Fall klar, dass die neue Regelung von 1929 mindestens auf der gesetzlichen Ebene eine erhebliche Erleichterung der Ehescheidung bedeutete. Seit 1930 ist es möglich, Scheidung nicht nur aufgrund schuldbedingter sondern auch anderer Gründe zu erhalten. Nach dem neuen Gesetz kann die Scheidung bewilligt werden, wenn eine permanente Zerrüttung in den Beziehungen zwischen den Ehegatten eingetreten ist, dass heisst wenn sie mindestens zwei Jahre getrennt gelebt haben. Somit wurde das Zerrüttungsprinzip im neuen Ehegesetz angenommen. Ausserdem gestattet das Gesetz die Scheidung aufgrund einiger sonstiger Gründe, die nicht zu irgendeiner der obengenannten Hauptgruppen gezählt werden können (Geisteskrankheit und Verschwinden des Ehegatten). Mit der Vereinbarung der Ehegatten konnte die Scheidung weder nach dem Ehegesetz von 1734 noch nach dem neuen Gesetz von 1929 (in seiner ursprünglichen Fassung) begründet werden. Im Jahre 1948 wurde in Finnland eine Gesetzreform durchgeführt, wonach die Ehegatten aufgrund gemeinsamer Vereinbarung um ein Trennungsurteil ersuchen können, welches nach einjähriger Auflösung des Zusammenlebens einen Scheidungsgrund ausmacht. Mit dieser Reform wurde das Prinzip der Vertragsfreiheit bezüglich Ehescheidung legalisiert.

Das dritte Hauptkapitel befasst sich auf der einen Seite mit der Zerstreuung der Geschiedenen nach Sozialstatus und Region sowie mit deren Veränderungen (1. Abschnitt), und auf der anderen Seite mit den Scheidungsprozeduren, die in den verschiedenen Sozialgruppen und Orten benutzt worden sind (2. Abschnitt).

Die Durchführung dieser Forschungsaufgabe hat eine Klassifizierung der Geschiedenen vorausgesetzt. Die darauf basierende Analyse hat eine deutliche Regelmässigkeit zu erkennen gegeben. Die Anteile der Hofbesitzer, Pächter oder in der Landwirtschaft angestellten Arbeiter unter den Geschiedenen hat niemals in der Autonomiezeit oder zu Beginn der Selbständigkeitszeit den Anteil jeder einzelnen von diesen Gruppen unter der gesamten arbeitstätigen Bevölkerung überstiegen. Dagegen sind die Anteile der Industriearbeiter, der zu der höchsten Sozialgruppe zählenden Stadtbewohner sowie der dem Mittelstand angehörenden Stadtbewohner immer grösser gewesen als die Bevölkerungsanteile dieser Gruppen.

Im Verhältnis zu den Bevölkerungsanteilen hat es sich also gezeigt, dass Ehescheidung unter Leuten, die ihren Lebensunterhalt in der Landwirtschaft erwarben, seltener war als unter der sonstigen Bevölkerung; die Ehescheidungsfrequenz war niedriger.

Die Vermögensverteilung zwischen den verschiedenen Sozialgruppen war im betreffenden Zeitraum sehr ungleichmässig. Diese Tatsache hat dem Autor Anlass gegeben, die folgende Frage zu stellen: kann die Erklärung des Anstiegs der Ehescheidungsfrequenz allein auf die Vermögensstellung der Geschiedenen aufgebaut werden?

Die Antwort auf diese Frage ist entschieden negativ. Die Scheidungsfrequenz auf dem Lande, auf der einen, und in den Städten, auf der anderen Seite, war in den verschiedenen Sozialgruppen ungefähr gleich. Die wohlhabenden Hofbesitzer haben sich ebenso häufig geschieden wie ihre (unbemittelten) Landarbeiter. Ähnlich, die Scheidungsfrequenz der (unbemittelten) Industriearbeiter und der (wohlhabenden) Leute von Stand ist auf gleicher Ebene gelegen.

Die Ausgangspunkte des historischen Materialismus, laut Auffassungen von Marx, Engels und Lenin, sind in der Untersuchung wiedergegeben. Die Feststellung dürfte berechtigt sein, dass die Marxisten davon ausgehen, dass ökonomische Ungerechtigkeit einer der wichtigsten Faktoren ist, durch die die sozialen oder gesellschaftlichen Prozesse und Vorgänge erklärt werden können. Dies führt auch zu der Vermutung,

dass die Scheidungsfrequenz unter der besitzlosen Bevölkerung höher sei als in der Sozialgruppe, bei der sich das Vermögen angesammelt hat.

Die Resultate dieser Untersuchung stimmen mit diesen Auffassungen nicht überein. Differenzierende — und gleichzeitig die Zunahme der Scheidungsfrequenz erklärende — Faktoren sind in einer Analyse der Vermögensverteilung zwischen den verschiedenen Gesellschaftsklassen nicht hervorgetreten. Die Daten deuten nur in eine Richtung hin. Die *auf dem Lande* wohnenden, in traditionellen land- und forstwirtschaftlichen Beschäftigungen tätigen Leute haben sich seltener geschieden als die in *städtischen* Berufen tätigen Leute. Deshalb ist die *regionale* Verteilung der Ehescheidungen in diesem Zusammenhang ziemlich eingehend analysiert worden. Zu diesem Zweck sind mehrere Karten ausgearbeitet worden, die die Veränderungen der regionalen Zerstreuung der Ehescheidungen darlegen.

Zwischen 1850—1879 waren Ehescheidungen unter den Stadtbewohnern mehr als zehnmal, später sechsmal häufiger als unter der Landbevölkerung. Am höchsten war diese Verhältniszahl im Jahre 1860 (15) und am niedrigsten im Jahre 1900 (4). Wenn unter den Stadtbewohnern im Jahre 1850 einer von je 10 000 sich schied, wurde auf dem Lande erst im Jahre 1920 die gleiche Scheidungshäufigkeit erreicht.

In den Jahren 1850—1869 waren die Ehescheidungen ziemlich ausgeprägt in die Küstenstädte konzentriert. In den Jahren 1870—1889 war die Situation anders; die Ehescheidungen waren einigermaßen gleichmässig verteilt zwischen den Küstenregionen und den Binnenlandsgemeinden. Die Zunahme der Ehescheidungsfrequenz fing also zuerst in den Küstenstädten und erst nachher in den binnenländischen Landesgemeinden an.

In den grösseren sowie in den kleineren Städten war die jährliche Zahl der Ehescheidungen noch vor der Wende des Jahrhunderts ungefähr gleich. Zu dieser Zeit fing jedoch eine Entwicklung an, in der später keine Änderung mehr stattgefunden hat. Die Ehescheidungen wurden in die grössten Bevölkerungszentren konzentriert. Die Einwohner der vier grössten Städte machten in den Jahren 1890—1930 durchschnittlich etwa 8 Prozent der gesamten Bevölkerung aus, unter den Geschiedenen aber mehr als die Hälfte. Eine weitere Feststellung, die interessant scheint, ist die Tatsache, dass die Scheidungsfrequenz in den grössten Städten nach der Einwohnerzahl variierte; je grösser die Stadt, desto höher war die Scheidungsfrequenz.

Es ist praktisch unmöglich in Finnland, eine familiensoziologische

Untersuchung anzutreffen, in der die Zunahme der Ehescheidungsfrequenz ohne Bezugnahme auf die Urbanisierung, Industrialisierung, wachsende Berufstätigkeit der Frauen und andere ähnliche Faktoren erklärt worden wäre. Die Feststellungen, die aufgrund der in diesem Kapitel behandelten Daten vorzulegen sind, führen zu denselben Schlüssen.

Nach der Auffassung des Autors wird man aufgrund dieser Resultate genötigt, einige weitere Fragen zu stellen. Es sollte aufgeklärt werden, warum in der Scheidungsfrequenz in den Städten eine oben erwähnte Variation sich aufzeigte. Ausserdem sollte erörtert werden, warum die Scheidungsfrequenz der Industriearbeiterschaft beständig aufstieg. Es war also nicht der Fall, dass diese Scheidungsfrequenz verhältnismässig im gleichen Takt wie der Anteil der Arbeiterschaft unter der gesamten arbeitstätigen Bevölkerung gestiegen wäre. (In diesem Zusammenhang ist unter Scheidungsfrequenz das Verhältnis des Anteils geschiedener Arbeiter unter allen Geschiedenen zum Anteil der Arbeiter unter der gesamten arbeitstätigen Bevölkerung zu verstehen.)

Die Kausalität zwischen Urbanisierung und Industrialisierung auf der einen und der Ehescheidungsfrequenz auf der anderen Seite ist klar. Die *innere* Struktur dieser Zusammenhänge dagegen ist in bisherigen familiensoziologischen Untersuchungen in Finnland nicht analysiert worden. Es hat keine Versuche gegeben zu einer näheren Erläuterung der Frage, *was* in dieser Urbanisierung und Industrialisierung eigentlich die Macht ist, die Leute zu einem bestimmten Verhalten treibt. Die Aufklärung dieser inneren Struktur der Kausalität fällt ausserhalb der Aufgaben einer rechtswissenschaftlichen Forschung. In dieser Untersuchung hat man sich nicht bemüht, diese Fragen zu erörtern. Erforderliche Grunddaten für eine derartige familiensoziologische Analyse stehen in den Beilagetabellen doch zur Verfügung.

Die soziale und regionale Zerstreuung der Ehescheidungen ist aus zwei verschiedenen Gründen analysiert worden. Zum ersten hat man dabei darauf abgezielt, den Zusammenhang zwischen den strukturellen gesellschaftlichen Faktoren und der Ehescheidungsfrequenz aufzuklären. Man hat wissen wollen, ob nach einer Berücksichtigung der strukturellen Faktoren noch *andere* Umstände übrig bleiben — sowie zum Beispiel der Schwierigkeitsgrad der Erhaltung einer Scheidung — die den Zuwachs der Scheidungsfrequenz erklären, oder ob es so ist, dass die vorliegenden Veränderungen gänzlich auf die strukturellen Faktoren zurückzuführen sind. Zum anderen hat man herausfinden wollen, wie die in der Rechts-

ordnung gestatteten Scheidungsmöglichkeiten in den verschiedenen Sozialgruppen und Regionen verwendet worden sind. Die letztere Frage wird im Folgenden diskutiert.

Oben ist auf die sogenannten Schnell-Scheidungen hingewiesen worden. Es ist offenbar, dass nie sonst in der Geschichte Finnlands so nachgiebige Scheidungsgründe angewandt worden sind wie in den Jahren 1913—1920. Es handelt sich um Ehescheidungen, die im Untergericht der Stadt Tornio (im Norden Finnlands, etwa 700 Kilometer von der Hauptstadt entfernt) bewilligt wurden.

Eine Folge der Möglichkeit zur Erhaltung einer Schnell-Scheidung war, dass eine Mehrzahl der vor allem in der Hauptstadt wohnenden, der höchsten Sozialgruppe angehörenden Leute, die Scheidungsabsichten hatten, ihre Ehescheidungen in Tornio besorgten. Auf die Scheidungsfrequenz wirkten die Schnell-Scheidungen kaum ein, aber dagegen auf die benutzte Scheidungsweise. Es ging um die Wahl des Forums und der Scheidungsprozedur. Von den zur Verfügung stehenden Scheidungswegen wählten diese Leute den leichtesten aus.

Anfang zwanziger Jahre wurde der Schnell-Scheidungspraxis ein Ende gemacht. Danach wurden immer mehr Ehescheidungen durch Dispens beantragt. Dieses Jahrzehnt war in Hinsicht auf Ehescheidungen eine Zeit grosser Umwälzungen. Die Gesamtanzahl der Ehescheidungen wurde verdoppelt, die Anzahl der aufgrund des Ehegesetzes bewilligten ging aber auf die Hälfte zurück und die Anzahl der aufgrund eines Dispenses bewilligten Scheidungen stieg bis auf das Sechsfache.

In der Zerstreuung der Ehescheidungen in den verschiedenen Sozialgruppen führten diese Wandlungen keine nennenswerte Veränderung herbei. In allen Sozialgruppen nahm die Anzahl der Scheidungen gleichmässig zu. Ende des Jahrzehntes wurden, unabgesehen von der Sozialgruppe, die meisten Ehescheidungen durch Dispens beantragt und bewilligt. Diese Tatsache allein wirkte dahin, einen Anstoss zu einer Gesamtreform des Ehegesetzes zu schaffen. Der Zuwachs der Ehescheidungsfrequenz zusammen mit den Änderungen der Rechtspraxis in diesen Sachen waren die hauptsächlichsten Gründe für die Einführung des neuen Ehegesetzes mit den umgestalteten Scheidungsnormen im Jahre 1929.

Der Zuwachs der Ehescheidungsanzahl und -frequenz war eine Folge der Zunahme der durch Dispens bewilligten Scheidungen der Stadtbewohner. Die von den Einwohnern der grössten Städte erhaltenen Scheidungsdispense wurden häufiger in etwa gleichem Takt mit der Ab-

nahme der Anzahl der aufgrund des Ehegesetzes bewilligten Scheidungen. Diese Entwicklung wird näher in den beigefügten Karten ersichtlich: wo die Anzahl der Dispensscheidungen zunahm, dort nahm die Anzahl der aufgrund willkürlicher Verlassung bewilligten Scheidungen ab.

Durch Dispens konnte die Ehescheidung leichter erhalten werden als unter Berufung auf die im Ehegesetz vorgeschriebenen Scheidungsgründe. Dasselbe wurde schon oben bei den Schnell-Scheidungen festgestellt. Die Scheidungsgründe wurden kanalisiert und die leichteste Prozedur in Anspruch genommen. Jetzt handelte es sich jedoch nicht mehr um einen Gebrauch der höchsten Sozialgruppen alleine, sondern aller Bürger.

Das vierte Hauptkapitel befasst sich mit der Dispenspraxis in Hinsicht auf die Entscheidungstätigkeit. Das Ziel dabei ist zu zeigen, wie die Scheidungsvorschrift »aus einem oder anderem Grund« tatsächlich angewandt wurde. Die Aufmerksamkeit ist hauptsächlich auf Entscheidungen in den zwanziger Jahren gerichtet.

Im voraus bedacht hätte die Erklärung für die schnelle Zunahme der Dispensscheidungen eine bedeutende Erleichterung der Erhaltung einer Ehescheidung namentlich in der Dispenspraxis sein können. Um die Sache aufzuklären, nahm der Autor sich vor, alle in den zwanziger Jahren behandelten Dispensanträge durchzustudieren. Die Gesamtanzahl dieser Anträge war 5500, von denen 5000 gebilligt und die übrigen entweder abgelehnt oder ohne Prüfung zurückgewiesen wurden.

In dieser Analyse hat es sich gezeigt, dass während der zwanziger Jahre in der Tat keine Änderung in der Dispenspraxis stattgefunden war. Es ist also ganz sicher, dass die Zunahme der Ehescheidungen, genauer gesagt hauptsächlich der Dispensscheidungen, zu dieser Zeit nicht auf eine Erleichterung der Erhaltung einer Scheidung zurückzuführen ist.

Wie oben in verschiedenen Zusammenhängen schon festgestellt worden ist, war der wichtigste Zug der Entscheidungstätigkeit in den Dispensfragen — auf grundsätzlicher Ebene — die Tatsache, dass sie auf freiem Ermessen basiert war. In der Praxis verhielt es sich jedoch anders. In den zwanziger Jahren entwickelte sich das freie Ermessen zu einer gebundenen Entscheidungslinie. In der Praxis wurden bestimmte Grundsätze oder Normen angenommen, denen in immer wieder vorkommenden Typfällen gefolgt wurde. Der Ehescheidung wurden ziemlich präzise Bedingungen festgelegt. Sogenannte ausser-juridische Umstände haben die Entscheidungen gar nicht beeinflusst.

Mit den letzterwähnten Umständen wird auf die gesellschaftlichen

Verhältnisse der Zeit hingewiesen. Im Jahre 1918 gab es in Finnland nämlich einen Bürgerkrieg. Das Volk spaltete sich in zwei Teile, die Roten und die Weissen. Das folgende Jahrzehnt war eine politisch unruhige Zeit. Dies hat den Anlass gegeben, zu untersuchen, ob die gesellschaftspolitischen Wertungen der Richter die Entscheidungstätigkeit beeinflusst haben, ob bestimmten Sozialgruppen angehörnde Anträge begünstigt worden sind oder ob es in den Beweisforderungen über die Zerrüttung der ehelichen Beziehungen Variationen nach der Sozialgruppe gegeben hat.

Diese Fragen sind auf zweierlei Weisen angegriffen worden. Zum ersten hat man die für die Bewilligung einer Scheidung ausgesetzten notwendigen Bedingungen untersucht, und zwar durch eine Vergleichung der gebilligten und der abgeschlagenen oder ohne Prüfung zurückgewiesenen Anträge mit einander, mit Rücksicht auf nur die sogenannten juristischen Voraussetzungen (wie zum Beispiel die für die Erhaltung eines Dispenses erfordernte Dauer der Auflösung des Zusammenlebens). Zum anderen hat man untersucht, ob der Anteil der Dispensscheidungen in irgendeiner Sozialgruppe den Anteil der in der gleichen Sozialgruppe abgeschlagenen Anträge überstiegen hat. Es konnte keine Regelmässigkeit befunden werden. Zum Beispiel konnte man nicht feststellen, dass der höchsten Sozialgruppe angehörenden Anträgern verhältnismässig mehr Scheidungen bewilligt als abgeschlagen worden wären.

Die Vermutung über eine eventuelle Begünstigung irgendeiner bestimmten Sozialgruppe hat sich also grundlos gezeigt. Es hat für den Ausgang der Dispenssachen keine Bedeutung gehabt, wer der Anträger war oder welcher Sozialgruppe er angehörte. Sowohl die Vertreter der Wertungen oder Einstellungen der Weissen als auch der Roten sind gleich behandelt worden. In dieser Hinsicht haben die gesellschaftspolitischen Wertungen der Behörden die Entscheidungen keinerlei beeinflusst.

Ein Dispensantrag wurde ohne Prüfung zurückgewiesen, wenn der Anträger ein Ausländer war oder wenn ihm gleichzeitig eine Möglichkeit zur Erhaltung einer Ehescheidung aufgrund entweder ehelicher Untreue oder willkürlicher Verlassung offen gestanden hätte. Abgeschlagen wurde der Antrag wiederum, wenn der andere Ehegatte mit dem Antrag nicht einverstanden war oder wenn der Anträger sich auf eigene Schuld berief.

Am Ende dieses Hauptkapitels werden die Regeln, die zu einer Dispensescheidung berechtigten, in der Form von Rechtsnormsätzen dargestellt. Diese Scheidungsgründe waren zahlreich und weitgehend sehr ähnlich

wie die Scheidungsgründe, die nachher im neuen Ehegesetz vom Jahre 1929 legalisiert wurden.

In diesem Hauptkapitel sind Dutzende von einzelnen Dispenssachen referiert worden. Mit dieser Darstellung hat man zu zeigen versucht, dass obwohl die in der Dispenspraxis festgelegten und die im neuen Gesetz vorgeschriebenen Scheidungsgründe in ihren Titeln fast gleich waren, war eine Ehescheidung vor dem Jahre 1930 nach erheblich nachgiebigeren Kriterien erhältlich als nach dem Inkrafttreten des neuen Gesetzes. Die neue Regelung hat also eigentlich keine nachträgliche Legalisierung der stattgefundenen Entwicklung bedeutet, sondern eine (beabsichtigte und tatsächliche) *Erschwerung* der Ehescheidung.

Im fünften Hauptkapitel handelte es sich um die Entstehungsgeschichte der Scheidungsnormen des neuen Ehegesetzes. Zuerst befasst man sich mit den verschiedenen Phasen des Gesetzgebungsprozesses und den dabei ausgesprochenen Zwecken der neuen Regelung. Danach folgt eine Vergleichung der vor dem Inkrafttreten des Gesetzes akzeptierten und durch die Rechtspraxis festgelegten Scheidungsgründe mit denen, die im Jahre 1929 gesetzlich legalisiert wurden. Die Hauptabsicht in diesem Kapitel ist zu zeigen, dass die ausgesprochenen und die tatsächlichen Zwecke in Wirklichkeit nicht übereinstimmten.

Der finnische Gesetzgeber hat erklärt, dass Vorbilder der neuen Regelung in u.a. den schwedischen und deutschen Ehescheidungsbestimmungen, nämlich im schwedischen Ehegesetz vom Jahre 1915 und im deutschen BGB vom Jahre 1896, zu finden seien. Die Ausgangspunkte der schwedischen und deutschen Scheidungsregelungen wichen aber voneinander ab. Im schwedischen Gesetz war das Prinzip der Vertragsfreiheit legalisiert worden, während der individuellen Handlungsfreiheit der Ehegatten im BGB keine Anerkennung eingeräumt worden war. Deshalb war für den finnischen Gesetzgeber in diesem Punkt eine Wahlsituation entstanden. Man konnte nicht gleichzeitig die schwedischen und die deutschen Ausgangspunkte annehmen, weil sie einander entgegengesetzt waren.

Die von den schwedischen, deutschen und finnischen Gesetzgebern und -entwerfern vertretenen Auffassungen betreffend die Frage, wie die Ehescheidung normiert werden sollte, sind in der Untersuchung referiert und verglichen worden. In einem finnischen Gesetzentwurf vom Jahre 1924 wurden die Ausgangspunkte der schwedischen Regelung nicht angenommen. Dagegen wollte der finnische Gesetzentwerfer seine Vorschläge mit von den Vorarbeiten des BGB entliehenen Aussagen unter-

stützen. In diesen war die Idee der Vertragsfreiheit abgelehnt und die gesetzliche Erschwerung der Ehescheidung als Ziel aufgenommen worden (vgl. Vorarbeiten des BGB S. 562—563: »Der christlichen Gesamtanschauung ——— usw. ———. Dies geschieht durch Erschwerung der Ehescheidung.«).

In den Vorarbeiten der finnischen Ehescheidungsgesetzgebung findet man eine fast genaue Übersetzung der oben erwähnten Stelle der Vorarbeiten des BGB, doch mit dem Unterschied, dass in der finnischen Version mit keinem einzigen Wort auf ein Ziel der Erschwerung der Ehescheidung hingewiesen worden ist. Eher im Gegenteil: die finnischen Gesetzentwerfer und -geber haben zu verstehen gegeben, dass das Ziel eine Erleichterung der Ehescheidung gewesen sei. Dies war nicht der Fall. Die Reform der Ehescheidungsregelung war auf eine Verschärfung der Lage abgezielt. Es handelte sich um eine Gegenreaktion. Zwischen der deutschen und der finnischen Entwurfsarbeit gab es den Unterschied, dass die deutsche Gegenreaktion der bestehenden Gesetzgebung entgegengerichtet war, während ihr Gegenstand in Finnland nicht das positive Recht war, sondern die Rechtspraxis, und zwar die Dispenspraxis.

In dieser Untersuchung hat man zu der Frage, warum die finnischen Gesetzentwerfer die oben beschriebene Verhaltensweise gewählt haben, keine Stellung nehmen wollen. Die Erfüllung der Forschungsaufgabe setzt dies nicht voraus.

Wenn man der Sache eine Erklärung finden wollte, sollte sie mit Berücksichtigung der Verhältnisse der Zeit gesucht werden. Die Wertungen und Anschauungen der Bürgerkriegssieger — der Weissen also — war der Auffassung der Kirche über die anzustrebende Familienpolitik sehr nahe. Die Ansichten der Vertreter der Kirche waren einigermaßen ähnlich wie die, die in der oben erwähnten Stelle der Vorarbeiten des BGB zum Ausdruck gekommen sind. Die Gesetzentwerfer haben eher die von der kirchlichen Seite angeführten Auffassungen beachtet als die, die von den finnischen Sozialisten vertreten wurden.

Die hier ausgesprochene Behauptung wird bestärkt, wenn man die Reaktion der Presse auf das neue Ehegesetz in den Jahren 1929 und 1930 betrachtet. Eine derartige Übersicht wurde für diese Untersuchung unternommen. Dabei hat man feststellen können, dass je konservativere oder näher an der Kirche stehende die Zeitung, desto positiver war die auf diese Reform gerichtete Aufmerksamkeit. Dabei wird ersichtlich, dass die Ideologie der neuen Ehescheidungsnormen eine Ideologie des Idealismus war.

Im *sechsten* und letzten *Hauptkapitel* wird der Gesichtspunkt verändert. Wenn die in den früheren Kapiteln behandelten Umstände dort das Forschungsobjekt waren, sind sie in diesem Kapitel ein Instrument, mit dem man die Frage zu beantworten versucht, ob es durch die gesetzliche Regelung der Ehescheidung möglich sein kann, die Häufigkeit der Scheidungen und die angewandten Scheidungsprozeduren zu beeinflussen, und, im positiven Fall, in welcher Hinsicht. Die hauptsächlichen Schlüsse sind die folgenden.

In den Jahren 1809—1929 und auch nachher hat die Anzahl der Ehescheidungen in Finnland zugenommen, und die Scheidungsfrequenz ist gleichmässig und ganz unabhängig davon gestiegen, ob die Möglichkeiten zur Erhaltung einer Scheidung erleichtert oder erschwert worden sind, oder ob sie unverändert geblieben sind. Durch die gesetzliche Regelung der Scheidung oder durch die darauf basierende Rechtspraxis kann die Scheidungsfrequenz kaum beeinflusst werden. Die Faktoren, die die Zunahme der Ehescheidungen herbeiführen, können also auf die strukturellen Verhältnisse der Gesellschaft reduziert werden.

Die Art und Weise der Scheidung dagegen können durch Gesetzgebung erheblich beeinflusst werden. Es ist eine der wichtigsten Feststellungen in der ganzen Untersuchung, dass die Scheidenden je nach ihrem Wohnort, Sozialstatus und Geschlecht den leichtesten zur Verfügung stehenden Scheidungsweg gewählt haben.

In den siebziger Jahren ist eine Gesamtsreform der Ehescheidungsregelung in Finnland entworfen worden. Im Hinblick auf diese Diskussion werden zum Schluss einige Gesichtspunkte *de lege ferenda* ausgesprochen. Nach der Auffassung des Autors kann durch die gesetzliche Scheidungsregelung nur eine kleine Marginalbevölkerung beeinflusst werden. Zu dieser zählen zum Beispiel die Ehepaare, die keine Kinder haben, nicht. Deshalb sollte man solchen Ehegatten die Scheidung bewilligen, wenn sie es wollen. Mindestens so weit sollte das Prinzip der *Vertragsfreiheit* legalisiert werden. Der Autor findet ausserdem keinen Anlass, kasuistische Scheidungsgründe aufrechtzuerhalten, denn der Staat hat kein Interesse daran, die Leute zu einer bestimmten Scheidungsweise oder -prozedur zu zwingen. Auf *kasuistische* Scheidungsgründe sollte also *verzichtet* werden. Für Ehepaare mit Kindern sollte die Scheidungsnorm in der Gestalt einer Generalklausel formuliert werden. Zum Inhalt dieser Klausel hat man in dieser Untersuchung keine Stellung nehmen wollen.

ASIAHAKEMISTO

- asumusero 2, 29, 56, 187—188, 190, 195,
 196, 217
 avioerotilastot 12—18, 158
 aviokaariehdotus 3, 152, 182 av. 84,
 191—195
 avioliiton peruutuminen 56 av. 108,
 124—125, 142
 aviovarallisuus 150, 153, 176

 edusmiehuus 80, 150—151, 174, 176
 elinkeinovapaus 63, 73
 eläimeen sekaantuminen 35—36
 epäsiiveellinen elämä 113, 114, 137—138,
 190
 epätäydellinen avioliitto 7 av. 9
 eripuraisuus 103, 106, 109, 113, 114, 115,
 116—127
 erivapausmenettely 2, 32—33, 54—55, 91
 ss., 105 ss., 157—158, 165—166, 204,
 210
 erokirja 6—9, 30—32, 162, 163 av. 44
 eronneiden luokittelukriteerit 57—60
 eropaineen kasvu 91, 94, 104
 eroperusteen valikoituminen 91, 93, 103,
 216 ss.
 eroperusteiden jakauma 78, 81, 86, 91,
 113—114, 218
 esteettömyystodistus ks. *erokirja*

 finalistiset motiiviselitykset 22, 27
 forum ks. *oikeudenkäyntipaikka*

 haastemenettely 47 ss., 83—85
 haureus 35—36, 134
 historiallinen materialismi 169 ss.
 historiallisen tulkinnan teoria 22
 huoruuden dekriminalisointi 41—42
 hylkääminen 42 ss., 83 ss., 111—112, 129,
 162, 164

 idealismi 169, 178, 211
 intimitteettisuoja 156, 171
 irtisanomisperusteiset avioerot 56 av.
 108, 177

 juoppous 106, 109, 113, 114, 179 (ks.
 myös päihdyttävät aineet)

 kaatumatauti 110, 140
 kanneaika 19, 39, 40 av. 57, 41
 kanneoikeudesta luopuminen 19, 36—37
 kanoninen oikeus 29
 kihlaero 9
 kirkollinen avioliittolainsäädäntö 2, 7
 av. 9, 29, 30 av. 3, 33 av. 17, 42, 49,
 59 av. 109, 159 ss.
 kuolemanrangaistus 40—41
 kuolleeksi julistaminen 43, 129
 kuulutusmenettely 44—46

 lakikomissio 31 ss.
 lakipositivismi 21
 legaalinen todistusteoria 38
 leuteraatio 40
 luonnonoikeus 34, 108 av. 11, 172

 merimiesten avioerot 67—68, 79—80
 mielisairaus 107, 109, 113, 114, 138—
 139, 190

- näyttö (avioeroprosesseissa) 38—39, 46,
 52, 54, 78—79, 109, 124, 125, 147—148,
 202
- oikeudenkäyntipaikka 45, 49, 52
 oikeustutkimus 20 ss.
- pika-avioerot 46—47, 51 av. 96, 81 ss.
 pitkäaikainen poissaolo 113, 114, 127—
 130
 preventio-ajattelu 156, 163, 178, 183,
 220—221
 prorogaatiosopimus 45—46, 52, 83—85
 puolisoien yhdenvertaisuus 34—35, 40,
 150, 174, 176
 päihdyttävien aineiden väärinkäyttö
 187—188, 195, 212 (ks. myös *juop-
 pous*)
- rakenneselitykset 22—23, 27
 relatiivinen sukupuolimoraali 173
 rikollisuus 106, 109, 114, 130—136, 187,
 190, 195—196
- sairaus 107, 109, 114, 139—142, 166 (ks.
 myös *kaatumatauti*; *mielisairaus*)
 siviiliavioliitto 6, 173, 176
 sopimusvapaus 56, 82, 108 av. 11, 155—
 156, 164—165, 171, 177, 196—199, 204—
 205, 208
 sovittelu 188, 196 av. 104
- syyllisyysperiaate 39, 55, 115, 116, 143,
 155—156, 209
- tunnustaminen 38—40, 50—51, 85
 tuomiovalta 2, 10, 30 ss., 105
 torpparilaki 63
- uskonpuhdistus 2, 29, 160 ss.
 uskottomuus 33 ss., 111, 160, 162, 164
 uskottu mies 109, 139
- valistusfilosofia 108
 valtiopetos 131—133
 vapaaharkintainen ratkaisutoiminta 2,
 54—55, 146—147
 varallisuusasema ja avioero 68
 varoitushennot 56 av. 109, 106, 109,
 116, 117, 118
 virallinen syyttäjä (avioeroprosesseissa)
 39 av. 54, 41
 virallisuusperiaate 39, 50
 vuode- ja asumusero 56 av. 109, 106,
 109, 118, 174, 179, 197 av. 105, 205
 vuodeyhteys 37, 41
 välien rikkoontumisen periaate 55, 115,
 116, 143, 189
 väkivaltaisuus 106, 109, 113, 114, 126,
 187, 190, 195
- Zerrüttung-periaate 189—190